T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK RESMİ'NDE "MANZARA"

(18.-19. Yüzyıl)

İREM UÇ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. GÜLGÜN YILMAZ

EDİRNE 2020

T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK RESMİ'NDE "MANZARA" (18.-19. Yüzyıl)

İREM UÇ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. GÜLGÜN YILMAZ

EDİRNE 2020

Tezin Adı: Türk Resminde “Manzara” (18.-19. Yüzyıl)

Hazırlayan: İrem UÇ

ÖZET

Osmanlı Devleti’nde “Batılılaşma” dönemi olarak kabul edilen 18. ve 19. yüzyıllarda, hem devletin siyasi, toplumsal ve kültürel alanda yeni bir sürece girmesi hem de bu sürecin sanata olan yansımaları, önemli bir dönüm noktası olması sebebiyle bu konuda araştırma yapma hususunda yol gösterici olmuştur. Genel itibariyle dönemin resim sanatını inceleyen çalışmamız, özelde manzara temasının Batılılaşma dönemi Türk resmindeki gelişimini irdelemiştir.

Araştırma esnasında gerçekleştirilen müze ve katalog çalışmalarıyla belirlenen çeşitli uygulamalar ve sanat eserleri ile dönem sanatçılarının manzara konulu eserleri, dönemin sosyal, toplumsal ve kültürel şartları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışma boyunca elde edilen örnekler ve sanatçı-eser incelemeleri, bu dönemde geleneksel çizgisinden ayrılmaya başlayan Türk resminde, manzara temasının Batılı etkiler, sanatçı ve toplum faktörü ile şekillenen bir ifade biçimi olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Batılılaşma Dönemi, Türk Resmi, Manzara, Sanat, Osmanlı Devleti

Description of the Thesis: “Landscape” in Turkish Painting (18.-19. Century)

Prepared by: İrem UÇ

ABSTRACT

In the 18th and 19th centuries, which were accepted as the period of “Westernization” in the Ottoman Empire, they were guiding in doing research on this subject since the state entered a new process in the political, social and cultural fields and its reflections on art were an important turning point. It has been. Our study, which examines the painting art of the period in general, explored the development of the landscape theme in Turkish painting, especially in the Westernization period.

Various applications and works of art determined by museums and catalog studies carried out during the research and the works of the period artists on the landscape were evaluated within the framework of the social, social and cultural conditions of the period.

The examples and artist-work reviews obtained throughout the study revealed that the landscape theme, which started to diverge from its traditional line in this period, was a form of expression shaped by Western influences, the artist and the social factor.

Key words: The period of Westernization, Turkish Painting, Landscape, Art, Ottoman Empire

ÖN SÖZ

Batılılaşma dönemi Türk resim sanatında "manzara" temasının gelişimini inceleyen bu çalışmada amaç, dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel gelişmeleri çerçevesinde gelişen ve değişen Türk resmi içerisinde manzara temasının dönemsel gelişimini belirlemektir. Çalışmamızda oldukça kapsamlı bir konunun incelenmesi sebebi ile ele alınan konuya dönemsel bir sınırlama getirilmiş olup, 18. ve 19. yüzyılları kapsayan zaman dilimi çalışmamızın dönemsel sınırı olmuştur. Bu dönemsel sınırlar içerisinde Batılılaşma dönemi Türk resminin çeşitli alanlardaki önemli örnekleri ile dönemin sanat anlayışına katkısı olan önemli sanatçılar çalışmamıza dahil olmuştur. Çalışmamızın konusu ile doğrudan ilgili olması sebebi ile bu sanatçıların yalnızca manzara konulu eserleri incelenmiştir. Eser incelemeleri hem Türk resminin dönem içerisinde geldiği noktayı tespit edebilmek hem de Türk resminde manzara temasının gelişimini görebilmek açısından oldukça önemlidir. Çalışmamızın sanatçıların hayatları ve eser incelemelerinden oluşan son bölümünde dönem şartlarından dolayı bilgilerine ulaşılamayan sanatçılar ve eserler mevcuttur. Ortaya çıkan bu sıkıntılı durumun sebepleri çalışmamızda da belirtilmiştir. Çalışmamızda ele alınan çeşitli alanlara ait örnekler ve sanatçı-eser incelemeleri ile birlikte, çalışmamızın konusunu oluşturan "manzara" teması geniş bir perspektifte ele alınmıştır.

Hazırladığım bu çalışmada gerek hocalık gerek hayat tecrübesi ile hep yanımda olan, bana ve çalışmama olan inancını ve desteğini hep hissettiğim danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülgün YILMAZ'a, çalışmamın hazırlanmasına giden süreçte bilgi birikimleri ile verimli bir ders yılı geçirmeme vesile olan tüm bölüm hocalarıma, desteklerini her zaman hissettiğim kıymetli dostlarıma ve çalışmam sırasında türlü fedakârlıklarla maddi ve manevi olarak yanımda olan aileme teşekkürü borç bilirim.

İrem UÇ

Edirne

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..i

ABSTRACT……..ii

ÖN SÖZ…….....iii

RESİM LİSTESİ……..…ix

KATALOG LİSTESİ……..…….....xviii

KISALTMALAR LİSTESİ……...……...…….....xxviii

GİRİŞ……...……1

1. BÖLÜM

BATILILAŞMA DÖNEMİ'NDE OSMANLI İMPARATORLUĞU VE TÜRK RESMİ

1. 18. ve 19. Yüzyılda Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri……..2

2. Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatının Oluşumu…….19

2. 1. Primitifler (Foto Yorumcular)…….26

2. 2. Asker Ressamlar……..27

2. BÖLÜM

TASVİR SANATLARINDA MANZARA

1. Manzara Resminin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış…….....33

2. Minyatürlerde Manzara……..……37

3. Objeler Üzerinde Manzara…….....42

4. Duvar Resimlerinde Manzara……..44

5. Tuval Resminde Manzara……53

3. BÖLÜM

19. YÜZYIL OSMANLI RESSAMLARININ TABLOLARINDA MANZARA

1. Osmanlı Topraklarında Faaliyet Gösteren Yabancı Ressamlar..……57

1. 1. Jean Baptiste Vanmour (1671-1737)……..57

1. 2. Antoine de Favray (1706-1791)…….58

1. 3. L'Espinasse (1734-1808)……...…59

1. 4. Jean Baptiste Hilair (1753-1822)……...59

1. 5. Louis François Cassas (1756-1827)…….....59

1. 6. Antoine Ignace Melling (1763-1831)…….…60

1. 7. Gavrila Sergeyev (1770-1816)……...60

1. 8. Luigi Acquarone (1800-1896)……60

1. 9. Joseph (Guiseppe) Schranz (1803-1853)……...…61

1. 10. Thomas Allom (1804-1872)…….61

1. 11. Julia Pardoe (1806-1862)……62

1. 12. William Henry Bartlett (1809-1854)……62

1. 13. Gaspare Trajano Fossati (1809-1883)……..62

1. 14. Eugene Flandin (1809-1876)……63

1. 15. Luigi de Brocktorff (1814-1857)…….….63

1. 16. Amadeo Preziosi (1816-1882)……..…64

1. 17. Ivan Konstantinovich Aivazovsky (1817-1900)……..64

1. 18. Max Schmidt (1819-1901)……...…65

1. 19. Felix Ziem (1821-1911)……..……65

1. 20. Germain Fabius Brest (1823-1900)……..65

1. 21. Émile de I'ısle Adam Villiers (1843-1889)…….…66

1. 22. Edmund Berninger (1843-1909)……..…66

1. 23. Leonardo de Mango (1843-1930)……...…66

1. 24. Tristram James Ellis (1844-1922)……67

1. 25. Mıgırdiç Givanian (1848-1906)……...67

1. 26. Adolf Kaufmann (1848-1916)…….……67

1. 27. Joseph Warnia Zarzecki (1850-?)…….……68

1. 28. Fausto Zonaro (1854-1929)……..68

1. 29. Salvatore Valeri (1856-1946)…….…..68

1. 30. Simeon Savvidis (1859-1927)…….……69

1. 31. Theodore van Rysselberghe (1862-1926)……69

1. 32. Michael Zeno Diemer (1867-1939)……..……69

1. 33. Mıgırdiç Melkon (?-?)…….....70

2. Asker ve Sivil Osmanlı Ressamlarının Tablolarında Manzara…...…71

2. 1. Ferik İbrahim Paşa (1815-1899)……..….71

2. 2. Balatlı Mahmud (1832-1895)…….71

2. 3. Eyüplü Cemal (1836-1896)……71

2. 4. Osman Nuri Paşa (1839-1906)……...…72

2. 5. Şeker Ahmed Paşa (1841-1907)……..…72

2. 6. Osman Hamdi Bey (1842-1910)……74

2. 7. Süleyman Seyyid Bey (1842-1913)……..……77

2. 8. Servili Ahmed Emin (1845-1892)……..….78

2. 9. Ahmed Şekûr (1856-?)……...78

2. 10. Halil Paşa (1857-1939)……..…78

2. 11. Kolağası Hafız İbrahim (1858-1917)…….…..…79

2. 12. Hoca Ali Rıza (1858-1930)……..…80

2. 13. Hüseyin Zekâi Paşa (1860-1919)……..…81

2. 14. Piyade Kolağası Said Efendi (1861-?)……..…82

2. 15. İsmail Hakkı (1863-1926)……82

2. 16. Salih Molla Aşkî (1864-1925)……..83

2. 17. Mehmed Hayri (1865-?)……...83

2. 18. Necip (1867-?)……..……84

2. 19. Osman Asaf (1868-1928)……..…84

2. 20. Ömer Adil (1868-1928)……84

2. 21. Ahmed Ziya (Akbulut) (1869-1938)……85

2. 22. Darüşşafakalı Şevki Efendi (1869-?)……...……85

2. 23. Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (1870-1939)……..……86

2. 24. Lofçalı Ahmed (1870-?)…….....86

2. 25. Balatlı Ahmed Bedri (1871-?)……..86

2. 26. Vidinli Osman Nuri (1871-?)……...87

2. 27. Ahmed Ragıp (1871-?)…….87

2. 28. Kosovalı Hayri (1872-1916)……...……87

2. 29. Fatihli Mustafa (1872-?)……..…….87

2. 30. Darüşşafakalı Hüseyin (1873-?)……..….88

2. 31. Giritli Hüseyin (1873-?)……..…….88

2. 32. Diyarbakırlı Tahsin (1874-1937)……..…88

2. 33. Hüsnü Tengüz (1874-1950)……..…89

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME…...……...……90-102

KAYNAKÇA…….103-115

RESİMLER……....116-189

KATALOG……190-413

RESİM LİSTESİ

Resim No 1: İstanbul tasviri, "Mecmu-ı Menâzil", Matrakçı Nasuh (1537), (İ. Ü. K., T. 5964)……

Resim No 2: Bağdat tasviri, "Mecmu-ı Menâzil", Matrakçı Nasuh (1537), (İ. Ü. K., T. 5964)…….

Resim No 3: Halep tasviri, "Mecmu-ı Menâzil", Matrakçı Nasuh (1537), (İ. Ü. K., T. 5964)…….

Resim No 4: Tebriz tasviri, "Mecmu-ı Menâzil", Matrakçı Nasuh (1537), (İ. Ü. K., T. 5964)…….

Resim No 5: Zigetvar Kalesi'nin kuşatılması, "Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar", Nakkaş Osman (1568-69), (T. S. M. , H. 1339)……

Resim No 6: Manisa tasviri, "Şehname-i Al-i Osman", Talikizâde Mehmed Suphi Çelebi (1603), (T. S. M. , A. 3592)…….

Resim No 7: Zenbilli Ali Efendi tasviri, "Tercüme-i Şakâ'ik-i Numâniye", Ahmed Nakşî (1618-1622), (T. S. M. K. , H. 1263, y. 159b)……..

Resim No 8: Seyahat eden bir Bey'in yolda konaklaması, (XVII. yy. ikinci yarısı), (T. S. M. , H. 2148, y. 8a)…….

Resim No 9: Aynalıkavak Kasrı tasviri, "Gazneli Mahmud Mecmuası", Mahmud Gaznevî (1685), (İ. Ü. K. , T. 5461)…….

Resim No 10: Haliç tasviri, "Sûrnâme-i Vehbî", Levnî (1720), (T. S. M. K. , A. 3593)……..

Resim No 11: Anadolu Hisarı tasviri, "Hamse", Hattat Çavuşzâde Hayrullah Hayri (Nevizâde Atâî) (1721), (T. İ. E. M. , nr. 1969, vr. 10b)……..

Resim No 12: Lake cilt kapağı üzerindeki şemse içerisinde Kıyı Kasrı tasviri, Abdullah Buharî (1728-29), (T. S. M. K. , E. H. 1380)……..

Resim No 13: Lake cilt kapağı üzerindeki şemse içerisinde Bahçeli Köşk tasviri, Abdullah Buharî (1728-29), (T. S. M. K. , E. H. 1380)……..

Resim No 14: Medine tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.), (A. M. K. Y. E. K. , 06 Mil Yz A 9397)……

Resim No 15: Medine tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.), (A. M. K. Y. E. K. , 06 Mil Yz A 6691)……...

Resim No 16: Medine tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.), (A. M. K. Y. E. K. , 06 Hk 2445)……

Resim No 17: Mekke tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.), (A. M. K. Y. E. K. , 06 Hk 2445)…….

Resim No 18: Mekke tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.), (A. M. K. Y. E. K. , 06 Hk 1651)……

Resim No 19: Mekke tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.), (A. M. K. Y. E. K. , 06 Mil Yz A 470/4)……

Resim No 20: "Zenânnâme", Fazıl Enderunî (XVIII. yy. ikinci yarısı), (İ. Ü. K. , T. 5502 ve Edwin Binney Koleksiyonu)……

Resim No 21: Manzara tasvirli cilt kapağı (ön kapak), Kapıdağlı Konstantin (XVIII, yy. sonu), (T. S. M. K. , A. 3689)…….

Resim No 22: Manzara tasvirli cilt kapağı (üst kapak), Kapıdağlı Konstantin (XVIII, yy. sonu), (T. S. M. K. , A. 3689)……...

Resim No 23:İstanbul görünümü, "Divan-ı İlhami'den Müntehab", Kapıdağlı Konstantin (III. Selim) (XVIII, yy. sonu), (T. S. M. K. , H. 912, y. 3b)……

Resim No 24: İstanbul görünümü, "Divan-ı İlhami'den Müntehab", Kapıdağlı Konstantin (III. Selim) (XVIII, yy. sonu), (T. S. M. K. , H. 912, y. 9b)……

Resim No 25: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811), (M. K. , A. E. 822)……

Resim No 26: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811), (M. K. , A. E. 822)……..

Resim No 27: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811), (M. K. , A. E. 822)……

Resim No 28: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811), (M. K. , A. E. 822)…….

Resim No 29: Manzara tasvirli yazı çekmecesi, (XIX yy.), (T. S. M. , CY. nr. 455).

Resim No 30: Manzara tasvirli mobilya, Kapıdağlı Konstantin (XIX. yy.), (T. S. M. H. K. , Env. no: 8-186)……

Resim No 31: Eser-i İstanbul porselen çaydanlık, (XIX. yy.), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/649)…….

Resim No 32: Eser-i İstanbul porselen testi ve kapaklı sahan, (XIX. yy.), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/657)……..

Resim No 33: Yıldız Porseleni Vazo, Halid imzalı (1894), (D. S. M. , Env. No: 52/2636-2637)…….

Resim No 34: Yıldız Porseleni Vazo, Halid imzalı (1898), (D. S. M. , Env. No: 11/241-242)…….

Resim No 35: Yıldız Porseleni Vazo, İmzasız (1897), (D. S. M. , Env. No: 52/2634-2635)…….

Resim No 36: Yıldız Porseleni Vazo, Halid imzalı (1899), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/52)…….

Resim No 37: Yıldız Porseleni Vazo, Nicot imzalı (1894), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/81)…….

Resim No 38: Yıldız Porseleni Hokka takımı tepsisi, Halid Naci imzalı (1896), (E. H. A. K. , Env. No: P.8)……..

Resim No 39: Yıldız Porseleni Tabak, Halid imzalı (1894), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/323)…….

Resim No 40: Yıldız Porseleni Tabak, U. Avergne imzalı (1894), (T. S. M.P. K. , Env. No: 34/314)…….

Resim No 41: Yıldız Porseleni Tabak, Mardiros imzalı (1894), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/282)…….

Resim No 42: Yıldız Porseleni Duvar tabağı, Hüseyin Zekai Paşa imzalı (1896), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/352)……

Resim No 43: Yıldız Porseleni Levha, Halid imzalı (1894), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/256)…….

Resim No 44: Yıldız Porseleni Sigaralık, İmzasız (1897), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/1729)……..

Resim No 45: Yıldız Porseleni Kutu, Andon Miyazyan imzalı (1894), (T. S. M. P. K. , Env. No: 34/1455)…….

Resim No 46: İki renkli şerit manzara, (1780), İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Aynalı Oda)……...

Resim No 47: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Gözdeler Dairesi), (XVIII. yy. ortaları)……..

Resim No 48: İstanbul, Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Dairesi (Valide Sultan Oturma Odası), (XVIII. yy. ortaları)……...

Resim No 49: İstanbul, Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Dairesi (Valide Sultan sofası merdivenleri), (18. yy. sonları)……..

Resim No 50: İstanbul, Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Dairesi (Valide Sultan sofası), (XVIII. yy. sonları)…….

Resim No 51: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Valide Sultan Dairesi), (XVIII. yy. sonları)…….

Resim No 52: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Valide Sultan Dairesi ocak üstü duvarı), (XVIII. yy. sonları)……

Resim No 53: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (III. Selim Meşk Odası), (XVIII. yy. sonları)…….

Resim No 54: İstanbul, Kavafyan Konağı (Üst kat manzaralı oda tavan bordür ve eteği), (1751)……...

Resim No 55: İstanbul, Kavafyan Konağı (Gelin odası kubbesinden manzara detayı), (1751)……..

Resim No 56: İstanbul, Kavafyan Konağı (Gelin odası duvar nişinde yer alan bahçe tasviri), (1751)…….

Resim No 57: İstanbul, Sadullah Paşa Yalısı (Niş içinde Şerefabad Kasrı tasviri), (XIX. yy. ikinci çeyreği)…….

Resim No 58: İstanbul, Sadullah Paşa Yalısı (Niş içinde Topkapı Sarayı ve sahil tasviri), (XIX. yy. ikinci çeyreği)……

Resim No 59: İstanbul, Edip Efendi Yalısı (Manzaralı duvar şeridi), (XIX. yy. ikinci yarısı)……..

Resim No 60: İstanbul, Başmabeynci Konağı (Manzaralı pano), (XIX. yy. ikinci yarısı)……..

Resim No 61: İstanbul, Dolmabahçe Sarayı (212 numaralı oda), (XIX. yy.)……

Resim No 62: İstanbul, Dolmabahçe Sarayı (212 numaralı oda), (XIX. yy.)……

Resim No 63: İstanbul, Dolmabahçe Sarayı (212 numaralı oda), (XIX. yy.)……

Resim No 64: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Abdülaziz'in yatak odası tavan resimleri), (XIX. yy.)……..

Resim No 65: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Kaptan-ı Derya Odası tavan resimleri), (XIX. yy.)……

Resim No 66: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Yerli Misafir Odası tavan resimleri), (XIX. yy.)……

Resim No 67: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Selamlık Salonu tavan resmi), (XIX. yy.).

Resim No 68: İstanbul, Aynalıkavak Kasrı (Arz Odası niş içinde manzara tasviri), (XIX. yy.)……

Resim No 69: İstanbul, Yıldız-Şale Kasr-ı Hümayunu (Sedef salona giden merdiven duvar resmi), (XIX. yy.)…….

Resim No 70: İstanbul, Yıldız-Şale Kasr-ı Hümayunu(16 numaralı oda tavan resmi), (XIX. yy.)…….....

Resim No 71: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Harim doğu duvarı), (XVIII. ikinci yarısı)……..

Resim No 72: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Harim batı duvarı), (XVIII. ikinci yarısı)……..

Resim No 73: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Mihrap detayı), (XVIII. ikinci yarısı)……..

Resim No 74: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Kubbe eteği detayı), (XVIII. ikinci yarısı)……..

Resim No 75: Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii (Harim güney duvarı), (1802)……..

Resim No 76: Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii (Harim batı duvarı), (1802)……..

Resim No 77: Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii (Mihrap detayı), (1802)……..

Resim No 78: İzmir, Şadırvanaltı Camii (Kubbe detayı), (XVII. yy.)……..

Resim No 79: İzmir, Şadırvanaltı Camii (Tonoz detayı), (XVII. yy.)……...

Resim No 80: İzmir, Şadırvanaltı Camii (Kemer alınlığı detayı), (XVII. yy.)……..

Resim No 81: Manisa, Kırkağaç Çiftehanlar Camii (Harim doğu duvarı), (?)…....

Resim No 82: Manisa, Kırkağaç Çiftehanlar Camii (Harim kuzey duvarı), (?)……

Resim No 83: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Son cemaat yeri pencere alınlığı-doğu), (1791-92)…….

Resim No 84: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Son cemaat yeri pencere alınlığı-batı), (1791-92)…….

Resim No 85: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Harim kuzey duvarı giriş kapısı alınlığı), (1791-92)……..

Resim No 86: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Mahfil detayı), (1791-92)…….

Resim No 87: Yozgat, Başçavuş Camii (Harim, manzaralı şerit), (1800-01)……

Resim No 88: Yozgat, Başçavuş Camii (Harim, manzaralı şerit, detay), (1800-01)……...

Resim No 89: Yozgat, Başçavuş Camii (Harim, manzaralı şerit, detay), (1800-01)……...

Resim No 90: Amasya, Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii (Şadırvan kubbesi), (1666)……..

Resim No 91: İzmir, Birgi Çakırağa Konağı (Kışlık oda, İstanbul manzarası), (XIX. yy.)……..

Resim No 92: İzmir, Birgi Çakırağa Konağı (Yazlık oda, İzmir manzarası), (XIX. yy.)……..

Resim No 93: İzmir, Birgi Çakırağa Konağı (Kışlık oda dış duvarında yer alan manzara tasviri), (XIX. yy.)……

Resim No 94: İzmir, Sandıkeminoğlu Evi (Hayali İstanbul manzarası), (XIX. yy. ilk yarısı)……..

Resim No 95: Çanakkale, Bayramiç Hadımoğlu Konağı (Baş odada yer alan manzara tasviri), (1797)……..

Resim No 96: Muğla, Datça Mehmet Ali Ağa Konağı (Baş odada yer alan manzara tasviri), (XIX. yy.)……..

Resim No 97: Muğla, Datça Mehmet Ali Ağa Konağı (Baş odada yer alan manzara tasviri), (XIX. yy.)……..

Resim No 98: Kayseri, Sarı Mustafa Kavsa Evi (Niş içinde manzara tasviri), (?)……

Resim No 99: Kayseri, Sarı Mustafa Kavsa Evi (Niş içinde manzara tasvirleri), (?)……

Resim No 100: Kayseri, Büyük Büründcük Hacı Özbek Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy. ilk yarısı)……

Resim No 101: Kayseri, Öztaşçı Evi (Niş içinde manzara tasviri), (XIX. yy. sonları)……

Resim No 102: Kayseri, Germir İbrahim Akdağ Evi (Dolmabahçe Sarayı tasviri), (1862)……..

Resim No 103: Nevşehir, Göreme Tillioğlu Mehmet Ağa Konağı (İstanbul tasvirli manzara), (1827)…….

Resim No 104: Ürgüp, Mustafa Paşa Mustafa Savaş Evi (Galata Kulesi tasviri), (XIX. yy. son çeyreği)……

Resim No 105: Konya, Çelebi Misafirhanesi (Manzara tasvirli tavan eteği), (XIX. yy. ortaları)……..

Resim No 106: Konya, Çelebi Misafirhanesi (Manzara tasvirli tavan eteği), (XIX. yy. ortaları)……..

Resim No 107: Yozgat, Nizamoğlu Konağı (Manzara tasvirli tavan eteği), (XIX. yy. ikinci yarısı)……

Resim No 108: Edirne, Meriç Köprüsü Tarih Köşkü (Manzara tasvirli tonoz), (1842)……..

Resim No 109: Kocaeli, Demirciler Konağı (Niş içinde manzara tasviri), (XIX. yy.)……..

Resim No 110: Bursa, Yenişehir Şemaki Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XVIII. yy.)…….....

Resim No 111: Tokat, Madımaklar Evi (Topkapı Sarayı tasviri), (XIX. yy. ortaları)……

Resim No 112: Tokat, Madımaklar Evi (Sultan Ahmet Camii tasviri), (XIX. yy. ortaları)……

Resim No 113: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı)……..

Resim No 114: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Figürlü manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı)……..

Resim No 115: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı)……..

Resim No 116: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı)……..

Resim No 117: Gaziantep, Mehmet Tayhan Evi (Tavanda yer alan manzaralı tasvirler, detay), (?)…….

Resim No 118: Gaziantep, Mehmet Tayhan Evi (Tavanda yer alan manzaralı tasvirler, detay), (?)…….

Resim No 119: Yunanistan, Ambelakia Georgios Mavros Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.)……...

Resim No 120: Yunanistan, Ambelakia Efhymiadis Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.)……

Resim No 121: Arnavutluk, Kruje Toptani Konağı (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.)……..

Resim No 122: Arnavutluk, Berat Cakolar Evi (Cami tasviri), (XIX. yy.)……...

Resim No 123: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Kabe tasviri), (XIX. yy.)……..

Resim No 124: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Tavan silmesinde yer alan manzara tasvirleri), (XIX. yy.)……

Resim No 125: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Tavan silmesinde yer alan manzara tasvirleri, detay), (XIX. yy.)…….

Resim No 126: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Tavan silmesinde yer alan manzara tasvirleri, detay), (XIX. yy.)…….

Resim No 127: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Kubbede yer alan manzara tasvirleri, detay), (XIX. yy.)……

Resim No 128: Tiran Ethem Bey camii (Son cemaat yeri, manzara tasvirleri), (XIX. yy.)……..

Resim No 129: Samokov Bayraklı Camii (Mihrap nişi içerisinde manzara tasviri), (XIX. yy.)……

Resim No 130: Arnavutluk, Berat Bekarlar Camii (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.)……..

Resim No 131: Arnavutluk, Korçe Mirahor İlyas Bey Camii (Ayasofya Camii tasviri), (XIX. yy.)……..

KATALOG LİSTESİ

Katalog No 1: "Surlar, İstanbul", Ferik İbrahim Paşa (?)……..

Katalog No 2: "Haliç", Ferik İbrahim Paşa (?)……..

Katalog No 3: "Köprü", Ferik İbrahim Paşa (?)……

Katalog No 4: "Edirne'den Cami", Balatlı Mahmud (19. yy.)……..

Katalog No 5: "Çinili Köşk", Eyüplü Cemal (19. yy.)……..

Katalog No 6: "İstanbul", Osman Nuri Paşa (19. yy.)……..

Katalog No 7: "Yenişehir", Osman Nuri Paşa (19. yy.)……

Katalog No 8: "Orman ve Geyik", Şeker Ahmed Paşa (1869)……..

Katalog No 9: "Manzara", Şeker Ahmed Paşa (1870)……..

Katalog No 10: "Manzara", Şeker Ahmed Paşa (1876)……

Katalog No 11: "Manzara", Şeker Ahmet Paşa (1886)…….

Katalog No 12: "Ormanda Karaca", Şeker Ahmed Paşa (1886-1887)……..

Katalog No 13: "Ceylan ve Orman", Şeker Ahmed Paşa (1891)……..

Katalog No 14: "Mehtapta Yelkenliler", Şeker Ahmed Paşa (1892)……

Katalog No 15: "Orman", Şeker Ahmed Paşa (1894)……...

Katalog No 16: "Ormanda Koyun Sürüsü", Şeker Ahmed Paşa (1897)……...

Katalog No 17: "Talim Yapan Erler", Şeker Ahmed Paşa (1897-1898)……...

Katalog No 18: "Tepe Üzerinde Kale ve Evler", Şeker Ahmed Paşa (1898-1899)…..

Katalog No 19: "Erenköy'den Manzara", Şeker Ahmed Paşa (?)…….

Katalog No 20: "Erenköy'den Adalar", Şeker Ahmed Paşa (?)……

Katalog No 21: "Orman", Şeker Ahmed Paşa (?)…….

Katalog No 22: "Kır Manzarası", Şeker Ahmed Paşa (?)……..

Katalog No 23: "Kuğulu Göl", Şeker Ahmed Paşa (?)……..

Katalog No 24: "Orman Yolu", Şeker Ahmed Paşa (?)……

Katalog No 25: “Manzara”, Şeker Ahmed Paşa (?)……...

Katalog No 26: “Tarlada Koyun Sürüsü”, Şeker Ahmed Paşa (?)……

Katalog No 27: “Orman”, Şeker Ahmed Paşa (?)…….

Katalog No 28: “İstanbul Özlemi”, Osman Hamdi Bey (1866)……

Katalog No 29: “Bağdat Surları”, Osman Hamdi Bey (1870)……...

Katalog No 30: “Sitti Zübeyde Türbesi”, Osman Hamdi Bey (1870)……...

Katalog No 31: “Sahil Manzarası”, Osman Hamdi Bey (1870)……

Katalog No 32: “Manzara”, Osman Hamdi Bey (1870)……

Katalog No 33: “Irak Manzarası”, Osman Hamdi Bey (1874)……..

Katalog No 34: “Venedik’ten Manzara”, Osman Hamdi Bey (1878)……...

Katalog No 35: “Gebze’de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi”, Osman Hamdi Bey (1880)……..

Katalog No 36: “Gebze’den Manzara”, Osman Hamdi Bey (1880)……..

Katalog No 37: “Kırda Gezinti”, Osman Hamdi Bey (1880)……

Katalog No 38: “Çeşme Başında”, Osman Hamdi Bey (1880)…….

Katalog No 39: “Gebze’den Manzara”, Osman Hamdi Bey (1881)……..

Katalog No 40: “Sitti Zübeyde Türbesi”, Osman Hamdi Bey (1884)……...

Katalog No 41: “Eskihisar’dan Manzara”, Osman Hamdi Bey (1890)…….

Katalog No 42: “Eskihisar’dan Manzara”, Osman Hamdi Bey (1890)…….

Katalog No 43: “Eskihisar’dan Manzara”, Osman Hamdi Bey (1897)…….

Katalog No 44: “Gebze’de Kır Çeşmesi”, Osman Hamdi Bey (?)……

Katalog No 45: “Mezar Ziyareti”, Osman Hamdi Bey (?)……

Katalog No 46: “Topkapı Sarayı İkinci Avlusunda Yaşmaklı Kadınlar”, Süleyman Seyyid Bey (1871)……..

Katalog No 47: “Kayıklar”, Süleyman Seyyid Bey (1884-1885)……..

Katalog No 48: “Havuzlu Bahçe”, Süleyman Seyyid Bey (1894)……

Katalog No 49: "Belgrad Ormanı", Süleyman Seyyid Bey (1894-1895)……..

Katalog No 50: "Peyzaj", Süleyman Seyyid (1896)……..

Katalog No 51: "Orman", Süleyman Seyyid Bey (?)……

Katalog No 52: "Köy Evi", Süleyman Seyyid Bey (?)……..

Katalog No 53: "Baalbek Harabeleri", Servili Ahmed Emin (?)……...

Katalog No 54: "Kağıthane Deresi", Ahmed Şekûr (19. yy. sonu)……...

Katalog No 55: "Bursa'dan Çekirge", Ahmed Şekûr (19. yy. sonu)…….

Katalog No 56: "Lefke Kasabası", Ahmed Şekûr (19. yy. sonu)……..

Katalog No 57: "Plaj", Halil Paşa (1897)…….....

Katalog No 58: "Deniz", Halil Paşa (1905)……...

Katalog No 59: "Peyzaj", Halil Paşa (1911)……..

Katalog No 60: "Çengelköy İskelesi", Halil Paşa (1913)……..

Katalog No 61: "Peyzaj", Halil Paşa (1920)……..

Katalog No 62: "Kalamış Plajı", Halil Paşa (1924)……...

Katalog No 63: "Nil'de Vapur", Halil Paşa (1927)……...

Katalog No 64: "Mısır'dan Nil Kenarı", Halil Paşa (1927)……..

Katalog No 65: "Deniz Peyzajı", Halil Paşa (?)……

Katalog No 66: "Kayık İskelesi", Halil Paşa (?)……...

Katalog No 67: "Edirne'den", Kolağası Hafız İbrahim (?)……...

Katalog No 68: "Peyzaj", Hoca Ali Rıza (1890)……...

Katalog No 69: "Kayalar ve Deniz", Hoca Ali Rıza (1891)…….....

Katalog No 70: "Peyzaj", Hoca Ali Rıza (1895)……...

Katalog No 71: "Peyzaj", Hoca Ali Rıza (1900)……...

Katalog No 72: "Peyzaj", Hoca Ali Rıza (1900)……...

Katalog No 73: "Peyzaj", Hoca Ali Rıza (1900)……...

Katalog No 74: “Sahildeki Ev”, Hoca Ali Rıza (1900)…….

Katalog No 75: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1900)…….....

Katalog No 76: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1902)……...

Katalog No 77: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1905)……...

Katalog No 78: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1905)……...

Katalog No 79: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1905)……...

Katalog No 80: “Pembe Ev”, Hoca Ali Rıza (1906)…….

Katalog No 81: “Kayalar ve Deniz”, Hoca Ali Rıza (1907)……...

Katalog No 82: “Fenerbahçe’den Görünüm”, Hoca Ali Rıza (1910)……

Katalog No 83: “Yelkenli ve Kayık”, Hoca Ali Rıza (1910)……

Katalog No 84: “Eski Bir Sokak”, Hoca Ali Rıza (1910)…….

Katalog No 85: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1912)……...

Katalog No 86: “Kahvehane”, Hoca Ali Rıza (1912)……

Katalog No 87: “Figürlü Çardak”, Hoca Ali Rıza (1912)…….

Katalog No 88: “Çardak”, Hoca Ali Rıza (1915)……..

Katalog No 89: “Eski İstanbul Evleri”, Hoca Ali Rıza (1915)……..

Katalog No 90: “Çeşmeli Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1915)…….

Katalog No 91: “Sahilde Çardak”, Hoca Ali Rıza (1916)…….....

Katalog No 92: “Boğaziçi”, Hoca Ali Rıza (1918)……...

Katalog No 93: “İstanbul”, Hoca Ali Rıza (1919)…….

Katalog No 94: “Boğaziçi”, Hoca Ali Rıza (1920)……...

Katalog No 95: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1920)……...

Katalog No 96: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1920)……...

Katalog No 97: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1920)……...

Katalog No 98: “Paşabahçe’de Bir Sokak”, Hoca Ali Rıza (1920)……...

Katalog No 99: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1921)……...

Katalog No 100: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1921)…….

Katalog No 101: “Boğaz’dan Manzara”, Hoca Ali Rıza (1922)……...

Katalog No 102: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1923)…….

Katalog No 103: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1923)…….

Katalog No 104: “Gün Batarken”, Hoca Ali Rıza (1923)…….

Katalog No 105: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1924)…….

Katalog No 106: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1925)…….

Katalog No 107: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1925)…….

Katalog No 108: “Peyzaj”, Hoca Ali Rıza (1928)…….

Katalog No 109: “Evli Manzara”, Hoca Ali Rıza (?)……

Katalog No 110: “Manzara”, Hoca Ali Rıza (?)……

Katalog No 111: “Manzara”, Hoca Ali Rıza (?)……

Katalog No 112: “Manzara”, Hoca Ali Rıza (?)……

Katalog No 113: “Donanma Gecesi”, Hüseyin Zekâi Paşa (1882-1883)……..

Katalog No 114: “Yıldız Parkı”, Hüseyin Zekâi Paşa (1897)……...

Katalog No 115: “Çamlıca Sırtları”, Hüseyin Zekâi Paşa (1907-1908)……

Katalog No 116: “Erenköy’de Köşk”, Hüseyin Zekâi Paşa (1909)……...

Katalog No 117: “Yakacık”, Hüseyin Zekâi Paşa (1914)…….....

Katalog No 118: “Yıldız Sarayı Bahçesi’nden”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….

Katalog No 119: “Ahşap Köprü”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)……

Katalog No 120: “Manzara, Mescit”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)……..

Katalog No 121: “Erenköy’den”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)……

Katalog No 122: “Eski Türk Evleri”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)……..

Katalog No 123: “Sebil”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….

Katalog No 124: “Küçüksu Çeşmesi”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)……

Katalog No 125: “Peyzaj”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)……..

Katalog No 126: “Söğüt, Ertuğrul Türbesi”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)……...

Katalog No 127: “Üsküdar’dan Manzara”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….....

Katalog No 128: “Manzara”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….....

Katalog No 129: “Deniz Hamamı”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….....

Katalog No 130: “İsimsiz”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….....

Katalog No 131: “İsimsiz”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….....

Katalog No 132: “İsimsiz”, Hüseyin Zekâi Paşa (?)…….....

Katalog No 133: “Ayasofya Camii”, Piyade Kolağası Said Efendi (1911-1912)…….

Katalog No 134: “Deniz Peyzajı”, İsmail Hakkı (?)……..

Katalog No 135: “Yavuz Muharebe Kruvazörü ve Hamidiye Hafif Kruvazörü Karadeniz’de”, İsmail Hakkı (?)…….

Katalog No 136: “Irresistible Zırhlısı’nın Batışı”, İsmail Hakkı (?)…….

Katalog No 137: “Çanakkale Savaşı”, İsmail Hakkı (?)……

Katalog No 138: “Goliath Zırhlısı’nın Batırılışı”, İsmail Hakkı (?)……..

Katalog No 139: “Fırtınalı Denizde Yelkenli ve Yandan Çarklı Gemi”, İsmail Hakkı (?)……

Katalog No 140: “Fırtınada Gemi”, İsmail Hakkı (?)……

Katalog No 141: “Sahil Manzarası”, İsmail Hakkı (?)……..

Katalog No 142: “Dere Kenarı”, İsmail Hakkı (?)……

Katalog No 143: “Yıldız Sarayı Bahçesi’ne Bakış”, Salih Molla Aşkî (?)……...

Katalog No 144: “Manzara”, Mehmed Hayri (1899-1900)……...

Katalog No 145: “Yıldız Camii”, Necip (?)……..

Katalog No 146: “Üsküdar Doğancılar”, Osman Asaf (1888-1889)…….

Katalog No 147: “Cumbalı Evler”, Ömer Adil (1894)……..

Katalog No 148: “Manzara”, Ömer Adil (1896-1897)……..

Katalog No 149: “Manzara”, Ömer Adil (1924)……...

Katalog No 150: “Heybeliada’dan”, Ömer Adil (1924)……

Katalog No 151: “Adana’dan”, Ömer Adil (?)……..

Katalog No 152: “Deniz Kenarında Eski Binalar”, Ömer Adil (?)……...

Katalog No 153: “Köy Evi”, Ahmed Ziya Akbulut (1893)……...

Katalog No 154: “Sultan Ahmet Camii”, Ahmed Ziya Akbulut (1897)…….....

Katalog No 155: “İstanbul”, Ahmed Ziya Akbulut (1918)……...

Katalog No 156: “Beyazıt Eski İmaret Binası”, Ahmed Ziya Akbulut (1922)…….

Katalog No 157: “Beyazıt Sahaflar ve Eski İmaret Binası”, Ahmed Ziya Akbulut (1923)……..

Katalog No 158: “Peyzaj”, Ahmed Ziya Akbulut (?)……

Katalog No 159: “Ahşap Ev”, Ahmed Ziya Akbulut (?)……...

Katalog No 160: “Sur Kapısı”, Ahmed Ziya Akbulut (?)……..

Katalog No 161: “Kağıthane Sünnet Köprüsü”, Ahmed Ziya Akbulut (?)……...

Katalog No 162: “Köy Evi”, Ahmed Ziya Akbulut (?)…….

Katalog No 163: “Üsküdar Mihrimah Sultan Camii”, Ahmed Ziya Akbulut (?)……..

Katalog No 164: “Yıldız Sarayı Bahçesi’nden Çadır Köşkü”, Darüşşafakalı Şevki Efendi (1891)……..

Katalog No 165: “Peyzaj”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (1920)…….

Katalog No 166: “Boğaziçi’nden”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (1926)……

Katalog No 167: “Boğaziçi’nden”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (1930)……

Katalog No 168: “Peyzaj”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (1932)…….

Katalog No 169: “Yıldız Sarayı’ndan”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (?)……...

Katalog No 170: “Peyzaj”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (?)……...

Katalog No 171: “Peyzaj”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (?)……...

Katalog No 172: “Peyzaj”, Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (?)……...

Katalog No 173: “Şehzadebaşı’ndan”, Lofçalı Ahmed (19. yy. sonu)……..

Katalog No 174: “Şişli Etfal Hastanesi’nin Eski Hali”, Balatlı Ahmed Bedri (19. yy. sonu)……

Katalog No 175: “Marmara”, Balatlı Ahmed Bedri (1903)……...

Katalog No 176: “Yıldız Sarayı Bahçesi’nden”, Vidinli Osman Nuri (?)…….

Katalog No 177: “Yıldız Sarayı Bahçesi’nden”, Ahmed Ragıp (?)……..

Katalog No 178: “Bursa’dan”, Kosovalı Hayri (?)……

Katalog No 179: “Kâğıthane Camii”, Fatihli Mustafa (?)…….

Katalog No 180: “Yıldız Sarayı Bahçesi’nden”, Fatihli Mustafa (?)……

Katalog No 181: “Yıldız Sarayı Bahçesi’nden Cihannüma Kasrı”, Darüşşafakalı Hüseyin (?)……..

Katalog No 182: “Yıldız Sarayı’ndan”, Giritli Hüseyin (?)……..

Katalog No 183: “İstanbul Limanı”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……

Katalog No 184: “Türk Donanması Manevra Sırasında”, Diyarbakırlı Tahsin (?)…...

Katalog No 185: “Gemi”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……

Katalog No 186: “İstanbul Limanı’nda”, Diyarbakırlı Tahsin (?)…….

Katalog No 187: “İstanbul’da Yolcu Gemisi”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……

Katalog No 188: “Fırtınalı Deniz”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……..

Katalog No 189: “Yavuz ve Hamidiye Seyir Halinde”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……..

Katalog No 190: “İstanbul”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……

Katalog No 191: “Yelkenli ve Kayık”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……

Katalog No 192: “Sultan Osman Drennotu”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……...

Katalog No 193: “Ortaköy Camii”, Diyarbakırlı Tahsin (?)…….

Katalog No 194: “Günbatımında Gemi”, Diyarbakırlı Tahsin (?)…….

Katalog No 195: “Yelkenli”, Diyarbakırlı Tahsin (?)……

Katalog No 196: “Yolcu Gemisi”, Diyarbakırlı Tahsin (1903)…….

Katalog No 197: “Majestik Zırhlısının Batırılışı”, Diyarbakırlı Tahsin (1915)……

Katalog No 198: “Hamidiye’nin Rus Muhripleri ile Muharebesi”, Diyarbakırlı Tahsin (1917)……..

Katalog No 199: “Bouet’in Çanakkale’de Batışı”, Diyarbakırlı Tahsin (1917)……

Katalog No 200: “Heybeliada Bahriye Mektebi”, Hüsnü Tengüz (1885)…….

Katalog No 201: “Üsküdar Selimiye”, Hüsnü Tengüz (1939)……..

Katalog No 202: “Tersane’nin Tepebaşı’ndan Görünümü”, Hüsnü Tengüz (?)……...

Katalog No 203: “Kalyon Devrinde Haliç Tersanesi”, Hüsnü Tengüz (?)……

Katalog No 204: “Hamidiye Zırhlısı”, Hüsnü Tengüz (?)…….

Katalog No 205: “Çamlıca’dan Manzara”, Hamdi Kenan (?)……...

Katalog No 206: “Manzara”, Hilmi (?)…….

Katalog No 207: “Manzara”, Niyazi (?)……

Katalog No 208: “Köprülü Manzara”, Mehmed Ali İsmail (?)…….

Katalog No 209: “Manzara”, İbrahim (?)……..

Katalog No 210: “Ihlamur Kasrı”, İbrahim (?)……..

Katalog No 211: “Manzara”, Ferik İbrahim Hakkı (?)……..

Katalog No 212: “Orman”, Ferik İbrahim Hakkı (?)…….

Katalog No 213: “Yıldız Parkı’ndan”, Ziya (?)…….

Katalog No 214: “Ağaçlar Arasında Yol”, Ziya (?)……..

Katalog No 215: “Dolmabahçe Sebili”, Miralay Cemal (?)……..

Katalog No 216: “Manzara”, Ahmed Faik (?)……...

Katalog No 217: “Bayram Yeri”, Hüseyin Rıfad (?)…….

Katalog No 218: “Amin Alayı”, Hüseyin Rıfad (?)……...

Katalog No 219: “Sultanahmed Meydanı”, Hafız Abdurrahman (?)…….

Katalog No 220: “Ravza-ı Mutahara”, Hafız Abdurrahman (?)……

Katalog No 221: “Mekke-Medine”, Mustafa Rahmi (?)……...

Katalog No 222: “Edirne Sultan Bayezid Camii ve Külliyesi”, Mehmed Reşad (?)….

Katalog No 223: “Mahmudpaşa Camii”, Ahmed Rıfad (?)……...

Katalog No 224: “Eski Göksu”, Ali Arif Bey (?)……..

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale.

a.g.md. : Adı geçen madde.

a.g.t. : Adı geçen tez.

A. D. R. H. M. : Ankara Devlet Resim Heykel Müzesi.

A. M. R. K. : Askeri Müze Resim Koleksiyonu.

A. M. K. Y. E. K. : Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonu.

bkz. : Bakınız.

C. : Cilt.

cm. : Santimetre.

çev. : Çeviren.

D. S. M. : Dolmabahçe Sarayı Müzesi.

D. S. R. K. : Dolmabahçe Sarayı Resim Koleksiyonu.

E. H. A. K. : Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu.

Env. : Envanter.

İ. D. M. R. K. : İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu.

İ. M. K. : İstanbul Milli Kütüphane.

İ. R. H. M. : İstanbul Resim ve Heykel Müzesi.

İ. Ü. K. : İstanbul Üniversitesi Kitaplığı.

Kat. : Katalog.

M. S. K. : Milli Saraylar Koleksiyonu.

No. : Numara.

Res. : Resim.

s. : Sayfa.

S. : Sayı.

S. İ. K. V. K. : Suna-İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu.

S. S. M. : Sakıp Sabancı Müzesi.

T. İ. E. M. : Türk ve İslam Eserleri Müzesi.

T. İ. B. R. K. : Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu.

T. S. M. : Topkapı Sarayı Müzesi.

T. S. M. H. K. : Topkapı Sarayı Müzesi Harem Koleksiyonu.

T. S. M. K. : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.

T. S. M. P. K. : Topkapı Sarayı Müzesi Porselen Koleksiyonu.

vb. : Ve benzeri.

Y. P. : Yıldız Porseleni.

Yy. : Yüzyıl.

GİRİŞ

Türk resim sanatı, başlangıcından itibaren var olduğu dönemin şartlarına bağlı olarak, gelişim ve değişim süreçlerinden geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi diyebileceğimiz 18. ve 19. yüzyıllar, Türk resminde de modernizmin başladığı dönem olarak oldukça önemlidir. Avrupa'da da önemli siyasal ve toplumsal gelişmelerin yaşandığı bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin çağı yakalama gayretleri sanata da yansımış, dönemsel olarak gerçekleştirilen yenilik hareketleri, dönemin sanat anlayışına da etki etmiştir.

Çalışmamızda, dönemin sanatına yansıyan önemli gelişmeler ışığında, manzara temasının Türk resmindeki gelişimi ve dönem sanatçılarının konu repertuarında manzaranın önemi, neyi temsil ettiği gibi sorulardan yola çıkılarak; hem Türk resim sanatının dönem içerisindeki durumu hem de manzara temasının ifadede kazandığı anlamın belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmamızın metin kısmı oluşturulurken konu hakkında yazılmış, kitap, ansiklopedi, makale, tez gibi yerli ve yabancı eserler incelenmiş ve gerekli görülen bilgiler bir plan dahilinde bir araya getirilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında çalışma boyunca elde edilen bulgular ayrıntılı biçimde ele alınarak sonuca ulaşılmıştır. Çalışmada incelenen sanatçılara ait eserler, katalog haline getirilmiş olup, bu kataloğun oluşturulmasında çeşitli müze koleksiyonları ve özel koleksiyonlardan yararlanılmıştır. Tezin ana konusunu tuval resmi örnekleri oluşturmaktadır. Katalog da bu kapsamda oluşturulmuştur. Manzara resmi içeren objeler ve duvar resimlerindeki manzara örnekleri; tuval resminin öncülleri, gelişim çizgisinin ilk adımları olarak incelenmiştir. Katalog kısmında incelenen manzara temalı eserler, ayrıca değerlendirilerek sonuç kısmına dahil edilmiştir. Bu eserler dışında tez metninde yazılı olarak yer alan diğer örnekler, çalışmamızın ana konusunu destekler nitelikte olduğundan resimler başlığı altında görsel olarak desteklenmiştir.

1. BÖLÜM: BATILILAŞMA DÖNEMİ'NDE OSMANLI İMPARATORLUĞU VE TÜRK RESMİ

1. 18. ve 19. Yüzyılda Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri

Tarihin akışı içerisinde her toplum, var olmaya başladığı andan itibaren bir değişim sürecinin de parçası olmaya başlar. Değişen şartlar ve geçen zamanın gerektirdiği bu süreç, Osmanlı toplumu için de kaçınılmaz olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ile başlayan bu süreç boyunca, imparatorluğun kuruluşundan son dönemine kadar büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerde hiç kuşkusuz zamanın gerisinde kalmamaya yönelik girişimler ve bu yeni dünya düzeninin kurallarına uyma mecburiyeti de oldukça etkili olmuştur.[1]

Kuruluşundan itibaren siyasal gücünü korumayı başaran Osmanlı'da kendi kendine yeterli olabilen ve dış etkilere kapalı bir toplum yapısı gelişmiştir.[2] Fakat devletin benimsediği bu anlayış ve bu doğrultuda gelişen toplum yapısı, özellikle 17. yüzyılın sonlarına doğru başlayan çözülmeye daha fazla direnememiş ve Osmanlı Devleti, "Batılılaşma" olarak adlandırdığımız bir sürece girmiştir.

Osmanlı toplumunda başlayan Batılılaşma, adı konmadan başlayan bir süreç olarak özgündür. Batı ile ilişkiler ve beraberinde gelen "Batılılaşma" süreci toplumda en başından beri mevcuttur. İmparatorlukta yaşayan Rumlar'ın Batı ile ilişkisi, Eflak-Boğdan prensliklerinde batı tipi eğitimin yerleşmiş olması bu durumu izah eden bazı olaylardır.[3]

Ancak en başından beri devam eden bu süreçte 17. yüzyıl sonları, Batılılaşma'nın belirgin bir şekilde gözlemlenebildiği bir dönemdir. Bu durumun oluşmasında bu dönemde Osmanlı'nın Batı'dan geri kalmışlığını kabullenmesi de etkili olmuştur.

---

[1]İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 47. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 14-15.
[2]Günsel Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, 1. Baskı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1977, s. 15.
[3]İlber Ortaylı, "Batılılaşma Sorunu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, 1983, s. 137.

İmparatorlukta oluşmaya başlayan bu bilinç ile birlikte, gerçekleştirilen ıslahatlar Batı'ya atfedilmeye başlanmıştır.[4]

17. yüzyıl sonları, dünya üzerindeki kuvvetler dengesinin de değişmeye başladığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde hem Batı'nın pek çok alanda belli bir seviyeye ulaşmış olması hem de Osmanlı aleyhine dönen siyasal gelişmeler, bir bakıma Osmanlı'yı Batı'ya yönelmeye mecbur hale getirmiştir. Devlet yöneticileri de yeniden bir denge kurulması ve bu durumun tekrar Osmanlı Devleti lehine çevrilmesi için çare arama yoluna gitmişlerdir.[5]

Osmanlı Devleti'nin zorunlu olarak dahil olduğu bu değişim sürecinin başlangıcı olarak III. Selim dönemi gösterilse de Lale Devri (1718-1730) adıyla da bilinen III. Ahmed dönemini Batılılaşma hareketlerinin yoğunlaştığı dönem olarak gösterebiliriz. Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın da oldukça etkili bir devlet adamı olduğu bu dönemde, Avrupa ile savaş karşıtı bir siyaset izlenmiş, teknik ve sosyal gelişmelerin anlaşılması adına girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden en önemlileri olarak yurt dışına elçiler gönderilmesi Osmanlı Devleti'nde kısa sürede karşılığını bulmuş ve değişime büyük katkı sağlamıştır. Viyana, Moskova, Paris ve Polonya'ya gönderilen elçiler, bu geziler esnasında edindikleri bilgiler ile Osmanlı'da başlayan değişimde önemli rol oynamışlardır.[6]

Yurt dışına gerçekleştirilen bu gezilerden en dikkat çekeni de Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa seyahatidir. Burada bulunduğu süre boyunca Fransa'nın birçok şehrini görme fırsatı bulan Çelebi, gözlemlerini ayrıntılı olarak kaydetmiştir. Mehmed Çelebi'nin dikkatli gözlemlerinden oluşan bu belgeler, başkent İstanbul'un sosyal, kültürel ve mimari değişiminde yol gösterici olmuştur. Mehmed Çelebi'nin Fransa seyahati, Osmanlı Devleti'nde önemli değişimlerin yolunu açarken, Fransız toplumunun ve beraberinde Avrupa'nın Osmanlı hakkındaki tutumlarının değişmesinde de önemli rol oynamıştır. Mehmed Çelebi'nin seyahati öncesinde,

---

[4]Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Batılaşması", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkler Ansiklopedisi*, C. 1, 1983, s. 148.
[5]Metin Eriş, "Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Hareketleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, 2002, s. 1062.
[6]Tarkan Okçuoğlu, *18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul 2000, s. 14.

Avrupalıların Osmanlı hakkındaki izlenimleri savaş meydanları ve diplomatik ilişkiler ile sınırlıyken, Mehmed Çelebi'nin seyahati ile birlikte bu izlenimlerin değişmesi de mümkün olmuştur. Fransa'da büyük ilgi ile karşılanan Türk heyeti, beraberinde Osmanlı toplumunun kültürünü, sanatını ve yaşam tarzını da Fransa'ya götürmüştür. Öyle ki bu seyahat Avrupa'da "Turquerie" denen Türk modasının doğuşuna vesile olmuştur. Öte yandan bu yüzyıllarda Avrupa'da görülen Doğu merakı, bu seyahatle birlikte etkisini daha da arttırmış ve bu etki hemen her alanda hissedilmiştir. Mehmed Çelebi'nin seyahatinin etkileri, üzerinden yıllar geçmesine rağmen güçlü bir şekilde devam etmiş ve bu durum sanata da yansımıştır. Türk modasından beslenen sanat eserleri, Mehmed Çelebi'den neredeyse yarım yüzyıl sonra bile ortaya çıkarak, bu seyahatin aslında diplomatik bir görevden daha fazlası olduğunu göstermiştir. Bu noktada, Mozart tarafından bestelenen "Saray'dan Kız Kaçırma", "Türk Marşı" gibi eserler, hem bu seyahatin yıllar sonra bile etkisini sürdürdüğünü, hem de Türk modasının Avrupa'da sanata yön verebilecek kadar yerleştiğini göstermesi açısından oldukça çarpıcı örneklerdir. [7]

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında daha önceden temelleri atılan diplomatik, ticari ve kültürel ilişkilerin güçlenmesinde 1728'de İstanbul'a gönderilen Fransız elçisi M. de Villeneuve etkili olmuştur. Öyle ki bu elçi, sarayın Avrupa ile ilgili kararlarını etkileyebilecek kadar söz sahibi bir devlet adamı haline gelmiştir. Bu dönemde Fransız mallarının İstanbul piyasasına hakim olması ve saraya sık sık gönderilen hediyelerin büyük beğeni toplaması Osmanlı toplumunda Batı hayranlığının oluşmasına zemin hazırlamıştır.[8]

Osmanlı toplumunda yavaş yavaş oluşmaya başlayan bu ortam diğer taraftan imparatorluğun Batı medeniyetine yetişme çabalarına da hız kazandırmıştır. III. Ahmed döneminde sosyal, ekonomik, askeri ve kültürel alanda gerçekleştirilmeye başlayan ıslahatlar Osmanlı'nın Batı'ya dönmeye başlayan yüzünün habercisi olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen ıslahatların ortak amacı Osmanlı'yı eski gücüne kavuşturmaktır. Osmanlı'da gerçekleşmesi planlanan değişimlerin odak

[7]Şevket Rado, *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri: Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, 9. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 95.
[8]Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 18.

noktası ise askeri alandır. Diğer alanlarda gerçekleştirilen ıslahatlar askeri alanı desteklemeye ve değiştirmeye yöneliktir.[9]

Yirmi yedi yıl süren III. Ahmed döneminde yenileşme hareketlerine büyük ölçüde önem verilmiş, iktisadi ve sosyal meseleler üzerinde durulmuştur. Bu dönemde İstanbul'da hayat tarzı büyük ölçüde değişmiş ve Batılılaşma hareketleri fiilen başlamıştır. Öyle ki Paris'ten getirilen planlar dahilinde başkentin mimarisi yeni bir boyut kazanmıştır. Farklı alanlarda birçok ıslahatın gerçekleştiği bu dönemde Tulumbacı Ocağı açılmış, İbrahim Müteferrika'nın Said Efendi ile birlikte gösterdiği büyük çabalar ile ilk defa Türkçe kitap basan bir matbaa kurulmuştur. İktisadi alanda gerçekleştirilen ıslahatlar da oldukça önemlidir. Yalova'da başlayan kâğıt imalatı, Tekfur Sarayı'nda çini fırınlarının kurulması ve yine bu dönemde açılan dokuma atölyeleri de önemli yenilikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yenilikçi bir yönetici olarak karşımıza çıkan III. Ahmed, bu dönemde sadrazam Damat İbrahim Paşa ile birlikte devrin birçok şairini himayesi altına alırken kendisi de Necib mahlası ile şiirler yazmıştır. En önemlisi bu dönemde resmi bir tercüme heyeti kurularak Doğu'dan ve Batı'dan önemli eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi sağlanmıştır.[10]

Bu dönemde gerçekleştirilen askeri ıslahatlarda Fransız subay ve yetkilileri etkili olmuşlardır. Islahat hareketleri boyunca Fransızlar tarafından yürütülen çalışmalar, Fransızca konuşan aydın bir kesimin oluşmasına da ortam hazırlamıştır.[11] Fransızlar'ın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi askeri ve toplumsal alanla sınırlı kalmamıştır. Fransa'da hakim olan gösterişli yaşam tarzı, kent ve bahçe düzenlemeleri ve saray, köşk, kasır gibi mimari formlar başkent İstanbul'da etkili olmaya başlamıştır. Özellikle 14. ve 15. Louis dönemlerinin saray yaşantısı ve Rokoko etkileri başkentte de karşımıza çıkmıştır.[12]

---

[9]Mehmet Karagöz, "Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* S. 6, 1995, s. 177.

[10]Münir Aktepe, "Ahmed III", *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, 1989, s. 37; Abdülkadir Özcan, "Lale Devri", *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, 2003, s. 82.

[11]Mehmet Karagöz, *a.g.m.*, s. 179.

[12]Derya Uzun Aydın, "Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış", *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, İstanbul 2013, s. 3.

İmparatorlukta Batılılaşma faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü III. Ahmed dönemi, Patrona Halil ve yandaşlarının başlattığı isyan ile son bulmuştur. III. Ahmed'in ardından tahta geçen I. Mahmud ile birlikte Lale Devri'nde başlayan ıslahat hareketleri daha azimli ve planlı bir şekilde devam etmiştir.

Bir isyan vesilesiyle tahta geçen I. Mahmud, yenilikçi ve ıslahat hareketlerini destekleyen bir sultan olarak, Patrona Halil ve daha birçok isyancının yenilikleri bertaraf etme ve eskiye dönüş çabalarını desteklemiyordu. Bu sebeple Sultan Mahmud'un saltanatının ilk yılları halk arasında çıkan bu isyanları bastırmakla geçmiştir. Devletin kötüye gidişinin ancak ıslahatlar sayesinde ve Batı'ya yönelerek düzelebileceğine inanan I. Mahmud, devlet işlerinde Batılılaşma yanlısı sadrazam ve vezirlere görev vermiştir.[13]

Sultan I. Mahmud ile daha planlı ve kararlı bir sürece giren ıslahat hareketleri ilk olarak kendini askeri alanda göstermiştir. Özellikle askeri alanda modernleşmenin gerekliliğine inanan I. Mahmud, Avrupa'nın askeri usullerini yakından tanıyan bir Avrupalı uzmana danışmaya karar vermiştir. Sultanın bu kararı almasında İbrahim Müteferrika'nın kendisine sunduğu bazı gözlem raporları etkili olmuştur.[14]

Askeri alandaki modernleşmenin ilk adımı için Humbaracı Ocağı'nın ıslahıyla görevlendirilen Ahmed Paşa, maaşlı bir Humbaracı Ocağı kurmuştur. 1734 yılında, Üsküdar'da "Hendesehane" adıyla bir kışla ve okul da açan Ahmed Paşa, sonraki dönemlerde kurulacak olan mühendishanelere öncülük etmiştir. İbrahim Müteferrika'nın ölümüyle birlikte kapanan matbaanın yeniden işler hale gelmesi için Lehistan'dan ustalar getirilmiştir.[15]

Ağabeyi Mahmud'un ölümü sebebiyle 13 Aralık 1754 yılında tahta geçen III. Osman döneminde ıslahat hareketlerinde bir duraklama söz konusudur.[16] 1757 yılında III. Mustafa'nın tahta geçmesiyle başlayan dönem ise ıslahatların yeniden hız

---

[13]Uğur Kurtaran, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri", *Türk Çalışmaları Dergisi,* S. 8, Ankara 2013, s. 172; Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", *İslam Ansiklopedisi,* C. 27, 2003, s. 348.
[14]Uğur Kurtaran, *a.g.m.,* s. 173.
[15]Abdülkadir Özcan, *a.g.md.*, s. 351.
[16]Güler Eren, "III. Osman", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 12, 1999, s. 187.

kazanmaya başladığı bir dönem olarak oldukça önemlidir. Hükümdarlık vazifelerini ciddiyetle yerine getirmeye çalışan III. Mustafa, yenilik taraftarı bir hükümdardır.[17]

Özellikle askeri ıslahatların ön plana çıktığı bu dönemde Lale Devri ile başlayan ve I. Mahmud döneminde devam eden yenilik fikirleri bizzat padişah tarafından yaşatılmıştır. Bu dönemde, kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı ordusunda ıslahatlar yapmak isteyen Fransa'nın bu isteği geri çevrilmiş fakat yine de ıslahatların gerçekleştirilmesi amacıyla Fransız topçu subayı Baron de Tott başkent İstanbul'da göreve başlamıştır.[18]

III. Mustafa, ordu ve donanmanın önemini iyi bilen bir hükümdar olarak bu alanda bir değişime gitmeye karar vermiştir. Tam bu noktada özellikle topçu sınıfını ve tophaneyi düzenlemek ve bir mühendis okulu kurmak amacıyla Baron de Tott'a görev vermiştir. 1769 yılında huzura kabul edilen Baron ile Çanakkale Boğazı'nın tahkimi ve topçu sınıfının ıslahı konuları görüşülmüştür. Hızla ıslahat çalışmalarına başlayan Baron de Tott, tophaneyi yenileştirerek, Hasköy'de yeni bir top dökümhanesi açtırmıştır. Günümüzde Sahra Topçusu adıyla bilinen sınıf da yine bu dönemde kurulmuştur. Ayrıca 1773'de Hasköy'de kurulan mühendishane, Topçu Harbiye Mektebi'nin çekirdeğini oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Aynı dönemde Deniz Harp Okulu'nun temeli olarak değerlendirebileceğimiz Mühendishane-i Bahri Hümayun açılmış ve Baron de Tott da burada eğitim veren hocalardan biri olmuştur. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra ilk defa bu dönemde ordudaki silahlar sayılmış ve kayıt altına alınmıştır. Ayrıca bu dönemde Osmanlı ordusu ilk defa süngü ile tanışmıştır.[19]

Yoğun ıslahat faaliyetleriyle geçen III. Mustafa dönemi son bulurken 1774 yılında imparatorluğun başına I. Abdülhamid geçmiştir. Tahta geçtiği andan itibaren önemli kararlar almaya başlayan I. Abdülhamid, ilk olarak komşu ülkelere elçiler

---

[17]Güler Eren, "III. Mustafa", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 12, 1999, s. 189.

[18]Ali Rıza Şimşek, *Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2006, s. 81.

[19]Fulya Macun, *III. Mustafa ve Zamanı (1757-1774)*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara 1996, s. 94; Ali Rıza Şimşek, *a.g.t.*, s. 82-83, 88.

göndermiştir.[20] Bu dönemin en büyük yeniliklerinden biri de şüphesiz Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'un kuruluşudur. Deniz subaylarının yetiştirilmesi amacıyla açılan kurum, Fransız uzmanların gerçekleştirdiği düzenlemeler ve eğitim destekleri ile dönemin yeniliğe yönelik en ileri adımı sayılabilir.[21]

Denizcilik alanında gerçekleşen ıslahatlarda Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'nın rolü büyüktür. Bu dönemde Le Roi ve Duret isimli iki Fransız subay ve yine Fransız ustalar Osmanlı işçilerini eğitmişler ve Fransız-İngiliz donanmasından örneklerle gemiler yapılmasını sağlamışlardır.[22]

18. yüzyılın sonlarına doğru tahta geçen III. Selim, bilinçli ve programlı olarak yürüttüğü ıslahat çalışmaları ile Osmanlı'nın Batı'ya bakışına da farklı bir boyut kazandırmıştır.[23] III. Selim döneminde gerçekleştirilen yeniliklerin tümüne "Nizam-ı Cedid" adı verilmekte ve bu kelime "yeni düzen, yeni kanun" anlamına gelmektedir. Yeni düzenin oluşturulması hususunda gösterdiği çabalar ile III. Selim, aynı zamanda büyük bir cesaret örneğidir. Islahat faaliyetleri öncesinde model olarak benimseyeceği kültürü yakından tanımanın gerekliliğine inanan sultan, ilk olarak Ebubekir Ratıp Efendi'yi Viyana'ya göndermiştir. Ratıp Efendi'nin buradaki gözlemleri ile oluşturulan sefaretname, Avrupa'nın o dönemdeki durumu hakkında kaydedilmiş önemli bir belge niteliğindedir. Batılı devletlerin kurumlarına dair çok önemli gözlemlerle başkente dönen Ratıp Efendi, bu dönemde karşımıza çıkan önemli devlet adamlarından biridir. III. Selim'in ıslahatları gerçekleştirirken savunduğu düşüncelerden biri de böylesine büyük çaplı ıslahatların devlete mâl edilmesi gerektiğiydi. Bu sebeple her ıslahat öncesi devlet yönetiminde söz hakkı olan ulema ve devlet erkânının fikri alınmıştır.[24]

Bu fikirler ışığında ve III. Selim'in yenilikçi duruşu ile gerçekleştirilen ıslahatlar Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamını etkilemesine karşın özellikle askeri alanda çok daha fazla öne çıkmıştır. Devlet kurumlarında yeniliğe gitmenin gerekliliğine inanan

[20]Münir Aktepe, "I. Abdülhamid", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, 1988, s. 214.
[21]Güler Eren, "I. Abdülhamid", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 12, 1999, s. 194.
[22]Mehmet Karagöz, *a.g.m.*, s. 185.
[23]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*, Gazi Kitabevi, Ankara 2003, s. 92.
[24]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 65-70.

III. Selim, özellikle Yeniçeri Ocağı'nın askeri karakterini kaybettiğini düşünmekteydi. Ocağın tamamen kaldırılmasının mümkün olmayacağına inanan padişah, bu duruma bir çözüm olarak Kapıkulu Ocakları ve Yeniçeri Ocağı'nın yanına Avrupa tekniklerine göre yetişen askerlerden oluşan bir ordu kurulmasına karar vermiştir. Şubat 1793'te "Nizam-ı Cedid" ordusu Bostancılar Ocağı'na bağlı olmak üzere kurulmuştur. Yeni ordunun yetiştirilmesi amacıyla bu dönemde Fransa, İsveç, Prusya ve İngiltere'den uzmanlar getirtilmiştir. Bunun yanı sıra çok sayıda zanaatkârın da orduda istihdamı sağlanmıştır.[25]

Kendisi tahta çıkana kadar yapılan tüm ıslahatlardan daha büyük çaplı ıslahatlar gerçekleştiren III. Selim, bu süreçte sadece askeri alanla sınırlı kalmamıştır. Gerçekleşen yenilikler ekonomik, siyasi, idari ve diplomasi alanında da kendini göstermiştir. Özellikle bu dönemde kurulan daimi elçilikler tarihimizde bir ilk olmakla birlikte Batı'yı takip etmenin ve devlet menfaatlerini korumanın önemli bir yolu olmuştur.[26]

III. Selim'in gerçekleştirmeye çalıştığı reformlar yenilik karşıtı grupların tepkisini çekmiş ve bu dönem Kabakçı Mustafa isyanı ile son bulmuştur. Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın III. Selim'i tekrar tahta çıkarma girişimi işe yaramamış ve III. Selim'in ölümü ile bir dönem son ermiştir.[27]

III. Selim'in katledilerek tahttan indirilmesinin ardından Alemdar Mustafa Paşa'nın büyük etkisiyle II. Mahmud tahta geçmiştir. II. Mahmud, tamamen yenilik yanlısı bir hükümdar olarak tahtta kaldığı süre boyunca bu anlamda çok fazla mücadele etmiştir. Gerçek manada Batılılaşma'nın gerçekleştiği bu dönem sonraki devirlerin yol haritasını da çizmiştir.[28]

Tahta çıktığı tarihten itibaren ıslahat çalışmalarına başlayan II. Mahmud, ilk olarak Osmanlı ordusunu ele almıştır. 17. yüzyıl sonlarından itibaren ordudan gelen

---

[25]Uğur Ünal, *III. Selim Dönemi Islahat Çabaları (Nizam-ı Cedid)*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001, s. 41- 48.
[26]Mehmet Karagöz, *a.g.m.*, s. 191.
[27]Necdet Hayta- Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 89.
[28]Arif Olgun Közleme, "Buhranların Gölgesinde III. Selim ve II. Mahmut Dönemi Modernleşme Girişimleri", *Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 12, 2018, s. 149.

peş peşe yenilgiler ve çözülmeye başlayan ordu düzeni, II. Mahmud'u bu alanda yenilik yapmaya sevk etmiştir. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın askeri disiplin ve terbiyeden yoksunlaşmaya başlaması yapılacak ıslahatlar için gerekçe oluşturmuştur. Bu durum karşısında "Sekban-ı Cedid" adı ile modern bir ordu kurulması fikri gündeme gelmiştir.[29]

Sultan II. Mahmud döneminde gerçekleştirilen ıslahatlar bu dönemin sonuna kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Toplum düzenini de Batı'ya yaklaştırma amacı içinde bulunan II. Mahmud, sosyal alanda da çeşitli ıslahatlar gerçekleştirmiştir. Devletin bütün müesseselerinde başlayan Batılılaşma hareketi ile birlikte Avrupai bir toplum olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. II. Mahmud bu dönemde saray geleneklerini terk etmiş ve Avrupalı hükümdarların yaşam tarzını benimsemiştir. Bir dönüm noktası olarak niteleyebileceğimiz kıyafet kanunu da bu dönemde çıkarılmış ve halk arasında büyük yankı uyandırmıştır. Özellikle sarığın kaldırılıp yerine fes getirilmesi önemli bir yenilik olmuştur. Bu gelişmelerin yanı sıra mehter takımının yerini bandonun alması, sarayda kurulan tiyatro ve günlük kullanım eşyalarına kadar uzanan Batılı etkiler Avrupai olmaya başlayan bir toplumun habercisidir.[30]

II. Mahmud'un eğitim ve özellikle devlete hizmet verebilecek düzeyde eğitimli insan kaynağındaki eksikliğin giderilmesine yönelik çalışmaları da olmuştur. İlk olarak gerçekleştirilen yeniliklerden birisi Fransızca öğreniminin teşvik edilmesi amacıyla bir tercüme odasının açılmasıdır. Yurt dışına öğrenci gönderilerek yabancı dil öğrenenlerin ödüllendirilmesi de II. Mahmud'un bu konuya verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca bu dönemde Mühendishane, Harbiye ve Tıbbiye gibi okullarda Fransızca eğitim dili olarak uygulanmıştır.[31]

Bu eğitim kurumları, aynı zamanda modernleşme ve ıslahat hareketlerinde oldukça önemli bir konumdadır. Her iki okulda da yabancı dil ile eğitim yapılması ve

[29]Necdet Hayta- Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 99-100.
[30]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 107.
[31]Kemal Beydilli, "Mahmud II", *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, 2003, s. 355.

yabancı hocaların ders vermesi, aydınlanma düşüncesinin ve Batılı siyaset anlayışının benimsenmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur.[32]

19. yüzyılın ortalarına doğru yaklaşırken, Osmanlı Devleti'nde bu döneme kadar devam eden ıslahat hareketleri yeni bir sürece girmiştir. Bu sürecin başlangıcı olarak 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nı gösterebiliriz.

Henüz on yedi yaşındayken tahta çıkan sultan Abdülmecid, yaşının genç olması ve devlet idaresindeki tecrübesizliği sebebiyle devlet büyüklerinden bu konuda destek almıştır. Aynı zamanda yabancı sefirlere de babası II. Mahmud'un başlattığı yenilik hareketlerine devam edileceği bildirilmiştir.[33] Saltanatının ilk yıllarında bir yandan ıslahat çalışmalarını devam ettirmeye çalışan Abdülmecid, diğer yandan Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın istek ve saldırılarıyla meşgul olmuştur. Avrupalı devletlerin yardımıyla bu sorunun üstesinden geleceğine inanan Abdülmecid, önlemler almak adına Paris ve Londra büyükelçiliklerinde bulunmuş olan Mustafa Reşid Paşa ile çalışmalara başlamıştır.[34]

Bu çalışmaların hızlanmasında ve izlenen yolda imparatorluğun o dönemdeki durumu oldukça etkili olmuştur. Siyasi anlamda eski gücünü yitiren Osmanlı Devleti'nde askeri temel de çökmüş haldedir. Özellikle alınan yenilgiler sebebiyle devlet otoritesini koruma özelliğini yitiren ordu, yararlı bir teşkilat olmaktan uzaktır. Bu dönemde Avrupa'da yayılmaya başlayan yenilik hareketleri ve milliyetçilik akımı, imparatorluk bünyesinde yaşayan azınlık halklar arasında örgütlenmelere sebep olmuştur. Diğer taraftan devlet idaresinde meydana gelen bozulmalar da devletin tüm kurumlarında ıslahatların gerekliliğini ortaya koymuştur.[35]

Tüm bu sebeplerin sonucu olarak, Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa tarafından 3 Kasım 1839'da Gülhane meydanında Tanzimat Fermanı okunmuştur. Ferman, devletin kuruluşundan Abdülmecid dönemine kadar imparatorlukta meydana gelen bozulmaların tespitiyle başlamakta ve bu hususta alınması gereken tedbirlerin

[32]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 111.
[33]Cevdet Küçük, "Abdülmecid", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, 1988, s. 259.
[34]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 118.
[35]Yavuz Abadan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasa Sistemi'ne Geçiş Hareketleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1947, s. 5-6.

izahıyla devam etmektedir. Tanzimat fermanı, tahta çıkan sultanlar tarafından ilan edilen adaletnâmeler içinde değerlendirilmektedir fakat bu ferman, geleneksel yapıyı kökten değiştirecek yenilikler getirmesi sebebiyle önemli bir adımdır.[36]

Bu ferman ile birlikte, III. Selim ile başlayan askeri ve teknik alandaki ıslahatların, siyasi, hukuki ve kültürel alana da yayılması amaçlanmıştır. Ayrıca fermanın diğer amacı da siyasi, idari ve sosyal hayatın her alanında yeni bir düzen ve anlayış oluşturmaktır. Böylece Osmanlı tebaası arasında birlik sağlanarak Osmanlı vatandaşlığı fikri geliştirilmiş olacaktır.[37]

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra yönetim sistemini kökten etkileyen düzenlemelerden biri de 28 Şubat 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'dır. Fermanın ilan edilmesine sebep olarak Batılı devletlerin, Osmanlı imparatorluğunda yaşayan Müslüman ve gayrimüslim halk arasındaki eşitsizliğin giderilmesi hususundaki baskılarını gösterebiliriz.[38] Ayrıca 1849'da Osmanlı devletine sığınan Macar ve Leh mültecilerin iadesi sorunu ve sonrasında Kırım Savaşı ile devam eden kriz de Islahat Fermanı'nın ilan edilme sebeplerinden biri olmuştur.[39]

Islahat Fermanı da gerçekleştirilmesi planlanan yeni bir düzenin prensiplerini ortaya koyması bakımından Tanzimat Fermanı gibi hukuki bir belgedir. Fermanın içerdiği hükümler incelendiğinde, Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yeniliklere ek olarak eşitlik prensibi ön plana çıkar. Müslüman ve gayrimüslim halk arasında her alanda eşitliğin sağlanması Islahat Fermanı'nın amaçlarındandır.[40]

Tanzimat ve Islahat fermanlarının yayınlanmasının ardından belirlenen alanlarda yoğun ıslahat faaliyetleri başlamıştır. Bu dönemde özellikle devlet idaresi hususunda önemli ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Sultan Abdülmecid, ilk olarak babası II. Mahmud'un kaldırdığı sadrazamlık makamını yeniden oluşturmuştur. Saltanatı boyunca yirmi iki sadrazam değiştiren Abdülmecid'i buna sevk eden sebeplerden biri

[36]Ali Akyıldız, "Tanzimat", *İslam Ansiklopedisi*, C. 40, 2011, s. 2-3.
[37]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 121.
[38]Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", *İslam Ansiklopedisi*, C. 19, 1999, s. 185.
[39]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 128.
[40]Gül Bülbül, "Islahat Fermanı'nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, 1989, s. 157.

de bu dönemde artan dış müdahalelerdir. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın İstanbul elçileri de bu durumda etkili olmuştur.[41]

Bu dönemde devlet hazinesi tek bir idare altında toplanmış ve bütün gelir ve giderlerin de bu hazineden yapılması sağlanmıştır. Örfi vergiler de kaldırılmış ve halk, mali gücüne ve servetine göre tek bir vergi ile vergilendirilmiştir.[42] Abdülmecid dönemi aynı zamanda Osmanlı'nın ilk defa dışarıdan borç aldığı bir dönemdir. Bu dönemde gerçekleşen Kırım Savaşı ve bu savaşın getirdiği parasal yük Osmanlı Devleti'ni borç almaya mecbur bırakmıştır. Bu dönemde alınan borçlar karşılığında devletin önemli gelir kaynakları ipotek edilmiştir. İngiliz sermayesiyle kurulan Ottoman Bank'ın merkezi Fransız sermayesinin de katılımıyla İstanbul'a taşınmış ve Bank-ı Osmânî-i Şahâne adını almıştır. Osmanlı sanayisini güçlendirmek adına açılan İzmir'deki kağıt fabrikası, Hereke'deki dokuma tezgahları, Beykoz'daki ayakkabı fabrikası gibi kurulan birçok fabrika da bu dönemde gerçekleşen yeniliklerdendir.[43]

Tanzimat döneminde askeri alanda alınan en önemli karar her bölgeden alınacak askerlerin ömür boyu değil de belli bir süre askerlik yapmaları kararıdır. 1843'te alınan bu karar ile askerlik süresi beş yıl olarak kararlaştırılmıştır. Osmanlı ordusu da bu dönemde Hassa, Dersaadet, Rumeli, Anadolu ve Arabistan orduları olmak üzere beşe ayrılmıştır. Daha önce açılan Harbiye Okulu'na asker yetiştirmek için idadilerin açılması kararı da bu dönemde alınmıştır.[44]

Abdülmecid döneminde eğitim alanında gerçekleşen yenilikler de oldukça önemlidir. Tanzimat hareketinin en iyi biçimde yayılmasının ancak cehaleti ortadan kaldırmakla sağlanabileceğine inanan Abdülmecid, 1845'de milli eğitim programı üzerinde çalışılmasını hedefleyen bir ferman okumuştur. Eğitim ve öğretim işlerinden sorumlu olmak üzere bir komisyon kurulmuş ve bu çalışmalar kanuna bağlanmıştır. Bu kanunlar sonrası milli eğitim işlerinin yürütülmesi ve takibi

---

[41]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 135.
[42]Murat Şeker, "Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* S. 2, 2007, s. 121.
[43]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 139.
[44]Kurtuluş Kayalı, "Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Ordu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, 1985, s. 1253.

amacıyla Meclis-i Maarif-i Umumiye, ilk ve ortaöğretim işlerini yürütmek üzere Mekatib-i Umumiye Nezareti kurulmuştur.[45]

Bu dönemde eğitim ıslahatlarına örgün eğitim kurumları açılarak başlanmıştır. Bu okulların açılmasındaki amaç, hem hala varlığını sürdüren medreselerin tepkisinden kaçınmak hem de yeni eğitim kurumları vesilesiyle milli eğitim bilincini oluşturmaktır. Fakat bu dönemde ıslahatlar eski kurumlar üzerine ya da bu kurumlara uyumlu olarak gerçekleştirildiği için medrese zihniyeti devam etmiştir.[46] Bu sebeple, Tanzimat öncesi açılan bazı kurumlar önceki karakterlerini korurken, yayınlanan kanun ile II. Mahmud zamanında kurulan özel okullar, Sultan Ahmed ve Süleymaniye Camii'ndeki okullar, Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye yeniden düzenlenmiştir.[47]

1845 yılında medreseler ve diğer kurumlar haricinde çağdaş ilimlerin okutulduğu bir üniversite kurulması kararı alınmıştır. 1851 yılında açılışı yapılan Darülfünun'da okutulacak dersler için eserler hazırlanması amacıyla Encümen-i Daniş adında ilk Osmanlı İlimler Akademisi kurulması da bu dönem için oldukça önemlidir.[48] 1854 yılında Süleymaniye'de açılan Muallimhane-i Nüvvab medresesinin amacı, kadı yetiştirmek iken, 1858'de açılan Mekteb-i Mülkiye ise idari alanda görev alacak memurları yetiştirmek üzere açılmıştır.[49]

1858 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde kızlar sadece sadece ilkokul öğrenimi görebiliyorlardı. Bu tarihten itibaren ise kızlara mahsus olarak yedi rüştiye açılması kararlaştırılmıştır. 1858'de açılan Cevri Kalfa İnas Rüştiyesi bu okullardan ilki olmuştur. Yeni açılan bu kurumların yanı sıra, Ziraat Mektebi, Orman Mektebi, Telgraf Mektebi, Ebe Mektebi gibi pek çok okul bu dönemde faaliyete başlamıştır.[50] Bu dönem eğitim sisteminde Batı usulleri kabul edilmiş, ve hatta Batı'dan eğitimciler getirilmiştir. Yabancı dil öğreniminin zorunlu hale getirildiği bu dönemde ayrıca

[45]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 141.
[46]Yaşar Baytal, "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11, 2000, s. 25.
[47]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 142.
[48]Özlem Şahin, *Sultan I. Abdülmecid ve Batılılaşma Sürecine Katkıları (1839-1861)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Kayseri 2013, s. 254.
[49]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 142.
[50]Cevdet Küçük, *a.g.md.*, s. 261-262.

Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi de Batılılaşma sürecine etkisi açısından oldukça önemlidir.[51]

Tanzimat döneminin başka bir özelliği de bu dönemde kamuoyunun oluşmaya başlamasıdır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından bir yıl sonra kurulan Ceride-i Havadis, ilk özel gazete olma özelliği taşımaktadır. Bu dönemde yayınlanan ilk mesleki bilimsel süreli yayın ise Vakayi-i Tıbbiyye olmuştur. Bunların yanı sıra 1860 yılında Agâh Efendi ve Şinasi tarafından çıkarılan Tercümân-ı Ahvâl gazetesi ile birlikte basın, siyasal eleştiri yapmaya başlamıştır.[52]

Sultan Abdülmecid'ten sonra tahta geçen Sultan Abdülaziz'in çok önem verdiği bir husus ise askeri alandır. Öyle ki bu alanda gerçekleştirilecek ıslahatlar için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır. Bu dönemde Avrupa'dan pek çok yeni silah satın alınmış, Tophane'nin modernleştirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Prusya'dan getirilen uzman subaylar ile birlikte Mekteb-i Harbiye yeniden düzenlenmiştir. Asker yetiştirmek üzere rüştiyeler açılmış ve yeni kışlalar inşa edilmiştir. Bugün İstanbul Üniversitesi olarak kullanılan bina da bu dönemde Harbiye Nezareti olarak hizmet vermiştir. Bu dönemde donanmaya da büyük önem verilmiş, bu konuda İngiltere ve Fransa örnek alınmıştır.[53]

Abdülaziz dönemi, eğitim alanında gerçekleşen ıslahatlar sebebiyle de oldukça önemlidir. Bu dönemde açılan eğitim kurumları, çağdaş ve modern eğitim kurumlarının oluşmasında öncü bir role sahiptir. Tanzimat reformcularının eğitim alanındaki çalışmalarının amacı, aynı zamanda yeni bir anlayış ve kültür oluşturmaktır. Bu dönem eğitim alanında yapılan çalışmalarda Mehmed Said Paşa'nın etkisi büyük olmuştur. Paşa, önceliğin halkın eğitilmesinde olması

[51]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.,* s. 143.
[52]Belkıs U. Nalcıoğlu, "Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkleri", *MANAS Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, 2005, s. 256-257; Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.,* s. 143-144.
[53]Cevdet Küçük, *a.g.md.,* s. 181.

gerektiğini sultan Abdülaziz'e ileterek eğitim alanında gerçekleşecek ıslahatların önünü açmıştır.[54]

Abdülaziz döneminde bu alanda gerçekleşen ıslahatlardan belki de en önemlisi, 1869'da çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi olmuştur. Bu nizamname ile birlikte eğitim; ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim olarak üç ana bölüme ayrılmıştır. Osmanlı eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi açısından bu gelişme oldukça önemlidir. Bu dönemde mesleki okullara ağırlık verilmekle birlikte, bu okullar bazı teşkilatların eleman ihtiyacı doğrultusunda faaliyete geçmiştir. Bu okullar; meslek okulları, erkek teknik öğretim okulları, kız teknik öğretim okulları, ticaret okulları ve ziraat ve orman okullarıdır.[55]

Bu dönemde İstanbul'da açılan Darülmuallimin ve Darülmuallimat öğretmen yetiştirmek üzere faaliyete başlamış kurumlar olarak önemlidir. ilk ve ortaöğretimde büyük gelişmelerin yaşandığı bu dönemde sıbyan mektepleriyle ilgili olarak "Mekâtıb-i Sıbyân-ı Müslîme" adlı bir komisyon kurulmuş ve sıbyan mektepleri ile ilgili kanunlar belirlenmiştir. İlköğretimin ikinci kademesi olan rüştiyelerin sayısı da bu dönemde artmıştır.[56]

Yeni oluşturulmaya başlayan bu eğitim sistemindeki kurumlara baktığımızda açılan bazı okullar Osmanlı tarihinde oldukça önemli bir konumdadır. Devlet teşkilatına yönetici yetiştirmek üzere, Fransız sistemi örnek alınarak açılan Mekteb-i Mülkiye, yine Fransızca eğitim diliyle farklı ırk ve dinde öğrencileri eğitmeyi amaçlayan Galatasaray Sultanîsi ve maddi gücü olmayan Müslüman-Türk çocuklara eğitim vermek üzere açılan Darüşşafaka bu eğitim kurumları arasındadır.[57] Abdülaziz döneminde Osmanlı Devleti'ndeki yabancı okulların sayıları da artış

[54]Yakup Göktaş, "Modern Eğitim Kurumlarının Batılılaşma Dönemindeki Gelişimi (1700-1900)", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 22, 2009 s. 22.
[55]Mustafa Karabulut, "Tanzimat Döneminde Osmanlının Yenileşme Sürecine Bir Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, S. 187, 2010, s. 10.
[56]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 159.
[57]Yaşar Baytal, *a.g.m.*, s. 26.

göstermiştir. Robert Koleji, Merzifon Amerikan Koleji ve Saint Joseph Koleji bu dönemde açılan yabancı okullardandır.[58]

Yoğun ıslahat faaliyetleriyle geçen Abdülaziz dönemi sonlarına doğru, ekonomik ve sosyal alandaki başarısızlıklar ve siyasi istikrarsızlıklar tepki çekmeye başlamıştır. 1870'ten itibaren yönetimin baskıcı bir hal alması da anayasacı bir akımın doğmasına ortam hazırlamıştır. Özellikle 1860 sonrası basın mensubu ve edebiyatçıların oluşturduğu Genç Osmanlılar, anayasal bir rejim ve temsili bir meclis arzusuyla harekete geçmişlerdir. Bu hareketin bir diğer sebebi de padişahın gücünü sınırlayacak bir kuvvet meydana getirme isteğidir.[59]

Abdülaziz'den sonra tahta geçen Sultan II. Abdülhamid'in eğitim alanındaki en büyük amacı, eğitimin merkeziyetçi bir şekilde örgütlenerek tüm halka yayılmasıdır. Bu sebeple 1881 yılında merkezi bir örgütlenme sağlamak adına maarif müfettişlikleri; rüşdiye müfettişlikleri, sıbyaniye müfettişi, Anadolu'da bulunan rüşdiye ve iptidai okulları müfettişi olarak ayrılmıştır. Bu sistem ile birlikte, Osmanlı genelindeki tüm okulların teftişi sağlanmıştır. 1882'de ise maarife bağlı eğitim kurumlarında okutulacak eserlerin belirlenmesi, tercüme edilmesi ve basılmasını sağlamak üzere Telif ve Tercüme İdaresi ile Ercümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti kurulmuştur.[60] Bu dönemde kız çocuklarının eğitiminde de gelişmeler söz konusudur. İmparatorluğun bazı bölgelerinde kız çocuklarının okutulmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Ayrıca Abdülhamid'in de bu konuya büyük önem vermesi, halk üzerinde oldukça etkili olmuştur.[61]

Memleketin kültür seviyesine de önem veren Abdülhamid, bu dönemde Müze-i Hümâyûn, Askeri Müze, Bayezid Kütüphanesi, Yıldız Arşivi gibi kültürel müesseseleri oluşturmuştur. Bu dönemde ayrıca kütüphanelerde yer alan kitapların sayısı tespit edilmek üzere ilk kataloglar oluşturulmuştur. Fotoğraf albümleri

[58]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 161.
[59]Bülent Tanör, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, 1983, s. 17.
[60]Ö. Kürşat Koçyiğit, *II. Abdülhamit Dönemindeki Mesleki Okulların Modernleşmeye Etkileri*, (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma İktisadı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ 2019, s. 28.
[61]Atakan Soydan, *II. Abdülhamid Dönemi Türk Modernleşmesi*, (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2018, s. 58.

koleksiyonu da bu alandaki gelişmelerdendir.[62] Bu gelişmelerin yanı sıra Feshâne ve Hereke fabrikaları genişletilmiş, Yıldız Çini Fabrikası açılmıştır.[63]

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma hareketlerinin yoğunlaşarak devam ettiği 18. ve 19. yüzyıllar, tahta geçen on padişaha ve yenileşme hareketlerinde öne çıkan pek çok devlet adamına tanıklık etmiştir. Bu bölümde ele almaya çalıştığımız yüz yıllık süreç, Osmanlı'nın Batılılaşma yolundaki adımlarını takip etmek adına oldukça önemlidir. Batılılaşma, yenileşme, modernleşme gibi birçok isimle anılan bu dönemin sanatını anlayabilmek, bu alandaki gelişmeleri kavrayabilmek ve bu çalışmayı doğru temellere oturtabilmek hususunda tarihsel çerçevenin incelenmesi de oldukça önemlidir. İlerleyen bölümlerde ele alacağımız üzere; yerinde saymayan, sürekli gelişen ve değişen bir kavram olarak sanat, bu dönemde de içinde bulunduğu toplumu ve zamanı yansıtan bir ayna olmuştur.

[62]Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 184.
[63] Necdet Hayta-Uğur Ünal, *a.g.e.*, s. 186.

2. Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatının Oluşumu

Kuruluşundan itibaren, sürekli yükselen bir çizgi üzerinde ilerleyen Osmanlı Devleti, 17. yüzyıl sonlarına doğru büyük toprak kayıplarıyla sarsılmış ve kayıpların etkileri kendini her alanda göstermeye başlamıştır. Aynı yüzyıllarda Batı'ya baktığımızda, gittikçe hızlanan ve aydınlanma çağını yaşayan farklı bir dünya karşımıza çıkmaktadır. Batı dünyasında bu dönemde yaşanan en önemli gelişme olarak Sanayi Devrimi, Batı'nın etkileme, saldırma ve sömürme alanını da genişletmiştir. Bu geniş alanda bulunan Osmanlı Devleti de Batı'nın fazlasıyla etkilediği bir imparatorluk haline gelmiştir. İmparatorlukta her alanda başlayan bozulmalar, Osmanlı'yı Avrupa'ya karşı barış siyasetine yöneltmiş ve beraberinde Osmanlı'nın Batı'nın üstünlüğünü kabul etmesiyle birlikte de Batı'ya yöneliş başlamıştır.[64]

İmparatorluğun Batı ile ilişkileri düşünüldüğünde, Lale Devri diye adlandırılan ve III. Ahmed'in tahtta bulunduğu dönem, Batılı etkilerin Osmanlı toplumunda yer bulması açısından önemli sayılmaktadır.[65] Bu dönemde Batı'nın teknik gelişmişliğini, bilgi zenginliğini kabul eden ve Osmanlı topraklarında yaşanan kayıpların sadece yönetici hatalarından kaynaklanmadığını anlayan bir Osmanlı Devleti vardır. III. Ahmed döneminin önemli devlet adamlarından Nevşehirli Damat İbrahim Paşa da bu durumun farkında olan ve Batı'yı anlamaya yönelik girişimleri olan siyasi bir kişiliktir. Bu girişimlerden belki de en önemlisi, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa'nın desteğini almak üzere Paris'e gönderilmesidir.[66]

Batı sanatı ve kültürel yaşam tarzının Osmanlı topraklarında etkili olmaya başlaması Çelebi Mehmed'in Paris seyahatinin sonuçlarından olmuştur. Hem Osmanlı'nın Batı ile ilişkilerini anlamak hem de dönemin kültür ve sanat ortamını şekillendiren olayları belirleyebilmek açısından Çelebi Mehmed'in sefaretnamesi oldukça önemli bir noktadadır. Sefaretname ve hazırlanan raporlarda Fransa'nın

[64]Mustafa Cezar, "Osmanlılarda 18. Yüzyıl Kültür ve Sanat Ortamı", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 1998, s. 43; Aytül Papila, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma Dönemi'nde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı", *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, S. 1, 2008, s. 120.
[65]Derya Uzun Aydın, *a.g.m.*, s. 2.
[66]Mustafa Cezar, *a.g.m.*, s. 47.

kültürel, sosyal, teknik ve sanat alanındaki durumunu kayıt altına alan gözlemler mevcuttur ki, bu raporların Osmanlı topraklarına en büyük getirisi matbaa olmuştur.[67]

İbrahim Müteferrika ve Çelebi Mehmed'in oğlu Said Efendi önderliğinde kurulan matbaa, Osmanlı topraklarında birçok alanda gelişmenin öncüsü olmuştur. Daha önce faaliyet gösteren azınlık matbaalarının yerini alan bu kuruluş, Türkçe kitapların basılmasına olanak sağlayarak sanat çevrelerinde de değişimin önünü açmıştır. Bu dönemde özellikle Pera bölgesinde faaliyet gösteren yabancı ressamların da dönemin sanat ortamının şekillenmesinde büyük etkisi söz konusudur. Elçiler ile birlikte Osmanlı topraklarına gelerek sanat faaliyetinde bulunan yabancı sanatçılar, Osmanlı toplumunun Batı sanatına karşı hoşgörüsünün de arttığını göstermektedir. Bu dönemde İstanbul'a yerleşen Jean Baptiste Van Mour (1671-1737), bu sanatçıların en önemlilerindendir. Eserlerinde İstanbul manzaralarını ve Osmanlı toplumunu resmeden sanatçı, belge niteliğinde eserler meydana getirmiştir.[68]

III. Ahmed döneminde kültür-sanat ortamı böyle şekillenirken Türk resim sanatı da Batılı etkilerin hakim olmaya başlayacağı bir sürece doğru ilerlemektedir. Bu yüzyılın başına kadar Türk resminde hakim olan minyatür geleneği, yavaş yavaş çözülmeye başlamış, sanatçıların teknik ve konularda yeni arayışlara girmesi Türk resim sanatında başlayan değişimin habercisi olmuştur.

I. Mahmud döneminde de reform hareketleri devam etmiş, Osmanlı kurumları Batı'nın teknik üstünlüğünden faydalanmıştır. Özellikle bu dönemde Osmanlı topraklarına getirilen yabancı uzmanlar, hem askeri alanda gerçekleştirilmesi planlanan reformlarda hem de Türk resminin yeni sürecinde etkili olmuştur.[69] Bu uzmanlardan biri olan De Bonneval, 1734'te Üsküdar'da kurulan Humbarahane ve Hendesehane'de görev almış, daha sonra Müslüman olarak Humbaracı Ahmed Paşa

[67]Murat Ateşli, *Geç Osmanlı Çağdaşlaşma Sürecinde Toplumsal ve Siyasal Dönüşümlerin Resim Sanatına Yansıması*, (Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlilik Tezi), Eskişehir 2016, s. 16; Evren Karayel, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Günlük Yaşam ve Türk Resim Sanatında Çağdaş Dönem Öncesine Yansımalar", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, S. 2, 2012, s. 56.
[68]Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 18.
[69]Adnan Turani, *Dünya Sanat Tarihi*, 14. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 660.

olarak anılmıştır. Kurulan askeri okullar ve burada öğretilmeye başlayan teknik resim, haritacılık gibi dersler Türk resminin gelişiminde etkili olmuştur.[70]

Daha çok askeri alanda yoğunlaşan ıslahat faaliyetleri, buna bağlı olarak eğitim alanına da yansımıştır. Hendesehane ile başlayan eğitim kurumlarındaki yenileşme hareketleri, III. Mustafa döneminde de devam etmiştir. 1773'de İstanbul'da açılan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'un açılışında Fransız uzman Baron Françoise de Tott'dan faydalanılmıştır.[71] Bu dönemde yenileşme hareketleri yalnızca askeri alanla sınırlı kalmamış, bilim alanında da yenileşmeye gayret gösterilmiştir. Fransız Bilim Akademisi'nden getirilen ve Türkçe'ye çevrilen kitaplar bu anlamda önemlidir. I. Abdülhamid döneminde ise Mühendishane, Fransa'dan gelen uzmanlarca yeniden düzenlenmiş ve güçlenmiştir. Elçilikler ile devletin ileri gelenleri arasındaki ilişkiler de bu dönemde yoğunlaşmış, ayrıca yabancı sanatçıların Osmanlı topraklarındaki sanat faaliyetleri de devam etmiştir. Başkent ve taşrada çalışma imkanı bulan yabancı sanatçılar, yeni bir sanat anlayışının oluşması hususunda da önemlidir.[72]

III. Selim döneminde yaşanan gelişmeler, hem askeri ve eğitim alanındaki ilerleme hem de Türk resim sanatının Batılılaşma dönemindeki gelişimi açısından oldukça önemlidir. 1793 yılında açılan Mühendishane-i Berr-i Hümayun, eğitim programında ilk defa resim dersine yer vermesiyle Türk resminde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İlk amacı Topçu ve İstihkâm subayları yetiştirmek olan bu okulda, resim derslerinin programa dahil edilmesi ile de öğrencilerin mühendislik ve mimarlık yeteneklerini geliştirmek amaçlanmıştır. Ancak daha sonra meydana gelen değişiklikler ile birlikte burada verilen teknik ağırlıklı dersler, sanat eğitimi halini almış ve bu kurum Türk resminin önemli sanatçılarının yetişmesine vesile olmuştur.[73]

---

[70]Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 19.
[71]C. Yalçın Bilim, "Osmanlılarda Eğitimin Çağdaşlaşması Askeri Okullar", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 5, 2014, s. 238.
[72]Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 19-20.
[73]Aysel Çötelioğlu, "Geleneksel Osmanlı Resim Sanatından Batılı Anlamda Tuval Resmine Geçiş Evresinde Askeri Okullar ve Asker Ressamlar", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 11, 1999, s. 473; Kıymet Giray, "İlk Türk Ressamları", *Théma Larousse (Tematik Ansiklopedi)*, C. 6, 1993-94, s. 330.

III. Selim dönemini sanat alanındaki gelişmeler açısından önemli hale getiren diğer bir mesele de bu dönemde evlerin duvarlarını süslemeye başlayan duvar resimleridir. Minyatür geleneğinin önemini yitirmesi ve bunun yanı sıra yabancı ressamlar vasıtasıyla Türk resminde etkili olmaya başlayan Batılı sanat anlayışlarının da etkisiyle ortaya çıkan bu duvar resimleri mimariye bağlı olarak gelişmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşmaya başlayan duvar resimleri başkent İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sonraki dönemlerde de varlığını sürdürmüştür.[74]

18. yüzyılın sonlarına doğru toplumsal, siyasi ve kültürel alanda meydana gelen ıslahat hareketlerinin sanata yansımaları 19. yüzyılda da devam etmiştir. Bu yüzyılda Batı ile ilişkiler daha yoğun hale gelerek Türk resim sanatını da içine alan bir çerçeve oluşturmuştur.

Sultan II. Mahmud dönemi ile birlikte sanat alanındaki gelişmeler hız kesmeden devam etmiştir. Bu dönemde açılan Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye'de de resim dersleri eğitim programına dahil edilmiştir.[75] Mühendishane ve Harbiye'de öğretilen dersler şöyle sıralanmaktadır:

"Resim, karakalem resim, kurşunkalem resim, suluboya resim ve tarama, inşaat-ı askeriyye ve tarama, suluboya resm-i mücessem, resm-i mücessem, resm-i taklidi, resm-i mimarî, sîbâ (sebya) resmi, çini ile resim, boyalı resim, resim kopyası, modelden resim, müsvedde, kopya ve modelden resim, tabiattan resim, ebniye resmi, yalama, makine tersimatı, fenn-i teşrih ve bilhassa mefasıl bahsi, menâzır, ilm-i menâzır, menazır ve gölge, gölge, gölge ve taş kesimi, eşkâl tersîmi, istihkâmât-ı cesime eşkâli, istihkâm eşkâli, istihkâm eşkâli tersîmi, istihkâmât-ı hafife eşkâli, fenn-i mi'marî-i askerî ve eşkâli, kroki tersîmi ameliyyâtı ve arâzî üzerinde istihkâm tatbikatı, İstihkâmât-ı mezbûre projeleri ve bunların profillerinin çıkartılması, fenn-i mi'marî-i ebniye-i cesimenin gezdirilerek müsveddesinin tertip edilmesi, mi'mari

[74]Tarkan Okçuoğlu, *a.g.t.*, s. 60.
[75]Seyfi Başkan, *Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Resim*, 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2014, s. 219; Seyhan Mercan, *Türk Resminde Batılılaşma Sürecinde Askeri Ressamların Rolü*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Van 2000, s. 4.

projesi keşf ve layiha, harîta tersimi, harita inşası, fenn-i arazî ve harita tersîmi ve nazariyyâti, tahtit-i arâzî, tahtit-i arâzî haritası, taksim-i arâzî, topoğrafya, hendese-i resmiyye ve menâzır, hendese-i resmiyye ve menâzır ve gölge ve enva-ı resim ve harita, hendese-i resmiyye eşkâli tersîmi, hendese-i hilye, hendese-i hattîye, resm-i hattî, san'at-ı mi'mariye, elbise tarihi"[76]

Bu okulların kuruluş aşamasında görev alan yabancı subaylar, resim derslerinin öğretilmesinde de görev almış, fakat zaman içerisinde Türk öğretmenler de yetişmiştir. Öyle ki resim eğitimcisi yetiştirme işinin Batı'dan daha iyi sonuç vereceğine inanılmış, bu durum da Batılılaşma hareketinin aracısız olarak gerçekleşmesine imkân sağlamıştır. Bu dönemde, çeşitli eğitimler almaları amacıyla Avrupa'ya öğrenciler gönderilmesi de söz konusudur.[77]

1834-35 yıllarında Viyana, Berlin, Paris ve Londra gibi önemli Avrupa kentlerine gönderilen öğrenciler, Batılılaşma dönemi Türk resminin gelişiminde önemli bir noktadadır. Avrupa'da eğitim alan ilk sanatçılar, hem kendi sanat birikimlerinin hem de Batılı etkilerin senteziyle eserler meydana getirmişlerdir.[78] Bu sentezin oluşmasında Avrupa'nın 19. yüzyıldaki sanat ortamı oldukça etkili olmuştur. 19. yüzyılda Avrupa, Sanayi Devrimi'nin her alanda yarattığı yoğun değişim hareketinin içerisindedir. Sanayileşme ve yeni üretim biçimlerinin ekonomik gücü belirlediği bu yüzyılda, sanat ortamı da büyük değişimleri yansıtmaktadır. Bu yüzyıla kadar aristokrat sınıf etrafında gelişen sanat, 19. yüzyıl itibariyle kendisine yeni bir yol çizmeye başlamıştır. Sanatçılar bu dönemde sanat üretimlerini akademinin dışına çıkarmış, klasisist anlayışı geride bırakarak doğaya yönelmişlerdir. Fotoğraf makinesinin kullanılmaya başlanması ve diğer teknolojik gelişmeler, sanatçılarda anın yarattığı etkiyi resmetme ve gerçek bir derinliğe ulaşma kaygısı yaratmıştır. Bu

[76]İhsan Terzi, "Mehmed Esad'ın Mir'at-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye Adlı Eserlerine Göre 19. Yüzyıl Türk Resmi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1989, s. 141-142.
[77]Seyfi Başkan, *a.g.e.*, s. 219; Oğuz Dilmaç, "Avrupa'da Eğitim Gören Sanatçılarımızın Çağdaş Türk Sanatının Gelişimindeki Rolü", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, S. 4, 2012, s. 87.
[78]İsa Eliri, "Batılılaşma Sürecinde Askeri Okullar ve Asker Ressamların Türk Resim Sanatına Etkileri", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 9, 2010, s. 143.

doğrultuda ortaya çıkan yeni sanat ürünleri bu yeni çağın sanat anlayışı olarak kabul edilmiştir.[79]

1835 yılında Avrupa'ya giden on öğrenci arasında yer alan İbrahim (1815-1891) ve Tevfik Efendiler (1819-1866) ile Hüsnü Yusuf Bey (1817-1861), resim alanında eğitim alan ilk öğrenciler olmuştur.[80] 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte, Sultan Abdülmecid döneminde Batılılaşma hareketleri bir devlet programı haline gelmiştir. II. Mahmud döneminde Avrupa'ya gönderilen öğrenciler de Tanzimat döneminde yurda dönmüş ve Batılı etkilerle sulu boya ve yağlı boya eserler meydana getirmişlerdir.[81] 1845 yılında Mekteb-i Harbiye'deki eğitim düzeyinin Avrupa'daki akademilerin eğitim düzeyine ulaşabilmesi için birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Okul, Mekteb-i Fünun-u İdadiye ve Mekteb-i Ulûm-u Harbiye olarak ikiye ayrılmıştır.[82]

1850'li yıllarda ise Harbiye Mektebi'nde Menşe-i Muallimin adıyla bir sınıf kurulmuştur. Bu sınıfta, mesleki açıdan yeterli görülen öğrenciler, askeri ve sivil okullarda öğretmenlik yapmak üzere yetiştirilmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde de sanat alanındaki gelişmeler hız kesmeden devam etmiştir. 1875 yılından itibaren resim dersleri daha da yaygınlaşmış ve askeri liselerin yanı sıra bu dönemde açılan Darülmuallim, Galatasaray Mekteb-i Sultanisi ve Darüşşafaka Lisesi gibi sivil okulların da eğitim programında yer almıştır.[83]

Sultan Abdülaziz dönemi, sanat eğitimindeki gelişmelerin yanı sıra resim sanatına olan ilgi ve desteğin artması sebebiyle de önemlidir. Güçlü bir hattat, aynı zamanda besteci olan Abdülaziz'in resme olan yeteneği ve ilgisi de sultan-sanatçı ilişkisinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Abdülaziz'in bu dönemde gerçekleştirdiği yurt

---

[79]Hakan Demir, "Batılılaşma ve Modernleşme İkileminde Çağdaş Türk Resminin Oluşumu", *Anadolu Üniversitesi Anadolu Sanat Dergisi*, S. 12, 2002, s. 73-74; Kaya Özsezgin, "Çağdaş Resmimizde Etkileşim Sorunu", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sanat Sempozyumu (Tebliğler)*, Ankara 1985, s. 14.

[80]Nüzhet İslimyeli, *Asker Ressamlar ve Ekoller*, 1. Baskı, Asker Ressamlar Sanat Derneği Yayınları, Ankara 1965, s. 13.

[81]Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 26.

[82]Seyfi Başkan, *a.g.e.*, s. 219.

[83]Cihan İnaç, *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Asker Ressamlar'ın Sanat Eğitimi'ne Katkıları*, (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2016, s. 20-21.

dışı gezileri de bu gelişmelerde etkili olmuştur. 1867'de Paris'e giden Abdülaziz, burada Uluslararası Paris Sergisi'nin yanı sıra, Louvre Müzesi, Invalides, Versailles, Güzel Sanatlar Okulu ve St. Cyn Askeri Okulu'nu ziyaret etmiş, ayrıca Londra ve Viyana'daki müzeleri de gezmiştir. 1834-35 yıllarında başlayan, Avrupa'ya öğrenci gönderme uygulamasıyla birlikte İbrahim, Tevfik Beyler ve Hüsnü Yusuf ile başlayan sanatçı kuşağı, Türk resim tarihine Asker Ressamlar olarak geçmiş ve Batılı etkileri gördüğümüz ilk eserler bu sanatçıların elinden çıkmıştır.[84] Sultan Abdülaziz döneminde de devam eden bu uygulama Asker Ressamlar kuşağının devamını sağlamış, bu kuşağın önemli temsilcilerini yetiştirmiştir. Abdülaziz döneminde Paris'te eğitim alan sanatçılar arasında bulunan Şeker Ahmed Paşa (1841-1907), Süleyman Seyyid Bey (1842-1913), Osman Nuri Paşa (1839-1906) ve Osman Hamdi Bey (1842-1910) gibi sanatçılar, hem pek çok Türk ressamın yetişmesinde, hem de Türk resminde yağlı boya ekolünün oluşmasında etkili olmuşlardır.[85]

27 Nisan 1873 tarihinde Şeker Ahmed Paşa'nın açtığı ilk resim sergisi, devlet yöneticilerinin de yoğun ilgisi sebebiyle oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, yerli ve yabancı basın organlarının sergiye yönelik büyük ilgisi, bu anlamda bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır. Yine 1875 yılında Şeker Ahmed Paşa'nın çabalarıyla açılan ikinci sergide ise katılımın çoğunluğunu gayrimüslim ve yabancı ressamlar oluşturmuştur. Bu sergilerin yanı sıra kamuoyunu etkilemesi açısından gayrimüslim ve yabancı ressamların 1880-81 yılları arasında düzenledikleri sergiler de oldukça önemlidir.[86]

1883 yılında açılan Sanayi-i Nefise Mektebi de hem sanat eğitiminin devamlı hale gelmesinde, hem de Türk resminin bundan sonraki gelişiminde değişimin önünü açan bir kurum olmuştur.

---

[84]Gülsen Sevinç Kaya, "Sultan Abdülaziz ve Döneminin Resim Sanatı", *Milli Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*, S. 17, 2019, s. 78-89.
[85]Semra Ögel, "19. Yüzyıl Asker Türk Ressamları", *Türk Kültürü Dergisi*, S. 22, 1964, s. 88.
[86]Seyfi Başkan, *a.g.e.*, s. 223-225.

2. 1. Primitifler (Foto Yorumcular)

1839 yılında ilk olarak Paris'te tanıtılan fotoğraf makinesi, üç yıl sonra başkent İstanbul'a gelmiş ve Türk resim sanatında yeni bir oluşuma vesile olmuştur. Resim yaparken fotoğraftan yararlanma uygulaması, bu dönemde yetişen asker ve sivil çok sayıda ressamın "Darüşşafakalılar", "Primitifler", "Foto Yorumcular" gibi isimlerle anılmasına sebep olmuştur. Darüşşafakalılar olarak anılmalarının sebebi içlerinden bir kısmının Darüşşafaka Lisesi'nden yetişmiş olmasıdır. Genellikle saray fotoğrafçılarının çektikleri fotoğraflardan yararlanan bu sanatçılar arasında Ahmet Bedri, Kasımpaşalı Hilmi, Giritli Hüseyin, Mehmet Kangır, Karagümrüklü Hüseyin, Vidinli Osman Nuri, Ahmet Ragıp, Salih Molla Aşki, Şevki, Lofçalı Ahmet ve Tevfik Beşiktaş gibi isimleri sayabiliriz.[87]

Bu sanatçı grubu için kullanılan "Primitif" terimi ise ilk kez, sanat yazarı ve düşünür Rene Huygue tarafından kullanılmıştır. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ni gezdiği sırada bu dönem sanatçılarının eserleriyle karşılaşan Huygue, bu eserlere bakarak primitif terimini kullanmıştır. Bazı kaynaklara göre ise bu terim, 1936 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde düzenlenen "Elli Yıllık Türk Sanatı" adlı sergide "Türk İptidaileri (İlkelleri)" şeklinde kullanılmıştır.[88]

Bu sanatçıların eserlerinde saray fotoğrafçılarının fotoğraflarından yararlandıklarını belirtmiştik. Eserler oluşturulurken yararlanılan bir diğer kaynak da İstanbul'un ilk ünlü fotoğrafçılarından Abdullah Biraderler'in fotoğraf albümüdür.[89] Bu sanatçıların fotoğraftan yararlanması, "yalnızca bir fotoğraftan bakarak eser oluşturmak" şeklinde açıklanamaz. Primitif ressamlar fotoğraf karşısında yerel bir duyarlılıkla hareket ederek, adeta ortak bir üslup oluşturmuşlardır.[90] Sanatçıların eserleri incelendiğinde, örneklerin birçoğunda karşımıza Yıldız Sarayı bahçelerinden görüntüler çıkar. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde yer alan bir grup resim, hem

---

[87]Seyfi Başkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Resim*, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 46.
[88]Hakan Demir, *a.g.m.*, s. 76.
[89]Gülşen Ağyürek, *Geleneksel Türk Resim Sanatının Günümüzdeki Söylemi*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2011, s. 19.
[90]Sezer Tansuğ, "Türk Resim Sanatında Fotoğraf Kullanımına İlişkin Sorunlar", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sanat Sempozyumu (Tebliğler)*, Ankara 1985, s. 23.

konu seçimi hem de teknik olarak bir bütünlük içinde resmedilmiştir. Buradan hareketle, bu eserlerin tek bir atölyeden çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Özellikle eserlerin hepsinin aynı boyutlarda olması ve aynı zaman diliminde üretilmiş olmaları da bu durumu açıklar niteliktedir. Özetle bu eserler atölye ortamında, çekilen fotoğrafların kopya edilmesi suretiyle oluşturulmuş ısmarlama resimlerdir.[91]

19. yüzyılda özellikle saray mensupları arasında başlayan sanat beğenisi ve bu beğeninin bir yansıması olarak köşk, kasır ve sarayların duvarlarını süslemeye başlayan sanat eserleri de yağlıboya tabloların yaygınlaşmasına ve dolayısıyla, atölyelerde ısmarlama üzerine eserler oluşturulmasına ortam hazırlamıştır.[92] Eserlerini atölyelerde meydana getiren sanatçılar, duru ve basit görünüşlere sahip, mimari ve doğa konulu tablolar oluşturmuşlardır. Resimlerde fotoğraftan yararlanılmasına karşın, kimi zaman düzenlemeler yaparak, titiz bir duyarlılıkla manzara resimleri oluşturmuşlardır.[93] Türk resim tarihine Primitifler olarak geçen bu ressamların yanı sıra, sonraki dönemde Osman Hamdi Bey ve bazı sanatçılar da fotoğraflardan yararlanmışlardır.[94]

2. 2. Asker Ressamlar

Batılılaşma dönemi Türk resminde, III. Selim reformlarının gerçekleştiği zaman dilimi, özellikle sanat eğitiminin devamlı hale gelmesi ve Avrupa ile bağlantılar dolayısıyla oldukça önemlidir. Bu dönemde askeri ıslahatlara yönelik açılan eğitim kurumları ve bu kurumlarda verilmeye başlanan resim dersleri ile birlikte "Asker Ressamlar" olarak anılan sanatçı kuşağı yetişmiştir.[95] Bu erken dönem sanatçı kuşağı, minyatür geleneği ile Batılı çağdaş resim arasındaki ilk aşamayı temsil

[91]Kıymet Giray, *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndan Örneklerle Manzara*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Sanat Yayınları, İstanbul 1999, s. 112; Kaya Özsezgin, *a.g.m.*, s. 15.
[92]Semra Germaner, "Batı Tarzı Resmin İstanbul Yaşamına Katılışı ve Yeraldığı Ortamlar", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 1996, s. 130.
[93]Cihan İnaç, *a.g.t.*, s. 23.
[94]Ahmet Kamil Gören, "Yenileşme Döneminden Cumhuriyet Dönemine Türk Resim Sanatının Evreleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 15, 2002, s. 699.
[95]Kemal İskender, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Resmi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, 1985, s. 1310.

etmektedir.[96] Bu sanatçılar arasında, Ferik İbrahim Paşa, Hüsnü Yusuf, Hasköylü Ahmed, Eyüplü Şükrü Bey ve Halil Paşa Mühendishane-i Berr-i Hümayun mezunudur.[97] Dönemin bir diğer önemli eğitim kurumu olan Mekteb-i Harbiye'de ise Ferik Tevfik Paşa, Mustafa Nuri Paşa, Osman Nuri Paşa, Cihangirli Mustafa, Süleyman Seyyid, Ahmed Şekür, Hüseyin Zekai Paşa, Hoca Ali Rıza ve Ahmed Ziya Akbulut gibi dönemin önemli asker ressamları yetişmiştir. Asker ressamlar içinde bir tek Şeker Ahmed Paşa Mekteb-i Tıbbiye mezunudur.[98]

Bu sanatçı kuşağını Türk resmi için önemli hale getiren bir diğer nokta ise; Avrupa'da aldıkları resim eğitimidir. Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinde Avrupa'da ve özellikle de Avrupa sanatında meydana gelen değişimler Osmanlı'yı bu alana yöneltmiş, öyle ki resim eğitimi almak üzere önemli merkezlere öğrenciler gönderilmeye başlanmıştır.[99] Avrupa'nın Sanayi Devrimi ile birlikte değişen kültür-sanat ortamından daha önce bahsetmiştik. Hem asker ressamların sanat anlayışını şekillendiren etkileri belirleyebilmek, hem de Avrupa'nın sanat alanındaki durumunu görmek adına Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin oradaki çalışma alanları üzerinde durmak da oldukça önemli.

Bilindiği üzere resim eğitimi almak üzere 1834-35 yılları arasında Avrupa'ya gönderilen ilk öğrencilerden Hüsnü Yusuf, Tevfik ve İbrahim Beyler, bu dönemdeki Türk resminin ilk ressamları sayılmışlardır. Bu sanatçıların Avrupa'ya gittikleri dönemde özellikle Paris ve Londra'daki sanat çevrelerinde etkili olan Barbizon Okulu ve Romantizm akımı bu sanatçıların üsluplarını etkilememiş, daha çok klasisist anlayışla eğitim veren Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nin etkisiyle eserlerini vermişlerdir. Bu duruma bağlı olarak da ilk dönem sanatçılarının eserlerinde çizgisel işçiliğin ön plana çıktığı bir anlayış görülmektedir.[100]

Bu ilk sanatçılardan sonra Avrupa'ya gönderilen ikinci kuşak ile birlikte Batılı etkilerin Türk resmine dahil olma süreci daha da hızlanmıştır. Abdülaziz döneminde

---

[96]Seyfi Başkan, *a.g.e.*, s. 49.
[97]İsa Eliri, *a.g.m.*, s. 147.
[98]Seyfi Başkan, *a.g.e.*, s. 49.
[99]Gülşen Ağyürek, *a.g.t.*, s. 21.
[100]Seyfi Başkan, *a.g.e.*, s. 49.

Avrupa'ya gönderilen ikinci kuşak sanatçılar arasında yer alan Şeker Ahmed Paşa, Ahmed Emin ve Süleyman Seyyid Bey, yurda dönerken beraberlerinde önemli değişimler de getirmişlerdir. Bu değişimlerin gerçekleşmesinde sanatçıların Barbizon Okulu'na yönelerek yeni arayışlar içine girmeleri ve bu yönde eserler vermeleri etkili olmuştur.[101]

İkinci kuşak sanatçıların Avrupa'daki resim eğitimi 19. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmekle birlikte, bu dönemde Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nde yer alan atölyeler hem asker ressamlar kuşağı üzerinde hem de Avrupa sanatının değişim sürecinde oldukça etkili olmuştur. Bu dönemde atölyeleri yöneten Jean Leon Gerome (1824-1904), Gustave Boulanger (1824-1888) ve Alexander Cabanel (1823-1889); Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmed Paşa ve Süleyman Seyyid Bey'in de hocalığını yapmıştır. Oryantalist resmin önemli temsilcilerinden biri olan Gerome, özellikle Osman Hamdi Bey'in sanatında oldukça etkili olmuştur. Gerome'un eserlerinde karşımıza çıkan Doğu'lu ayrıntılar, Osman Hamdi Bey'in eserlerinde de kendini göstermiştir.[102]

Bu dönemde Avrupa'ya giden sanatçıları büyük ölçüde etkisi altına alan asıl sanat anlayışı ise birçok Avrupalı sanatçının içinde bulunduğu Barbizon Okulu olmuştur. Barbizon Okulu, 19. yüzyılın ilk yarısında, Fransa'nın Fontainebleau Ormanı yakınındaki Barbizon kasabasına yerleşen ve burada eserler meydana getiren sanatçı topluluğunun etrafında oluşmuş, doğaya yönelişi destekleyen bir sanat anlayışıdır.[103] Bu anlayışın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gelişmelere bakacak olursak; Barbizon Okulu'nun temsilcisi sayılan Theodore Rousseau (1812-1867)'nun çağdaşlarından farklı bir sanat anlayışına sahip olması ve Paris Resmi Salon Sergileri'ne katılmayı reddetmesi bu anlamda önemlidir. Rousseau ile birlikte Barbizon'da sanat faaliyeti yürüten sanatçılar arasında Jean-Baptıste Camille Corot (1796-1875), Jules Dupre (1811-1889), Narcisse Virgilio Diaz (1807-1876), Henri

[101]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.,* s. 22.
[102]Durmuş Akbulut, *Türk Resminin Öncüleri: Osman Hamdi ve Batı Kuşağı*, 2. Baskı, Etik Yayınları, Ankara 2011, s. 183.
[103]F. Mihriban Haznedar, *19. Yüzyılda Empresyonizm Akımı ve Fotoğraf İlişkisi,* (Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2015, s. 4.

Harpignies (1819-1916), Jean François Millet (1814-1875), Albert Charpin (1842-1924) da vardır.[104]

Barbizon ressamlarının eserleri, dönemin baskın anlayışı olan Romantizm'den uzak, Gustave Courbet (1819-1877) realizmi ile beslenen manzara resimlerinden oluşmakla birlikte, doğanın doğrudan tuvale aktarılması şeklinde ortaya çıkmıştır. İşte bu dönemde Paris'te eğitim alan Şeker Ahmed Paşa, Gerome ve Boulanger'in atölyelerinde çalışmasına karşın Barbizon Okulu'ndan etkilenmiş ve eserlerine yansıtmıştır. Özellikle Millet'in etkisi sanatçının eserlerinde fazlasıyla hissedilir.[105]

Yine bu dönemde Paris'te eğitim alan Süleyman Seyyid'in eserlerinde de benzer etkiler görülmekle birlikte, konu repertuarı açısından daha zengin eserler karşımıza çıkmaktadır. Sanatçının sadece manzara ve natürmort çalışmadığı, resimde figür kullanımının tartışıldığı bir dönemde nü kadın resimleri de çalıştığı bilinmektedir. Ancak bu türden eserlerinin hiçbiri günümüze ulaşamamıştır.[106] Halil Paşa ve Hüseyin Zekai Paşa, eserlerinde İzlenimci etkilerin görüldüğü sanatçılar olarak, Türk resminde "Çallı Kuşağı" olarak bilinen sonraki dönem sanatçılarına da öncülük etmişlerdir. Eğitimci yönüyle de bilinen Hoca Ali Rıza ise daha gerçekçi bir anlayışa sahiptir.[107]

Hüseyin Zekai Paşa ve Halil Paşa'dan etkilenen Hoca Ali Rıza, Avrupa'da eğitim almamış olmasına rağmen yaşadığı dönemde bir ekol oluşturmayı başarmıştır. Bu başarıda Hoca Ali Rıza'nın Empresyonistlere benzeyen çalışma stilinin önemi büyüktür. Avrupa'yı hiç görmemiş olmasına rağmen, Empresyonizm akımının kurucusu Claude Monet (1840-1926)'in gerçek sanata ulaşmanın tek yolu olarak gördüğü öğretiyi Hoca Ali Rıza'nın eserlerinde görmek mümkündür. Bu öğreti, ancak doğaya yönelmekle, onun anlık değişimlerini resmetmekle ilgilidir. İşte Hoca

[104]Semra Germaner, "Barbizon Okulu", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, 1997, s. 192.
[105]Durmuş Akbulut, *a.g.e.*, s. 189-191.
[106]Seyfi Başkan, *a.g.e.* s. 52.
[107]Gülşen Ağyürek, *a.g.t.*, s. 24.

Ali Rıza'nın bizzat doğanın içinde gerçekleştirdiği sanat faaliyeti onu bir ekolün temsilcisi haline getirmiştir.[108]

Önemli bir asker ressamlar grubu daha vardır ki bu sanatçıların etkinlikleri Meşrutiyet'in ilanına kadar devam etmiştir. Harbiye'den mezun olan bu sanatçılar arasında Osman Nuri Paşa, Ahmed Ziya Akbulut, Sami Yetik, Ali Sami Boyar ve son Osmanlı halifesi Abdülmecid vardır.[109] Dönemin önemli asker ressamlarından biri de Hasan Rıza'dır. Sanatçı, resmettiği konular ile dönemin diğer asker ressamlarından ayrılsa da sabırlı bir işçilikle oluşturduğu eserleri onu dönem içinde önemli hale getirmiştir. Sanatçının eserlerinde konu olarak karşımıza savaş sahneleri çıkar. Bu sahneler, imparatorluğun çökmeye başladığı bu dönemde eskiye duyulan özlemin ifadesini taşımaktadır.[110]

Bu dönemde Avrupa'da eğitim alan bir diğer sanatçı da Osman Hamdi Bey'dir. Asker olmaması sebebiyle dönem ressamlarından ayrı tutulan sanatçı, Türk resminde başlayacak olan değişimin habercisidir. Atölyesinde çalıştığı Gerome'dan etkilenen Osman Hamdi, yurda döndüğünde oryantalist bir anlayışla eserler meydana getirmiştir. Gerome'un eserlerinde karşımıza çıkan Doğu'lu unsurlar, Osman Hamdi'nin eserlerinde de hissedilmiştir. Fakat onu Batılı oryantalistlerden ayıran önemli bir husus vardır ki o da Osman Hamdi'nin bir Doğu toplumunda yetişmiş olmasıdır. Bu durum Osman Hamdi'ye farklı bir duyarlılık kazandırmış, Batılı oryantalistlerin aksine eserlerinde Doğu'nun sanat mirasını, güzellik ve ihtişamını resmetmiştir.[111]

Dönem içerisinde Osman Hamdi Bey'i özel bir yere koymamızın pek çok sebebi vardır. Batı anlayışına dönük Türk resmine yön veren sanatçılardan biri olmasının dışında, bu dönemde müzecilik ve arkeolojinin gelişmesine yönelik attığı adımlarla da çağının ötesinde, aydın bir sanatçı profili oluşturmuştur. 1873'te Viyana Dünya Fuarı'nda sergi komiseri olarak görev alması ve müdürlük göreviyle 1881'de Müze-i

[108]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 23.
[109]Seyfi Başkan, *a.g.e.*, s. 55.
[110]Adnan Turani, *Türkiye İş Bankası Koleksiyonundan Örneklerle Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977, s. 9.
[111]Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey (C. 1)*, 2. Baskı, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 349-351.

Hümayun'a atanması, Osman Hamdi'nin Türk kültürüne yaptığı katkılardan bazılarıdır. Ayrıca Türkiye'nin pek çok yerinde, bazılarının bizzat başkanlığını yaparak gerçekleştirdiği arkeolojik kazılar da Türk arkeolojisinin ve buna bağlı olarak müzeciliğin gelişmesine ortam hazırlamıştır.[112]

Osmanlı'nın yüzünü Batı'ya çevirdiği dönemde, her alanda başlayan dönüşüm sanata da yansımış ve yönetim tarafından da sahiplenilen resim sanatı, uzun yıllar devam edecek bir değişim sürecine girmiştir. Resim sanatının destekçisi ve alıcısı konumunda olan yönetici sınıfın desteği, sanat eğitimi alanında da kendini göstermiştir. Batı'ya yönelişin önemli bir basamağı olan askeri öğrencilerin Avrupa'daki eğitim süreci, Türk resminde de yeni arayışlara ortam hazırlamıştır.[113]

Türk resim sanatı tarihine "Asker Ressamlar" olarak geçen sanatçı kuşağı ile birlikte, geleneksellik ile Batı sanatının sentezlendiği bir sanat anlayışı ortaya çıkmıştır. Çağdaş resme geçişte bir hazırlık safhası olarak görülen bu sürecin etkileri sanat eserlerine de yansımıştır. Öyle ki bu sanatçıların eserleri incelendiğinde, kendi toplumundan kopamayan fakat Batı'nın tekniğinden de etkilenmiş bir kimlik arayışı karşımıza çıkar. Sanatçıların konu repertuarının neredeyse tamamını oluşturan figürsüz manzara resimleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alacağımız "manzara" temasının Türk resmindeki yeri bu kuşak ile bambaşka bir duyarlılık kazanmıştır.

---

[112]Kıymet Giray, "Osman Hamdi Bey", *Théma Larousse (Tematik Ansiklopedi)*, C. 6, 1993-94, s. 332-333.
[113]Aytül Papila, *a.g.m.*, s. 131.

2. BÖLÜM: TASVİR SANATLARINDA MANZARA

1. Manzara Resminin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış

Manzara, diğer adı ile "peyzaj"; doğanın ana konuyu oluşturduğu, figürlü kompozisyonlarda ise arka fon ihtiyacını karşılamaya yönelik resimsel bir betimlemedir. Bu tür betimlemelerin ilk örnekleri Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarına ait olmakla birlikte, bu örneklerde manzara, asıl kompozisyonun arka fonunda konumlandırılmıştır. Bu örneklerde manzarayı oluşturan öğeler üst üste istiflenmiş bir kompozisyon dahilinde betimlenmiştir. Girit uygarlığı döneminde de şematik ve daha katı kompozisyonlar şeklinde karşımıza çıkan manzara örnekleri, insan figürünü merkeze alan Yunan sanatında değerini yitirmiştir. Hellenistik dönemde ise tiyatro yapılarında kullanılan resimli panolar ve Büyük İskender'in Doğu seferleri sırasında burada karşılaşılan bahçe ve doğa sevgisi, manzara resminin tekrar önem kazanmasına zemin hazırlamıştır.[114]

Günümüze ulaşabilmiş en eski manzara örnekleri ise Roma dönemine aittir. Romalı yazarlardan Yaşlı Plinius'un, Augustus döneminde yaşamış olan Studius isimli sanatçıdan bahsederken kullandığı şu ifadeler, bu örnekleri destekler niteliktedir: *"konutlarımızın duvarlarını hoş manzaralarla kaplama modasını çıkaran kişi"*. Roma'da, Esquilinus'ta bulunan "Odysseus'un Kaçışı" konulu fresk, Prima Porta'da yer alan Livia Villası'nın duvarlarını süsleyen bahçe resimleri ile Pompei konutlarında ortaya çıkarılan ve M.Ö. 2. yüzyıl ile M.S. 1. yüzyıla arasına tarihlendirilen manzara resimleri, Studius'un başlattığı bu geleneğin en güzel örnekleri arasındadır.[115]

Batı sanatında manzara resmi, Rönesans ile birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Rönesans'tan önce kompozisyon dışında kalan gerçekliği betimleme kaygısı olmayan sanatçılar, Rönesans ile birlikte manzara betimlemelerini eserlerine dahil

---

[114]Zeynep İnankur, "Manzara", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, 1997, s. 1170-1171.

[115]Mustafa Uygun, *Başlangıçtan 1950'lere Kadar Türk Resminde Manzara*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 1; Zeynep İnankur, *a.g.md.*, s. 1171.

etmişlerdir.[116] Bu dönemde oluşturulan eserlerde insan figürünün merkezde yer aldığı, manzaranın ise kompozisyonun arka planında esere dahil olduğu bir anlayış söz konusudur.[117] Manzara resminin ilk örnekleri Albrecht Dürer (1471-1528)'in suluboya çalışmaları olarak gösterilse de, bu çalışmaların küçük boyutlu gezi notları şeklinde olması sebebiyle, manzaranın başlı başına bir resim türü olarak gelişmesine fazla bir katkısı olmamıştır.[118] Öte yandan Dürer'in 1521 yılında sanatçı Joachim Patinir (1480-1524)'den bahsederken, "iyi bir manzara ressamı" ifadesini kullanması, manzara resminin başlı başına bir tür olarak ortaya çıkışında etkili olmuştur.[119]

Barok dönemde manzara resmi, özellikle Hollanda'da Flaman ressamlar tarafından pek çok eser verilen bir tür olmuştur. Manzara resminin bu kadar tercih edilmesinde, reformun dinsel resme karşı mesafeli olması ve burjuvaların tablo satın almayı bir saygınlık belirtisi olarak görmeleri de etkili olmuştur. Meindert Hobbema (1638-1709), Pieter de Molijn (1595-1661), Jan Van Goyen (1596-1656) gibi önemli manzara ressamları bu doğrultuda pek çok manzara kompozisyonu resmetmişlerdir.[120] 17. yüzyılda, Hollanda manzara geleneğinin yanı sıra, etkili olan bir diğer anlayış da ideal peyzaj resmi geleneğidir. Fransız sanatçılar Nicolas Poussin (1594-1665) ve Claude Lorrain (1600-1682)'in öncülük ettiği gelenekte, geniş doğa görünümleri içerisinde canlandırılan tarihsel ve mitolojik konular, farklı bir resim dili oluşturmuş ve sonraki kuşakları da etkisi altına almıştır.[121]

17. yüzyıldan başlayarak hem konularda hem de teknikte fark yaratmayı başaran John Constable (1776-1837) ve Joseph Mallord William Turner (1775-1851) gibi sanatçılar, bu sürecin sonunda, manzaranın figürün önüne geçtiği bir anlayış

---

[116]K. Selçuk Yaşa, *Romantik Peyzaj Resminde Biçim ve Anlam İlişkisi*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2019, s. 20.
[117]Aydın Ayan, *Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatında Görünü*, 1. Baskı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 13.
[118]Zeynep İnankur, *a.g.md.*, s. 1171.
[119]Herbert Read (çev. Güner İnal ve Nuşin Asgari), *Sanatın Anlamı*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1974, s. 111.
[120]Ahmet Özel, *19. Yüzyılda Osmanlıda, Batı Anlayışı Doğrultusunda Manzara Resmi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlilik Tezi), İstanbul 1996, s. 22; Aydın Ayan, *a.g.e.*, s. 15-16.
[121]K. Selçuk Yaşa, *a.g.t.*, s. 26.

geliştirmişlerdir.[122] Öte yandan bu dönemin manzara resimleri arasında panoramik şehir görünümleri ve tarihi harabeleri konu alan manzaralar da oldukça dikkat çekicidir. Bu dönemde özellikle Doğu dünyasının sanatçılara daha çekici gelmesi sonucu birçok ressam, Mısır, İran, Suriye ve Anadolu gibi bölgelere geziler düzenlemiş ve buralarda yaptıkları gözlemler neticesinde yer yer abartılı diyebileceğimiz Doğu manzaraları oluşturmuşlardır.[123]

Manzara resminin en başarılı çağı olarak Romantizm dönemi gösterilmekle birlikte, 19. yüzyılın ortalarında hemen her alanı etkisi altına alan doğa, John Robert Cozens (1752-1797), Turner, Constable, Caspar David Friedrich (1774-1840), Jean Baptiste Camille Corot (1796-1875) ve Charles François Daubigny (1817-1878) gibi ressamların eserlerinde bir ifade aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Romantik dönemi manzara resminin gelişimi açısından önemli hale getiren bir nokta da , bu dönemde sanatçı ile manzara arasında oluşan özdeşliktir.[124] Henri Frederic Amiel (1821-1881)'in *"Manzara bir ruh halidir…"* ifadesi, Romantizm ile birlikte doğaya şairane bir tavırla yaklaşan sanatçıları nitelemek için uygun bir ifadedir. Dönem sanatçılarının doğayı, insanın iç dünyasına tutulmuş bir ayna gibi görmeleri bu ifadeyi destekler. Bu dönemde oluşturulan eserlerin amacı sanat tüketicisinin aklından çok hayalini tatmin ederek, birtakım duygularla yüzleşmesini sağlamaktır.[125]

Yine bu dönemde Constable ve Barbizon Okulu ressamlarının etrafında gelişen manzara anlayışı İzlenimciliğe doğru giden süreci hızlandırmıştır. Barbizon okulu sanatçıları ile birlikte betimlemeden çok görsel deneyimler ve anlık değişimler doğrultusunda resmedilen doğa, bir sonraki dönemde İzlenimcilik ile birlikte resmin ana konusu haline gelmiştir.[126] 19. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da ortaya çıkan İzlenimcilik akımı, sanattaki etkisinin yanı sıra bir yaşam ve düşünce biçimi olarak gelişmiş ve kendisinden sonra gelen 20. yüzyıl sanat akımlarını ve kuramları büyük

[122]John Berger (çev.: Yurdanur Salman), *Görme Biçimleri*, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 1986, s. 105.
[123]Ahmet Özel, *a.g.t.*, s. 23.
[124]Zeynep İnankur, *a.g.md.*, s. 1171.
[125]Mazhar Şevket İpşiroğlu-Sabahattin Eyüboğlu, *Avrupa Resminde Gerçek Duygusu*, 1. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958, s. 139-140.
[126]Zeynep İnankur, *a.g.md.*, s. 1171.

ölçüde etkilemiştir. İzlenimcilerin eserlerinde manzaralar, ışığın nesneler ve doğa üzerindeki meydana getirdiği değişimleri görebileceğimiz anlık görüntülere dönüşmüştür.[127] Manzara resminin Batı sanatındaki gelişimi, farklı dönemlerin etkileri altında devam etmiş, manzara ya da peyzaj resmi en çok eser verilen resim türlerinden biri olmuştur. İslam resim geleneğinde ise manzara teması, daha çok farklı kültürlerin etkileri ile oluşmuş, tasvir konusundaki kısıtlamalara paralel olarak gelişimini sürdürmüştür.

İslam resim geleneğinde Emeviler döneminin önemli yapılarından biri olan Şam Emeviye Camii'nin duvarlarında rastlanan Hellenistik-Bizans kökenli manzaralar, Abbasiler döneminde, tasvir kısıtlamaları doğrultusunda kitap resmine (minyatür) dönüşmüştür. Bu dönem İran'da, kökeni Mazdacılığa dayanan doğa duygusunun Orta Asya ve Uzakdoğu etkili Moğol üslubuyla kaynaşması sonucunda manzara ressamlığı ortaya çıkmıştır. Moğol İmparatorluğu'nun yıkılması ile tekrar güç kazanan İslam düşüncesi, manzara geleneğini sürdürmekle birlikte; manzara teması kitap resimlerindeki soyut nakışlar şeklinde ele alınmıştır.[128]

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise ilk olarak el yazması kitaplarda, minyatürler şeklinde karşımıza çıkan manzara resimleri, dönemsel gelişimi içerisinde duvar resimleri, objeler ve tuval resimlerinde de ele alınmıştır.

[127]Zeynep Rona, "İzlenimcilik", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, 1997, s. 900.
[128]Zeynep İnankur, *a.g.md.*, s. 1172.

2. Minyatürlerde Manzara

Kökeni minyatür geleneğine dayanan Türk resim sanatının gelişim çizgisi üzerinde, İslam resim tarihinin en özgün ve sürekli resim geleneğini meydana getiren Osmanlılar, minyatüre hem teknik hem de konu olarak farklı yaklaşmışlardır. Osmanlı minyatürleri, edebi konulu eserlerden ziyade daha çok tarih konulu el yazmalarını süslemiştir. Osmanlı sarayında hazırlanan el yazması bu kitaplar, hem nakkaşların yeteneklerini gösterdiği, hem de devletin gücünü yücelten tasvirlerin bulunduğu birer tarihi belgeye dönüşmüştür. Osmanlı minyatürlerinde ön planda olan gerçekçilik ve belgelemeye yönelik çalışmalar, ilk figürsüz manzara denemelerini de oluşturan topografik resim türünün gelişmesini sağlamıştır.[129]

Osmanlı tasvir sanatına 16. yüzyılda dahil olan topografik kent tasvirleri, tam olarak manzara diyebileceğimiz kompozisyonlar oluşturmasa da, manzara resmine geçiş sürecinde önemli bir konumdadır. El yazması tarih kitaplarının yanı sıra, dini içerikli yazmalarda da kutsal kent tasvirleri şeklinde karşımıza çıkan bu kompozisyonlar, minyatürde başlayan değişimin habercisidir. Bu tasvirlerin Batılı anlamdaki yağlıboya manzara resimlerinden farkı, belgeci bir tavırla resmedilmiş olmalarıdır. Gözleme dayalı olmaları sebebiyle bu türün ilk denemeleri olarak kabul edilmişlerdir.[130]

Osmanlı tasvir sanatında, kent ve liman tasvirlerinin ortaya çıkışında 16. yüzyılda Osmanlı donanmasının Akdeniz'e açılması da etkili olmuştur. Özellikle Osmanlı denizcilerinden Piri Reis'in kendi gözlemlerini de ekleyerek hazırladığı deniz haritaları, bu türdeki tasvirlerin önemli örneklerindendir. Kanuni döneminin ünlü nakkaşı Matrakçı Nasuh'un, bugün İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'nda yer alan bir eseri de ilk manzara denemelerini içermesi bakımından önemlidir. Tam adı "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn" olan eser, "Mecmu-ı Menâzil" olarak da bilinmekte ve Sultan Süleyman'ın Irak seferini konu almaktadır. 1537 yılına ait eser, tarihi belge niteliğinde olmasının yanı sıra, minyatür geleneğindeki değişimleri tespit

[129]Günsel Renda, "Kitap Sanatının Etkin Bir Türü: Minyatür", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sanat Sempozyumu (Tebliğler)*, Ankara 1985, s. 460-461.
[130]Sevgi Ötünç, *Çağdaş Türk Resminde Bursa Manzaraları*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2008, s. 35.

edebilmemiz açısından oldukça önemlidir. İstanbul başta olmak üzere, sefer sırasında önemli noktalarda yer alan kentlerin tasvirlerini içeren eserde, bu kentler karakteristik özellikleri gözetilerek tasvir edilmiştir.[131] (Res. No: 1-4).[132]

Kent ve kasaba tasvirleri ile önemli yapı ya da anıtların ayrıntılı biçimde ele alındığı minyatürler, Matrakçı Nasuh'tan sonra da devam etmiştir. II. Selim döneminde minyatürlenen "Zigetvarname" ve III. Mehmed dönemine ait "Şehname-i Al-i Osman", topografik resim türünü devam ettiren eserlerdir.[133] (Bkz. Res. No: 5-6).[134] 17. yüzyılın ilk yarısı minyatür geleneğinin kısmen verimli olduğu bir dönemdir. Bu dönemin önemli sanatçıları olarak karşımıza şehnameci Nadirî ile ressam Nakşî çıkar. Bu dönemde özellikle Nakşî'nin eserlerinde görülen üçüncü boyut denemeleri, minyatür geleneğinde başlayan çözülmenin habercisidir. Sanatçının eserlerinde gözü derinlere çeken kapı, kemer ve pencere açıklıkları; ve uzaklarda görülen kent ve kale görünümleri erken perspektif denemeleri olarak kabul edilmiştir.[135] (Res. No: 7)[136]

17. yüzyılın ikinci yarısı ise minyatür sanatı açısından verimsiz bir dönem olmuştur. Saray kütüphanesinde bu dönemden minyatürlü el yazması olmamakla birlikte, albümde bulunan bazı minyatürler dönemin zevkini yansıtmaktadır.[137] (Bkz. Res. No: 8).[138] Bu döneme ait önemli bir diğer örnek de Mahmud Gaznevî'nin 1685 tarihli "Gazneli Mahmud Mecmuası" adlı eseridir. Öyle ki bu eser, perspektif

---

[131]Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 1. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 151-152.

[132]"**Mecmu-ı Menâzil**", https://onedio.com/haber/osmanlinin-en-basarili-topografik-haritalar-ustadi matrakci-nasuh-un-18-harika-minyaturu-687779.(04.12.2019); https://www.tarihlisanat.com/matrakci-nasuh-minyaturleri/. (04.12.2019).

[133]Günsel Renda, "Minyatür", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, 1997, s. 1267.

[134]"**Zigetvarname**" , https://tr.pinterest.com/pin/539306124113949173/?lp=true.(04.12.2019); Şehname-i Al-i Osman, https://twitter.com/seda_ozen/status/887938684552699904.(04.12.2019).

[135]Zeren Tanındı, *Türk Minyatür Sanatı*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1996, s. 55, 57.

[136]https://www.google.com.tr/search?q=nak%C5%9Fi+terc%C3%BCme-i+%C5%9Fakaik-i+numaniye. (04.12.2019).

[137]Filiz Çağman-Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, 1. Baskı, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979, s. 65; Mustafa Diğler, "Osmanlı Minyatürüne Bir Bakış", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, 2000, s. 313.

[138]Filiz Çağman-Zeren Tanındı, *a.g.e.*, Res. No: 64.

kullanımı, renk ve mekân anlayışıyla, sonraki dönemin Levnî ekolüne yaklaşan bir örnektir.[139] (Res. No: 9).[140]

18. yüzyıla kadar Türk resim sanatına hakim olan minyatür geleneği, Batılı etkilerin her alanda olduğu gibi Türk resminde de hissedilmeye başlamasıyla etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Saraya bağlı olarak çalışan nakkaşların, bu dönemde minyatür tekniğinde ve konularda birtakım denemelere yönelmesi de minyatürün çözülme sürecinde etkili olmuştur.

18. yüzyıl başlarında son parlak dönemini yaşayan Osmanlı minyatürü, sultan III. Ahmed'in himayesinde verilen eserlerle gelişimini sürdürmüştür. Bu dönem nakkaşlarından biri olan Abdü-l Celil Çelebi Levnî, geleneksel kimlikten kopmadan; fakat klasik üslubun dışına çıkarak eserlerini oluşturmuştur.[141] Sanatçıya ait en önemli eserlerden biri olan 1720 tarihli "Sûrnâme-i Vehbî", hem sanatçının teknik anlamda minyatüre getirdiği yenilikleri görebilmek, hem de manzara resminin bu dönemdeki gelişimini tespit edebilmek açısından oldukça önemlidir. Levnî'nin meydana getirdiği kompozisyonlarda değişime uğrayan doğa unsurları ve mimari unsurlar, sanatçının kendine has üslubunun göstergesidir. (Bkz. Res. No: 10).[142] Osmanlı minyatürlerinde Levnî'nin eserlerinde başlayan değişim, bu dönemin diğer sanatçılarıyla da devam etmiştir. Nevizâde Atâî'nin, Hattat Çavuşzâde Hayrullah Hayri tarafından 1721 yılında kopya edilen eseri "Hamse", minyatür geleneğinin yavaş yavaş çözülmeye başladığı eserlerdendir. Eserde yer alan minyatürlerde perspektif kurallarına uymaya çalışan figürsüz manzaralar ve yaldızın kullanılmaması da bu dönemi yansıtmaktadır.[143] (Res. No: 11).[144]

---

[139]Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 8; Banu Mahir, *a.g.e.*, s. 76.

[140]"**Gazneli Mahmud Mecmuası**", https://www.ceviriblog.com/2019/07/26/osmanlida-ahsap-saraylar/.(08.12.2019).

[141]Hüsna Kılıç, *16-18. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinin Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi ve Çağdaş Yorumları*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2015, s. 27.

[142]"**Surname-i Vehbi**", http://tarihvemedeniyet.org/2017/06/senlik-var-iii-ahmedin-dort-sehzadesinin-sunnet-dugunu-1720.html.(08.12.2019).

[143]Banu Mahir, *a.g.e.*, s. 78-79.

[144]"**Hamse**", https://islamansiklopedisi.org.tr/atai-nevizade. (08.12.2019).

III. Ahmed döneminin diğer ünlü nakkaşı Abdullah Buharî, özellikle kitap kaplarında uygulamaya başladığı manzara kompozisyonları ile sonraki dönemde moda haline gelecek olan duvar resimlerinin denemelerini gerçekleştirmiştir. Buharî'nin manzaraları, Batılı resim anlayışıyla çalışılmış ilk manzara kompozisyonları olarak kabul edilmiştir.[145] (Bkz. Res. No: 12-13).[146] Bu dönemden kalan el yazması eserler arasında "Delail-el-Hayratlar" oldukça önemlidir. Cazulî' ye ait, her gün okunacak duaları içeren bu el kitabının çok sayıda kopyası yapılmış ve 17. yüzyıldan itibaren de halk arasında oldukça yaygınlaşmıştır. Eserde görülen Mekke ve Medine tasvirleri, dönemin sanat anlayışını yansıtmaktadır.[147] (Res. No: 14-19).[148]

18. yüzyılın ikinci yarısında daha çok padişah portreleri ve kıyafet resimleri şeklinde devam eden minyatür geleneği, bu dönemde Pera'da çalışan yabancı sanatçıların etkisindedir. Bu etkilerle, manzara resmi de figürlü kompozisyonların arkasında yer almaya başlamış, ve minyatür geleneğinde meydana gelen değişimin bir parçası olmuştur. Dönemin ünlü şairlerinden biri olan Fazıl Enderunî'nin, çeşitli milletlerden kadınları anlattığı "Zenânnâme" isimli eserinin minyatürlü kopyalarında, figürlü kompozisyonların arkasında yer alan manzaralar bu anlayışa örnek olarak kabul edilebilir.[149] (Res. No: 20).[150]

Yüzyılın sonlarına yaklaşırken, padişahların portrelerinden oluşan albümler ve kıyafet albümleri en çok üretilen eserlerdir. III. Selim döneminin ünlü ressamlarından Kapıdağlı Konstantin de bu dönemde meydana getirdiği yağlı boya portreleriyle tanınmıştır. Bu dönemin yeniliği olarak Batılı bir teknik kullanan sanatçı, aynı zamanda kitap resimleri ile de bilinmektedir. Kapıdağlı Konstantin'in bu türde verdiği eserler arasında bulunan ve portrelerden oluşan bir albümün cilt

---

[145]Zeren Tanındı, *a.g.e.*, s. 61; Gül İrepoğlu, "18. Yüzyıl Betimlemesine Bakış", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 1998, s. 166.
[146]Erol Kılıç, "Teknik ve Üslup Bakımından 1930'lara Kadar Türk Resmi'nde Manzara", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 21, 2008, s. 138 (Foto. No: 3).
[147]Günsel Renda, *a.g.md.*, s. 1271.
[148]Aslıhan İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonu'ndaki Delailü'l Hayrat'larda Yer Alan Mekke ve Medine Minyatürleri*, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015, s. 42-86.
[149]Banu Mahir, *a.g.e.*, s. 81.
[150]"**Zenanname**", https://tr.pinterest.com/pin/411164640968541917/?lp=true. (09.12.2019).

kapakları içerisinde yer alan manzaralar, sanatçının manzara ressamlığı da yaptığını göstermektedir. Sanatçıya ait olduğu bilinen diğer bir eser de III. Selim'in şiirlerinden oluşan "Divan-ı İlhami" isimli yazmadaki manzaralardır.[151] (Res. No: 21-24).[152]

Resimli el yazması eserler 19. yüzyılın ilk yarısına kadar üretilmeye devam etmiştir. Bu dönem eserleri, sefaretname ve seyahatname türünde eserler olmakla birlikte, içerikleri portreler ve suluboya tekniğinde yapılmış kent tasvirleridir.[153] Bu dönemin en önemli eseri olarak kabul edilen "Sefaretnâme-i İran", 1811 yılında Bozoklu Osman Şakir tarafından hazırlanmıştır. 1810 yılında İran'a elçi olarak gönderilen Abdulvahhab Efendi'nin beraberinde giden heyette bulunan sanatçı, İstanbul-Tahran yolu üzerinde bulunan kent ve kasabaları, manzara kompozisyonları içerisinde tasvir etmiştir.[154] (Res. No: 25-28).[155] Bu dönem itibariyle etkisini tamamen yitiren Osmanlı minyatürü, yerini kullanım eşyaları ve duvar resimlerine bırakmıştır.

[151]Günsel Renda, "Ressam Konstantin Kapıdağlı Hakkında Yeni Görüşler", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 1996, s. 143-145.
[152]Günsel Renda, *a.g.m.*, s.154-155 (Res. No: 7-8); Aysel Çötelioğlu, *İstanbul'un 100 Ressamı,* 1. Baskı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul 2009, s. 41-42.
[153]Zeren Tanındı, *a.g.e.*, s. 62.
[154]Banu Mahir, *a.g.e.*, 85-86.
[155]"**Sefaretname-i İran**", http://turkishculture.org/dia/index.php. (10.12.2019).

3. Objeler Üzerinde Manzara

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için batılılaşmanın etkilerinin her alanda hissedildiği bir dönem olmuştur. Sadece siyasi ve toplumsal alanla sınırlı kalmayan Batı'ya yöneliş, dönemin kültür-sanat ortamını da şekillendirmiş ve bu duruma bağlı olarak da özellikle saray ve çevresinde zevk ve beğenilerin değiştiği görülmüştür. Zevk ve beğenilerdeki bu değişim, saray tarzı kullanım eşyalarına da yansımış ve bugün pek çok koleksiyonda yer alan bu eşyalar, aynı zamanda manzara temasının kullanım alanlarını ve gelişimini tespit edebilmemize olanak sağlamıştır.

Saray tarzı kullanım eşyaları arasında sayabileceğimiz yazı çekmeceleri, porselen tabak, vazo, levha vb. eşyalar, bu dönemde İstanbul'u konu alan Batı etkili manzaralar ile bezenmiştir. Topkapı Sarayı'nda bulunan bazı yazı çekmecelerindeki manzara resimleri Mıgırdıç Melkom ve Derviş Hasan Eyyubi isimli sanatçıların imzasını taşırken, dönemin ünlü ressamı Kapıdağlı Konstantin'e atfedilen manzara tasvirli mobilyalar da saray koleksiyonunda yer almaktadır.[156] (Res. No: 29-30).[157]

Bu dönem saray tarzı kullanım eşyalarının önemli bir bölümünü oluşturan porselen eserler ise hem üretim süreçleri hem de manzara resmi örneklerini yansıtmaları sebebiyle Türk sanatının Batılı anlayışa yönelik girişimlerinin de tamamlayıcı bir parçası olmuştur. 1862 yılında Beykoz'da kurulan ve Batılı form ve desenlerle "Eser-i İstanbul" damgalı porselenler üreten fabrika ile, 1894 yılında faaliyete geçen Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu, hem saray tarzı porselen kullanım eşyalarının üretildiği hem de yerli ve yabancı birçok sanatçının da çalışma fırsatı bulduğu bir sanat ortamı oluşturmuştur. Eser-i İstanbul damgalı porselenlerde genel olarak beyaz zemin üzerine çiçek desenleri hakimdir fakat örnekler arasında manzara tasvirli olanlar da vardır.[158] (Res. No: 31-32).[159]

---

[156]Ahmet Özel, *a.g.t.*, s. 36.

[157]H. Canan Cimilli-Oğuz Yurttadur, ""III. Selim ve Döneminde Osmanlı Sarayı'ndaki Kültürel Hayatın Sanat ve Mimarideki Etkileri", *Kalemişi Dergisi*, S. 5, 2015, s. 131; https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08003075.pdf. (11.12.2019).

[158]S. Sibel Sevim, "Türkiye'de Porselen Dekorları Üzerine Bir Araştırma", *Anadolu Sanat Dergisi*, S. 3, 1995, s. 123-125.

[159]"**Eser-i İstanbul**", http://www.antikalar.com/topkapi-sarayinin-eser-i-istanbul-damgali-porselenleri. (12.12.2019.).

Sultan II. Abdülhamid tarafından kurulan Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu'nda üretilen ilk porselen eserlerde, Fransız Sévres ve Limogés porselenlerinin yoğun etkileri görülmektedir. Fabrikada üretilen bir grup porselen ise İstanbul manzarası tasvirleri ile dikkat çeker. Fabrikada çalışan yerli ve yabancı ressamların bu manzaraları oluştururken, II. Abdülhamid'in emri ile oluşturulan Yıldız Fotoğraf Albümleri'nden yararlandıkları bilinmektedir.[160] (Res. No: 33-45).[161]

Manzara resimli bu porselenlerde en çok imzasına rastlanan sanatçılardan olan Halid Naci, II. Abdülhamid tarafından Paris'te bulunan Sévres Porselen Fabrikası'na eğitim alması amacıyla gönderilmiş; yurda dönüşünde de Yıldız Çini Fabrikası'nda baş ressam olarak göreve başlamıştır.[162] Halid Naci ve beraberinde çalışan ressamların birçoğu, Sanayi-i Nefise Mektebi ve askeri okullardan yetişmiştir. Daha çok ressam yanlarıyla tanıdığımız bu sanatçılar, aynı zamanda sanayi ile geleneksel sanatların birleşmesi ve batılılaşma arasında hassas bir denge oluşturmuştur. Fabrikada üretilen eserler her ne kadar Sévres etkili olsa da Yıldız porselenlerinde daha dingin manzaralar görülmektedir.[163]

---

[160]Suna C. Aydın Altay, "Yıldız Albümlerinden Yıldız Porselenlerine İstanbul Manzaraları", *Art-Sanat Dergisi*, S. 2, 2014, s. 230.

[161]İlona Baytar, *150 Yılın Sessiz Tanıkları Saray Porselenlerinden İzler*, 1. Baskı, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No: 41, İstanbul 2007, s. 137, 143; Nedret Bayraktar-Semra Karakaşlı-Önder Küçükerman, *Milli Saray Koleksiyonu'nda Yıldız Porseleni*, 1. Baskı, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No: 12, İstanbul 1994, s. 62; Hülya Kalyoncu, *Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonu'nun Değerlendirilmesi*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul 2011, s. 179, 193, 207-209, 255, 292, 315, 345; Halet Uluant, *Ekrem Hakkı Ayverdi ve Koleksiyonundan Seçme Eserler*, (İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2017, s. 68.

[162]Nedret Bayraktar, "Topkapı Sarayı Müzesindeki İstanbul Manzaralı Yıldız Porselenleri", *Taha Toros Arşivi*, No: 120, 2012, s. 30.

[163]Buket Baykal, *Osmanlı Porselen Sanatı*, (İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000, s. 115.

4. Duvar Resimlerinde Manzara

Türk sanatında batılılaşmanın ilk evresi olarak görülen 18. ve 19. yüzyıllarda, Batılı etkilerin bir sonucu olarak mimaride etkili olmaya başlayan Barok ve Rokoko tarzı formlar, yeni bir resim türünün de gelişiminde etkili olmuştur. Özellikle matbaanın kurulmasıyla birlikte minyatüre olan gereksinimin azalması ve Batı sanatının da etkisiyle başlayan çözülme, 18. yüzyılın ikinci yarısında "duvar resmi" geleneğinin başlangıcı olmuştur.[164] Duvar resimlerinin İstanbul'da görülen erken örneklerinde bitkisel kompozisyonlar yer alırken, 18. yüzyıl ortalarında bu örneklerden farklı olarak manzara kompozisyonları görülmeye başlamıştır. Mimariye bağlı olarak duvarlarda yer alan barok süslemelerin arasına yerleştirilen manzara kompozisyonları iç mekâna farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu manzara kompozisyonları mekân içinde kimi zaman süslü kartuşlar, kıvrımlı palmetler ya da sütuncukların arasında yer alırken bazen de çok sade çerçevelerde ya da nişlerin içinde karşımıza çıkmaktadır.[165]

İstanbul'da başlayıp zamanla tüm Anadolu ve hatta Balkanlar'da görülmeye başlanan duvar resimleri, üslup özellikleri açısından farklılık göstermektedir. Rüçhan Arık'a göre bu duvar resimlerinde üç genel üslup hakimdir:

"I. Minyatür özellikleri (veya geleneksel anlayış) ağır basan resimler,

II. Hem geleneksel hem de Batılı özellikler gösteren resimler,

III. Doğrudan doğruya Batılı nitelikte resimler."

Duvar resimlerinde yer alan manzara örnekleri, üslupsal açıdan bu şekilde bir gelişim izlerken; başkent İstanbul, Anadolu ve Balkanlar'da yer alan tüm manzaralı duvar resmi örneklerinde ortak birtakım özellikler mevcuttur. Manzaraların büyük çoğunluğu Boğaziçi ve Haliç görünümleri ile taşra örneklerinde yer alan ırmaklar, köşkler, köprüler ve çeşmelerden oluşan doğa kesitleridir. Bu örneklerde kullanılan doğal renk tonları ve perspektif, ışık-gölge gibi Batılı unsurlar da ortak özellikler

[164]Turan Erol-Günsel Renda, *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi C. 1*, 1. Baskı, Tiglat Basımevi, İstanbul 1980, s. 49-50.
[165]Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 77-78.

arasındadır.[166] Duvar resimlerinde İstanbul görünümlerinin tercih edilmesinin pek çok sebebi vardır. Bu dönemde İstanbul, Batı'ya açılan bir pencere olarak düşünülmektedir. Özellikle Anadolu ve Balkanlar'daki halk için, İstanbul'un batılılaşan yaşam tarzı, başkenti daha çekici hale getirmiş ve bu durum duvar resimlerine yansımıştır. Öyle ki İstanbul manzaralı duvar resimleri, konut sahibinin statüsünü belirleyen önemli bir kriter haline gelmiştir. İstanbul görünümlerinden oluşan duvar resimleri, gerçekçi ve hayali olarak iki farklı şekilde ele alınmıştır. Anadolu ve Balkanlar'da yer alan örnekler hayali görünümler olarak karşımıza çıkarken, İstanbul örnekleri daha gerçekçidir.[167]

Öte yandan bu duvar resimleri oluşturulurken dört farklı teknikten faydalanılmış olması da önemlidir. Bunlar: *"kuru sıva üzerine tutkallı kök boyalarla yapılan resimler, sıva üzerine yağlıboya ile yapılan resimler, ahşap üzerine yağlıboya ile yapılan resimler ve duvara veya tavanlara gerilmiş boyalı bez veya muşamba üzerine yağlıboya ile yapılan resimlerdir."* [168]

Manzaralı duvar resimlerinin en erken örnekleri Topkapı Sarayı'nda görülmekle birlikte, bu örneklerde padişahların saltanat dönemlerine göre farklılıklar söz konusudur. I. Abdülhamid döneminde tavan eteğini dolanan şeritlerde ve duvarların bir kısmında yer alan manzaralar, III. Selim döneminden itibaren daha geniş alanlarda; kartuş ve madalyonlar içerisine yerleştirilmiştir.[169] I. Abdülhamid dönemine tarihlenen manzaralı duvar resimlerinde, mimari yapılar, ağaçlar, yelkenliler, kayıklar ve uzaklardaki adalar naif bir şekilde tasvir edilmiştir. Topkapı Sarayı Harem bölümünde yer alan Gözdeler Dairesi'nin üst kat duvar resimleri, Valide Sultan Oturma Odası duvar resimleri ile Aynalı Oda diye de bilinen I. Abdülhamid Odası'nın tavan eteğini dolaşan manzaralı şeritler, üslup ve kompozisyon özellikleri göz önünde bulundurularak bu döneme

[166]Günsel Renda, "19. Yüzyılda Kalemişi, Nakış ve Duvar Resmi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, 1985, s. 1531.
[167]Deniz Demirarslan, "19. Yüzyıl Türk Sivil Mimarisinde Duvar Resmi Estetiği ve İstanbul Teması", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, S. 1, 2016, s. 113-114.
[168]Günsel Renda "Milli Saraylar'ımızın Resim Sanatı Açısından Önemi", *TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1985, s. 173.
[169] Deniz Demirarslan, *a.g.m.*, s. 115.

tarihlenmiştir.[170](Bkz. Res. No: 46-48).[171] Sultan III. Selim döneminde özellikle harem bölümündeki duvar resimlerinde artış olmuş ve bu örnekler bir önceki dönemin örneklerine göre biraz daha olgunlaşmıştır. Bu dönemde manzara resimlerini çevreleyen altı yaldızlı Barok çerçeveler, bir yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Valide Sultan Odası, Valide Sultan sofasının merdivenleri ile Namaz ve Meşk Odası bu dönemin önemli duvar resmi örneklerini barındıran bölümlerdir. Duvar resminin gelişiminde önemli bir noktada yer alan bu duvar resmi örnekleri, büyük olasılıkla Kapıdağlı Konstantin ve ekibine aittir. Topkapı Sarayı Kitaplığı'nda bulunan, Kapıdağlı Konstantin'e ait manzara resimleri ile bu duvar resimleri karşılaştırıldığında ortaya çıkan üslup benzerliği de bu olasılığı güçlendirmektedir.[172] (Res. No: 49-53).[173]

18. yüzyılın sonlarına geldiğimizde, duvar resimleri bütün imparatorluğa yayılmış, 19. yüzyılın sonlarına kadar da başta başkent İstanbul olmak üzere hemen her bölgede mimarinin parçası olmuştur. Önceleri Barok ve Rokoko çizgiler gördüğümüz duvar resimleri, 19. yüzyılda Ampir üslubunun etkisi altında kalarak, kenger yaprakları, antik vazolar gibi motiflerle çevrelenmiştir.[174] 19. yüzyıla tarihlenen Topkapı Sarayı örneklerinde mimari tasvirlerin ön plana çıktığı manzara resimleri ağırlık kazanmıştır.

Topkapı Sarayı'nda erken örneklerini gördüğümüz duvar resimleri, buradaki değişim ve gelişime paralel olarak saray dışındaki yapılarda da karşımıza çıkmaktadır. Gerek üslup, gerekse konu bakımından saray örneklerine çok benzeyen bu duvar resimleri, çoğunlukla nişler içerisine yerleştirilen köşk ve bahçe görünümlerinden oluşmaktadır. Bu durum saray dışında da duvar resmi yapan bir sanatçı topluluğunun varlığına işaret etmektedir.[175] (Res. No: 54-60).[176]

---

[170]Kıymet Giray, "Resme Yakın Bezemeler", *Théma Larousse (Tematik Ansiklopedi),* C. 6, 1993-94, s. 328.
[171]Turan Erol-Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 49; Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 87, 130.
[172]Kıymet Giray, *a.g.md.*, s. 328.
[173]"**Valide Sultan Dairesi**", http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=22736. (17.12.2019).; Deniz Demirarslan, *a.g.m.*, s. 115. (Şekil 7); Turan Erol-Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 51.
[174]Günsel Renda, *a.g.md.*, s. 1532.
[175]Turan Erol-Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 58.

19. yüzyılda Topkapı Sarayı dışındaki saray yapılarında da duvar resmi geleneği devam etmiş, bu resim türünün gelişimine ışık tutacak önemli örnekler ortaya çıkmıştır. Duvar resminin bu dönemdeki gelişiminde önemli mekânlardan biri olan Dolmabahçe Sarayı, Batı etkili mimarisiyle bütünleşen duvar resmi örnekleri ile donatılmıştır. (Res. No: 61-63).[177]

Dolmabahçe Sarayı'nın da içinde bulunduğu Milli Saraylar olarak anılan yapı grubunun diğer sarayları da duvar resmi örnekleri açısından oldukça zengindir. Beylerbeyi Sarayı, Aynalıkavak Kasrı, Yıldız-Şale Köşkü, Küçüksu Kasrı ve Maslak kasırları hem son dönem Osmanlı mimarisinin hem de Batılı tarzdaki duvar resimlerinin önemli temsilcileridir. Milli saraylarda yer alan duvar resmi örneklerinde ortak birtakım özellikler söz konusudur. Saraylarda yer alan duvar ve tavan süslemelerinde konu, üslup ve renk kullanımı açısından ortaya çıkan benzerlikler, bu örneklerin benzer tarihlerde ve aynı usta ya da usta ekibi tarafından yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.[178]

19. yüzyıl saray yapılarında yalnız duvarlarla sınırlı kalmayan manzara resimleri, tavanları da kaplayan büyük ölçekli kompozisyonlara dönüşmüştür. Madalyonlar ve kartuşlar içerisine yerleştirilen manzara kompozisyonları, çoğunlukla İstanbul görünümlerini yansıtmaktadır. Bu duvar resmi örnekleri incelendiğinde Kız Kulesi, Göksu Çeşmesi, Kalamış Koyu gibi İstanbul semtlerinin yoğun olarak tasvir edildiği görülmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında bu duvar resimlerinde figürler görülmeye başlamıştır. Fakat bu figürler, kompozisyon içinde yer alan belli belirsiz, küçük ayrıntılardan öteye geçememiştir.[179] (Res. No: 64-70).[180]

---

[176]Hidayet Arslan, "Boğaziçi'nde 18. Yüzyıldan Kalma Bir İstanbul Evinin Durumu Hakkında Sanat Tarihi Bağlamında Yeni Değerlendirmeler", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 30, S. 1, 2014, s. 106-110; "**Sadullah Paşa Yalısı**", https://twitter.com/seda_ozen/status/880821118462029824 ve https://twitter.com/seda_ozen/status/880130746048032771. (18.12.2019); Turan Erol-Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 56-57.

[177]Deniz Demirarslan, *a.g.m.*, s. 116.

[178]Şule Yum, *Milli Saraylarda Duvar ve Tavanlarda Yer Alan Doğa ve Mimari Konulu Manzara Resimleri*, (İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1991, s. 4.

[179]Ayşe Pelin Şahin, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Duvar ve Tuval Resminde Manzara Olgusu Üzerine Bir Örnekleme: Şale Köşkü*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991, s. 17-18.

Başkent İstanbul'da 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan bu yeni resim türü, sadece imparatorluğun merkeziyle sınırlı kalmamış, Anadolu ve Rumeli'de de pek çok yapının duvarlarını süslemiştir. Duvar resimlerinin bu bölgelerde yaygınlaşmasında, III. Selim döneminde büyük güç kazanan ayan ve eşrafın payı oldukça büyüktür. Devlet yönetiminde de etkili olmaya başlayan ayanlar ve eşraf, bulundukları bölgede başkent İstanbul'a benzeyen bir yaşam tarzı oluşturmak adına, yaptırdıkları yapıları da başkentteki örneklere benzer şekilde duvar resimleriyle bezemişlerdir.[181] Anadolu'da duvar resminin gelişimi, başkentten farklı olarak hem sivil hem de dini mimaride izlenebilmektedir. Bunun yanı sıra bu duvar resimleri, üslup özellikleri açısından da başkent örneklerinden ayrılmaktadır.

Anadolu'daki duvar resimleri incelendiğinde, dini mimaride Batı Anadolu bölgesi ön plana çıkmaktadır. Bu bölgedeki camilerin genellikle son cemaat yerlerinde yoğun olarak görülen duvar resimleri; duvar yüzeylerinde, revak ve tonoz kubbelerinde, pandantif ve kemer yüzeylerinde ve pencere alınlıklarında yer almaktadır. Bu duvar resmi örneklerinde yer alan manzara tasvirleri ise, kent ve kasaba görünümleri ile mimari yapıların tasvir edildiği kompozisyonlar şeklindedir.[182] Bölgede duvar resimleri ile bezenen dini yapılar oldukça fazla olmakla birlikte, manzara tasvirli duvar resimlerinin ağırlıkta olduğu önemli bazı yapılar çalışmamıza dahil olmuştur. Bunlar; *Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii, Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii, İzmir, Şadırvanaltı Camii, Manisa, Kırkağaç Çiftehanlar Camii ve Manisa, Soma Hızırbey Camii*'dir. (Bkz. Res. No: 71-86).[183]

---

[180]"**Beylerbeyi Sarayı**", http://www.mustafacambaz.com/categories.php?cat_id=73&page=. (19.12.2019); "**Aynalıkavak Kasrı**", https://islamansiklopedisi.org.tr/aynalikavak-sarayi. (19.12.2019); "**Yıldız-Şale Köşkü**", http://www.mustafacambaz.com/categories.php?cat_id=71. (19.12.2019); Şule Yum, "İstanbul'da 19. Yüzyıl Saray Yapıları ve Batı Özellikli Duvar ve Tavan Resimleri", *Antik & Dekor Dergisi*, S. 19, 1993, s. 34.

[181]Turan Erol-Günsel Renda, *a.g.e.*, s. 64.

[182]Dilek Şener, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara 2011, s. 396, 411.

[183]"**Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 549-550; https://saatleriayarlamaenstitusubaskani.tumblr.com/post/132742111906. (19.12.2019); https://edebiyatmedebiyat.wordpress.com/foto/resim/kocarli-cihanoglu-camii. (19.12.2019). "**Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii**", https://acipayam.bel.tr/yazir-camii. (19.12.2019); https://twitter.com/seda_ozen/status/1136559392483155968. (19.12.2019). "**İzmir, Şadırvanaltı Camii**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 562-566. "**Manisa, Kırkağaç Çiftehanlar Camii**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 582. "**Manisa, Soma Hızırbey Camii**", Dilek Şener, "Soma Hızırbey (Çarşı) Camii Duvar

Batı Anadolu'ya göre daha az örneği bir arada gördüğümüz diğer bölgelerden de *Yozgat, Başçavuş Camii,* ve *Amasya, Merzifon Karamustafa Paşa Camii* manzara tasvirli duvar resmi örneklerini içeren önemli dini yapılardır. (Bkz. Res. No: 87-90).[184] Dini mimaride görülen duvar resimlerinde, tasvirlerin seçiminde ve bulundukları konumlarda bir kurala bağlılık söz konusu değildir. Fakat yapıların özellikle mihrap duvarı ve mihrap nişinde sıkça rastlanan Mekke ve Medine tasvirleri, belirli bir alanda yoğunlaşmaları sebebiyle genel tasvir konularından ayrılmışlardır.[185]

Manzara tasvirli duvar resimlerinin zengin örneklerini gördüğümüz bir diğer yapı türü olan sivil yapılar, duvar resminin Anadolu'daki gelişimini tespit edebilmek adına oldukça önemlidir. Dini yapılarda olduğu gibi sivil yapılarda da manzara tasvirlerinde bir sınırlama söz konusu değildir, fakat sivil mimari örneklerinde Mekke ve Medine tasvirlerine rastlanmamış olması, bu tasvirlerin dini mimariye özel olduğunu göstermektedir. Anadolu'da duvar resmi örnekleri içeren sivil yapılar oldukça fazla olmakla birlikte, manzara resminin gelişimini görmek açısından bu tür tasvirlerin yer aldığı bazı yapılar çalışmamıza dahil olmuştur. Bu yapılar; Batı Anadolu bölgesinde *İzmir, Birgi Çakırağa Konağı ve Sandıkeminoğlu Evi, Çanakkale, Bayramiç Hadımoğlu Konağı* ile *Muğla, Datça Mehmet Ali Ağa Konağı*, İç Anadolu bölgesinde *Kayseri, Sarı Mustafa Kavsa Evi*, *Büyük Büründüz Hacı Özbek Evi*, *Öztaşçı Evi* ve *Germir İbrahim Akdağ Evi*, *Nevşehir, Göreme Tillioğlu Mehmet Ağa Konağı*, *Ürgüp, Mustafa Paşa Mustafa Savaş Evi*, *Konya, Çelebi Misafirhanesi* ve *Yozgat, Nizamoğlu Konağı*, Marmara bölgesinde *Edirne, Meriç Köprüsü Tarih Köşkü*, *Kocaeli, Demirciler Konağı* ile *Bursa, Yenişehir Şemaki Evi*, Karadeniz bölgesinde *Tokat, Madımaklar Evi*, Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise

---

Resimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* S. 10, 2014, s. 731-732.

[184]**Yozgat, Başçavuş Camii**, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yozgat/gezilecekyer/bascavus-camii. (22.12.2019); "**Amasya, Merzifon Karamustafa Paşa Camii**", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/merzfon-kara-mustafa-pasa-cam. (22.12.2019).

[185]Tarkan Okçuoğlu, *a.g.t.*, s. 57.

Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi ve *Mehmet Tayhan Evi* olarak sıralanabilir. (Res. No: 91-118).[186]

Başkent İstanbul'da başlayarak tüm Anadolu'ya yayılan duvar resimlerinde sanatçı imzasına rastlanmamıştır. Fakat 19. yüzyılda İstanbul'un kültür ve sanat ortamı, bu duvar resimlerini yapmış olabileceğini tahmin ettiğimiz pek çok sanatçı yetiştirmiştir. Saray ve çevresinde faaliyet göstermeye başlayan Batılı sanatçılar, II. Mahmud'un gayrimüslimlere de nakkaşlık yapabilme hakkı tanımasıyla daha da artmıştır. Başkentte Batı tarzı resmin yaygınlaşmasında önemli rol oynayan sanatçıların en bilinenleri Antoine Ignace Melling (1763-1831), Kapıdağlı Konstantin, Ivan Ayvazovski (1817-1900), Stanislaw Chlebowski (1835-1921) ve Dolmabahçe Sarayı'nın fresklerinde çalışmış olduğu bilinen Pierre Desire Guillemet (1827-1878)'dir. Bu sanatçılar, kendi sanat faaliyetlerinin yanı sıra açtıkları atölyeler ve sanat okullarında yerli ve yabancı pek çok sanatçı yetiştirmişlerdir. Anadolu'da ise ayanların başkentten etkilenerek başlattıkları sanat faaaliyeti, İstanbul'dan getirilen sanatçıların etkisindedir. Böylece yerel ustalara da tanıtılan bu yeni bezeme anlayışı, tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Bu sanatçılar herhangi bir sanat eğitimi

[186]"**İzmir, Birgi Çakırağa Konağı**", https://www.ayrintilihaber.com.tr/romantik-cakiraga-konagi-resimleri,31.html. (23.12.2019); Ezgin Yetiş, *19. Yüzyılda İzmir ve Çevresindeki Osmanlı Dönemi Yapılarında Görülen Sıvaüstü Manzara Resimleri ve Özgün Uygulamalar*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2012, s. 120,123; "**İzmir, Sandıkeminoğlu Evi**", Ezgin Yetiş, *a.g.t.*, s. 129; "**Çanakkale, Bayramiç Hadımoğlu Konağı**", https://i.pinimg.com/originals/. (23.12.2019); "**Muğla, Datça Mehmet Ali Ağa Konağı**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 616; "**Kayseri, Sarı Mustafa Kavsa Evi**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 621; "**Kayseri, Büyük Büründüz Hacı Özbek Evi**", Yıldıray Özbek, "Kapadokya'da Osmanlı Dönemi Duvar Resimlerinde Kent Tasvirleri", *Akdeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, 2014, s. 217; "**Kayseri, Öztaşçı Evi**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 629; "**Kayseri, Germir İbrahim Akdağ Evi**", Yıldıray Özbek, *a.g.m.*, s. 221; "**Nevşehir, Göreme Tillioğlu Mehmet Ağa Konağı**", Yıldıray Özbek, *a.g.m.*, s. 218; "**Ürgüp, Mustafa Paşa Mustafa Savaş Evi**", Yıldıray Özbek, *a.g.m.*, s. 219; "**Konya, Çelebi Misafirhanesi**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 629; "**Yozgat, Nizamoğlu Konağı**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 636; "**Edirne, Meriç Köprüsü Tarih Köşkü**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 650; "**Kocaeli, Demirciler Konağı**", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/demirciler-konagi. (24.12.2019); "**Bursa, Yenişehir Şemaki Evi**", https://twitter.com/eskidar1/status/973578051308150785. (24.12.2019); "**Tokat, Madımaklar Evi**", ,Akın, Emine Saka; Hanoğlu, Canan, "Tokat'ta Bir Konut: Madımağın Celal'in Evi", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2015, s. 381; "**Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi**", https://twitter.com/Seda_Ozen/status/1102440545727721472. (24.12.2019); "**Gaziantep, Mehmet Tayhan Evi**", Dilek Şener, *a.g.t.*, s. 685.

almamış olup, kişisel yetenekleri olan ve dönemin beğenisine uymaya çalışan halk sanatçılarıdır. Zileli Emin ve Ali Miralaygil, ismi bilinen halk sanatçılarıdır.[187]

Bu dönemde başkent ve Anadolu dışında Balkanlar'da da önemli duvar resmi örnekleri ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın Ambelakia şehrinde bulunan iki konut, İstanbul'un tasvir edildiği manzaralı duvar resimleri ile karşımıza çıkmaktadır. *Mavros Evi* ile *Efhymiadis Evi* örneklerinde, Rum bir usta tarafından yapılan duvar resimleri, hayali İstanbul görünümlerini yansıtmaktadır.[188] Yine bu dönemde Arnavutluk'ta *Kruje Toptani Konağı* ile *Berat Cakolar Evi*, manzara ve yapı tasvirleri içeren sivil mimari örnekleridir.[189] (Res. No: 119-122)

Balkanlar'da sivil mimarinin yanı sıra, dini mimaride de manzaralı duvar resmi örneklerine rastlanmıştır. Bu anlamda önemli örnekler olarak gösterebileceğimiz *Kalkandelen Alaca Camii, Tiran Ethem Bey Camii , Samokov Bayraklı Camii, Berat Bekarlar Camii* ve *Korçe Mirahor İlyas Bey Camii* İstanbul ve kutsal şehir tasvirli manzara resimleri ile dönemin bezeme anlayışının Balkanlar'daki yansıması olmuştur.[190] (Res. No:123-131)

Başkent İstanbul, Anadolu ve Balkanlar'da ortaya çıkan duvar resmi örnekleri karşılaştırıldığında, ortaya çıkan üslupsal benzerlikler ve farklılıklar; bu durumun duvar resimlerini meydan getiren ustaların kökenleri ile de bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir. Örnekler karşılaştırıldığında üslup, tasvir ve teknik açısından ortaya çıkan benzerlikler bu duvar ustalarının Anadolu'dan olabileceği ya da yakın coğrafyalar olması sebebiyle bir etkileşim olmuş olabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. Öte yandan bazı duvar resmi örneklerinde görülen tasvir ve üslup farklılıkları da büyük olasılıkla ustaların kökenleri ile ilgilidir. Duvar resimlerini incelediğimiz Kalkandelen, Alaca Camii'nde bulunan bazı tasvirler bu durumu

---

[187]Oktay Hatipoğlu, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Camilerinde Kalem İşi Tezyinatı*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Erzurum 2007, s. 173-174.
[188]Deniz Demirarslan, *a.g.m.*, s. 120-121.
[189]Metin Uçar, "Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi Mimarisinde İstanbul Tasvirli Duvar Resimleri", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 7, 2013, s. 679, 683.
[190]Deniz Demirarslan, "19. Yüzyıl Osmanlı Dini Mimarisinde Duvar Resmi Sanatı: Balkanlardan Kalkandelen Alaca Camii Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 80, 2016, s. 166-169, 171, 175; Metin Uçar, *a.g.m.*, s. 680, 683.

destekler niteliktedir. Bu eserde yer alan Venedik tasvirli duvar resimleri, uygulamaların İtalya'dan gelen ustalar tarafından yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Balkanlar'da yer alan bazı duvar resmi örneklerinde ise özellikle İstanbul tasvirlerini içeren kompozisyonlarda bazı farklılıklar görülmektedir. Bu tasvirlerde her zamankinden farklı şekillerde tasvir edilen İstanbul, duvar resmi örneklerinde hayali manzaraların da ele alındığını göstermektedir.

Başkent İstanbul, Anadolu ve Balkanlar'da duvar resimleri ile bezenen yapılar, resim sanatının Batılılaşma sürecinde önemli bir noktada yer alırken, aynı zamanda da toplumun değişen zevk ve beğenilerini yansıtan bir durum olarak, sanatın sürekli değişen, gelişen bir olgu olduğunu da destekler niteliktedir. Osmanlı imparatorluğunda Batılılaşmanın merkezi konumunda olan İstanbul, bu dönemde sanatın da merkezi olarak tüm imparatorluğa yön vermiştir. Özellikle saray ve çevresinde yoğunlaşan sanat faaliyetleri duvar resimlerinden sonra tuval resmine geçiş sürecinde de oldukça etkili olmuştur.

5. Tuval Resminde Manzara

Osmanlı imparatorluğunda, Batılı anlamda tuval resminin tanınması ilk olarak Fatih Sultan Mehmed döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Osmanlı sarayında çalışmalar gerçekleştiren Venedikli ressamlar, İstanbul'u ve Osmanlı toplumunu tuvallerine yansıtmışlardır. Fakat yabancı sanatçıların bu dönemdeki faaliyetleri, Osmanlı resmini geleneksel betimleme anlayışından uzaklaştıramamıştır. Bu dönemde Osmanlı başkentinde ortaya çıkan bu sanatsal ilgi, Batı dünyası açısından ticaret veya bir çeşit pazar araştırması niteliğindedir.[191]

Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinde önemli bir dönem olarak kabul edilen Lale Devri, siyasi ve toplumsal gelişmelerin yanı sıra Osmanlı'nın kültür ve sanat ortamında da değişimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin sanat ortamını etkileyen önemli hususları belirtecek olursak, bunlar; Osmanlı'nın bu dönemde özellikle Avrupa'da gerçekleştirdiği elçilik faaliyetlerinin artması ve yabancı ressamların Osmanlı sarayı ve çevresindeki sanat faaliyetlerinin oldukça etkin bir hale gelmesidir. III. Ahmed döneminde, kent dokusu da değişmeye başlayan başkentte, geleneksel Osmanlı betimleme anlayışı da yavaş yavaş çözülmeye başlayarak tuval resmine kadar gidecek olan süreci başlatmıştır.

Bu dönemde elçilerin beraberinde başkent İstanbul'a gelen yabancı sanatçılar, ürettikleri eserlerde, İstanbul'u yaşayan bir kent görünümünde resmetmişlerdir. 18. yüzyıl boyunca Avrupalı ressamların fırçalarından çıkan İstanbul panoramaları, aynı zamanda birer belge niteliğindedir. Öyle ki sipariş üzerine de üretildikleri düşünülen bu eserler, altlarına yazılan açıklamalarla gezginlere satılmak üzere de üretilmişlerdir. 18. yüzyılda İstanbul'a gelen ve hatta buraya yerleşerek sanat faaliyetlerini sürdüren bu sanatçılar, Auguste Boppe (1862-1921) tarafından "Boğaziçi Ressamları"[192] olarak adlandırılmışlardır. İstanbul'un çeşitli semtlerini, günlük yaşamı, törenleri ve giysileri konu edinen eserler, seyahatnamelerde gravürler

[191]Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar*, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1997, s. 27.
[192]Ayrıntılı bilgi için bkz.: Auguste Boppe (çev. Nevin Yücel Celbiş), *XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları*, 1. Baskı, Pera Turizm ve Ticaret A. Ş., İstanbul 1998.

olarak da karşımıza çıkmaktadır. Gravür olarak hazırlanan bu çizimler, daha sonra yağlı boya tuval resimlerine dönüştürülmüştür.[193]

Tuval resminin Türk resim sanatına dahil olma süreci 18. yüzyılın sonlarında farklı bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde devleti yeniden eski gücüne kavuşturma ve var olan kurumları iyileştirmeye yönelik askeri ve eğitim alanındaki çalışmalar, Türk resminin Batılı etkiler dahilinde gelişmesinde de etkili olmuştur. III. Selim döneminde, mühendis yetiştirmek üzere açılan Mühendishane-i Berr-i Hümayun, aynı zamanda ders programlarında ilk defa resim derslerine yer vermesiyle de dönemin önemli eğitim kurumlarından olmuştur. Bu eğitim kurumunda yetişen ve sonraki süreçte resim eğitimi almak üzere Avrupa'nın önemli şehirlerine gönderilen öğrenciler, Türk resminin ilk yağlıboya tuval resmi örneklerini vermişlerdir.

19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da resim eğitimi almaya başlayan asker öğrenciler ve Osmanlı'nın ilk ve orta dereceli eğitim kurumlarına kadar yayılan resim dersleri, önemli sanatçıların yetişmesine vesile olmuştur. Bu dönemde manzara temasının ağırlıkta olduğu tuval resimleri, gözleme dayalı bir betimleme anlayışından çok belge niteliği taşımaktadır. Sanatçıların bu tuval resimleri üzerinde öznel bir yorum oluşturmaları Asker Ressamlar kuşağı ile gerçekleşmiştir.[194] Bu ressamların manzara temasına yönelmeleri, askeri okullarda aldıkları teknik çizim ve perspektif gibi derslerden ve güçlü bir haritacılık geleneğinin etkisinden kaynaklanmaktadır.[195]

Asker ressamlar ile farklı bir duyarlılıkla olgunlaşan manzara resmi, aynı dönemde çoğunluğu öğrencilere ait olan eserlerde de ele alınmıştır. "Primitifler" olarak adlandırılan bu sanatçıların eserlerindeki manzaralar, İstanbul'un genel görünümünden çok; saray, köşk ve bahçelerinden oluşan kompozisyonlardır. Doğa ile ilişkilerin ilk kez kurulduğu bu dönemde, doğanın yorumlanması söz konusu

---

[193]R. Barış Kıbrıs, *Düşlerin Kenti: İstanbul, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu'ndan Seçilmiş Yapıtlarla 17. Yüzyıldan 20. Yüzyıl Başlarına Osmanlı'da Gündelik Yaşam ve İstanbul Manzaraları,* 1. Baskı, Pera Müzesi Yayını No: 29, İstanbul 2008, s. 20.

[194]Çağdaş Özkan, *Soyut ve Soyutlamacı Eğilimler Kapsamında Türk Resminde "Manzara"* (Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2007, s. 6.

[195]Mustafa Orkun Müftüoğlu, "XIX. Yüzyıl Türk Resim Sanatı ve Biçimsel Sorunları", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* S. 14, 2008, s. 95.

değildir. Primitifler'in eserlerinde görülen doğa, bu dönemde fotoğrafın tuvale yansımasıdır. Eserlerini oluştururken fotoğraftan yararlanan bu sanatçılar, doğayı düşsel bir atmosferde ele almış ve onu dış dünyadan uzak bir şekilde tasvir etmiştir. Bu manzara resimlerinin ortak bir takım özelliklerini sıralayacak olursak; aynı kaynaktan gelen ışık ile aynı oranda aydınlanmış görüntüler, monoton bir ritim ile hareketsiz duran ayrıntılar ve sanki uykuya dalmış bir doğa, bu manzara resimlerini ortak bir noktada buluşturan özelliklerdir.[196]

Asker ressamların eserlerini bu belgeleyici diyebileceğimiz tavırdan ayıran birtakım özellikler olmakla birlikte, belki de en önemlisi Avrupa'da aldıkları resim eğitimidir. Paris'te Gerome ve Boulanger gibi önemli sanatçıların atölyelerinde çalışan sanatçılar, dönemin önemli ekolü Barbizon Okulu'nun da etkisiyle atölye dışında manzara temalı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu anlayışın etkisiyle yurda dönen asker ressamların tuvallerinde köklerinden kopmayan, fakat teknik anlamda Batılı etkilerin hissedildiği bir anlayış söz konusudur. Doğaya yaklaşımlarında da primitif sanatçılardan farklı olarak, anlık değişimlerin hissedildiği, ışık-gölge ve perspektif gibi Batılı değerlerin manzarayı ön plana çıkardığı bir tavır vardır.

Manzara temasının tuval resmindeki gelişimi bu dönemde farklı bir boyut kazanırken, Osmanlı toplumunda da kültür sanat ortamının değişimi başlamıştır. İmparatorlukta Batılılaşma'nın resmiyet kazandığı yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülen Tanzimat'ın ilanı her alanda olduğu gibi sanat alanında da etkili olmuştur. Tanzimat sonrasında resim sanatı, saray ve çevresi ile Batılılaşma yanlısı aydınların desteğiyle beslenmiş ve 19. yüzyılın sonlarına doğru bu kesimde bir resim beğenisi oluşmuştur. Bu dönemde Dolmabahçe Sarayı'nda oluşturulan ilk resim koleksiyonu hem oluşan sanat beğenisini hem de tuval resminin gelişimini görebilmek açısından oldukça önemlidir. Öte yandan yabancı ressamların başkentteki sanat faaliyetleri bu dönemde de yoğun olarak devam etmiş ve sanat ortamı

[196]Nilüfer Öndin, "Türk Manzara Resmi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, C. 1, 2000, s. 3.

desteklenmiştir. Tuval resimleri bu dönemde saray, köşk ve konakların duvarlarında, manzaralar ve natürmortlar olarak kendilerine yer bulmuştur.[197]

[197]Semra Germaner, *a.g.m.*, s. 129-132.

3. BÖLÜM: 19. YÜZYIL OSMANLI RESSAMLARININ TABLOLARINDA MANZARA

1. Osmanlı Topraklarında Faaliyet Gösteren Yabancı Ressamlar

1. 1. Jean Baptiste Vanmour (1671-1737)

9 Ocak 1671 yılında Valenciennes'de marangoz bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen sanatçının, diğer aile üyeleri de marangoz-sanatçı olarak anılmaktadırlar. Vanmour'un burada aldığı sanat eğitimi ve gerçekleştirdiği sanat faaliyetleri hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte, Lille Akademisi'nde öğrencilik yapmış olabileceği düşünülmektedir. 17. yüzyılda Avrupalı ressamlar arasında başlayan Doğu merakı ve onu keşfetme tutkusu Vanmour'u da etkilemiş; sanatçı, 1699 yılında Fransız elçi Marquis de Ferriol ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. Fransız elçiden önce Osmanlı topraklarına gelen neredeyse bütün elçiler, yanlarında bir ressam getirmeyi gelenek haline getirmişlerdi. Vanmour'un da İstanbul'a gelerek Osmanlı topraklarında sanat faaliyetine başlaması bu geleneğin bir sonucudur.[198]

Elçi Ferriol, Vanmour'un Osmanlı topraklarında yakaladığı başarıda önemli bir role sahiptir. Fransız elçi, 1707-1708 yılları arasında Vanmour'a özel sipariş ile bir albüm hazırlatmıştır. Oldukça zengin bir içeriğe sahip olan bu albüm; III. Ahmed portreleri, saray görevlileri, İstanbul ve Balkanlar'da yaşayan çeşitli din, ırk ve meslekten insanların tiplerini gösteren küçük boyutlu resimlerden oluşmaktaydı. Ferriol albümü, Vanmour'un sanat hayatında bir dönüm noktasıdır. Öyle ki elçi Ferriol 1711 yılında Fransa'ya dönmüş ve 1714 yılında bu albümü "Recueil de Cent Estampes Representant Differentes Nations du Levant" adı ile bastırmıştır. Albüm daha sonra çeşitli dillere çevrilerek tekrar basılmış, 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı ressamları tarafından hazırlanan kıyafet albümlerine de öncülük etmiştir. Fransa kralı XIV. Louis'nin de büyük beğenisini kazanan bu albüm, Vanmour'a "Kralın Doğu'daki Sürekli Ressamı" ünvanını getirmiştir.[199]

---

[198] Auguste Boppe, *a.g.e.*, s. 4.
[199] Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 28.

Doğu gravürlerinin yayınlanması ile birlikte büyük bir üne kavuşan sanatçı, elçi Ferriol'ün Fransa'ya dönüşünden sonra İstanbul'daki sanat faaliyetlerine hız kazandırmıştır. İstanbul'da bulunan Fransa, İsveç, İngiltere ve Hollanda elçileri için resimler yapmış, tuvallerinde elçilerin kabul törenlerini resmetmiştir. Bu törenlerin yanı sıra; İstanbul'daki günlük yaşam, kıyafet resimleri ve İstanbul manzaraları da Vanmour'un eserlerinin konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca sanatçının, İstanbul'da yerli sanatçılardan oluşan bir atölye kurduğu ve bu sanatçılar ile birlikte sanat faaliyetini sürdürdüğü söylenmektedir. 1737 yılında İstanbul'da hayatını kaybeden sanatçının eserleri, bugün Avrupa ve Türkiye'deki pek çok müze ve özel koleksiyonda yer almaktadır.[200]

1. 2. Antoine de Favray (1706-1791)

1706 yılında Bagnolet'de doğan sanatçı, Roma'daki Fransız Akademisi'nde sanat eğitimi almıştır. Akademideki eğitimi sırasında Malta Şövalyeleri ile tanışan Favray, 1744 yılında birkaç ay kalmak üzere Malta'ya gitmiştir. Burada sanat faaliyetlerini sürdüren ve büyük bir beğeni ile karşılaşan sanatçı, Malta Şövalyesi ilan edilmiştir. Burada kaldığı yıllarda kiliselere tablolar hazırlayan Favray, 1762 yılında Akademi üyesi olmuştur. Sanatçı, aynı dönemde Osmanlı'yı ve Osmanlılar'ı konu alan resimler yapmak üzere İstanbul'a gelmiştir. M. de Vergennes ve Saint Priest'in elçilikleri döneminde, İstanbul'daki Fransız ve Rus saraylarında yaşayan Favray, dokuz yıl sonra Malta'ya dönmüştür. Sanatçının İstanbul'da kaldığı yıllarda oluşturduğu eserlerinde, konular genellikle yabancı elçilik çevrelerinden insanların portreleri, elçilerin kabul törenleri, Rum ve Levanten kadınları konu alan gündelik yaşamdan kesitler ve panoramik İstanbul manzaraları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 1791 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri günümüzde çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır.[201]

[200]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 126.
[201]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 123.

1. 3. L'Espinasse (1734-1808)

Hakkında çok fazla bilgi sahibi olamadığımız sanatçının Sultan I. Abdülhamid ve III. Selim dönemlerinde İstanbul'da çalıştığı bilinmektedir. Sanatçının İstanbul'u konu alan çalışmaları; günlük yaşamdan kesitler ile belgesel değerleri ile ön plana çıkan manzaraları yansıtmaktadır. 1808 yılında hayatını kaybeden sanatçının "Kâğıthane Mesiresi" isimli gravürü, belgeleyici nitelikte bir eserdir.[202]

1. 4. Jean Baptiste Hilair (1753-1822)

1753'te dünyaya gelen Hilair, Jean Baptiste Leprince (1734-1781)'in öğrencisidir. Sanatçının çalışmalarında Leprince'in etkisi fazlasıyla hissedilmektedir. 1776 yılında Fransız Büyükelçisi Kont Choiseul Gouffier ile birlikte Ege gezisine çıkan Hilair'in, bu geziyi konu alan gravürleri, 1782 yılında basılan "Voyage Pittoresque de la Grece" isimli eserde yer almaktadır. Gouffier, 1784 yılında İstanbul'a elçi olarak atanmış ve beraberinde Hilair'i de getirmiştir. Gravür ve sulu boya eserlerinde sık sık İstanbul'u resimleyen sanatçının, İstanbul İsveç temsilciliği tercümanı Ignatius Mouradja d'Ohsson'un "Tableau General de l'Empire Othoman" isimli kitabında da gravürleri bulunmaktadır. 1822'de Paris'te hayatını kaybeden sanatçının pek çok eseri günümüze gelmiştir.[203]

1. 5. Louis François Cassas (1756-1827)

1756 yılında doğan Fransız asıllı Cassas, sulu boya ressamı olarak tanınmaktadır. Sanatçı, 1784 yılında Fransız büyükelçi Gouffier ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. Kısa bir süre Osmanlı başkentinde klan Cassas, Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Mısır'a geziler yapmış ve 1786 yılında tekrar İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da kaldığı sürede ve Doğu seyahati boyunca yaptığı desenler, Gouffier'in "Voyage Pittoresque de la Grece" kitabında yayınlanmıştır. 1827'de ölen sanatçının eserleri müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır.[204]

---

[202]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 34.
[203]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 124.
[204]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 37.

1. 6. Antoine Ignace Melling (1763-1831)

İlk sanat eğitimini babasının heykel atölyesinde alan Alman asıllı sanatçı, Klagerfurt'ta da matematik ve mimarlık eğitimi almıştır. 1782 yılında ilk Doğu gezisine çıkan Melling, 1784 sonlarında Rusya elçisi Yakov Ivanovıch Bulgakov'un himayesinde İstanbul'a gelmiştir. Burada Avrupalı elçilerin yakınlarına resim dersleri vermeye başlayan sanatçı, bahçe düzenlemeleri de yapmıştır. Sultan III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın sahil sarayının bahçe düzenlemesi ve iç dekorasyonunu da yapan Melling, III. Selim tarafından saray mimarı ilan edilmiştir. 1802'de inşa edilen Çırağan Sarayı'nın tasarımında da görev alan sanatçı, İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde kenti betimleyen pek çok sulu boya resim yapmıştır. Melling'in eserlerinden üretilen kırk sekiz gravür, 1819 yılında "Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore" adlı albümde yayınlanmıştır.[205]

1. 7. Gavrila Sergeyev (1770-1816)

1770 yılında doğan Rus asıllı sanatçının, subay ve askeri topograf olduğu bilinmektedir. Hayatı ve sanatı hakkında çok fazla bilgi olmayan Sergeyev, Rus-Türk Savaşı sırasında Moldova'ya gönderilmiştir. 1793 yılında Rus elçi M. İ. Kutuzov'un himayesinde İstanbul'a gelen sanatçı, burada İstanbul'u konu alan manzaralar resmetmiştir. 1816 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri, bugün çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır.[206]

1. 8. Luigi Acquarone (1800-1896)

1800'de doğan İtalyan asıllı ressam, sanat eğitimini Floransa'da almıştır. 1841 yılında İstanbul'a gelen Acquarone, burada Şeker Ahmed Paşa tarafından düzenlenen ilk resim sergilerine katılmıştır. 1881 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından saray ressamı ilan edilen sanatçı, hayatının sonuna kadar bu görevini sürdürmüştür. Acquarone'in çalışmaları arasında; Yıldız Sarayı'nı konu alan manzaralar, devlet

[205]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 124.
[206]Kemal İbrahimzade, "Rus Ressam Gavrila Sergeyev'in İstanbul Manzaraları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 32, 2012, s. 34-35.

adamlarının portreleri ve natürmortlar yer almaktadır. 1896'da hayatını kaybeden sanatçının eserleri, bugün çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır.[207]

1. 9. Joseph (Guiseppe) Schranz (1803-1853)

Alman asıllı deniz ressamı Anton Schranz'ın (1769-1839) oğlu olarak dünyaya gelen ressam, sanatçı bir ailenin çocuğu olarak büyümüştür. 1820'li yıllarda Ege Adaları ve Korfu'ya seyahatler gerçekleştirerek desenler yapan sanatçının, 1832 yılı civarında İstanbul'a gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Schranz, 1832'den itibaren Harbiye Mektebi ve Harbiye İdadisi'nde resim öğretmenliği yapmış ve pek çok asker ressam yetiştirmiştir. Sanatçının resimlediği İstanbul panoramaları, M. Sabatier tarafından "Panorama du Bosphore" adı ile litografi tekniğiyle basılmıştır. 1853 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri, çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır.[208]

1. 10. Thomas Allom (1804-1872)

İngiliz asıllı mimar ve ressam Allom, mimarlık ve resim eğitimine on beş yaşında başlamıştır. Dönemin ünlü mimarı, Francis Goodwin'in (1784-1835) öğrencisi olan sanatçı, 1827'de Royal Academy'ye girerek, burada eğitim almıştır. Londra, Liverpool, Nothingham ve Basford gibi önemli şehirlerde pek çok mimari ve resim projesine imza atan Allom, 1827-1851 yılları arasında Royal Academy'de sergiler düzenlemiştir. Sanatçı, böylelikle 19. yüzyılın en tanınmış ressamlarından biri olmuştur. 1834 yılında İngiliz elçi Lord Strangford'un himayesinde İstanbul'a gelen Allom, İstanbul'u karış karış dolaşarak, başkentin manzaralarını, mimari yapılarını ve günlük yaşamını resmetmiştir. Sanatçının bu eserlerinden bazıları, Robert Walsh'ın 1839'da yayınlanan "Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor" isimli kitabında yer almıştır.[209]

---

[207]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 56.
[208]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 125.
[209]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 58.

1. 11. Julia Pardoe (1806-1862)

Yazar ve gezgin olan Julia Pardoe, İngiliz Kraliyet ordusunda binbaşı olan Thomas Pardoe'nun kızı olarak dünyaya gelmiştir. Babasının görevi nedeniyle sık sık Avrupa ve Yakın Doğu'ya seyahat eden Pardoe, Portekiz izlenimlerini içeren ilk seyahatnamesini 1833 yılında yayınlamıştır. 1835 yılında babasıyla birlikte İstanbul'a gelen Pardoe, İstanbul'u anlatan iki kitap yayınlamıştır. Yazarlığının yanı sıra amatör bir resim eğitimi de alan Pardoe'nun bazı gravürleri, "The City of The Sultan and Domestic Manners of the Bosphorus" isimli kitabında yayınlanmıştır. Bu eserin yanı sıra, gravürleri William Henry Bartlett (1809-1854) tarafından hazırlanan "The Beauties of the Bosphorus" adlı kitap da Julia Pardoe'ya aittir.[210]

1. 12. William Henry Bartlett (1809-1854)

1809'da Kentish Town'da dünyaya gelen İngiliz sanatçı, manzara ressamı olarak yetişmiştir. 1831-1833 yılları arasında Londra Kraliyet Akadamisi'nde eserlerini sergileyen Bartlett, eski eser uzmanı J.Britton'un "Antiquities of English Cities" isimli kitabı için çizdiği desenlerle büyük bir üne kavuşmuştur. Bu dönemde sanatçı, kendisinden talep edilen çizimleri gerçekleştirmek üzere Yakındoğu ve Amerika'ya pek çok seyahat yapmıştır. 1835 yılında İstanbul'a gelen Bartlett, burada Julia Pardoe'nun "The Beauties of the Bosphorus" isimli kitabının gravürlerini hazırlamıştır. 1839 yılında Londra'da basılan kitap, büyük ses getirmiş ve başka dillere de çevrilerek yeniden basılmıştır. 1854 yılında hayatını kaybeden sanatçının gravürleri, özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[211]

1. 13. Gaspare Trajano Fossati (1809-1883)

İsviçre asıllı İtalyan sanatçı Fossati, Milano Brera Akademisi'nde mimarlık eğitimi almıştır. Daha sonra İtalya'daki çeşitli kazılarda kazı mimarlığı yapan sanatçı, 1883'te Rusya'da bulunduğu sırada St. Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'ne atanmıştır. 1836 yılında Rus Çarı tarafından saray mimarı ilan edilen

[210]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 62.
[211]Semavi Eyice, "William Henry Bartlett", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5, 1992, s. 90.

Fossati, 1837 yılında Rus Elçiliği binasını inşa etme göreviyle İstanbul'a gelmiştir. İnşa ettiği elçilik binası büyük beğeni toplayınca pek çok anıtsal projede görev verilen sanatçı, Baltalimanı Sahil Sarayı, Telgrafhane-i Amire, Nahum Tiyatrosu ve Mustafa Reşid Paşa Türbesi gibi önemli yapıların mimarı olmuştur. 1847 yılında Sultan Abdülmecid tarafından Ayasofya'nın tamiri ile görevlendirilen Fossati, bu çalışmalar sırasında Ayasofya'nın çok sayıda çizimini de yapmıştır. Bu çizimler, Sultan Abdülmecid'in de desteğiyle, 1852 yılında "Ayasofia Constantinople, As Recently Restored by Order of H. M. The Sultan Abdulmedjid" adı ile basılmıştır. 1883 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri, müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[212]

1. 14. Eugene Flandin (1809-1876)

Fransız asıllı sanatçı, Cezayir ve İran'a yaptığı seyahatlerin ardından 1842 yılında İstanbul'a gelmiş ve Fransız elçiliğinin himayesinde başkenti gezmiştir. Flandin'in burada bulunduğu sırada yaptığı, manzara, günlük yaşam ve anıtsal yapılar konulu resimleri, Doğu gezisinde yaptığı diğer resimler ile birlikte 1853 yılında "L'Orient" adı ile basılmıştır. 1876 yılında hayatını kaybeden sanatçının, Mezopotamya'ya yaptığı seyahatleri anlatan "Les Monuments de Ninive" isimli bir eserde de gravürleri bulunmaktadır.[213]

1. 15. Luigi de Brocktorff (1814-1857)

19. yüzyılın sulu boya ve gravür sanatçısı olarak tanınan Brocktorff hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Sanatçının bir dönem İstanbul'da bulunduğu ve İstanbul'u konu alan eserler ürettiği bilinmektedir. 1857 yılında hayatını kaybeden sanatçının günümüze ulaşan eserlerinden biri İstanbul Deniz Müzesi'nde yer almaktadır.[214]

---

[212]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 69.
[213]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 72.
[214]Nevzat Bayhan, *Fırçaların Diliyle İstanbul*, 1. Baskı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul 2010, s. 30.

1. 16. Amadeo Preziosi (1816-1882)

1816 yılında dünyaya gelen sanatçı, hukuk alanında eğitim almasına karşın resme yönelmiştir. Giuseppe Hyzler'in (1793-1858) atölyesinde bir süre eğitim alan Preziosi, sanat eğitimine Paris'teki Ecole des Beaux-Arts'ta devam etmiştir. Malta'nın önemli ailelerinden birine mensup olan sanatçının "Kont" ünvanı da vardır. Doğu Akdeniz'e bir gezi düzenleyen Preziosi, 1842 yılında hayatının geri kalanını geçirmek üzere İstanbul'a gelmiştir. 1860'lı yıllarda Mısır, Beyrut ve Romanya'ya da seyahat eden Preziosi, 1867 Paris Uluslararası Sergisi'nin Türk Pavyonu'nda çalışmalarını sergileyerek büyük beğeni toplamıştır. Sanatçının bazı çalışmaları, "Stamboul, Moeurs et Costumes", "Stamboul Recolections of Eastern Life", "Stamboul, Souvenir d'Orient" ve " Souvenirs du Caire" isimli albümlerde yayınlanmıştır. 1882 yılında, İstanbul'da hayatını kaybeden sanatçının çalışmaları çeşitli müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[215]

1. 17. Ivan Konstantinovich Aivazovsky (1817-1900)

1817 yılında dünyaya gelen Ermeni asıllı Rus sanatçı, sanat eğitimini St. Petersburg Akademisi'nde almıştır. Sonrasında Avrupa'daki çeşitli sergilere katılan Aivazovsky, 1844 yılında Rusya donanmasının ressamlığına getirilmiştir. Deniz ressamı olarak tanınan sanatçının, çok sayıda deniz ve gemi resmi vardır. 1845-1890 yılları arasında İstanbul'a ziyaretlerde bulunan sanatçı, 1858'de Sultan Abdülmecid'e sunduğu bir eserinin büyük beğeni kazanması sonucu, Nişân-ı Âlî ile ödüllendirilmiştir. 1874 yılındaki ziyaretinde ise saray için pek çok eser üreten Aivazovsky, Sultan Abdülaziz tarafından Nişanî Osmanî ile ödüllendirilmiştir. Sanatçının İstanbul'a son ziyareti II. Abdülhamid döneminde gerçekleşmiş olup, bu ziyaretinde ise padişaha hediye ettiği iki eserinin ödülü olarak Mecidî Nişanı almıştır. 1900 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri, bugün Türkiye ve Avrupa'da bulunan çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır.[216]

---

[215]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 124.
[216]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e*. s. 78.

1. 18. Max Schmidt (1819-1901)

Manzara ve gündelik yaşam resimleriyle tanınan sanatçı, sanat eğitimini Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde almıştır. Burada, Carl Joseph Begas (1794-1854), Carl Krüger (1834-1880) ve Wilhelm A. F. Schirmer (1807-1863)'in öğrencisi olan Schmidt, 1843-44 yıllarında Anadolu'yu da kapsayan bir Doğu gezisine çıkmıştır. 1868 yılında Weimar Güzel Sanatlar Okulu'nda manzara ressamı olarak çalışmaya başlayan sanatçı, 1872'de Prusya'da Königsberg Güzel Sanatlar Akademisi'ne çağrılmıştır. Pek çok kez Doğu'ya geziler düzenleyen sanatçının İstanbul'a hangi tarihlerde gelmiş olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, Türkiye'de çeşitli müzelerde sanatçının İstanbul konulu manzara resimleri bulunmaktadır.[217]

1. 19. Felix Ziem (1819-1901)

Fransız asıllı sanatçı, sanat eğitimini Dijon'da bulunan Ecole des Beaux Arts'da almıştır. Burada, mimarlık eğitimi alan Ziem, bir süre mimar olarak çalışmış, aynı zamanda da resim çalışmaları yapmıştır. 1847'de ilk kez İstanbul'a gelen sanatçının asıl önemli seyahati, 1856 yılında çıktığı Doğu gezisidir. Bu gezi sırasında bir buçuk ay İstanbul'da kalan Ziem, oryantalist ve izlenimci bir tutumla manzara resimleri meydana getirmiştir. Sanatçının İstanbul'u konu alan manzara resimleri 1857 yılında Paris Salonu'nda sergilenmiştir. 1901 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri çeşitli müze ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.[218]

1. 20. Germain Fabius Brest (1823-1900)

1823 yılında dünyaya gelen Fransız asıllı sanatçı, sanat eğitimini Marsilya Güzel Sanatlar Okulu'nda Emile Loubon (1809-1863)'dan almıştır. Sanat eğitimine Paris'te devam eden Brest, burada Troyon (1810-1865)'dan resim dersleri almıştır. Sanatçının eserleri, 1851'den 1896'ya kadar Paris Salonu'nda sergilenmiştir. 1847 ve 1855 yıllarında İstanbul'u ziyaret eden Brest, burada yaptığı İstanbul manzaralarını 1857'den itibaren Paris Salonu'nda sergilemiştir. Büyük ilgi gören bu eserlerden

[217]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 125.
[218]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 81.

bazıları, Fransız hükümeti tarafından satın alınmıştır. 1900 yılında hayatını kaybeden sanatçının Avrupa ve Türkiye'de bulunan çeşitli müze ve özel koleksiyonlarda eserleri vardır.[219]

1. 21. Émile de I'ısle Adam Villiers (1843-1889)

1843 yılında dünyaya gelen sanatçının hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte, sanatçının Rus asıllı olduğu sanılmaktadır. 1885'ten sonra İstanbul'a gelmiş olabileceği düşünülen Villiers'in, II. Abdülhamid'in isteği üzerine yaptığı "Yıldız (Hamidiye) Camii" isimli eseri, bugün Pera Müzesi'nde bulunmaktadır. 1889 yılında hayatını kaybeden sanatçının Rusya devlet müzelerinde de eserleri yer almaktadır.[220]

1. 22. Edmund Berninger (1843-1909)

Alman asıllı ressam, sanat eğitimini Theodor Joseph Hagen (1842-1919)'in yanında almıştır. Sanat faaliyetini önceleri Almanya'da sürdüren Berninger, İngiltere, Hollanda, Fransa gibi Avrupa ülkelerini gezerek manzara resimleri üretmiştir. 1870'li yıllardan sonra İstanbul'u da kapsayan bir Doğu gezisine çıkan sanatçı, gündelik yaşamdan kesitler ve mimari yapıtları konu alan eserler meydana getirmiştir. 1909 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[221]

1. 23. Leonardo de Mango (1843-1930)

1843 yılında dünyaya gelen İtalyan asıllı sanatçı, 1862 yılında Napoli Akademisi'ne kabul edilmiş ve sanat eğitimine başlamıştır. 1874 yılında Doğu'yu keşfetmek üzere bir geziye çıkan de Mango, 1883 yılında İstanbul'a gelmiştir. Yaşamının sonuna kadar burada kalan sanatçı, İstanbul'un çeşitli yerlerini konu alan

[219]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 122.
[220]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 96.
[221]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 122.

manzara resimleri yapmıştır. İstanbul Salon sergilerine de katılan sanatçının eserleri özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[222]

1. 24. Tristram James Ellis (1844-1922)

1844 yılında dünyaya gelen İngiliz asıllı sanatçı, Kraliyet Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği üyesidir. Sulu boya manzara resimleriyle tanınan Ellis, çalışmalarında çoğunlukla deniz görünümlerini tercih etmiştir. 1885 sonrası İstanbul'a gelmiş olabileceği düşünülen sanatçının İstanbul ve Haliç manzaraları çalışmaları arasında önemli bir yer tutmaktadır. 1868-1893 yılları arasında bu çalışmalarını Londra'da sergileyen sanatçının eserleri, bugün müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[223]

1. 25. Mıgırdiç Givanian (1848-1906)

Ermeni asıllı sanatçı, 1848'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde saray kemancısı olan Ohannes Givan'ın oğlu olan Givanian, Fransız ressam Guillemet'den resim dersleri almıştır. 1876-1879 yılları arasında İtalya'da resim eğitimine devam eden sanatçının, Pera'da bir atölyesi bulunmaktaydı. Sanatçı, burada gerçekleştirdiği çalışmalarla pek çok sergiye katılmış, ayrıca Beylerbeyi, Çırağan ve Yıldız saraylarının bazı duvar süslemelerini yapmıştır. Özellikle İstanbul ve Boğaziçi manzaraları ile ün kazanan sanatçının eserleri, müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[224]

1. 26. Adolf Kaufmann (1848-1916)

Manzara ressamı olarak tanınan Avusturyalı sanatçı, kendi kendine yetişmiş daha sonra da Paris'te Emile van Marcke de Lummen (1827-1890) ile çalışmalarını tamamlamıştır. Avrupa ve Doğu'ya pek çok seyahatte bulunan sanatçı, Barbizon Okulu'ndan da etkilenmiştir. İstanbul'a 19. yüzyılın sonlarında gelmiş olabileceği

[222]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 96.
[223]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 123.
[224]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 100.

düşünülen sanatçının eserleri, Avrupa ve Türkiye'de çeşitli müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[225]

1. 27. Joseph Warnia Zarzecki (1850-?)

1850 yılında dünyaya gelen Polonyalı ressam, sanat eğitimini Varşova Güzel Sanatlar Akademisi ve Münih Sanat Akademisi'nde almıştır. Avrupa'nın çeşitli kentlerine seyahatlerde bulunan Zarzecki, 1883 yılında İstanbul'a gelmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmenlik de yapan sanatçının ölüm tarihi bilinmemektedir. Sanatçının eserleri, özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[226]

1. 28. Fausto Zonaro (1854-1929)

1854 yılında dünyaya gelen İtalyan sanatçı, 1870 yılında resim eğitimi almaya başlamıştır. Meslek yaşamını İtalya ve Paris'te sürdüren Zonaro, 1891 yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'daki ilk yıllarında Pera'da resim dersleri veren sanatçı, zamanla elçilikler ve saray çevresinde tanınan bir ressam haline gelmiştir. Zonaro, 1896 yılında saraya sunduğu "Ertuğrul Süvari Alayı'nın Galata Köprüsü'nden Geçişi" isimli tablosu ile II. Abdülhamid tarafından saray ressamlığına atanmıştır. 1909 yılında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sanatçının saraydaki görevi de sona ermiştir. 1929 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[227]

1. 29. Salvatore Valeri (1856-1946)

1856 yılında dünyaya gelen İtalyan ressam Valeri, sanat eğitimini San Luca Akademisi'nde almıştır. 1870'li yıllarda ise Cesare Maccari (1840-1919)'nin öğrencisi olan sanatçı, 1880 yılında İstanbul'a gelmiştir. 1881 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde resim öğretmenliğine başlayan Valeri, 1883-1915 yılları arasında da resim bölümünün müdürlüğünü yapmıştır. Şişli'de bulunan atölyesinde pek çok Türk sanatçının yetişmesini sağlayan, aynı zamanda da Şehzade Abdülmecid Efendi ve

[225]**Adolf Kaufmann**", https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-k/kaufmann-adolf/adolf-kaufmann-hayati-ve-eserleri/, (18.02.2020).
[226]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 102.
[227]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s. 126.

Sultan II. Abdülhamid'in çocuklarına resim öğretmenliği yapan Valeri, II. Abdülhamid tarafından "Şehzadelerin Öğretmeni" ünvanını almıştır. İstanbul'da çeşitli sergilere de katılan sanatçının eserleri müze ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.[228]

1. 30. Simeon Savvidis (1859-1927)

1859 yılında Tokat'ta dünyaya gelen Rum asıllı sanatçı, sanat eğitimi almak üzere 1878 yılında Atina'ya gitmiştir. Burada Güzel Sanatlar Akademisi'ne başlayan Savvidis, Nikitoros Lytras (1832-1904)'ın öğrencisi olmuştur. Sanat eğitimine devam etmek üzere Almanya'ya giden sanatçı, Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuştur. 1891 yılında İstanbul'a gelen Savvidis, buradaki atölyesinde özel resim dersleri vermiştir. Yaşamının son zamanlarını Atina'da geçiren sanatçının eserleri Alexandros Soutsos Müzesi'nde bulunmaktadır.[229]

1. 31. Theodore van Rysselberghe (1862-1926)

1862'de dünyaya gelen Belçikalı ressam, Ghent'te başladığı resim eğitimine Brüksel'de devam etmiştir. 1880'li yıllarda Georges Seurat (1859-1891) ile tanışan sanatçının eserlerinde Seurat'ın etkisi hissedilmektedir. Sanatçının Milli Saraylar Koleksiyonu'nda bulunan İstanbul manzarası, puantilist üslubu yansıtması sebebiyle ender örneklerdendir.[230]

1. 32. Michael Zeno Diemer (1867-1939)

1867 yılında dünyaya gelen Alman asıllı sanatçı, sanat eğitimini Münih Akademisi'nde almıştır. Kıyı manzaraları ve deniz sahneleriyle tanınan Diemer, 1906-1907 yıllarında bir Doğu gezisine çıkmıştır. Sanatçının bu dönemde yaptığı pek çok manzara resmi bulunmaktadır. Bu manzara resimleri içerisinde İstanbul'u konu

---

[228]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e*. s. 102.
[229]Arda Can Özsu, *Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesinde Gayrimüslim Sanatçılar*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018, s. 175-176.
[230]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e*., s. 112.

alan eserlerde genellikle Boğaziçi kıyıları ve yelkenliler tasvir edilmiştir. Sanatçının eserleri müze ve özel koleksiyonlarda sergilenmektedir.[231]

1. 33. Mıgırdiç Melkon (?-?)

18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında yaşamış olabileceği düşünülen Ermeni asıllı sanatçının hayatı hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Melkon'un günümüze gelen bir eseri İstanbul Deniz Müzesi'nde sergilenirken, Topkapı Sarayı Müzesi'nde ise sanatçıya ait resimli bir yazı çekmecesi bulunmaktadır.[232]

[231]R. Barış Kıbrıs, *a.g.e.*, s 123.
[232]Aysel Çötelioğlu, *a.g.e.*, s. 55.

2. Asker ve Sivil Osmanlı Ressamlarının Tablolarında Manzara

2. 1. Ferik İbrahim Paşa (1815-1899)

Mühendishane tarafından resim eğitimi almak üzere Avrupa'ya gönderilen ilk öğrenciler arasında yer alan sanatçı, ilk Türk ressamı olarak kabul edilmektedir. Konyalı Kulaksız Mustafa Paşa'nın oğlu olan İbrahim Paşa, Türk resim tarihinin önemli bir ismidir. Sanatçının resim eğitimini aldığı Avrupa ülkesi konusunda farklı görüşler mevcut olmakla birlikte, bu dönemde Avrupa'ya gönderilen çoğu askeri öğrencinin İngiltere'ye gönderildiği bilgisine dayanılarak, İbrahim Paşa'nın da burada eğitim almış olabileceği düşünülmektedir. Halil Edhem'e göre, sanatçının eserleri Şeker Ahmed Paşa tarafından satın alınmış fakat sonrasında bu eserlere ulaşılamamıştır. İbrahim Paşa'nın sanatıyla ilgili çok fazla bilgi olmamakla birlikte Sultan Abdülmecid'e resim dersi verdiği ve onun bir portresini yaptığı bilinmektedir. Sultan Abdülhamid döneminde Şûray-ı Askerî azalığı görevinde de bulunan sanatçı, 1899 yılında vefat etmiştir.[233] (Kat. No: 1-3).

2. 2. Balatlı Mahmud (1832-1895)

Mühendishane'nin topçu miralay ressam sınıfından yetişen sanatçının, yalnızca "Edirne'den Cami" isimli tablosu günümüze ulaşmıştır. Bu tablodan hareketle sanatçının realist bir ressam olduğu söylenebilir.[234] (Kat. No: 4).

2. 3. Eyüplü Cemal (1836-1896)

1858 yılında topçu zabiti olarak okuldan mezun olan sanatçı, askeri rüştiyelerde resim öğretmenliği yapmıştır. 1890-1892 yılları arasında Gülhane Askeri Rüştiyesi'nde resim öğretmenliği yapan Cemal Bey, askeri rüştiyelerde ilk kara kalem eserler meydana getiren öğretmen olarak önemlidir. 1896 yılında hayatını

[233]Sami Yetik, *Ressamlarımız*, 1. Baskı, Gram Yayınları, İstanbul 2016, s. 13-15.
[234]S. Pertev Boyar, *a.g.e.*, s. 31.

kaybeden sanatçının "Çinili Köşk" isimli eseri, bugün İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde bulunmaktadır.[235] (Kat. No: 5).

2. 4. Osman Nuri Paşa (1839-1906)

İstanbul'da doğan sanatçının eğitimini de burada aldığı bilinmektedir. 1857 yılında Harbiye'nin dördüncü sınıfında olan Osman Nuri, sultan Abdülmecid ve Abdülaziz'e yaverlik ve ressamlık göreviyle saraya alınmıştır. Bu görevde albaylığa kadar yükselen sanatçı, Harbiye ve Kuleli liselerinde resim öğretmenliği de yapmıştır. Osman Nuri'yi Türk resmi için özel yapan, onun resimlerinde ilk defa görülen savaş ve kahramanlık konularıdır. Avrupa'da resim eğitimi alan sanatçının eserlerinde, fotoğrafik bir görüş ve çiğ renk tonları göze çarpar. Sanat faaliyeti dışında Osman Nuri Paşa'nın sanatı tanıtmak ve sevdirmek üzere büyük hizmetleri olmuştur. Kuleli İdadisi'ndeki görevi sırasında yetenekli gördüğü öğrencileri belirleyerek Harbiye Resim Atölyesi'ne yönlendirmesi ve Harbiye dördüncü sınıf öğrencilerine yağlı boya tablolar yaptırarak başarılı olanları ödüllendirmesi, onun sanata verdiği hizmetlerden bazılarıdır. 1906 yılında hayatını kaybeden sanatçıdan geriye "İstanbul", "Koyun Adaları Muharebesi" ve "Yenişehir" isimli eserler kalmıştır.[236] (Kat. No: 6-7).

2. 5. Şeker Ahmed Paşa (1841-1907)

Türk resim tarihinde Şeker Ahmed Paşa olarak da bilinen Ahmed Ali, 1841 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Eğitimine 1855 yılında girdiği Tıbbiye Mektebi ile başlayan sanatçı, buradaki eğitimini yarıda bırakarak Mekteb-i Harbiye'ye girmiştir. Bu okul, sanatçının resim yeteneğini keşfetmesinde ve mesleğinin bu yönde gelişmesinde oldukça etkili olmuştur. Askeri okullarda aldığı perspektif ve anatomi dersleri, sanatçının resim eğitiminin ve sanat anlayışının temellerini oluşturmuştur.

[235]Sami Yetik, *a.g.e.*, s. 21.
[236]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 36-37.

Dönemin sultanı Abdülaziz tarafından da takdir gören Ahmed Ali, 1861 yılında devlet desteği ile Paris'e gönderilmiştir.[237]

Önceki yıllarda Berlin, Londra, Viyana gibi Avrupa şehirlerine gönderilen öğrenciler, 1860-61 yıllarında Paris'te "Mekteb-i Osmani" adında bir okul kurulmasıyla birlikte burada bir araya getirilmiştir. Şeker Ahmed Paşa da Paris'teki eğitimine bu okulda başlamıştır. Sanatçı, bir yandan da Ecole des Beaux-Arts isimli bir okulda, Gerome ve Boulanger gibi önemli sanatçıların atölyelerinde resim eğitimi almaya başlamıştır.1867 Paris Uluslararası Sergisi, sultan Abdülaziz'in katılımıyla ayrı bir önem kazanırken, Ahmed Ali'nin de sultanın portresini resmettiği kara kalem eseri sergide yerini almıştır. Sanatçının, Paris salon sergilerine katıldığı ve pek çok çalışmasını da İstanbul'a gönderdiği söylenmektedir.[238]

Şeker Ahmed Paşa'nın Paris'teki eğitimi, Osman Hamdi Bey ile aynı döneme denk gelmektedir. Aynı atölyelerde eğitim alan Osman Hamdi ve Ahmed Ali, sonraki yıllarda farklı iki üslubun temsilcileri olmuşlardır. Oryantalist etkiler ile sanatına yön veren Osman Hamdi Bey'in aksine Ahmet Ali, akademi dışında gelişen toplulukların sanatına ilgi duymuştur. Özellikle de Güney Fransa'daki Barbizon'da bir araya gelen ve "Barbizon Okulu" olarak da tanınan sanatçılar, Şeker Ahmed Paşa'nın sanat anlayışının oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. İzlenimcilik öncesi ve Realizm karışımı bir doğa anlayışı güden bu sanatçılardan olan François Millet ve Courbet, Şeker Ahmed Paşa'nın örnek aldığı isimlerdir. Şeker Ahmed Paşa'dan önce Türk resminde yoğun olarak ele alınan fotoğrafik, durgun ve daha çok belgeleme amacı taşıyan manzaralar, onunla birlikte yeni bir boyut kazanmış ve kendine özgü bir doğa ve eşya anlayışı ile birlikte ele alınmaya başlamıştır.[239]

1871 yılında İstanbul'a dönen sanatçı, kolağası rütbesi ile Sultanahmet Sanat Mektebi'ne resim öğretmeni yardımcılığına atanmıştır.[240] Ahmed Ali'nin 1873 ve

---

[237]İlona Baytar, "Sonsuza Doğru "Uçsuz Bucaksız" Bir Yol ve Şeker Ahmet Paşa'nın Manzara Resimleri", *Art Sanat Dergisi*, S. 10, 2018, s. 3; Durmuş Akbulut, *a.g.e.,* s. 123.
[238]H. Avni Baloğlu, *Şeker Ahmet Paşa'nın Sanatı ve Sanatçı Kişiliği,* (Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2006, s. 30-34.
[239]Durmuş Akbulut, *a.g.e.,* s. 95-96.
[240]Kıymet Giray, *a.g.e.,* s. 133.

1875 yıllarında İstanbul'da açtığı sergiler büyük yankı uyandırmış, aynı dönemde sultan Abdülaziz tarafından, yaverlik göreviyle saraya alınmıştır. Ahmed Ali'nin "Şeker" lakabını alması da saraydaki görevi sırasında gerçekleşmiştir. Ressam Sami Yetik, o olayı şöyle ifade etmiştir:

"Sultan Aziz saltanatına yaver olan B. Ahmet merhum Yusuf İzzettin Efendi'nin huzurunda bulunduğu bir gün padişah mabeyincisine 'Yaver Ahmed'i çağırınız' diye bir emir vermiş; mabeyinci bu emrin yaverlerden hangi Ahmed'e ait olduğunu birden bire kavrayamamış, o sırada Yusuf İzzettin Efendinin "canım bizim şeker Ahmed'i "diye mabeyinciye teyid etmesi Sultan Aziz'i kahkahalarla güldürmüş ve bu lakabın pek zevkine gittiğini izhar ettirmiştir. İşte yaver B. Ahmed o tarihten itibaren artık Şeker Ahmed sıfatıyla yad edilip gitmiştir."[241]

1877'de dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı alan Şeker Ahmed Paşa, 1878 yılında kaymakamlığa terfi etmiştir. 1880 yılında miralay rütbesini alan sanatçı, 1881'de üçüncü ve 1883'te de ikinci dereceden Mecidiye nişanına layık görülmüştür. 1884 yılında mirliva rütbesini alan Şeker Ahmed Paşa'ya gümüş ve altın imtiyaz madalyası verilmiştir. 1885'te aldığı ikinci rütbeden Osmanlı nişanı ve 1886'da aldığı iftihar ve Sanayi- i Nefise madalyaları ile Şeker Ahmed Paşa, hem sanatçı hem de asker yönüyle ne kadar önemli bir kişilik olduğunu göstermiştir. 1890'da ferik rütbesini alan sanatçı, 1896 yılında ise Misafir-in Ecnebiye Teşrifatçılığı'na atanmıştır.[242]

Yaşamı boyunca hem sanat faaliyetlerini gerçekleştirmiş hem de devlet hizmetinde bulunmuş olan Şeker Ahmed Paşa, 1907 yılında vefat etmiş ve geride pek çok eser bırakmıştır. (Kat. No: 8-27).

2. 6. Osman Hamdi Bey (1842-1910)

30 Aralık 1842'de İstanbul'da dünyaya gelen Osman Hamdi, sadrazamlık ve nazırlık görevlerinde bulunmuş olan İbrahim Edhem Paşa'nın en büyük oğludur. Babası İbrahim Edhem Paşa'yı önemli kılan bir diğer husus da, kendisinin

[241]Cihan İnaç, *a.g.t.*, s. 42; Sami Yetik, *a.g.e.*, s. 60.
[242]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 134.

Avrupa'ya gönderilen ilk öğrenciler arasında yer almış olmasıdır. Avrupa'da eğitim almış biri olarak oğlunun da bu yönde ilerlemesini isteyen İbrahim Edhem Paşa, Osman Hamdi'yi hukuk eğitimi almak üzere 1857 yılında Paris'e göndermiştir. Fakat 1869'da yurda dönen Osman Hamdi, artık ressam Osman Hamdi Bey olarak anılacaktır.[243]

Resme olan tutkusu her şeyin üstünde olan Osman Hamdi, Paris'te bulunduğu yıllarda Güzel Sanatlar Okulu'nda resim dersleri almaya başlamış ve özel atölyelere de katılmıştır. Osman Hamdi'nin burada sanat eğitimi aldığı dönemde, Süleyman Seyyid Bey ve Şeker Ahmed Paşa da Paris'te bulunmaktadır. Öyle ki Osman Hamdi, Şeker Ahmed Paşa ile birlikte Gerome ve Boulanger'in atölyelerinde çalışmıştır. 1867'de Uluslararası Paris Sergisi'ne de katılan Osman Hamdi'nin üç eseri burada sergilenmiş ve sanatçı, madalya ile ödüllendirilmiştir.[244]

Osman Hamdi'nin hukuk eğitimini yarıda bırakarak, resim yapmak üzere Paris'e yerleştiğini gören İbrahim Edhem Paşa, oğlunu apar topar İstanbul'a çağırmıştır. İbrahim Edhem Paşa yakın arkadaşı Midhad Paşa'nın Bağdat'a vali olarak atanmasını fırsat bilmiş, oğlu Osman Hamdi'nin de onun yanında tecrübe kazanacağını düşünerek, 1869 yılında Osman Hamdi'yi Bağdat'a göndermiştir. Paris dönüşü karşılaştığı bu apayrı coğrafya başlarda Osman Hamdi için bir sürgün gibi gözükse de zamanla onun sanat anlayışını şekillendiren Oryantalizm'i hissettiği bir ortam haline gelmiştir. Osman Hamdi'nin burada bulunduğu yıllara ait, Bağdat'ın Doğulu insanlarını betimlediği çizimleri, bu durumu destekler niteliktedir.[245]

1871'de İstanbul'a dönen Osman Hamdi Bey, teşrifat-ı hariciye müdür muavinliği görevi ile saraya alınmıştır. 1873 yılında Viyana'da açılan uluslararası sergiye komiser olarak tayin edilen sanatçı, 1875'te Hariciye Umur-ı Ecnebiyye kâtibi olmuştur.[246] 1876 yılında ise Osman Hamdi, üyesi olduğu komisyon ile birlikte, Osmanlı yönetimine karşı ayaklanan gruplara müdahale etme göreviyle Bulgaristan'a

[243]Mustafa Cezar, "Osman Hamdi Çok Yönlü Bir Kültür ve Sanat Adamıydı", *Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi,* S. 119, 1990, s. 4.
[244]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 174-175.
[245]Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey, İzlenimler 1869-1885*, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2015, s. 22-23.
[246]Filiz Gündüz, "Osman Hamdi Bey", *İslam Ansiklopedisi*, C. 33, 2007, s. 468.

gitmiştir. Osman Hamdi'nin burada bulunduğu sırada tuttuğu defterler belge niteliğinde önemli gözlemleri içermektedir.[247]

1877 yılında Beyoğlu Belediyesi Altıncı Daire Müdürlüğü'ne atanan Osman Hamdi Bey'in hayatındaki belki de en önemli dönüm noktası 1881 yılında Müze-i Hümayûn'un başına müdür olarak atanması olmuştur. Müzenin yeni bir kimliğe bürünerek gelişmesi ve uluslararası seviyeye gelmesi Osman Hamdi Bey'in müdürlüğü döneminde gerçekleşmiştir. Göreve başladığı tarihten itibaren yoğun bir çalışma sürecine giren Osman Hamdi ilk olarak, müzenin kapsamlı bir bilimsel envanterinin çıkarılması amacıyla Salomon Reinach ile bir işbirliği gerçekleştirmiş ve 1882'de kapsamlı bir katalog meydana getirilmiştir. Sanatçının 1883'te gerçekleştirdiği Nemrut Dağı seyahati ise müzenin bir arkeoloji ve bilim kurumu olarak tanınmasında oldukça önemlidir. 1884 yılı ise müze için atılan en önemli adımın tarihidir ki bu adım, Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yayınlanmasıdır. Yayınlanan nizamname, Osmanlı topraklarında ortaya çıkacak her şeyin İstanbul'daki müzede toplanarak, müzenin fiziksel ve kavramsal yapısını etkileyecek özellikte bir gelişmedir.[248]

Müdürlüğü döneminde pek çok kazının yapılmasına da öncü olan Osman Hamdi Bey, bazı kazıları da kendisi yöneterek, ilk Türk arkeoloğu olarak tarihe geçmiştir. Osman Hamdi Bey zamanında gerçekleştirilen kazılar; *"Nemrud Dağı , Sayda, Lagina. Tralles (Aydın), Alabanda, Rakka, Boğazköy, Alacahöyük, Akalan, Langaza. Sakçagözü, Sidamara, Bozüyük, Rodos, Taşoz (Bozcaada). Yortan, Notion, Kade, Gorikos, Tedmür, Mahmudiye (Spara)"* kazılarıdır. Ayrıca sanatçı, H. Schliemann'ın Truva'da gerçekleştirdiği kazılara da katılmıştır.[249]

Türk müzeciliği ve arkeolojisine sağladığı önemli katkıların yanı sıra, Osman Hamdi'nin sanatçı kişiliği de oldukça güçlü ve derindir. Batılı ressamların tuvallerinde egzotik bir havada anlatılan Doğu, Osman Hamdi'nin resimlerinde kendi toplumunun değerlerini bilen ve bu değerleri Oryantalist çizgilerle yorumlayan bir

[247]Edhem Eldem, *a.g.e.*, s. 82.
[248]Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2010, s. 394.
[249]Filiz Gündüz, *a.g.m.*, s. 468-469.

tavırla karşımıza çıkmaktadır. Bu tavır, Osman Hamdi'nin eserlerini diğer Oryantalist eserlerden ayıran en önemli noktadır.[250] Sanatçıya ait eserlerin büyük çoğunluğu Oryantalist bir üslupla oluşturulmuş figürlü kompozisyonlar olmakla birlikte çok az bir bölümü ise manzara temasını yansıtması sebebiyle çalışmamıza dahil olmuştur. (Kat. No: 28-45).

2. 7. Süleyman Seyyid (1842-1913)

1842'de, Kartal Maltepe'de Hacı İsmail Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelen Süleyman Seyyid, eğitimine Maltepe Mektebi'nde başlamıştır. Daha sonra Maçka Askeri İdadisi ve Harbiye Mektebi'nde eğitimine devam eden sanatçı, bu dönemde yaptığı kara kalem ve sulu boya resimlerle öğretmenlerinin dikkatini çekmiştir. Süleyman Seyyid, önceleri gayrimüslim öğretmenler tarafından yetiştirilmiştir ki bunlar; Guiseppe Schranz (1803-1867) ve Pierre Ques'dir.[251]

1862'de teğmen rütbesiyle Harbiye Mektebi'ni bitiren Süleyman Seyyid, 1864'de resim eğitimi almak üzere Paris'e gönderilmiştir. Burada Mekteb-i Osmani'de eğitime başlayan sanatçı, Mösyö Polerobrens'in öğrencisi olmuştur. 1865'te Mekteb-i Osmani'nin kapanmasıyla birlikte, ressam Gabanel'in atölyesine girerek burada eğitimini sürdüren Süleyman Seyyid, 1870 yılında İstanbul'a dönmüştür.[252] Yurda döndüğünde, Kuleli Askeri Lisesi'ne resim öğretmeni olarak atanan sanatçı, 1884 yılında Askeri Tıbbiye İdadisi'nde resim öğretmenliğine başlamış ve 1910 yılında emekli olana kadar bu okulda görev yapmıştır. Şeker Ahmed Paşa ile aynı dönemde Paris'te eğitim alan sanatçı, aralarında oluşan rekabetten zararlı çıkmış ve hayatı, resim öğretmenliği yaparak geçmiştir. Fakat Süleyman Seyyid'in eserleri, yansıttığı değerlerle onu öne çıkarmıştır. Sanatçının manzara ve natürmort eserlerinin yanı sıra, portre ve hatta nü çalışmalarının olduğu bilinmektedir. 1913'te hayatını kaybeden

[250]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 175.
[251]Bilge Baş, *Osmanlı Estetiğinde Klasik-Romantik Bireşimi: Süleyman Seyyid*, (Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 41.
[252]Cihan İnaç, *a.g.t.*, s. 43.

sanatçının yazmakta olduğu "Fenni Menazır" isimli eseri yarım kalmıştır.[253] (Kat. No: 46-52).

2. 8. Servili Ahmed Emin (1845-1892)

1845 yılında İstanbul'da doğan Ahmed Emin, eğitimini Mühendishane'de görerek 1865 yılında teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Daha sonra tophane resimhanesine atanan sanatçı, bu dönemde resimden çok fotoğrafla ilgilenmiştir. Öyle ki Ahmed Emin, bir heyetle Anadolu'yu gezerek bir fotoğraf albümü meydana getirmiştir. Bu albüm, Ahmed Emin'e II. Abdülhamid'in yaverliği görevini getirmiştir. Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'ne göre, Ahmed Emin'in bazı eserleri Fransa'ya gönderilmiş ve Paris Akademisi'nden bir takdirname almıştır. Sanatçının tamamlanmamış pek çok eseri bulunmakla birlikte, günümüze gelebilen tek eseri, Milli Saraylar Koleksiyonu'nda yer alan "Baalbek Harabeleri" isimli tablodur. Sanatçı, 1892'de hayatını kaybetmiştir.[254] (Kat. No: 53).

2. 9. Ahmed Şekûr (1856-?)

Ressam Şekûr, 1856 yılında dünyaya gelmiş ve eğitimini Harbiye'de almıştır. Daha sonra aynı okulda öğretmenliğe başlamıştır. 1895 yılında altın ve gümüş madalyalar alan sanatçı, 1898'de Meclis-i Muarif-i Askeriye azalığına atanmıştır. Hocalarının da beğenisini kazanan sanatçının çok az eseri günümüze kalmakla birlikte, ölüm tarihi bilinmemektedir.[255](Kat. No: 54-56).

2. 10. Halil Paşa (1857-1939)

1857 yılında, İstanbul'da doğan Halil Paşa, Ferik Selim Paşa'nın oğludur. Eğitimini Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da alan sanatçı, 1874 yılında okuldan mezun olmuş ve Abdülaziz'in yaverliği göreviyle saraya girmiştir. 1875'te yüzbaşı, 1877'de ise kolağası rütbesini alan Halil Paşa, bu dönemde Mekteb-i İdadiye'de de resim öğretmenliği yapmıştır. Babasının da üstün gayretleri sonucunda Halil Paşa,

[253]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 144.
[254]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 43-44.
[255]S. Pertev Boyar, *a.g.e.*, s. 57-58.

1881 yılında resim eğitimi almak üzere Paris'e gönderilmiştir. Paris'te kaldığı yıllarda Halil Paşa, Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nde Gerome ve Courtais'in atölyelerinde çalışmıştır. Halil Paşa bu dönemde, hem Fransız resmini tanıma fırsatı bulmuş hem de 1880'li yıllarda yaygınlaşan "İzlenimcilik" akımı ile de karşılaşmıştır.[256]

1888 yılında yurda dönen sanatçının Paris yılları, sanat anlayışına da yansımış, onu Türk resim sanatı tarihinde ayrıcalıklı bir yere koymuştur. Halil Paşa, İzlenimci etkileri tuvaline yansıtan ilk ressam olarak gözlemlenmekle birlikte, yaşadığı dönemde Türk ressamlarına öncülük etmiştir.[257] Ressamlığının yanı sıra, eğitimci yönüyle de ön plana çıkan Halil Paşa, binbaşı rütbesiyle Harbiye ve Tıbbiye'de resim dersleri vermiştir. 1895'te kaymakam, 1900'de albay ve 1906 yılında da tuğgeneral rütbesini alan sanatçı, pek çok okulda resim dersi vererek çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. 1900 yılında Paris'te düzenlenen uluslararası bir sergide bronz madalya kazanan Halil Paşa, Viyana Sergisi'nden de altın madalya ile dönerek uluslararası tanınan bir sanatçı olmuştur. 1918 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nin müdürlüğüne atanan sanatçı, son yıllarını Abbas Hilmi Paşa'nın misafiri olarak Mısır'da geçirmiştir.[258] 1939 yılında hayatını kaybeden sanatçıdan geriye pek çok eser kalmış olmakla birlikte, sanatçının manzara türündeki eserleri çalışmamıza dahil olmuştur. (Kat. No: 57-66).

2. 11. Kolağası Hafız İbrahim (1858-1917)

1858'de dünyaya gelen İbrahim Efendi, 1877 yılında birincilik derecesi ve teğmen rütbesiyle Harbiye'den mezun olmuş ve aynı yıl Plevne Savaşı'na katılmıştır. Bir süre burada yaşayan sanatçı, 1896'da kolağası rütbesi ile Edirne Askeri İdadi ve Rüştiyesi ile Mülkiye Rüştiyesi'nde öğretmenliğe başlamıştır. Uzun yıllar öğretmenlik yapan İbrahim Efendi, Abdülhamid döneminde kaymakam olarak Edremit Alay Kumandanlığı'na ve Erzurum Fırka Kumandanlığı'na atanmıştır. Emekli olduktan sonra Edirne'de yaşamaya başlayan sanatçı, Balkan Harbi sırasında

[256]İhsan Terzi, "Halil Paşa'nın Askeri Eğitim Öğretimi ve Resim Sanatı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, 2015, s. 202, 209-210.
[257]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 151.
[258]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 46-48.

Bulgarlar tarafından esir edilerek Varna'ya gönderilmiştir. 1917'da hayatını kaybeden sanatçıdan geriye "Edirne'den" isimli tablo kalmıştır.[259] (Kat. No: 67).

2. 12. Hoca Ali Rıza (1858-1930)

1858 yılında Üsküdar'ın Ahmediyye Mahallesi'nde dünyaya gelen sanatçı, Binbaşı Mehmed Rüştü Efendi'nin oğludur. Ali Rıza Bey'in sanata olan ilgisi ve yeteneği ailesinden gelmektedir. Öyle ki babasının hat sanatına olan ilgisi, sanatçıda resim yeteneği olarak kendisini göstermiştir.[260] Eğitimini Harbiye Mektebi'nde alarak 1884 yılında mezun olan Ali Rıza Bey, aynı yıl resim muallim muavini göreviyle Nuri Paşa'nın yanına atanmıştır. Öğrencilikte gösterdiği başarılar sebebiyle İtalya'ya gönderilmesine karar verilen sanatçı, bu yıllarda Napoli'de salgın olarak görülen kolera hastalığı sebebiyle yurt dışına çıkamamıştır.[261]

1891 yılında, Osmanlı'nın ilk başkentlerindeki Türk-İslam eserlerini incelemek üzere kurulan bir heyetle birlikte Ali Rıza Bey, bu eserlere ait görünümleri kara kalem olarak defterlerine kaydetmiştir. 1895 yılında kolağası rütbesiyle Yıldız Porselen Fabrikası'nda tasarımlar yapmaya başlayan sanatçı, bu dönemde ressam Fausto Zonaro (1854-1929) ile tanışmıştır. 1903 yılında eski Osmanlı kıyafetlerini kapsayan bir albüm çalışmasına katılan Ali Rıza Bey, yine bu dönemde Türk Esliha-i Antika Müzesi'nin kuruluşu için oluşturulan komisyonda görevlendirilmiştir. 1909 yılında baş ressam olarak göreve başladığı Harbiye Matbaası'nda iki yıl çalışan sanatçı, 1909-1912 yılları arasında ise Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin başkanlığını yapmıştır. Emekli olduktan sonra çeşitli kurumlarda resim öğretmenliği yapan ve çok sayıda öğrenci yetiştiren Ali Rıza Bey, bu sebeple "Hoca" lakabını almıştır. Hayatını sanata ve eğitime adayan sanatçı, 1930 yılında hayatını kaybetmiştir.[262]

Sanatçıyı çağdaşlarından ayıran en önemli nokta, onun sistemli bir çalışma düzeni ve araştırmacı bir kişiliğe sahip olmasıdır. Hoca Ali Rıza'nın eserleri incelendiğinde

---

[259]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 49.
[260]Naciye Turgut, *Türk Sanatında İstanbul Tutkunu Bir Resim Ermişi "Hoca Ali Rıza*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1999, s. 128.
[261]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 87.
[262]Durmuş Akbulut, *a.g.e.*, s. 146-147.

resim sanatının hemen hemen bütün tekniklerini görmek mümkündür. Sanatçının pek çok eseri arasında doğadan ve hayalden yaptığı peyzajlar yoğunluktadır. Özellikle İstanbul'un Boğaziçi'ni gören tepeleri, Adalar ve Çamlıca gibi semtler, Hoca Ali Rıza'nın tuvalinde sıkça karşılaşılan konulardır. Sanatçının peyzajlarını önemli kılan bir diğer husus ise Hoca Ali Rıza'nın doğa görünümleri arasında tarihi dokuyu da ele almasıdır. Sanatçının bazı eserleri bu anlamda belge niteliği taşımaktadır.[263] (Kat. No: 68-112).

2. 13. Hüseyin Zekâi Paşa (1860-1919)

1860 yılında Üsküdar'da doğan sanatçı, Kuleli Askeri Lisesi'ndeki eğitimi sırasında resimle ilgilenmeye başlamıştır. Osman Nuri Paşa ve Süleyman Seyyid'in de öğrencisi olan Hüseyin Zekâi Paşa'nın hocaları arasında Mösyö Ques de bulunmaktadır. Eğitimine Harbiye Mektebi'nde devam eden sanatçı, 1881 yılında asteğmen rütbesiyle mezun olmuştur.[264] Sanatçının o yıllarda meydana getirdiği bir eseri, saraya takdim edilmiş ve II. Abdülhamid'in beğenisini kazanan Hüseyin Zekâi Paşa, yaver olarak saraya alınmıştır. Sarayda bir süre Şeker Ahmed Paşa ile birlikte çalışan sanatçı, Avrupa'ya gitmemesine rağmen Batı sanatını çok iyi kavrayabilmiş ve eserlerine de yansıtmıştır.[265]

Sanatçının ilk dönem eserleri, fotoğraftan yararlanarak yapılmış, konu olarak saray ve çevresinin işlendiği eserlerdir. Hüseyin Zekâi Paşa'yı dönemin diğer sanatçılarından ayıran ise onun yararlandığı fotoğraflarda yaptığı değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler, ışık-gölge kullanımı ve doğru ton değerleri olarak sanatçını tuvaline yansımıştır. Sanatçının bazı eserlerini de Batılı usta ressamlardan kopya ettiği tespit edilmiştir. Ressam Leopold Levy (1882-1966), bu çalışmaların Fransız ressam Courbet'den kopya edildiğini belirtmiştir.[266]

---

[263]Naciye Turgut, "Hoca Ali Rıza'nın Üsküdar'ı", *1.Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, İstanbul 2004, s. 205-206.
[264]Aylin Kılıç, *Asker Ressamlar Kuşağı Temsilcilerinden Hüseyin Zekai Paşa ve Ahmet Ziya Akbulut*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 30, 33.
[265]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 50-51.
[266]Aylin Kılıç, *a.g.t.*, s. 66-70.

Ressamlığı dışında Askeri İnşaat Komisyonu reisliği görevinde bulunan sanatçı, Yıldız Sarayı'nda düzenlenen Esleha Müzesi komisyonunda da görev yapmıştır. Alman imparatoru Wilhelm'in Suriye gezisine asar-ı atika mütehassısı olarak katılan sanatçının "Mübeccel Hazineler" isimli bir de kitabı bulunmaktadır. 1919 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri bugün müze ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.[267] (Kat. No: 113-132).

2. 14. Piyade Kolağası Said Efendi (1861-?)

1861 yılında doğan Said Efendi, 1881 yılında Harp Okulu'ndan mezun olarak Şam Askeri İdadisi resim öğretmenliğine atanmıştır. 1885'te yüzbaşı rütbesini alan sanatçı, 1892'de kolağası olmuştur. 1900 yılında emekli olan Said Efendi, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Sanatçıdan kalan tek eser İ. R. H. M.'de bulunan "Ayasofya Camii" isimli yağlı boya tablodur. Sanatçının ölüm tarihi bilinmemektedir.[268] (Kat. No: 133)

2. 15. İsmail Hakkı (1863-1926)

Arabacılar kâhyası Ali Efendi'nin oğlu olarak 1863'te İstanbul'da dünyaya gelen sanatçı, eğitimine Deniz Okulu'nda başlamıştır. 1884'te bu okuldan inşaat mühendisi ve ressam olarak mezun olan İsmail Hakkı, 1888'de inşa edilen bir torpidoya nezaret göreviyle Hamburg'a gönderilmiştir. 1890 yılında İstanbul'a dönen İsmail Hakkı Bey'in mesleği ile ilgili hazırladığı raporlar Bahriye Nezareti tarafından tepkiyle karşılanmış ve sanatçıya karşı bir tavır oluşmasına sebep olmuştur. Bu sebeple tekrar Almanya'ya gönderilen sanatçı, Abdülhamid idaresi tarafından vatan haini olarak ilan edilmiş ve bu süreç, İsmail Hakkı'nın meslekten istifasına kadar sürmüştür. İstifasından sonra, Hamburg'da Blomond Davz isimli bir fabrikada mühendislik yapan sanatçı, bu arada ünlü ressamların atölyelerinde de resim çalışmalarını sürdürmüştür.[269]

---

[267]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 80-81.
[268]S. Pertev Boyar, *a.g.e.*, s. 69.
[269]Cihan İnaç, *a.g.t.*, s. 65-66.

Denizcilik alanında da sürekli çalışan, pek çok sefere katılan İsmail Hakkı Bey, deniz ressamı olma yolunda tecrübeler kazanmıştır. Hayatını Berlin'deki sigara bayilerinde küçük boy resimler satarak kazanmaya başlayan sanatçı, meşrutiyetten sonra yurda dönmüştür. Yurda döndükten sonra, binbaşılık rütbesiyle Deniz İnşaat Reisliği'ne getirilen İsmail Hakkı Bey, 1910'da kaymakamlığa terfi etmiştir. 1913 yılında kendi isteği ile emekli olan sanatçı, Paşabahçe'de küçük, mütevazi bir tezgahta tekne ve sandallar yapmaya başlamıştır. 1926 yılında hayatını kaybeden İsmail Hakkı'dan geriye, bugün müze ve koleksiyonlarda bulunan deniz peyzajları kalmıştır.[270] (Kat. No: 134-142).

2. 16. Salih Molla Aşkî (1864-1925)

1864 yılında İstanbul'da dünyaya gelen sanatçı, eğitimine 1881 yılında Darüşşafaka Lisesi'nde başlamış, 1892'de okuldan mezun olmuştur. Eğitimi boyunca ressam Fahri Kaptan'dan resim dersleri alan Salih Molla Aşkî, mezun olduktan sonra Beyoğlu Telgrafhanesi Muhaberat Memurluğu'nda çalışmıştır. 1925 yılında hayatını kaybeden sanatçının, İ. R. H. M.'de "Yıldız Sarayı Bahçesi'ne Bakış" adlı yağlı boya bir tablosu bulunmaktadır.[271] (Kat. No: 143).

2. 17. Mehmed Hayri (1865-?)

1865 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Mehmed Hayri ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte, sanatçının 1884 yılında Mekteb-i Harbiye'den mezun olduğu bilinmektedir. Halep Askeri Rüştiyesi'ne resim öğretmeni olarak atanan sanatçı, Hoca Ali Rıza'nın da sınıf arkadaşıdır. 1892'de yüzbaşı rütbesine yükselen Mehmed Hayri'nin 1914'e kadar bu okulda öğretmenlik yaptığı bilinmektedir. Ölüm tarihi bilinmeyen sanatçıdan geriye yağlı boya bir manzara resmi kalmıştır.[272] (Kat. No: 144).

[270]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 55.
[271]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 120.
[272]S. Pertev Boyar, *a.g.e.*, s. 76.

2. 18. Necip (1867-?)

1867 yılında Mehmed Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen Necip, 1879 yılında Darüşşafaka Lisesi'nde eğitimine başlamıştır. 1886 yılında mezun olduğu bilinen sanatçı hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte, İ. R. H. M.'de imzalı bir yağlı boya tablosu bulunmaktadır. Sanatçının ölüm tarihi bilinmemektedir.[273] (Kat. No: 145).

2. 19. Osman Asaf (1868-1928)

Saraybosna Gümrük Müdürü Kemal Bey'in oğlu olarak 1868'de doğan sanatçı, eğitimini Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nde alarak 1889 yılında mezun olmuştur. 1909 yılında kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında bulunan Osman Asaf, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası'nın müdürlüğünü de yapmıştır. Sanatçının peyzajlarından yola çıkarak Hoca Ali Rıza'nın etkisinde kaldığı söylenebilir. Osman Asaf'ın Birinci Dünya Savaşı sırasında belediye başkanlığını yaptığı Bandırma'da, Bandırma görünümlerinden oluşan bir suluboya albüm oluşturması onun peyzaja ne kadar önem verdiğinin bir kanıtı niteliğindedir. 1928'de hayatını kaybeden sanatçının İ. R. H. M.'de bulunan eseri "Üsküdar Doğancılar", onun da Süleyman Seyyid ve Hoca Ali Rıza gibi Üsküdar sahillerini ve sokaklarını gezerek belge niteliğinde resimler yaptığını göstermektedir.[274] (Kat. No: 146).

2. 20. Ömer Adil (1868-1928)

1868 yılında doğan Ömer Adil Bey, meşrutiyet dönemi ressamlarından olup; 1921 yılında atandığı İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde müdürlük ve öğretmenlik yapmıştır. Uzun yıllar burada hizmet veren sanatçı, resim sanatının ülkemizde sevilmesi ve gelişmesi yolunda yoğun çaba göstermiştir. Klasik İtalyan sanatına hayran olduğu bilinen Ömer Adil, çalışmalarında mümkün olduğunca doğaya sadık

[273]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 121.
[274]Kıymet Giray,*a.g.e.*, s. 186.

kalmıştır. 1928 yılında ölen sanatçının günümüze kalan eserleri İ. R. H. M.'dedir.[275] (Kat. No: 147-152).

2. 21. Ahmed Ziya Akbulut (1869-1938)

1869'da doğan Ahmed Ziya, sanat eğitimine Kuleli Askeri Lisesi'nde başlamıştır. Burada Osman Nuri Paşa'nın öğrencisi olan sanatçı, eğitimine Harbiye'de devam etmiş ve Hoca Ali Rıza'nın öğrencisi olmuştur. Mezun olduktan sonra Erkan-ı Harbiye resimhanesine atanan Ahmed Ziya, 1894 yılına kadar buradaki görevine devam etmiştir. Aynı dönemde yüzbaşılık rütbesini alan sanatçı, Osman Nuri Paşa'nın yardımcısı olarak Kuleli Askeri Lisesi'ne atanmıştır. Sanatçının 1894-1896 yılları arasında yayınlanan, "Amel-i Menazır" ve Usul-u Ameliye-i Fenni Menazır" adlı eserleri bulunmaktadır. 1898 yılında Mekâtib-i Askeriye Matbaası müdürlüğüne atanan Ahmed Ziya, 1913'te Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin idare heyeti başkanlığına getirilmiştir. 1914 yılında emekliye ayrılan sanatçı, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Matematik ve Perspektif dersleri vermiştir. Ahmed Ziya'nın eserlerinde göze çarpan ilk özellik, kuvvetli bir perspektiftir. Sanatçının güçlü bir desen anlayışıyla oluşturulmuş kompozisyonları, gözü rahatsız etmeyen, abartılmamış detaylar ile doludur.[276] (Kat. No: 153-163).

2. 22. Darüşşafakalı Şevki Efendi (1869-?)

1869'da Osman Bey'in oğlu olarak İzmit'te dünyaya gelen Şevki Efendi, 1879 yılında Darüşşafaka Lisesi'ne başlamıştır. 1891 yılında mezun oluncaya kadar, okul atölyelerinde resim çalışmaları yapan sanatçı, mezun olduktan sonra Paket Postanesi'nde müdür muavinliği yapmış ve daha sonra posta müdürü olarak Edirne'ye atanmıştır. Ölüm tarihi bilinmeyen sanatçının günümüze kalan tek eseri, "Yıldız Sarayı Bahçesi'nden Çadır Köşkü" isimli yağlı boya tablodur.[277] (Kat. No: 164).

[275]S. Pertev Boyar, *a.g.e.*, s. 194.
[276]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 62.
[277]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 122.

2. 23. Üsküdarlı Cevad (Göktengiz) (1870-1939)

1870 yılında doğan sanatçı, 1892'de Harbiye Mektebi'nden mezun olmuştur. Sanat eğitimini Hoca Ali Rıza'dan alan Cevad Bey, görev için gittiği yerlerin doğal güzelliklerini eserlerine yansıtarak albümler ve koleksiyonlar oluşturmuştur. Edirne, İzmir, Selanik gibi şehirlerde görev yapan sanatçı, 1932 yılında İstanbul ve Ankara'da kişisel sergilerini açmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alan Cevad Bey, Maltepe Lisesi, Kuleli Askeri Lise ve Çamlıca Kız Lisesi gibi eğitim kurumlarında resim öğretmenliği de yapmıştır. 1939 yılında hayatını kaybeden sanatçının eserleri özel koleksiyonlarda ve İ. R. H. M.'de bulunmaktadır.[278] (Kat. No: 165-172).

2. 24. Lofçalı Ahmed (1870-?)

1870'te Bulgaristan'ın Lofça kentinde doğan Ahmed Bey, 1881 yılında Darüşşafaka Lisesi'nde eğitimine başlamıştır. 1892 yılında bu okuldan mezun olan sanatçı, Galata Gümrüğü'nde memurluk da yapmıştır. Ölüm tarihi bilinmeyen sanatçının günümüze kalan tek eseri İ. R. H. M.'dedir.[279] (Kat. No: 173).

2. 25. Balatlı Ahmed Bedri (1871-?)

1871 yılında Balat'da dünyaya gelen Ahmed Bedri, 1892'de Harbiye Mektebi'nden mezun olmuş ve genç yaşta hayatını kaybetmiştir. Hoca Ali Rıza'nın ifadesine göre başarılı bir sanatçı olabilecekken hayatını kaybeden Ahmed Bedri'den geriye tek bir eseri kalmıştır. Fakat sanatçının üslup özelliklerine bakılarak, Ahmed Bedri'nin son dönemine ait olabileceği düşünülen bir tablo daha bugün İ. R. H. M.'de yer almaktadır.[280] (Kat. No: 174-175).

[278]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*s. 65.
[279]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 123.
[280]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 64.

2. 26. Vidinli Osman Nuri (1871-?)

1871'de Vidin'de dünyaya geldiği bilinen Osman Nuri hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. 1884 yılında Darüşşafaka Lisesi'ne kaydolduğu bilinen Osman Nuri, 1891 yılında bu okuldan mezun olmuştur. Ölüm tarihi bilinmeyen sanatçının "Yıldız Sarayı Bahçesi'nden" isimli yağlı boya tablosu, ondan geriye kalan tek eserdir.[281] (Kat. No: 176).

2. 27. Ahmed Ragıp (1871-?)

1871 yılında doğan sanatçı, 1882 yılında Darüşşafaka Lisesi'ne kayıt olmuştur. 1890 yılında bu okuldan mezun olan Ahmed Ragıp, bu dönemde Telgrafhane'de memurluk da yapmıştır. Darüşşafaka atölyelerinde çalışan sanatçının ürettiği bilinen tek eseri "Yıldız Sarayı Bahçesi'nden", bugün İ. R. H. M.'de bulunmaktadır. Sanatçının ölüm tarihi bilinmemektedir.[282] (Kat. No: 177).

2. 28. Kosovalı Hayri (1872-1916)

1872 yılında dünyaya gelen Hayri Bey, Mekteb-i Harbiye'nin piyade sınıfından 1893 yılında mezun olmuştur. Erzurum Erkan-ı Harbiyesi'nde memurluk da yapan sanatçı, başarılı çalışmalarından dolayı beşinci rütbeden mecidiye nişanı ve Sanayi-i Nefise madalyası ile ödüllendirilmiştir. Aynı zamanda Hoca Ali Rıza'nın da öğrencisi olan Hayri Bey, 1896'da Toptaşı Askeri Ortaokulu'na resim öğretmeni olarak atanmıştır. 1916'da hayatını kaybeden sanatçının "Bursa'dan" isimli yağlı boya tablosu, ondan kalan tek eserdir.[283] (Kat. No: 178).

2. 29. Fatihli Mustafa (1872-?)

1872'de Sofya-İzlede'de Hasan Salih Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen Mustafa Bey'in Darüşşafaka Lisesi mezunu olabileceği tahmin edilmektedir. İ. R. H. M.'de

[281]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 124.
[282]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 125.
[283]S. Pertev Boyar, *a.g.e.*, s. 105.

bulunan iki resim sanatçıya ait olmakla birlikte, Mustafa Bey'in ölüm tarihi bilinmemektedir.[284] (Kat. No: 179-180).

2. 30. Darüşşafakalı Hüseyin (1873-?)

1873'te Kandıra'da doğan Hüseyin Bey, 1885 yılında Darüşşafaka Lisesi'ne kayıt olmuştur. 1891 yılında mezun olan sanatçı, Vilayet Tercümanı Mabeyn Şifre Eski Katibi olarak da görev yapmıştır. Ölüm tarihi bilinmeyen Hüseyin Bey'in tek eseri bugün İ. R. H. M.'de bulunmaktadır.[285] (Kat. No: 181).

2. 31. Giritli Hüseyin (1873-?)

1873 yılında doğan Hüseyin Bey, 1883'te Darüşşafaka Lisesi'ne başlamıştır. 1891 yılında mezun olan sanatçı, hayatının geri kalanını posta memuru olarak geçirmiştir. Ölüm tarihi bilinmeyen sanatçının yağlı boya bir eseri günümüze gelebilmiştir.[286] (Kat. No: 182).

2. 32. Diyarbakırlı Tahsin (1874-1937)

1874 yılında doğan sanatçı, eğitimini Harbiye Mektebi'nde almış ve 1895 yılında okuldan mezun olmuştur. Tahsin Bey'in resim sanatına olan yeteneği ve ilgisi Diyarbakır Rüştiyesi'ndeki öğrenciliği sırasında başlamış, Harbiye'ye geldiğinde ise ressam Tahsin olarak anılmaya başlamıştır. Burada Hoca Ali Rıza'dan dersler alan sanatçı, eserlerinde İstanbul'un çeşitli semtlerini özellikle de deniz görünümlerini resmetmiştir. Harbiye'yi bitirdikten sonra İstanbul dışındaki süvari kıtalarında da görev yapan sanatçı, İstanbul'a döndüğünde bir süre Sanayi-i Nefise Mektebi'nde eğitim almıştır. Genelkurmay resimhanesinde de çalışan Tahsin Bey, hastalığı sebebiyle tedavi için Macaristan'a gönderilmiş, yurda döndüğünde ise Beyoğlu Musevi Mektebi'nde resim öğretmenliğine başlamıştır. 1937'de hayatını kaybeden

[284]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 126.
[285]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 128.
[286]Kıymet Giray, *a.g.e.*, s. 129.

sanatçıdan geriye çeşitli müze ve koleksiyonlarda bulunan deniz manzaraları kalmıştır.[287] (Kat. No: 183-199).

2. 33. Hüsnü Tengüz (1874-1950)

1874 yılında İstanbul'da doğan sanatçı, resim eğitimine rüştiyede başlamıştır. Burada Fahri Kaptan'ın desteğiyle resme yönelen Hüsnü Bey, deniz subayı olmak istemiş ve eğitimine Heybeliada Bahriye Mektebi'nde devam etmiştir. Mülazım rütbesiyle okuldan mezun olan sanatçı, resim ve harita çizim işleri göreviyle Erkan-ı Harbiye Bahriye Dairesi'ne atanmıştır. Tuvalinde genellikle deniz manzaralarını resmeden sanatçının eserleri, bugün özel koleksiyon ve müzelerde yer almaktadır.[288] (Kat. No: 200-204).

[287]Nüzhet İslimyeli, *a.g.e.*, s. 66-67.

[288]"**Hüsnü Tengüz**", https://e-marineeducation.com/tr/denizci-ressamlar-ismail-hakki-bey-husnu-tenguz/, (26.01.2020).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

17. yüzyıl sonları ile 18. yüzyıl başlarında, dünyada güçler dengesinin değişmeye başlaması, başta Avrupa olmak üzere pek çok devleti büyük ölçüde etkilemiştir. Bu yüzyıla kadar geniş sınırlara ulaşan, güçlü bir devlet profili çizen Osmanlı Devleti, kendi kendine yeterli olabilen bir toplum yapısına sahiptir. Fakat bu dönemde toprak kayıpları ile sonuçlanan yenilgiler, toplumu umutsuzluğa sürükleyen iç karışıklıklar ve devletin önemli kurumlarında meydana gelen bozulmalar, Osmanlı Devleti'ni göz ardı edemeyeceği bir gerçek ile yüzleştirmiştir: Batı…

"Batılılaşma" olarak adlandırılan bu dönemden önce de Osmanlı Devleti'nin Batı ile ilişkileri söz konusudur ancak bu dönemde, Batı'nın teknik üstünlüğü kabul edilmiş, bozulan kurumları iyileştirme çabaları bu doğrultuda gelişmiştir. Osmanlı Devleti'nde Batı ile ilişkilerin yoğunlaştığı ilk dönem olarak III. Ahmed dönemini görmekteyiz. Lale Devri olarak da bilinen bu dönem, yoğunlaşan ilişkiler neticesinde Osmanlı başkentinin ve toplumun çehresinin değişmeye başladığı bir zaman dilimi olarak, Batılılaşma sürecinde önemli bir noktadadır. Bu dönemde gerçekleştirilen ıslahat hareketleri çalışmamızda ayrıntılı olarak incelenmiş olup, sonuca ulaşma yolunda önemli noktalar ele alınacaktır.

III. Ahmed dönemini "Batı ile ilişkilerin yoğunlaştığı dönem" olarak nitelememizin belki de en önemli sebebi, Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin diplomatik bir görevden daha fazlasını ifade eden Paris seyahatidir. Bu seyahatin sonuçlarına bakacak olursak; belki de en önemli sonucu, Avrupa'nın Osmanlı toplumuna, kültürüne karşı oluşan ilgisidir. Osmanlı Devleti'ni hep savaş meydanlarından tanıyan bir toplum için bu durum oldukça önemlidir. Bu ilginin oluşmasında şüphesiz o dönemde Batı'da başlayan Doğu merakı da etkili olmuştur. Avrupa'da bir Türk modasının (Turquerie) başlamasına vesile olan Mehmed Çelebi, bu yönüyle de Osmanlı toplumunun, kültürünün ve sanatının bir yansımasıdır. Yine bu dönemde Osmanlı topraklarında kurulan matbaa da Batılılaşma sürecinde oldukça önemli bir gelişmedir. Mehmed Çelebi ile başlayan değişim sürecinin, düşünsel anlamda gerçekleşmesi matbaa ile sağlanmıştır. Bu dönemde Türkçe'ye çevrilen Batı'ya ve Doğu'ya ait metinler, Batılılaşma'nın hızlanmasında etkili olmuştur.

Yoğun ıslahat faaliyetleri ile devam eden Batılılaşma sürecinde, I. Mahmud ile birlikte daha planlı bir yol izlenmiştir. Devletin özellikle askeri ıslahatlarda Fransız uzmanlardan faydalanması, hem toplumda Fransızca konuşan aydın bir kesimin oluşmasında hem de sonraki süreçte ele alacağımız modern eğitim kurumlarının oluşturulmasında etkili olmuştur. III. Mustafa döneminde Baron de Tott tarafından Hasköy'de kurulan mühendishane bu duruma önemli bir örnektir. Batılılaşmanın gerçek anlamda topluma yön vermeye başlaması ve ıslahat hareketlerinin bir devlet programı haline gelmesi ise II. Mahmud döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplumun her alanında görülmeye başlanan Batılı etkiler, Avrupai olmaya başlayan bir Osmanlı toplumunun da habercisi olmuştur. Sultan Abdülmecid döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı ile birlikte, Batılılaşma süreci farklı bir boyut kazanmıştır. Sultan II. Abdülhamid dönemi ise, Batılılaşmanın kendini kültürel gelişmelerde gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemde açılan Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu, oluşturulan fotoğraf albümleri, kurulan kütüphaneler modernleşen toplumun birer simgesi olmuştur.

Batılılaşma dönemine kadar geleneksel çizgisinde gelişmeye devam eden resim sanatı, Batılılaşan Osmanlı ile birlikte değişen toplumun, gelişen fikirlerin ifadesi olmuştur. *"Bir halkın sanatı, zihinlerinin gerçek bir aynasıdır"*. Jawaharlal Nehru'ya ait bu söz, dönemin sanatını, sanatçısını anlayabilmemiz ve sanat eserlerinin ifadede kazandığı anlamı yorumlayabilmemiz açısından yol gösterici olacaktır. Batılılaşma döneminde, sanatta değişimin başlangıç noktası, geleneksel Osmanlı minyatürüne yön veren saray nakkaşhanesi olmuştur. 17. yüzyıl sonlarına kadar yoğun sanat faaliyeti gösteren nakkaşhane ve bu döneme kadar Osmanlı resim sanatına yön veren minyatür sanatı, Batılı etkiler ile birlikte farklı bir yola girmiştir. Osmanlı'da minyatür geleneğinin çözülmeye başlamasında, dönemin siyasi ve toplumsal gelişmeleri etkin rol oynamakla birlikte, ele alacağımız birkaç nokta oldukça önemlidir. 18. yüzyılın ilk yarısı, Osmanlı'nın diplomatik ilişkilerde de aktif olduğu bir dönem olmakla birlikte, bu dönemde başkent İstanbul'a gelen yabancı elçiler ve sonraki süreçte de Osmanlı'nın Avrupa'da daimi elçilikler açmaya başlaması, doğal olarak dönemin sanatına da yansıyan bazı değişimlere sebep olmuştur.

Bu dönemde, başkente gelen elçilerin himayesinde Osmanlı topraklarına giriş yapan gayrimüslim sanatçılar, saray ve çevresinde yeni bir sanat ortamının oluşmasını da sağlamıştır. Saray tarafından da beğeniyle karşılanan bu sanatçıların bir kısmı, saray ressamlığı görevi ile saray nakkaşhanesinde çalışmaya başlamıştır. Saray nakkaşhanesinde Batı'dan gelen sanatçılar ile aynı ortamda çalışan minyatür sanatçıları, teknik ve konu bakımından değişimlerin hissedildiği bir döneme girmişlerdir. Öyle ki bu sanatçıların karşı karşıya kaldıkları Batılı sanat anlayışı minyatüre yeni bir pencereden bakma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu dönem, minyatürde üçüncü boyut arayışları, geleneksel Osmanlı minyatürünün teknik bazı ilkelerinden vazgeçilmesi, konular arasında kent tasvirlerinin yer almaya başlaması gibi hususlar, hem minyatürün çözülme sürecinin başlangıcı hem de manzara resminin ilk denemeleri sayılması bakımından oldukça önemlidir.

Gayrimüslim sanatçıların başkentteki sanat faaliyetleri saray nakkaşhanesi ile sınırlı kalmamış, özellikle Pera bölgesi, bu sanatçılara ait özel atölyelerin halka ve saray çevresine hizmet verdiği bir merkez haline gelmiştir. Süreç içerisinde halk tarafından da kabul gören bu sanatçıların sanat faaliyetleri, İstanbul dışında taşrada da desteklenmiştir. Öte yandan bu dönemde İstanbul'un bir cazibe merkezi haline gelmesinde de gayrimüslim sanatçıların etkisi büyüktür. Öyle ki bu sanatçılar tarafından oluşturulan gravürler ve yağlı boya tablolar, Batı'da oluşmaya başlayan Oryantalizm'in de etkisiyle pek çok Batılı sanatçıyı Osmanlı topraklarına yöneltmiştir. Seyahatname türünde yazılmış pek çok Batılı eserin sayfalarını süsleyen İstanbul manzaraları da yine bu sanatçıların ellerinden çıkmıştır.

Sanatta görülmeye başlayan Batılı etkiler ve halkın zevk ve beğenisinin de bu doğrultuda oluşmaya başlaması, bu dönemde hem Türk resmine hem de manzara temasına farklı bir bakış açısı getirmiştir. 18. yüzyıl ortalarında Barok ve Rokoko'nun Osmanlı mimarisindeki yansımaları, yeni bir bezeme anlayışını da beraberinde getirmiştir. Başkent İstanbul'un saray, köşk, konak vb. yapılarında görülmeye başlayan ve süreç içerisinde Anadolu ve Balkan topraklarında da önemli örnekleri görülen manzaralı duvar resimleri, zamanla gelenekselleşen bir uygulama halini almıştır. En erken örneklerini Topkapı Sarayı'nda gördüğümüz manzaralı

duvar resimleri, saray ve çevresi ile sınırlı kalmamış, halkın da zevk ve beğenisini yansıtan bir konuma gelmiştir. Öyle ki duvarları İstanbul manzaraları ile bezenen evler, kişilerin halk arasındaki statüsünü belirleyen bir gösterge olmuştur. Duvar resmi örneklerini konu, kompozisyon, sanatçı, dönem, dini ve sivil mimari çerçevesinde bir değerlendirmeye alacak olursak; ortaya çıkan ilk farklılık üslup özellikleridir. Duvar resimlerinin erken örneklerini gördüğümüz başkent İstanbul'daki yapılarda daha gerçekçi bir üslup hakimdir. Sanatçı imzasına rastlanmayan bu duvar resimleri, büyük olasılıkla bu dönemde İstanbul'da yoğun sanat faaliyetinde bulunan Batılı sanatçılara aittir. Özellikle II. Mahmud döneminde gayrimüslim sanatçılara tanınan nakkaş olabilme fırsatı, bu olasılığı güçlendiren bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu örneklerinde ise, hem sanatçıların İstanbul'u görmemiş olabilme ihtimalinden kaynaklı, hem de usta-çırak ilişkisi ile uygulamaya geçildiğinden, daha tam bir olgunluğa ulaşmamış, hayali kompozisyonlar karşımıza çıkmaktadır. Duvar resmi örneklerinin genelinde hakim olan ortak özelliklere bakacak olursak; manzaranın içerisinde mimari unsurların ön plana çıktığı, İstanbul tasvirlerinde şehrin ayırt edici unsurları ile birlikte ele alındığı kompozisyonlar, bu örneklerin konusunu oluşturmaktadır. Balkanlar'da yer alan örneklerde, Anadolu'da gördüğümüz hayali İstanbul manzaralarının yanı sıra az da olsa Avrupa şehirlerinin tasvir edildiği kompozisyonlar da görülmüştür. Bu örneklerde hem üslup özellikleri hem de konu seçimleri değerlendirildiğinde, örnekleri meydana getiren sanatçıların Avrupa'dan gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Duvar resimlerinin dini ve sivil mimaride kullanım yoğunluğu bölgelere göre değişiklik göstermektedir. İstanbul'da ağırlıklı olarak sivil mimaride tercih edilen duvar resimleri, Anadolu'da hem sivil hem dini mimaride uygulanmıştır. Özellikle Batı Anadolu'da yoğun olarak gördüğümüz dini mimari örnekleri, Anadolu duvar resmi örneklerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Aynı zamanda halkın bu dönemde oluşan zevk ve beğenisinin de bir ifadesi olan duvar resimleri, hem kendinden önceki gelenekten tamamen kopmayan hem de Batılı etkilerin hissedildiği yeni bir uygulama olmasının yanı sıra manzara resminin de gelişiminde önemlidir. Duvar resimlerinden tuval resmine giden süreçte oluşturulan kompozisyonlar, uygulanan teknikler vb. unsurlar hem İstanbul'un manzara

resimlerinin ana temasını oluşturmasında hem de yerinde saymayan bir sanat ortamının oluşmasında etkin rol oynamıştır.

Bu dönemde Türk resminin ve beraberinde manzara temasının gelişim sürecini kesin çizgilerle birbirinden ayırmak güç olmakla birlikte, daha çok kullanım alanlarına, üslup özelliklerine bakarak ele almak daha doğru olacaktır. 19. yüzyıla gelindiğinde özellikle manzara temasının kullanım alanının oldukça genişlediğini ve hatta fabrikalarda üretilen manzara tasvirli çeşitli objelerin saray ve çevresinde büyük ilgi gördüğünü söyleyebiliriz. Bu noktada Eser-i İstanbul porselenleri ve Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu tarafından üretilen eserlerin değerlendirilmesi hem Türk resminin gelişim sürecini aktarabilmek hem de manzara temasının kullanım alanlarını belirleyebilmek açısından yol gösterici olacaktır. Öncelikle bahsedilen eserlerin üretim ortamına baktığımızda, zengin bir sanat ortamı karşımıza çıkmaktadır. Pek çok yerli ve yabancı sanatçının bir arada çalıştığı bir sanat ortamı olma özelliğini de taşıyan bu fabrikalarda, manzara tasvirli pek çok porselen kullanım eşyası da üretilmiştir. Porselenler üzerinde yer alan manzara tasvirleri, ağırlıklı olarak figürsüz doğa görünümleri ya da mimari tasvirlerin manzara içerisine yerleştirildiği kompozisyonlardan oluşmaktadır. Az da olsa figürün manzaranın içinde küçük bir ayrıntı şeklinde ele alındığı kompozisyonlara da rastlamak mümkündür. Bu dönemde kullanım eşyası olarak tercih edilen saray tarzı ahşap mobilyalarda da manzara tasvirleri görülmektedir. Bu tasvirlerin bir kısmının saray ressamı görevi ile burada çalışan gayrimüslim sanatçılara ait olabileceği düşünülmektedir.

Saray tarzı mobilyalar ve kullanım eşyaları ile birlikte sosyal hayatta uygulama alanı artan manzara teması, sonraki süreçte Türk resim sanatının Batılı etkiler ile birlikte geldiği noktayı gösteren bir ifade biçimi olmuştur. Saray ve köşklerin duvar ve tavanlarında, kullanım eşyalarında tercih edilen manzaralı kompozisyonlar, bu dönemde figürlü kompozisyonlara olan yaklaşımın da bir sonucudur. Fakat bu dönemde özellikle yerli sanatçıların eserlerinde figürlü kompozisyonları tercih etmemelerinin, bu yaklaşımdan ziyade teknik bilgi ve becerilerinin bir sonucu olduğu görülmektedir. Bu dönemde tuval resmi olarak gördüğümüz manzaralar, hem

toplumda oluşan yeni zevk ve beğenilerin göstergesi olarak hem de Türk resminin bu süreçte geçirdiği değişimi görmemiz açısından oldukça önemlidir. Bu noktada, tuval resminin Osmanlı toplumunda nasıl yer almaya başladığını ve süreç içerisindeki gelişimini ele almak yerinde olacaktır.

Osmanlı toplumunun tuval resmi ile tanışması Fatih Sultan Mehmed döneminde gerçekleşse de bu dönemde tuval resmi, geleneksel uygulamalara etki eden bir konumda olmamıştır. Tuval resminin hem saray ve çevresinde desteklenmesi hem de geleneksel kalıpların çözülmesine sebep olan süreci başlatması, 18. yüzyılda, Lale Devri'nde gerçekleşmiştir. Daha önce de ele aldığımız, bu dönemde elçilerin himayesinde veya Oryantalizm akımının da etkisi ile başkente gelen gayrimüslim sanatçılar, tuval resminin Türk resmine dahil olma sürecinde ve geleneksel uygulamaların yerini Batı etkili resim sanatına bırakmasında azımsanamayacak bir etkiye sahiptir. 18. yüzyıl ve sonrasında İstanbul'daki sanat faaliyetleri devam eden gayrimüslim sanatçıların eserlerinde, manzara teması da farklı bir bakış açısıyla ağırlık kazanmıştır.

Bu sanatçıların eserleri, teknik, kompozisyon ve konu repertuarı çerçevesinde değerlendirildiğinde; hem İstanbul'un bu dönemde bir cazibe merkezi haline gelmesinde hem de Türk resminin değişim sürecinde etkili oldukları görülür. Bu dönemde gayrimüslim sanatçılar tarafından oluşturulan yağlı boya resimler ve yabancı eserlerin sayfalarını süsleyen gravürler, birer sanat eseri olmalarının ötesinde farklı bir özelliğe sahiptir ki o da bu eserlerin belgeleyici nitelikler göstermesidir. Sanatçıların bu tutumunda Doğulu toplumları keşfetme arzusunun da etkili olduğu söylenebilir. Eserlerin konu repertuarı da bu tutum etrafında şekillenmekle birlikte, Osmanlı toplumunu, saray hayatını ve başkent İstanbul'un kültürel zenginliğini yansıtan pek çok eser, bu döneme kaynaklık etmektedir. Çalışmamızın konusunu da oluşturan "manzara" temalı eserler, bu dönemde sanatçılar tarafından yoğun olarak ele alınmıştır. Eserlerin genelinde başkent İstanbul'dan çeşitli görünümler ve bu görünümlerin beraberinde bazı eserlerde figürlü kompozisyonlar karşımıza çıkmaktadır. Bu sanatçıların manzara resimlerinde İstanbul, yaşayan, sürekli değişen ve Osmanlı toplumunun hem idari hem de kültürel merkezi görünümündedir.

Figürsüz manzaralarda çoğunlukla Boğaz görünümlerinin ve başkentin mimari dokusunun ele alındığı kompozisyonlar karşımıza çıkmaktadır. Figürlü kompozisyonlar ise manzara içerisinde halkın veya saray ve çevresinin günlük hayatından, kültüründen kesitler sunan görünümler olarak ele alınmıştır. Türk resminde başlayan değişimde ve manzara temasının Türk resim sanatına dahil olma sürecinde, gayrimüslim sanatçıların sanat faaliyetleri oldukça etkili olmuştur. Fakat tuval resminin ve beraberinde manzara temasının Türk resminde hakim olmaya başladığı asıl dönem, 18. yüzyılın ikinci yarısında yenilik hareketlerine bağlı olarak açılan eğitim kurumlarında başlamıştır.

III. Selim dönemi, hem ıslahat hareketlerinin yoğun olarak devam ettiği hem de Türk resminde de yeni bir sürecin başladığı dönem olarak oldukça önemlidir. Bu dönemde özellikle askeri ve eğitim alanındaki yenileşme çabaları, beraberinde sanat eğitimine ve hatta Avrupa'ya uzanan bir yol çizmiştir. Eğitim kurumlarının önemli rol oynadığı bu süreçte, 1793 yılında açılan Mühendishane-i Berr-i Hümayun tekniğin ve sanatın bir arada yol aldığı bir kurum olmuştur. Okulda uygulanan teknik ağırlıklı eğitim, öğrencilerin askeri yeteneklerini desteklemeyi amaçlasa da ders programına ilk defa dahil olan resim dersleri, mühendishanenin Türk resminin yenileşme sürecindeki yerini belirlemiştir. Bugünkü anlamda bir güzel sanatlar akademisinin verdiği derslerden çok teknik ağırlıklı olan bu resim derslerinin işleyişinde, yabancı uzmanlardan da faydalanılmıştır.

Mühendishane ile başlayan bu yeni uygulama, sonraki süreçte açılan eğitim kurumlarında da devam etmiştir. II. Mahmud döneminde açılan Mekteb-i Harbiye-i Şahane ve Mekteb-i Tıbbiye, dönemin sanat ortamının da şekillendiği kurumlar olmuştur. Teknik zorunluluklar sonucu Batı tarzı eğitime geçen askeri okulların beraberinde ortaokul ve lise seviyesindeki sivil okullar da resim derslerinin yaygınlaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Resim derslerinin pek çok eğitim kurumunda yaygınlaşması eğitimci açığını ortaya çıkarmış, var olan eğitim kurumlarına eklenen yeni bölümler ve eğitimci yetiştirmek üzere açılan yeni kurumlar ile bu sorun çözüme ulaşmıştır.

Tüm bu eğitim kurumları ve yeni uygulamalar ile birlikte yeni bir sürece giren Türk resminin Batı ile tam olarak tanışması ise 1834-1835 yıllarında gerçekleşmiştir. Devlet desteği ile bu yıllarda Viyana, Paris, Berlin ve Londra gibi önemli Avrupa şehirlerine gönderilen öğrenciler, burada Batı'nın resim sanatı ile tanışmış ve etkisi uzun yıllar sürecek olan bir kuşağın da temsilcileri olmuşlardır.

"Asker Ressamlar" adı ile anılan ve Türk resminin Batılı etkiler çerçevesinde gelişiminin önemli bir basamağını oluşturan bu sanatçılar, Avrupa'ya giderken belli bir sanatsal bakış açısına sahip olmakla birlikte, Avrupa sanatındaki gelişmeler de bu sanatçıların sanata bakışlarını şekillendirmiştir. 19. yüzyılda Avrupa, Sanayi Devrimi'nin her alanda yarattığı değişimleri sanat alanında da yaşamıştır. 19. yüzyıla kadar aristokratların yönetiminde olan sanat ortamı, bu dönemde yeni bir yol ayrımına gelmiştir. Avrupa'da sanat üretimleri bu dönemde akademinin dışına çıkmış ve klasisist anlayıştan uzaklaşan Batılı sanatçılar, doğaya yönelmişlerdir. "Barbizon Ekolü" adı altında toplanan ve doğaya yönelişlerini eserlerine yansıtan Avrupalı sanatçılar, Asker Ressamlar'ın da sanat üretiminde etkili olmuştur. Askeri okullardan mezun olan sanatçıların eserlerinde manzara temasını tercih etmelerinin asıl sebebi teknik becerilerinin bu yönde olması ve Osmanlı toplumunun figür resmine bakış açısı olsa da, Avrupa'da gerçekleşen doğaya yöneliş de bu kuşağın manzara resmine ağırlık vermesinde etkili olmuştur.

Özellikle ikinci kuşak Asker Ressamlar olarak anılan sanatçı grubu manzara resminin yeni bir boyut kazanması ve Türk resminde Batılı etkilerin görülmesi açısından oldukça önemlidir. Bu grupta yer alan Şeker Ahmed Paşa ve Süleyman Seyyid, hem manzara resmine getirdikleri yeni bakış açısı hem de kendilerinden sonraki sanatçıları da etkilemeleri sebebiyle dönemin önde gelen sanatçılarıdır. Hem bu sanatçıların sanat anlayışlarını şekillendiren etkileri anlayabilmek hem de manzara resminin Türk resim sanatındaki gelişimini yorumlayabilmek açısından sanatçıların eserleri üzerinden bir değerlendirme yapmak bu noktada yol gösterici olacaktır.

Eserlerini, konu, kompozisyon, ışığın kullanımı ve Batılı etkiler çerçevesinde ele alacağımız Şeker Ahmed Paşa; Paris'te Gerome gibi Oryantalist bir sanatçının

atölyesinde eğitim almasına karşın, dönemin sanat anlayışı olan Barbizon Ekolü'ne yönelmiştir. Burada akademiden bağımsız bir sanat anlayışını benimseyen Şeker Ahmed Paşa, özellikle Millet ve Courbet gibi sanatçıların etkisinde eserler vermiştir. Sanatçının tuvalinde karşımıza çıkan manzaralar, renk tonlarında yapılan bilinçli oynamalar ve perspektif ile sağlanan derinlik ile birlikte canlı bir görünümdedir. Sanatçının özellikle "orman" temalı eserlerinde sık kullandığı bir yöntem vardır ki o da, izleyicinin gözünü resmin gerilerine yönelten perspektif açılarıdır. Sanatçının "Orman" ya da "Orman'da Oduncu" olarak bilinen tablosu ve "Tarla'da Koyun Sürüsü" adlı eseri; sanatçının perspektifi ustalıkla kullanarak tasvir ettiği "canlı" manzaralara örnek gösterilebilir. Şeker Ahmed Paşa'nın, tablolarında çok sık tercih ettiği "çoban" ya da "koyun sürüsü" teması, hem biçim benzerlikleri hem de renk kullanımı açısından Millet'in etkisindedir. Şeker Ahmed Paşa'nın Millet'den etkilendiği diğer bir husus ise ışığın kompozisyondaki yeridir. Millet'in tablolarında görülen ışık patlamaları, Şeker Ahmed Paşa'nın manzaralarında da görülmektedir. Sanatçının "Orman'da Karaca", "Ceylan ve Orman" ve "Orman ve Geyik" adlı eserleri, ışığın kompozisyonun tek bir noktasından çıkarak manzaranın arka planına vurgu yapan konumuna örnektir. Şeker Ahmed Paşa'nın manzara resmine yaklaşımı, Batılı etkiler çerçevesinde gelişen Türk resim sanatını da anlayabilmek açısından önemlidir. Sanatçı, hiçbir gündelik durumu ya da toplumsal olayı tuvaline yansıtmamış, askeri okullarda aldığı eğitim ile Avrupa'da bulunduğu sanat ortamını sentezleyerek manzara resmini düşüncenin bir ifadesi haline getirmiştir.

Şeker Ahmed Paşa ile aynı dönemde, Avrupa'da eğitim alan bir diğer sanatçı da Süleyman Seyyid'dir. Sanatçının manzara temalı eserlerine baktığımızda, Şeker Ahmed Paşa'nın aksine daha durağan, zaman zaman insan figürlerinin esere dahil olduğu ve mimari öğelerin de esere dahil olduğu kompozisyonlar görmek mümkündür. Avrupa'da eğitim alan sanatçıların konu seçimlerinde manzarayı tercih etmeleri, hem yeteneklerinin hem de Batılı sanat ortamının üzerlerinde yarattığı etkinin bir sonucudur. Öte yandan Osmanlı toplumunun insan figürünün sanat eserlerine dahil olması hususundaki tutumu da, sanatçıları manzara temasına yöneltmiştir.

Sanatçıların Avrupa'da aldıkları eğitim ve bu durumun yarattığı etkiler ile yeni bir sürece giren Türk resminde, eğitim kurumlarının bu süreçteki etkisinden daha önce bahsetmiştik. İlk olarak askeri okullarda başlayan ve resim derslerinin de sürece dahil olmasıyla teknik ağırlıklı bir sanat eğitimi halini alan uygulamalar, manzara resmine yönelen pek çok asker ressamın yanı sıra sivil ressamların da yetişmesini sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde askeri okul mezunu olup, Avrupa'da eğitim almayan önemli sanatçılar da karşımıza çıkmaktadır. Sonuca ulaşmamızı sağlayacak bir karşılaştırma yapabilmek amacı ile bu sanatçılardan bazılarının eserlerini konu, kompozisyon, ışığın kullanımı açısından değerlendirmek yerinde olacaktır.

Bu dönemde, Avrupa'da sanat eğitimi almamasına karşın hem eğitimci hem de sanatçı yönüyle, ön plana çıkan Hoca Ali Rıza, manzara resmini ele alış yöntemiyle de önemli bir konumdadır. Sanatçının manzara konulu eserlerini doğadan ve hayali olarak iki gruba ayırabiliriz. Sanatçının manzara resimlerinde çoğunlukla Boğaziçi, Adalar ve Çamlıca gibi İstanbul'dan çeşitli görünümler karşımıza çıkmakla birlikte, bazı kompozisyonlarda tarihi dokuyu da hissettiren mimari ögeler kompozisyona dahil olmuştur. Ayrıca sanatçının, insan figürlerini manzaranın içerisinde küçük birer ayrıntı olarak ele aldığı eserleri de mevcuttur.

Batılılaşma döneminde manzara resmi, hem toplumun bakış açısından ve gelenekten kopmayan hem de Batılı etkileri hissedebildiğimiz bir konumdadır. Batılı etkilerin Türk resmine dahil olma sürecinde Asker Ressamlar'ın oynadıkları rolü; Avrupa'daki eğitim süreçlerine ve bu sürecin sanatçıların eserlerindeki yansımalarına bakarak değerlendirmeye çalıştık. Öte yandan bu dönemde sivil okulların ve buradan mezun olan öğrencilerin Türk resminin Batılılaşma dönemindeki farklı bir üslubun temsilcisi olmaları da aslında sanatın, koşulların şekillendirdiği bir olgu olduğunu kanıtlar niteliktedir. Öyle ki, sivil okullarda aldıkları teknik ağırlıklı eğitim dışında farklı bir eğitim almamış olmaları ve yaşadıkları toplum ile ayrı düşmeyen anlayışları bu öğrencilerin üsluplarını şekillendirmiştir.

"Primitifler" veya "Foto Yorumcular" adı ile anılan bu sanatçı grubu, Batılılaşma döneminde manzara resminin geldiği noktayı anlayabilmek açısından önemlidir. Büyük çoğunluğu Darüşşafaka Lisesi mezunu olan bu sanatçılar, atölye ortamında

oluşturdukları manzara resimleriyle tanınmışlardır. Asker ressamların doğadan yararlanarak ortaya çıkardıkları manzara resimleri, Primitifler'in tuvallerinde fotoğraftan yansımış gibi görünmektedir. Bu sanatçıların eserlerini meydana getirirken çeşitli fotoğraf albümlerinden yararlanmış olmaları, fotoğrafik diyebileceğimiz manzaralar ortaya çıkarmıştır. Bu manzaralar anın durduğu, sakin ve ayrıntıların incelikle işlendiği kompozisyonlar şeklindedir. Manzaralarda mimarinin temsili oldukça fazla olmakla birlikte, bu açıdan belgeleyici nitelik göstermektedirler. Bu eserlerde üslup farklılıkları olmamakla birlikte, ayrıntılarda karşımıza çıkan bazı oynamalar söz konusudur. Aynı atölyeden çıkmış olabilecekleri düşünülen bu manzaraların dönemin zevk ve beğenisini yansıtan sanat eserleri olarak saray, köşk vb. yapıların duvarlarını süslemesi de sipariş ile yapılmış olabilecekleri fikrini desteklemektedir.

Yaklaşık bir asırlık bir zaman diliminde hem dünyada hem Osmanlı Devleti'nde meydana gelen değişimlerin sanat ortamına yansıması, toplum, sanatçı, eğitim ve Batılı etkiler çerçevesinde ele alınmıştır. Yapılan değerlendirmede; bu dönemde "manzara" resminin zevk ve beğenileri yansıtmasının yanı sıra, sanatçılar için de bir ifade aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın "Katalog" kısmında kullanılan görsel malzeme, belli ölçütlere göre tasnif edilmiş olup, manzara temasının farklı sanatçılar tarafından nasıl ele alındığı ile ilgili yapılan değerlendirmede aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Bu dönemde karşımıza çıkan manzara temalı eserler sonuç kısmında genel bir bakış açısıyla ele alınmış olup, bu eserleri konuları bakımından sınıflandırmak gerekirse;

1. Doğa Manzaraları
2. Şehir ve Sokak Manzaraları
3. Deniz Manzaraları
4. Figürlü Manzaralar, olarak bir sınıflama yapmak mümkündür.

1. Doğa Manzaraları

Bu döneme ait manzara temalı eserler incelendiğinde, ağırlıklı olarak doğadan görünümlerin ele alındığı kompozisyonlar göze

çarpmaktadır. Dönemin önemli sanatçılarından Şeker Ahmed Paşa'nın doğa manzaraları, bu dönemde Batılı etkileri hissedebildiğimiz eserler olarak oldukça önemlidir. Sanatçının bu dönemde ele aldığı "orman" konulu manzara eserleri de bu gruba dahil edilebilir (Bkz. Kat. No. : 8-27). Dönemin başka bir önemli sanatçısı olan Süleyman Seyyid Bey'in de doğa manzaraları bu gruba dahil olarak çalışmamızda yer almıştır (Bkz. Kat. No. : 49-51).

2. **Şehir ve Sokak Manzaraları**

   Bu dönemde manzara temalı eserlerin pek çoğunda rastladığımız şehir ve sokak görünümleri, şehir dokusunu hissedebildiğimiz kompozisyonlar olması bakımından belgeleyici özellikler de göstermektedir. Özellikle İstanbul görünümleri bu eserlerin çoğunda hakim olmakla birlikte farklı şehir tasvirleri de karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde eğitimci yönü ile de ön plana çıkan Hoca Ali Rıza, İstanbul'un hemen her köşesinden çeşitli manzaraları tuvaline yansıtmıştır (Bkz. Kat. No. : 68-112). Oryantalist tavrıyla bilinen Osman Hamdi Bey'in de bu döneme ait şehir manzaraları çalışmamıza dahil olmuştur (Bkz. Kat. No. : 33-34, 36, 39, 41-43). Bu dönemde sokak görünümlerini sıklıkla tablolarına yansıtan bir diğer sanatçı da Hüseyin Zekâi Paşa'dır. Sanatçının tablolarında ele aldığı şehir görünümleri de dönemin manzara anlayışını yansıtmaktadır (Bkz. Kat. No. : 113-132).

3. **Deniz Manzaraları**

   Bu dönemde ele alınan deniz manzaraları, daha çok savaş sahnelerinin tasvir edildiği kompozisyonlarda karşımıza çıkmaktadır. Dönem sanatçılarından İsmail Hakkı'nın deniz savaşlarını konu alan manzara resimleri bu gruba dahil edilebilir (Bkz. Kat. No. : 134-142). Yine bu dönemde özellikle deniz savaşları konulu eserleriyle ön plana çıkan bir diğer sanatçı da Diyarbakırlı Tahsin'dir (Bkz. Kat. No. : 183-199). Hüsnü Tengüz'ün de bu döneme ait deniz manzarası olarak niteleyebileceğimiz eserleri mevcuttur (Bkz. Kat. No. : 200-204).

4. Figürlü Manzaralar

Batılılaşma döneminde ele alınan manzara temalı eserlerin büyük çoğunluğunda figürlü kompozisyonlara yer verilmemekle birlikte, yapılan incelemelerde figürlerin küçük birer ayrıntı olarak esere dahil olduğu kompozisyonlar karşımıza çıkmıştır. Süleyman Seyyid Bey (Bkz. Kat. No. : 46-47), Halil Paşa (Bkz. Kat. No. : 57-59, 62) ve Osman Hamdi Bey (Bkz. Kat. No. : 28-32, 37-39) bu dönem çalışmalarında figüre yer veren sanatçılardandır.

- Bu döneme ait manzara temalı eserler incelendiğinde, sanatçıların manzara resmine bakış açısını şekillendiren bazı faktörler tespit edilmiştir:
    1. Sanatçıların bu dönemde farklı kurumlardan aldıkları eğitimler sanat anlayışlarını etkilemiştir: Avrupa'da eğitim alan asker kökenli ressamların eserlerinde öznel yorumlar ve Batılı anlayışın etkileri kendini gösterirken, yine bu dönemde Primitifler olarak adlandırılan ve sivil okullardan mezun olan sanatçıların aynı üslupta ele alınmış diyebileceğimiz manzara temalı eserleri mevcuttur.
    2. Bu dönemde manzara temasının sanatçılar tarafından yoğun olarak tercih edilmesinin en önemli sebepleri; toplumun figür resmine olan mesafeli duruşu ve sanatçıların askeri ve sivil okullarda aldıkları teknik ağırlıklı eğitimlerdir. Döneme ait eserler incelendiğinde çok az sayıda tabloda figür resmine rastlanması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

Abadan, Yavuz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasa Sistemi'ne Geçiş Hareketleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* S. 4, Ankara, 1947.

Ağyürek, Gülşen, *"Geleneksel Türk Resim Sanatının Günümüzdeki Söylemi"* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2011.

Akbulut, Durmuş, *Türk Resminin Öncüleri: Osman Hamdi ve Batı Kuşağı*, İstanbul, 2011.

Akın, Emine Saka; Hanoğlu, Canan, "Tokat'ta Bir Konut: Madımağın Celal'in Evi", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Tokat Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj San. Ve Tic. Ltd. Şti, s. 363-383, Ankara, 2015.

Aktepe, Münir, "Abdülhamid I", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 213-216, İstanbul, 1988.

————————, "Ahmed III", *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 34-38, İstanbul, 1989.

———————— , "Tanzimat", *İslam Ansiklopedisi*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 1-10, İstanbul, 2011.

A. Altay, Suna C., "Yıldız Albümlerinden Yıldız Porselenlerine İstanbul Manzaraları", *Art-Sanat Dergisi*, S. 2, 2014.

Arık, Rüçhan, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara, 1988.

Arslan, Hidayet, "Boğaziçi'nde 18. Yüzyıldan Kalma Bir İstanbul Evinin Durumu Hakkında Sanat Tarihi Bağlamında Yeni Değerlendirmeler", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 30, S. 1, Ankara, 2014.

Ateşli, Murat, *"Geç Osmanlı Çağdaşlaşma Sürecinde Toplumsal ve Siyasal Dönüşümlerin Resim Sanatına Yansıması"*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir, 2016.

Ayan, Aydın, *MSGSÜ. İ. RESİM HEYKEL MÜZESİ KOLEKSİYONU'NDAN ÖRNEKLERLE Batı Anlayışına Dönük TÜRK RESİM SANATI'NDA GÖRÜNÜ (Manzara)*, İstanbul, 2014.

Baloğlu, H. Avni, *"Şeker Ahmet Paşa'nın Sanatı ve Sanatçı Kişiliği"*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2006.

Baş, Bilge, *"Osmanlı Estetiğinde Klasik-Romantik Bireşimi: Süleyman Seyyid"*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Başkan, Seyfi, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de* Resim, Ankara, 1997.

————————, *Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Resim*, Ankara, 2014.

Bayhan, Nevzat, *"Fırçaların Diliyle" İSTANBUL*, İstanbul, 2010.

Baykal, Buket, *"Osmanlı Porselen Sanatı"*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

Bayraktar, Nedret, "Topkapı Sarayı Müzesindeki İstanbul Manzaralı Yıldız Porselenleri", *Taha Toros Arşivi*, No: 120, 2012.

————————; Karakaşlı, Semra; Küçükerman, Önder, *Milli Saray Koleksiyonu'nda Yıldız Porseleni*, İstanbul, 1994.

Baytal, Yaşar, "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11, Ankara, 2000.

Baytar, İlona, *150 Yılın Sessiz Tanıkları Saray Porselenlerinden İzler*, İstanbul, 2007.

————————,"Sonsuza Doğru "Uçsuz Bucaksız" Bir Yol ve Şeker Ahmet Paşa'nın Manzara Resimleri", *Art Sanat Dergisi*, S. 10, 2018.

Berger, John (çev. Yurdanur Salman), *Görme Biçimleri*, İstanbul, 1986.

Beydilli, Kemal, "Mahmud II", *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s.352-357, İstanbul, 2003.

Bilim, C. Yalçın, "Osmanlılarda Eğitimin Çağdaşlaşması Askeri Okullar", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, s. 237- 244, Ankara, 2014.

Boppe, Auguste (çev. Nevin Yücel Celbiş), *XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları*, İstanbul, 1998.

Boyar, S. Pertev, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları-Hayatları ve Eserleri*, Ankara, 1948.

Bülbül, Gül, "Islahat Fermanı'nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, Konya, 1989.

Cezar, Mustafa, "Osman Hamdi Çok Yönlü Bir Kültür ve Sanat Adamıydı", *Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi*, S. 119, İstanbul, 1990.

————————, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, İstanbul, 1995.

————————, "Osmanlılarda 18. Yüzyıl Sanat ve Kültür Ortamı", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri*, Lebib Yalkın Yay. A. Ş. , s. 43-65, İstanbul, 1998.

Cimilli, H. Canan; Yurttadur, Oğuz, "III. Selim ve Döneminde Osmanlı Sarayı'ndaki Kültürel Hayatın Sanat ve Mimarideki Etkileri", *Kalemişi Dergisi*, S. 5, İstanbul, 2015.

Çağman, Filiz; Tanındı, Zeren, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, İstanbul, 1979.

Çötelioğlu, Aysel, "Geleneksel Osmanlı Resim Sanatından Batılı Anlamda Tuval Resmine Geçiş Evresinde Askeri Okullar ve Asker Ressamlar", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, s. 473-480, Ankara, 1999.

————————, *İstanbul'un 100 Ressamı*, İstanbul, 2009.

Demir, Hakan, "Batılılaşma ve Modernleşme İkileminde Çağdaş Türk Resminin Oluşumu", *Anadolu Üniversitesi Anadolu Sanat Dergisi*, S. 12, Eskişehir, 2002.

Demirarslan, Deniz, "19. Yüzyıl Türk Sivil Mimarisinde Duvar Resmi Estetiği ve İstanbul Teması", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, S. 1, 2016.

————————, "19. Yüzyıl Osmanlı Dini Mimarisinde Duvar Resmi Sanatı: Balkanlardan Kalkandelen Alaca Camii Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 80, 2016.

Diğler, Mustafa, "Osmanlı Minyatürüne Bir Bakış", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, Diyarbakır, 2000.

Dilmaç, Oğuz, "Avrupa'da Eğitim Gören Sanatçılarımızın Çağdaş Türk Sanatının Gelişimindeki Rolü", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, C. 2, S. 4, Malatya, 2012.

Edhem, Halil, *Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu*, İstanbul, 1970.

Eldem, Edhem, *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*, İstanbul, 2010.

————————, *Osman Hamdi Bey, İzlenimler 1869-1885*, İstanbul, 2015.

Eliri, İsa, "Batılılaşma Sürecinde Askeri Okullar ve Asker Ressamların Türk Resim Sanatına Etkileri", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.9, 2010.

Eren, Güler, "III. Osman", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, s. 187, Ankara, 1999.

————, "III. Mustafa", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, s. 188, Ankara, 1999.

————, "I. Abdülhamid", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, s. 193, Ankara, 1999.

Eriş, Metin, "Osmanlı Devletinde Batılılaşma Hareketleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Yeni Türkiye Yayınları, s. 1062, İstanbul, 2002.

Erol, Turan; Renda, Günsel, *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi C.1*, İstanbul, 1980.

Eyice, Semavi, "William Henry Bartlett", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 90, İstanbul, 1992.

Eyüboğlu, S. ; İpşiroğlu, M. Ş. , *Avrupa Resminde Gerçek Duygusu*, İstanbul, 1958.

Germaner, Semra, "Batı Tarzı Resmin İstanbul Yaşamına Katılışı ve Yeraldığı Ortamlar", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı Sempozyum Bildirileri*, Lebib Yalkın Yay. A. Ş. , s. 129-137, İstanbul, 1996.

————————, "Barbizon Okulu", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, YEM Yayını, s. 192, İstanbul, 1997.

————————, "İlk Türk Ressamları", *Théma Larousse (Tematik Ansiklopedi)*, C. 6, Milliyet Yayınları, s. 330-331, İstanbul, 1993-94.

————————, "Osman Hamdi Bey", *Théma Larousse (Tematik Ansiklopedi)*, C. 6, Milliyet Yayınları, s. 332-333, İstanbul, 1993-94.

————————, *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndan Örneklerle Manzara*, İstanbul, 1999.

Göktaş, Yakup, "Modern Eğitim Kurumlarının Batılılaşma Dönemindeki Gelişimi (1700-1900)", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Erzurum, 2009.

Gören, Ahmet Kamil, "Yenileşme Döneminden Cumhuriyet Dönemine Türk Resim Sanatının Evreleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, s. 428-439, Ankara, 2002.

Gülsoy, Ufuk, "Islahat Fermanı", *İslam Ansiklopedisi*, C. 19, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 185-190, İstanbul, 1999.

Gündüz, Filiz, "Osman Hamdi Bey", *İslam Ansiklopedisi*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 468-469, İstanbul, 2007.

Hatipoğlu, Oktay, *"XIX. Yüzyıl Osmanlı Camilerinde Kalem İşi Tezyinatı"*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2007.

Hayta, Necdet; Ünal, Uğur, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*, Ankara, 2003.

Haznedar, F. Mihriban, *"19. Yüzyılda Empresyonizm Akımı ve Fotoğraf İlişkisi"*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2015.

İbrahimzade, Kemal, "Rus Ressam Gavrila Sergeyev'in İstanbul Manzaraları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 32, Ankara, 2012.

İnaç, Cihan, *"Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Asker Ressamlar'ın Sanat Eğitimi'ne Katkıları"*, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016.

İnankur, Zeynep, "Manzara", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, YEM Yayını, s. 1170, İstanbul, 1997.

İnce, Aslıhan, *"Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonu'ndaki Delailü'l Hayrat'larda Yer Alan Mekke ve Medine Minyatürleri"*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

İrepoğlu, Gül, "18. Yüzyıl Betimlemesine Bakış", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri*, Lebib Yalkın Yay. A. Ş. , s. 161-173, İstanbul, 1998.

İskender, Kemal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Resmi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, s. 1308-1318, İstanbul, 1985.

İslimyeli, Nüzhet, *Asker Ressamlar ve Ekoller*, Ankara, 1965.

Kalyoncu, Hülya, *"Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonu'nun Değerlendirilmesi"*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

Karabulut, Mustafa, "Tanzimat Döneminde Osmanlının Yenileşme Sürecine Bir Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, S. 187, İstanbul, 2010.

Karagöz, Mehmet, "Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* S. 6, Ankara, 1995.

Karayel G., Evren, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Günlük Yaşam ve Türk Resim Sanatında Çağdaş Dönem Öncesine Yansımalar", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, S. 2, 2012.

Kayalı, Kurtuluş, "Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Ordu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, s. 1250, İstanbul, 1985.

Kıbrıs, R. Barış, *Düşlerin Kenti: İstanbul, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu'ndan Seçilmiş Yapıtlarla 17. Yüzyıldan 20. Yüzyıl Başlarına Osmanlı'da Gündelik Yaşam ve İstanbul Manzaraları*, İstanbul, 2008.

Kılıç, Aylin, *"Asker Ressamlar Kuşağı Temsilcilerinden Hüseyin Zekai Paşa ve Ahmet Ziya Akbulut"*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Kılıç, Erol, "Teknik ve Üslup Bakımından 1930'lara Kadar Türk Resmi'nde Manzara", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 21, Erzurum, 2008.

Kılıç, Hüsna, *"16-18. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinin Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi ve Çağdaş Yorumları"*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2015.

Kılıçbay, Mehmet Ali, "Osmanlı Batılaşması", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, s. 147, İstanbul, 1983.

Koçyiğit, Ö. Kürşat, *"II. Abdülhamit Dönemindeki Mesleki Okulların Modernleşmeye Etkileri"*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 2019.

Köksal, Merve; Sinanlar Uslu, Seza, "II. Abdülhamid Döneminde Resim Sergileri ve Saray Tablo Koleksiyonu'nun Gelişimi", *Milli Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*, S. 18, İstanbul, 2019.

Közleme, Arif Olgun, "Buhranların Gölgesinde III. Selim ve II. Mahmud Dönemi Modernleşme Girişimleri", *Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 12, 2018.

Kurtaran, Uğur, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri", *Türk Çalışmaları Dergisi*, S. 8, 2013.

Küçük, Cevdet, "Abdülmecid", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 259-263, İstanbul, 1988.

Macun, Fulya, *"III. Mustafa ve Zamanı (1757-1774)"*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1996.

Mahir, Banu, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul, 2005.

Mercan, Seyhan, *"Türk Resminde Batılılaşma Sürecinde Askeri Ressamların Rolü"*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2000.

Müftüoğlu, Mustafa O. , "XIX. Yüzyıl Türk Resim Sanatı ve Biçimsel Sorunları", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 14, Erzurum, 2008.

Okçuoğlu, Tarkan, *"18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı"*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2000.

Ortaylı, İlber, "Batılılaşma Sorunu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, s. 134, İstanbul, 1983.

————, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, 2018.

Ögel, Semra, "19. Yüzyıl Asker Türk Ressamları", *Türk Kültürü Dergisi*, S. 22, Ankara, 1964.

Öndin, Nilüfer, "Türk Manzara Resmi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Muğla, 2000.

Ötünç, Sevgi, *"Çağdaş Türk Resminde Bursa Manzaraları"*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

Özbek, Yıldıray, "Kapadokya'da Osmanlı Dönemi Duvar Resimlerinde Kent Tasvirleri", *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, Antalya, 2014.

Özcan, Abdülkadir, "Lale Devri", *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 81-84, İstanbul, 2003.

———————,"Mahmud I", *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı E-Yayınevi, s. 348-352, İstanbul, 2003.

Özel, Ahmet, *"19. Yüzyılda Osmanlıda, Batı Anlayışı Doğrultusunda Manzara Resmi"*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 1996.

Özkan, Çağdaş, *"Soyut ve Soyutlamacı Eğilimler Kapsamında Türk Resminde "Manzara""*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

Özsezgin, Kaya, "Çağdaş Resmimizde Etkileşim Sorunu", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sanat Sempozyumu (Tebliğler)*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları: 1-2, s. 13-21, Ankara, 1985.

Özsu, A. Can, *"Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesinde Gayrimüslim Sanatçılar"*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Papila, Aytül, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma Dönemi'nde Resim Sanatı'nın Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliği'nin Resimsel Anlatımı", *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, S. 1, Ankara, 2008.

Rado, Şevket, *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri: Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, İstanbul, 2019.

Read, Herbert (çev. Güner İnal ve Nuşin Asgari), *Sanatın Anlamı*, İstanbul, 1974.

Renda, Günsel, *Batılılaşma Dönemi'nde Türk Resim Sanatı (1700-1850)*, Ankara, 1977.

———————, "Milli Saraylar'ımızın Resim Sanatı Açısından Önemi", *TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri*, Ofset Yapımevi, s. 171-180, İstanbul, 1985

———————, "19. Yüzyılda Kalemişi, Nakış ve Duvar Resmi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, s. 1530, İstanbul, 1985.

———————, "Kitap Sanatının Etkin Bir Türü: Minyatür", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sanat Sempozyumu (Tebliğler)*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları: 1-2, s. 459-467, Ankara, 1985.

———————, "Ressam Konstantin Kapıdağlı Hakkında Yeni Görüşler", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı*, Lebib Yalkın Yay. A. Ş. , s. 139-162, İstanbul, 1996.

———————, "Minyatür", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, YEM Yayını, s. 1262-1271, İstanbul, 1997.

Rona, Zeynep, "İzlenimcilik", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, YEM Yayını, s. 900-901, İstanbul, 1997.

Sevim, S. Sibel, "Türkiye'de Porselen Dekorları Üzerine Bir Araştırma", *Anadolu Sanat Dergisi*, S. 3, 1995.

Sevinç Kaya, Gülsen, "Sultan Abdülaziz ve Döneminin Resim Sanatı", *Milli Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*, S. 17, İstanbul, 2019.

Soydan, Atakan, *"II. Abdülhamid Dönemi Türk Modernleşmesi"*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2018.

Şahin, Ayşe Pelin, *"19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Duvar ve Tuval Resminde Manzara Olgusu Üzerine Bir Örnekleme: Şale Köşkü",* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.

Şahin, Özlem, *"Sultan I. Abdülmecid ve Batılılaşma Sürecine Katkıları (1839-1861)"*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 2013.

Şeker, Murat, "Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S. 2, Sivas, 2007.

Şener, Dilek, *"XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri"*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2011.

———————, "Soma Hızırbey (Çarşı) Camii Duvar Resimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 10, 2014.

Şimşek, Ali Rıza, *"Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü"*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006.

Tanındı, Zeren, *Türk Minyatür Sanatı,* Ankara, 1996.

Tanör, Bülent, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, s. 10, İstanbul, 1983.

Tansuğ, Sezer, "Türk Resim Sanatında Fotoğraf Kullanımına İlişkin Sorunlar", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sanat Sempozyumu (Tebliğler)*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları: 1-2, s. 21-27, Ankara, 1985.

———————, *Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar,* Ankara, 1997.

Terzi, İhsan, "Mehmed Esad'ın Mir'at-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye Adlı Eserlerine Göre 19. Yüzyıl Türk Resmi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, Samsun, 1989.

————————, "Halil Paşa'nın Askeri Eğitim Öğretimi ve Resim Sanatı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, Samsun, 2015.

Turani, Adnan, *Türkiye İş Bankası Koleksiyonundan Örneklerle Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı*, Ankara, 1977.

————————, *Dünya Sanat Tarihi*, İstanbul, 2010.

Turgut, Naciye, *"Türk Sanatında İstanbul Tutkunu Bir Resim Ermişi "Hoca Ali Rıza"*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

————————,"Hoca Ali Rıza'nın Üsküdar'ı", *1.Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, s. 204-217, İstanbul, 2004.

Uçar, Metin, "Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi Mimarisinde İstanbul Tasvirli Duvar Resimleri", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 7, 2013.

Uluant, Halet, *"Ekrem Hakkı Ayverdi ve Koleksiyonundan Seçme Eserler"*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

U. Nalcıoğlu, Belkıs, "Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkleri", *MANAS Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, Kırgızistan, 2005.

Uygun, Mustafa, *"Başlangıçtan 1950'lere Kadar Türk Resminde Manzara"*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Uzun Aydın, Derya, "Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış", *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, İstanbul, 2013.

Ünal, Uğur, *"III. Selim Dönemi Islahat Çabaları (Nizam-ı Cedid)",* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

Ürekli, Fatma, "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Sarayında Nişanlarla Takdir ve Taltif Edilen Ressam Ayvazovki'nin Bilinmeyenleri", *Milli Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*, S. 17, İstanbul, 2019.

Yaşa, K. Selçuk, *"Romantik Peyzaj Resminde Biçim ve Anlam İlişkisi"*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2019.

Yetik, Sami, *Ressamlarımız*, İstanbul, 2016.

Yetiş, Ezgin, *"19. Yüzyılda İzmir ve Çevresindeki Osmanlı Dönemi Yapılarında Görülen Sıvaüstü Manzara Resimleri ve Özgün Uygulamalar"*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

Yum, Şule, *"Milli Saraylarda Duvar ve Tavanlarda Yer Alan Doğa ve Mimari Konulu Manzara Resimleri"*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991.

————, "İstanbul'da 19. Yüzyıl Saray Yapıları ve Batı Özellikli Duvar ve Tavan Resimleri", *Antik & Dekor Dergisi*, S. 19, İstanbul, 1993.

İnternet Kaynakları:

https://onedio.com/haber/osmanlinin-en-basarili-topografik-haritalar-ustadi matrakci-nasuh-un-18-harika-minyaturu-687779. (04.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://www.tarihlisanat.com/matrakci-nasuh-minyaturleri/. (04.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://tr.pinterest.com/pin/539306124113949173/?lp=true. (04.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://twitter.com/seda_ozen/status/887938684552699904. (04.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://www.ceviriblog.com/2019/07/26/osmanlida-ahsap-saraylar/ (08.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

http://tarihvemedeniyet.org/2017/06/senlik-var-iii-ahmedin-dort-sehzadesinin-sunnet-dugunu-1720.html (08.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://islamansiklopedisi.org.tr/atai-nevizade (08.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://tr.pinterest.com/pin/411164640968541917/?lp=true (09.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

http://turkishculture.org/dia/index.php?lang=tr&country=1&city=2&status=83&attribute=84&page=list&page_no=2 (10.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08003075.pdf (11.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

http://www.antikalar.com/topkapi-sarayinin-eser-i-istanbul-damgali-porselenleri (12.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=22736 (17.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://restoret.wordpress.com/2014/07/04/istanbulun-en-eski-evi/ (18.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://twitter.com/seda_ozen/status/880821118462029824 (18.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://twitter.com/seda_ozen/status/880130746048032771 (18.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

http://www.mustafacambaz.com/categories.php?cat_id=73&page=1 (19.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://islamansiklopedisi.org.tr/aynalikavak-sarayi (19.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

http://www.mustafacambaz.com/categories.php?cat_id=71 (19.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://saatleriayarlamaenstitusubaskani.tumblr.com/post/132742111906/ayd%C4%B1n-ko%C3%A7arl%C4%B1da-bulunan-cihano%C4%9Flu-camiinin (19.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://edebiyatmedebiyat.wordpress.com/foto/resim/kocarli-cihanoglu-camii/#jp-carousel-4068 (19.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://acipayam.bel.tr/yazir-camii/ (19.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://twitter.com/seda_ozen/status/1136559392483155968 (19.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yozgat/gezilecekyer/bascavus-camii (23.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/merzfon-kara-mustafa-pasa-cam (23.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://www.ayrintilihaber.com.tr/romantik-cakiraga-konagi-resimleri,31.html (23.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://i.pinimg.com/originals/5f/01/f2/5f01f2753ec9135420d2487165afd9cc.jpg (23.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/demirciler-konagi (24.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://twitter.com/eskidar1/status/973578051308150785 (24.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://twitter.com/Seda_Ozen/status/1102440545727721472 (24.12.2019 tarihinde erişim sağlandı).

https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-k/kaufmann-adolf/adolf-kaufmann-hayati-ve-eserleri/ (18.02.2020 tarihinde erişim sağlandı).

RESİMLER

Resim No 1: İstanbul tasviri, Mecmu-ı Menâzil, Matrakçı Nasuh (1537).

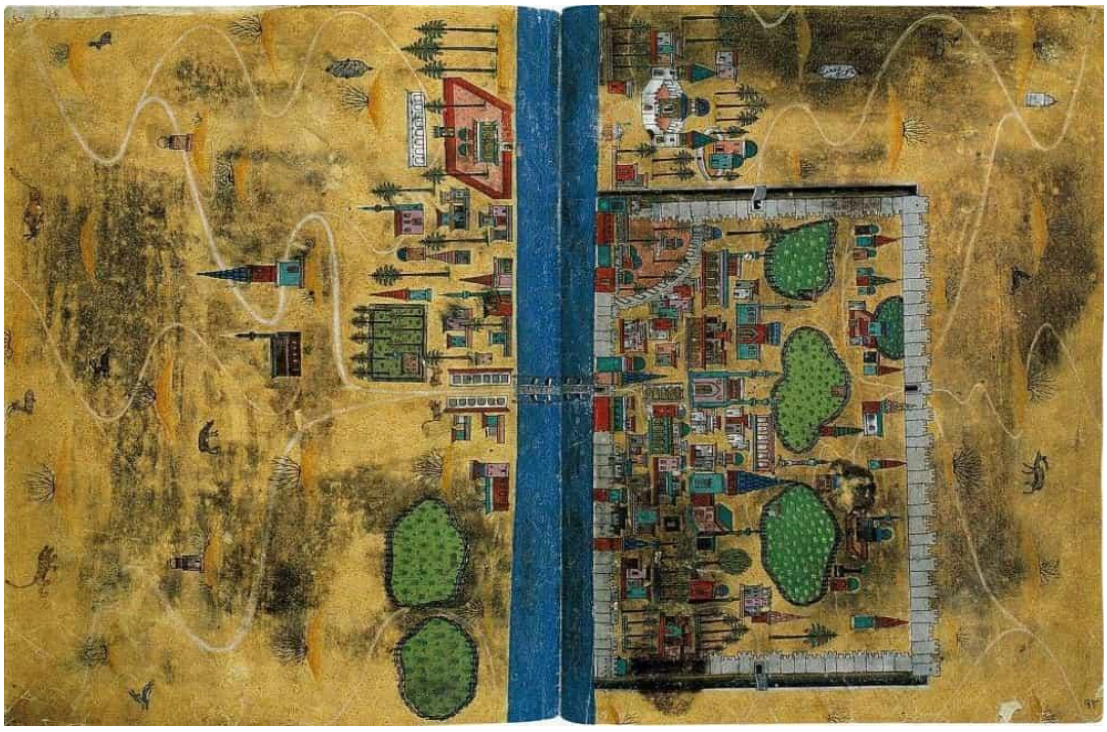

Resim No 2: Bağdat tasviri, Mecmu-ı Menâzil, Matrakçı Nasuh (1537).

Resim No 3: Halep tasviri, Mecmu-ı Menâzil, Matrakçı Nasuh (1537).

Resim No 4: Tebriz tasviri, Mecmu-ı Menâzil, Matrakçı Nasuh (1537)

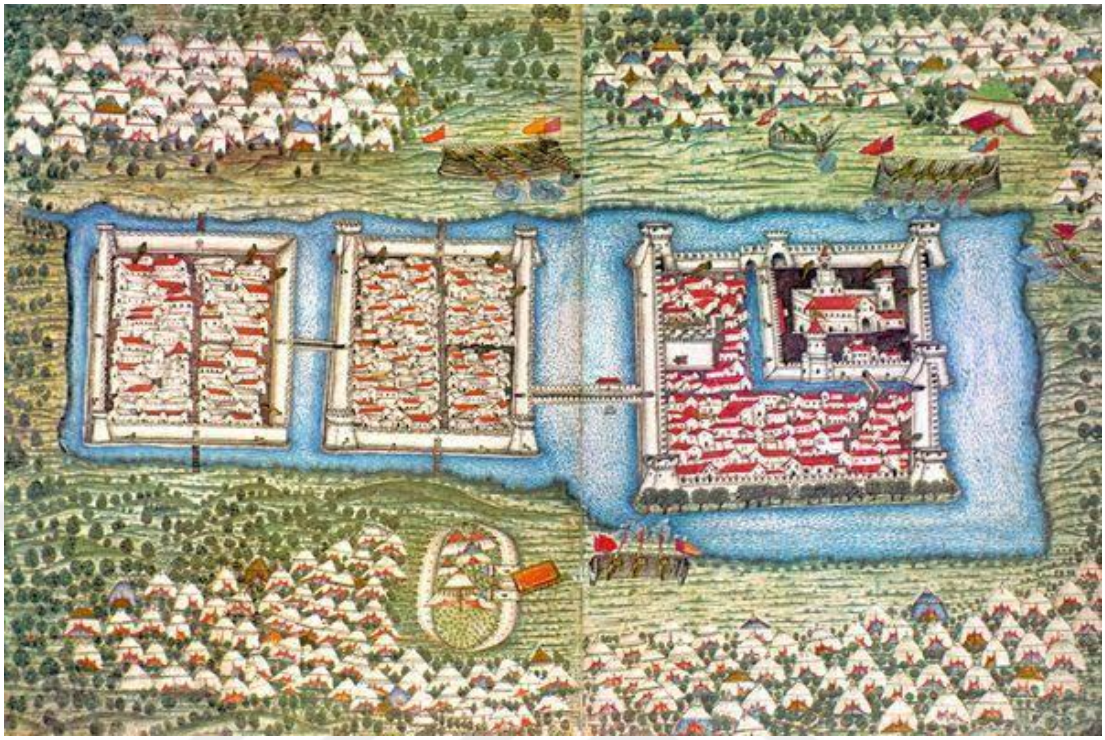

Resim No 5: Zigetvar Kalesi'nin kuşatılması, "Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar", Nakkaş Osman (1568-69)

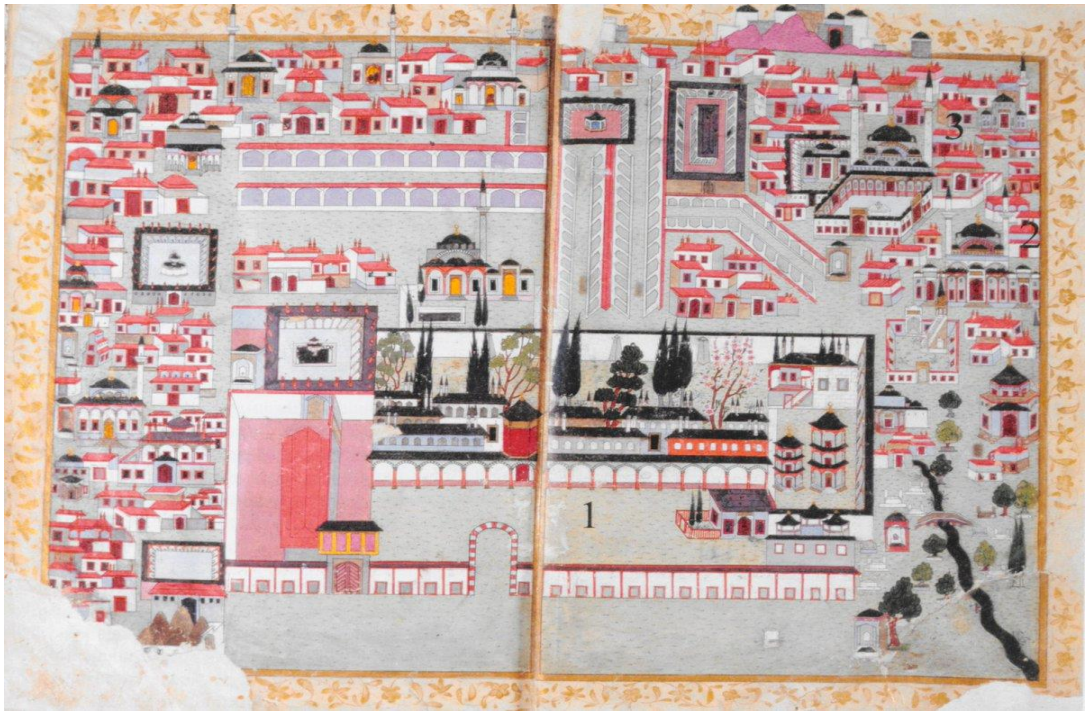

Resim No 6: Manisa tasviri, "Şehname-i Al-i Osman", Talikizâde Mehmed Suphi Çelebi (1603)

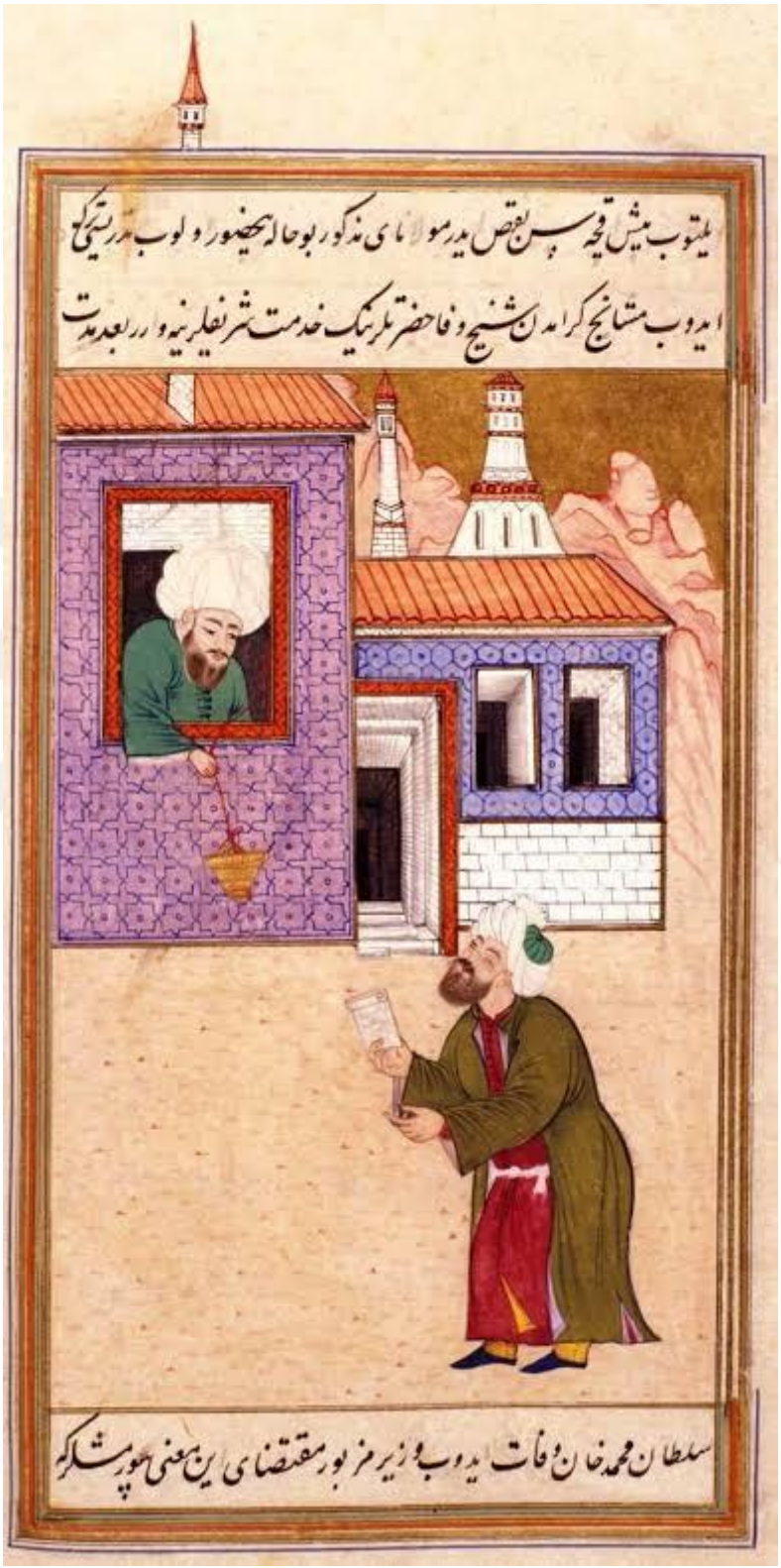

Resim No 7: Zenbilli Ali Efendi tasviri, "Tercüme-i Şakâ'ik-i Numâniye", Ahmed Nakşî (1618-1622).

Resim No 8: Seyahat eden bir Bey'in yolda konaklaması, (XVII. yy. ikinci yarısı).

Resim No 9: Aynalıkavak Kasrı tasviri, "Gazneli Mahmud Mecmuası", Mahmud Gaznevî (1685).

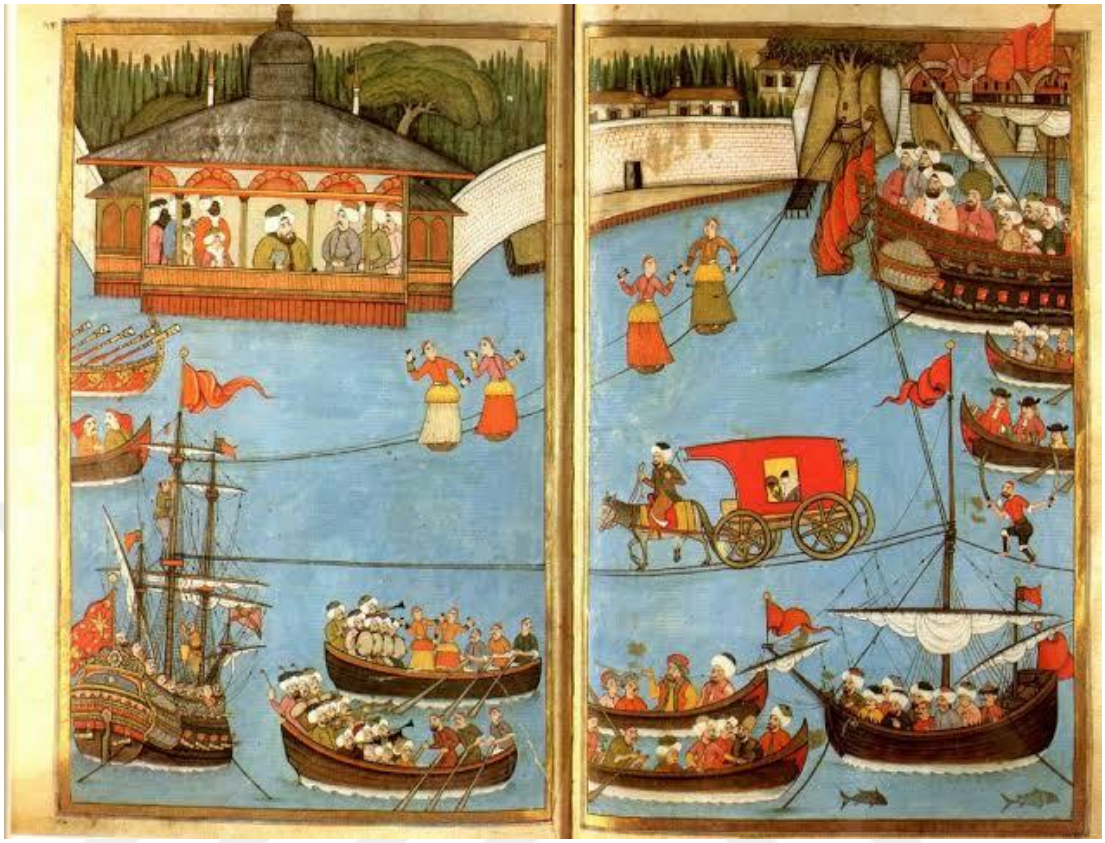

Resim No 10: Haliç tasviri, "Sûrnâme-i Vehbî", Levnî (1720).

Resim No 11: Anadolu Hisarı tasviri, "Hamse", Hattat Çavuşzâde Hayrullah Hayri (Nevizâde Atâî) (1721).

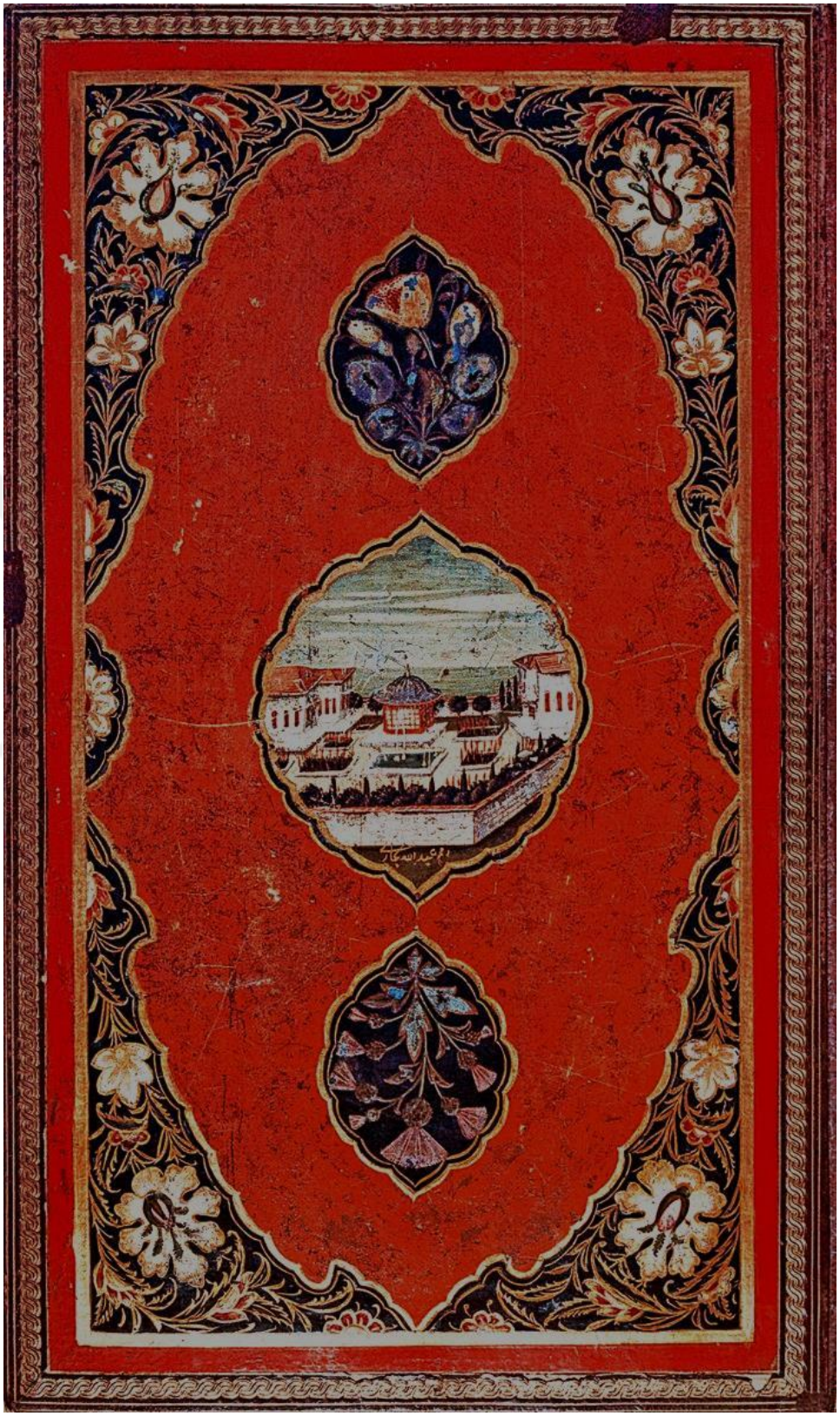

Resim No 12: Lake cilt kapağı üzerindeki şemse içerisinde Kıyı Kasrı tasviri, Abdullah Buharî (1728-29).

Resim No 13: Lake cilt kapağı üzerindeki şemse içerisinde Bahçeli Köşk tasviri, Abdullah Buharî (1728-29).

Resim No 14: Medine tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.).

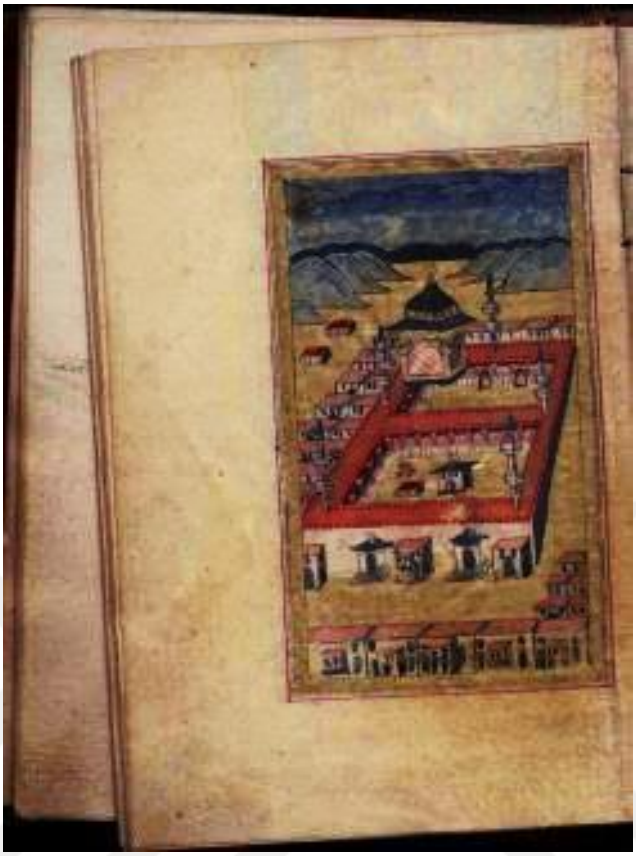

Resim No 15: Medine tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.).

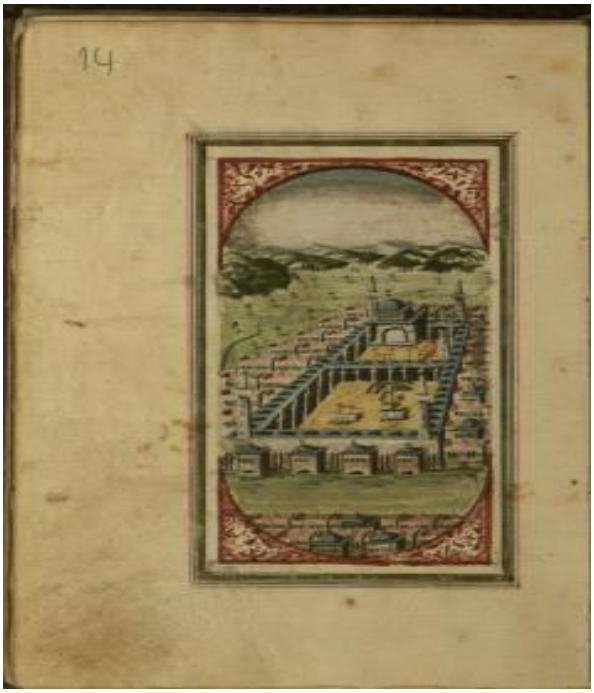

Resim No 16: Medine tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.)

Resim No 17: Mekke tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.).

Resim No 18: Mekke tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.).

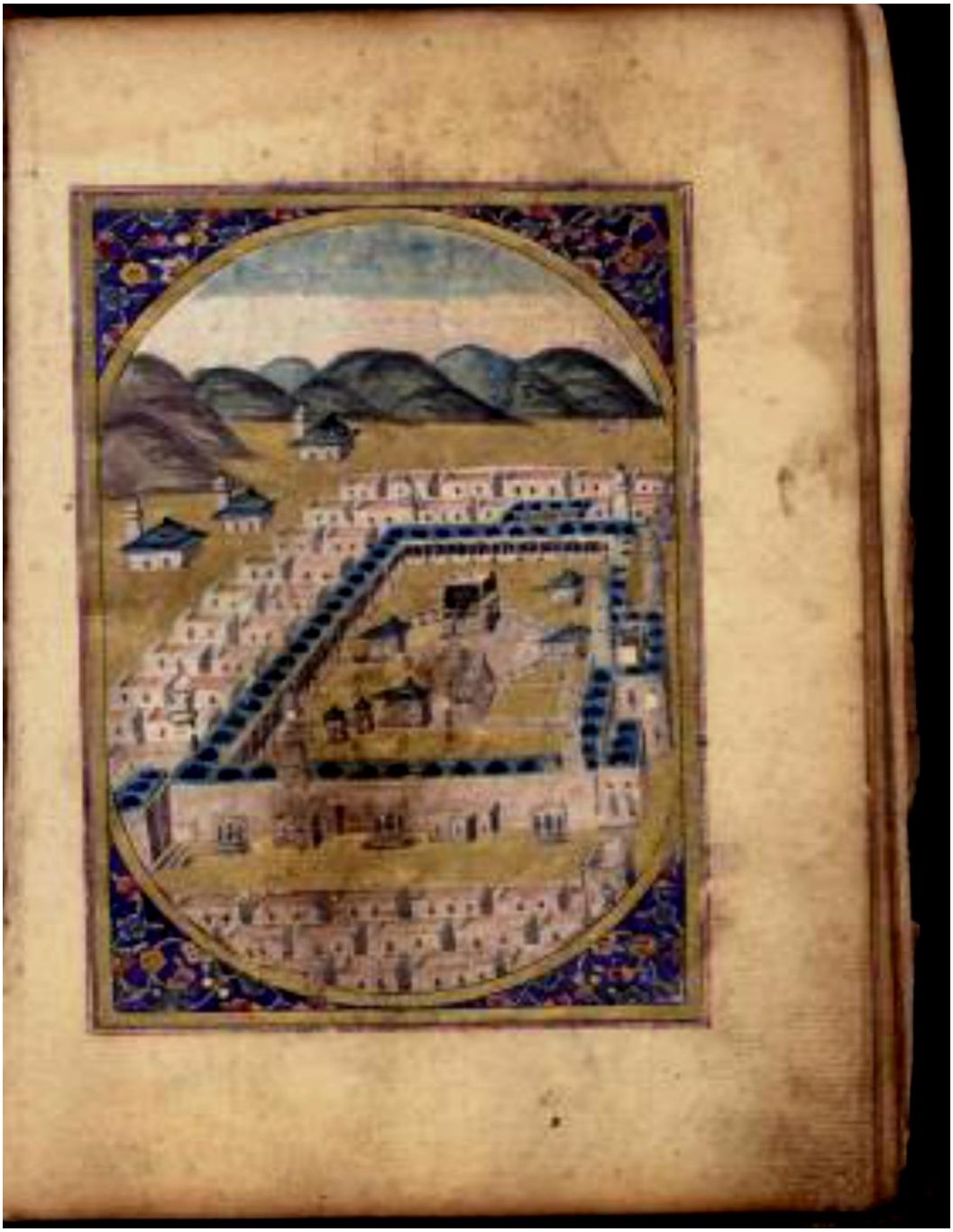

Resim No 19: Mekke tasviri, "Delail-el-Hayrat", Cazulî (XVIII. yy.).

Resim No 20: “Zenânnâme”, Fazıl Enderunî (XVIII. yy. ikinci yarısı).

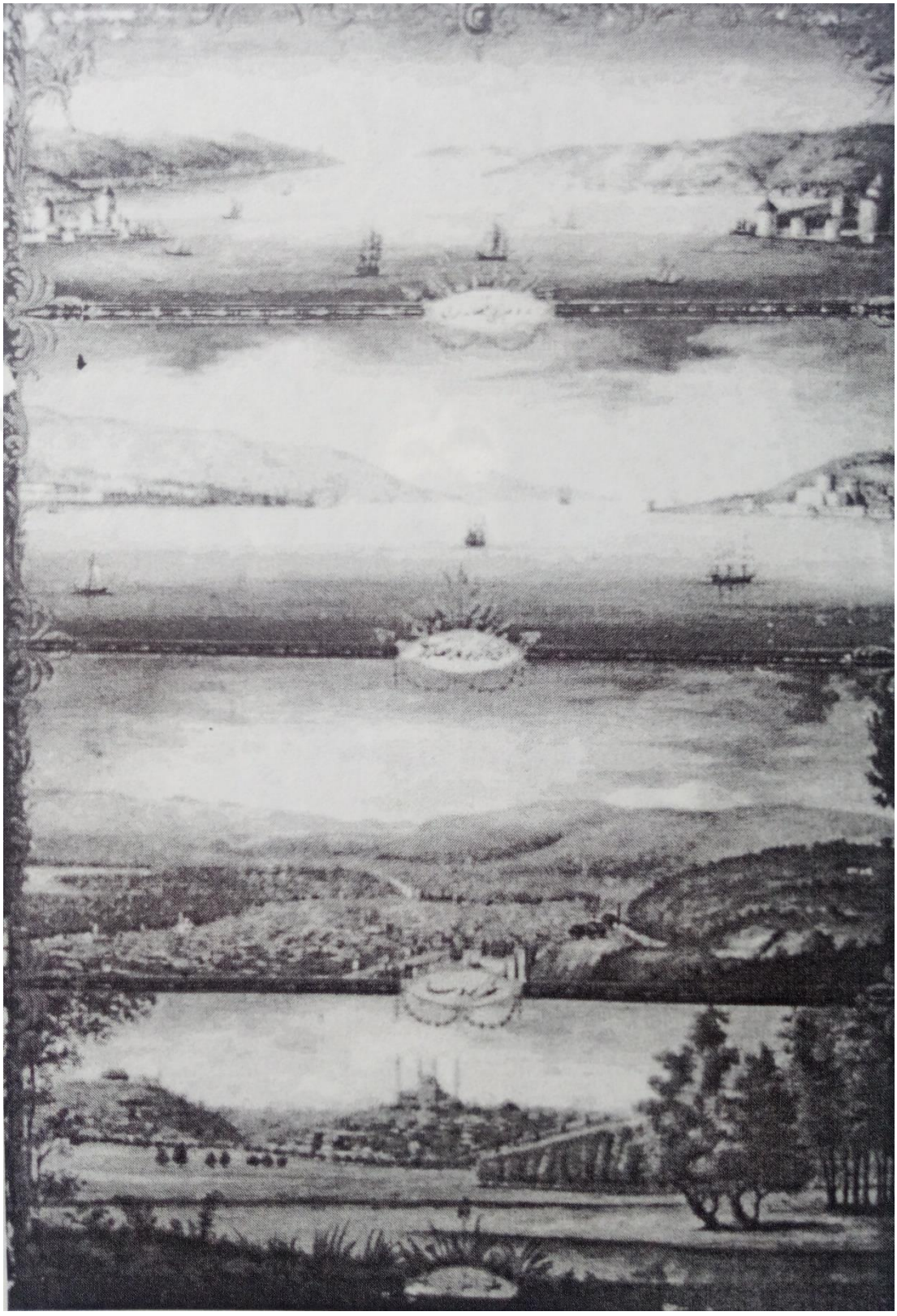

Resim No 21: Manzara tasvirli cilt kapağı (ön kapak), Kapıdağlı Konstantin (XVIII, yy. sonu).

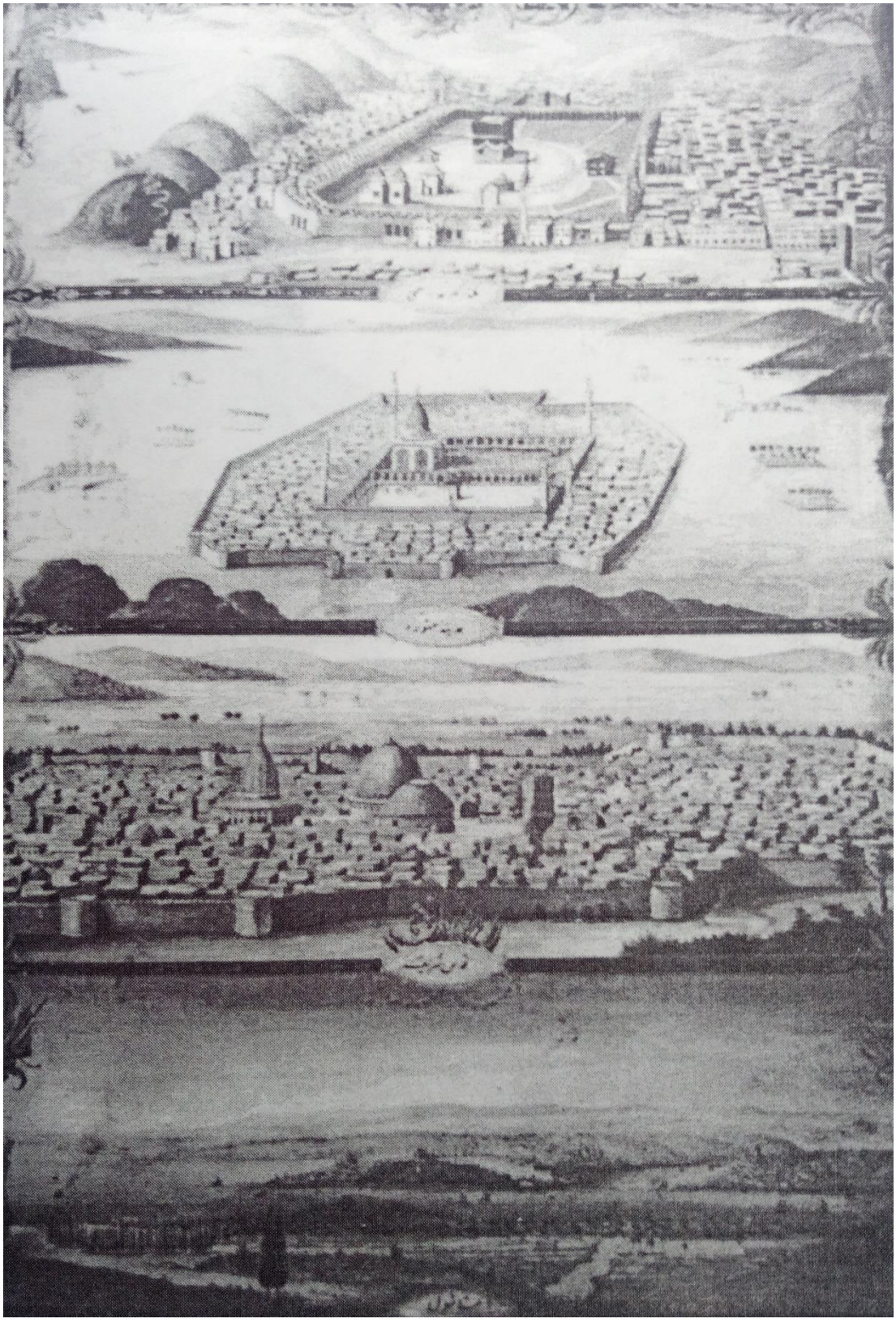

Resim No 22: Manzara tasvirli cilt kapağı (üst kapak), Kapıdağlı Konstantin (XVIII, yy. sonu).

Resim No 23:İstanbul görünümü, "Divan-ı İlhami'den Müntehab", Kapıdağlı Konstantin (III. Selim) (XVIII, yy. sonu).

Resim No 24: İstanbul görünümü, "Divan-ı İlhami'den Müntehab", Kapıdağlı Konstantin (III. Selim) (XVIII, yy. sonu).

Resim No 25: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811).

Resim No 26: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811).

Resim No 27: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811).

Resim No 28: Kent-kasaba tasviri, "Sefaretnâme-i İran", Bozoklu Osman Şakir (1811).

Resim No 29: Manzara tasvirli yazı çekmecesi, (XIX yy.).

Resim No 30: Manzara tasvirli mobilya, Kapıdağlı Konstantin (XIX. yy.).

Resim No 31: Eser-i İstanbul porselen çaydanlık, (XIX. yy.).

Resim No 32: Eser-i İstanbul porselen testi ve kapaklı sahan, (XIX. yy.).

Resim No 33: Yıldız Porseleni Vazo, Halid imzalı (1894).

Resim No 34: Yıldız Porseleni Vazo, Halid imzalı (1898).

Resim No 35: Yıldız Porseleni Vazo, İmzasız (1897).

Resim No 36: Y. P. Vazo, Halid (1899).

Resim No 37: Y. P. Vazo, Nicot (1894).

Resim No 38: Yıldız Porseleni Hokka takımı tepsisi, Halid Naci imzalı (1896)**.**

Resim No 39: Y. P. Tabak, Halid (1894).

Resim No 40: Y. P. Tabak, U. Avergne (1894).

Resim No 41: Yıldız Porseleni Tabak, Mardiros (1894).

Resim No 42: Yıldız Porseleni Duvar tabağı, Hüseyin Zekai Paşa (1896).

Resim No 43: Yıldız Porseleni Levha, Halid imzalı (1894),

Resim No 44: Yıldız Porseleni Sigaralık, İmzasız (1897).

Resim No 45: Yıldız Porseleni Kutu, Andon Miyazyan imzalı (1894).

Resim No 46: İki renkli şerit manzara, (1780), İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Aynalı Oda).

Resim No 47: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Gözdeler Dairesi), (XVIII. yy. ortaları).

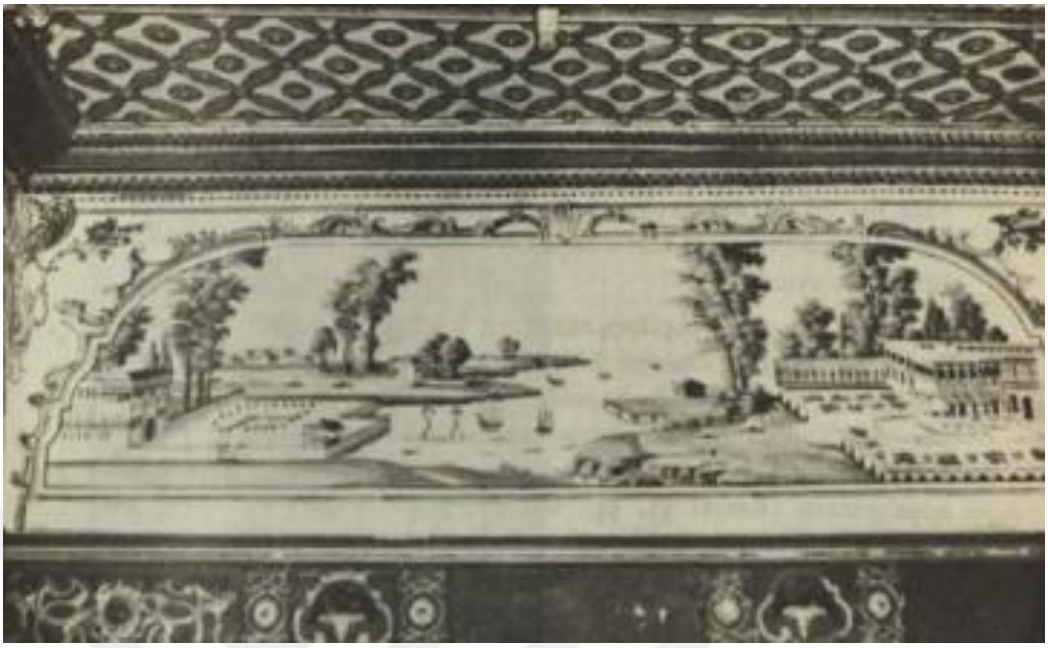

Resim No 48: İstanbul, Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Dairesi (Valide Sultan Oturma Odası), (XVIII. yy. ortaları)

Resim No 49: İstanbul, Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Dairesi (Valide Sultan sofası merdivenleri), (XVIII. yy. sonları)

Resim No 50: İstanbul, Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Dairesi (Valide Sultan sofası), (XVIII. yy. sonları).

Resim No 51: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Valide Sultan Dairesi), (XVIII. yy. sonları).

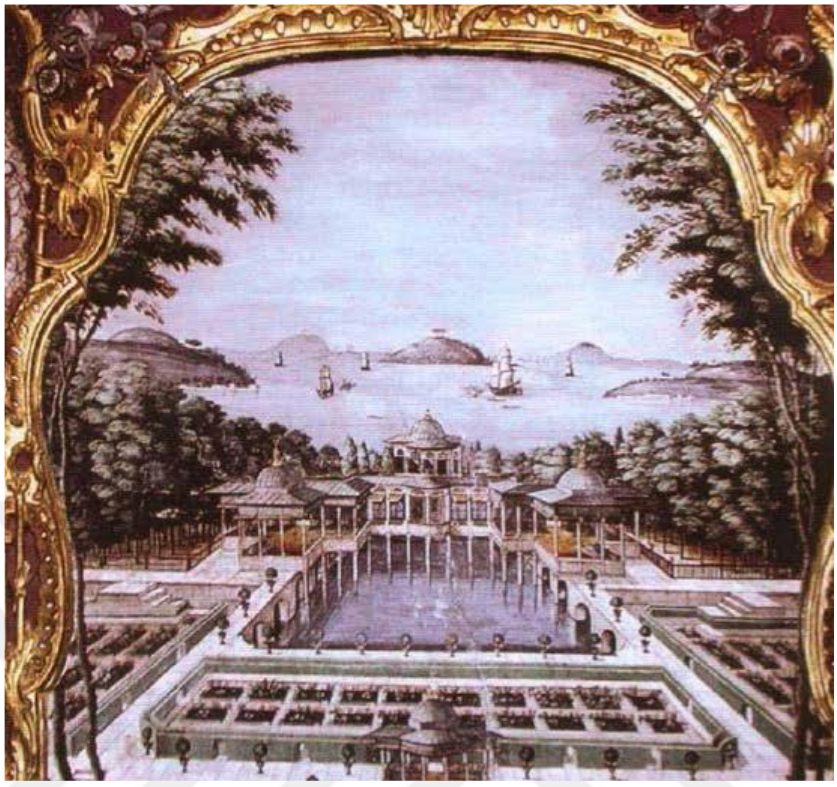

Resim No 52: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (Valide Sultan Dairesi ocak üstü duvarı), (XVIII. yy. sonları).

Resim No 53: İstanbul, Topkapı Sarayı Harem Dairesi (III. Selim Meşk Odası), (XVIII. yy. sonları).

Resim No 54: İstanbul, Kavafyan Konağı (Üst kat manzaralı oda tavan bordür ve eteği), (1751).

Resim No 55: İstanbul, Kavafyan Konağı (Gelin odası kubbesinden manzara detayı), (1751).

Resim No 56: İstanbul, Kavafyan Konağı (Gelin odası duvar nişinde yer alan bahçe tasviri), (1751).

Resim No 57: İstanbul, Sadullah Paşa Yalısı (Niş içinde Şerefabad Kasrı tasviri), (XIX. yy. ikinci çeyreği).

Resim No 58: İstanbul, Sadullah Paşa Yalısı (Niş içinde Topkapı Sarayı ve sahil tasviri), (XIX. yy. ikinci çeyreği).

Resim No 59: İstanbul, Edip Efendi Yalısı (Manzaralı duvar şeridi), (XIX. yy. ikinci yarısı).

Resim No 60: İstanbul, Başmabeynci Konağı (Manzaralı pano), (XIX. yy. ikinci yarısı).

Resim No 61: İstanbul, Dolmabahçe Sarayı (212 numaralı oda), (XIX. yy.).

Resim No 62: İstanbul, Dolmabahçe Sarayı (212 numaralı oda), (XIX. yy.).

Resim No 63: İstanbul, Dolmabahçe Sarayı (212 numaralı oda), (XIX. yy.).

Resim No 64: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Abdülaziz'in yatak odası tavan resimleri), (XIX. yy.).

Resim No 65: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Kaptan-ı Derya Odası tavan resimleri), (XIX. yy.).

Resim No 66: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Yerli Misafir Odası tavan resimleri), (XIX. yy.).

Resim No 67: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı (Selamlık Salonu tavan resmi), (XIX. yy).

Resim No 68: İstanbul, Aynalıkavak Kasrı (Arz Odası niş içinde manzara tasviri), (XIX. yy.).

Resim No 69: İstanbul, Yıldız-Şale Kasr-ı Hümayunu (Sedef salona giden merdiven duvar resmi), (XIX. yy.).

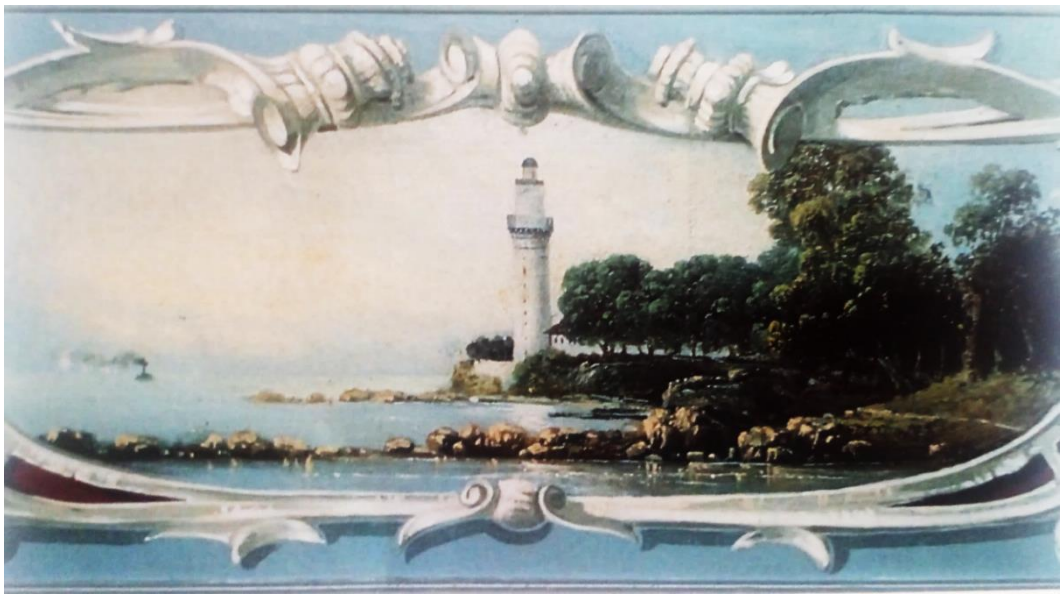

Resim No 70: İstanbul, Yıldız-Şale Kasr-ı Hümayunu (16 numaralı oda tavan resmi), (XIX. yy.).

Resim No 71: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Harim doğu duvarı), (XVIII. ikinci yarısı).

Resim No 72: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Harim batı duvarı), (XVIII. ikinci yarısı).

Resim No 73: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Mihrap detayı), (XVIII. ikinci yarısı).

Resim No 74: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii (Kubbe eteği detayı), (XVIII. ikinci yarısı).

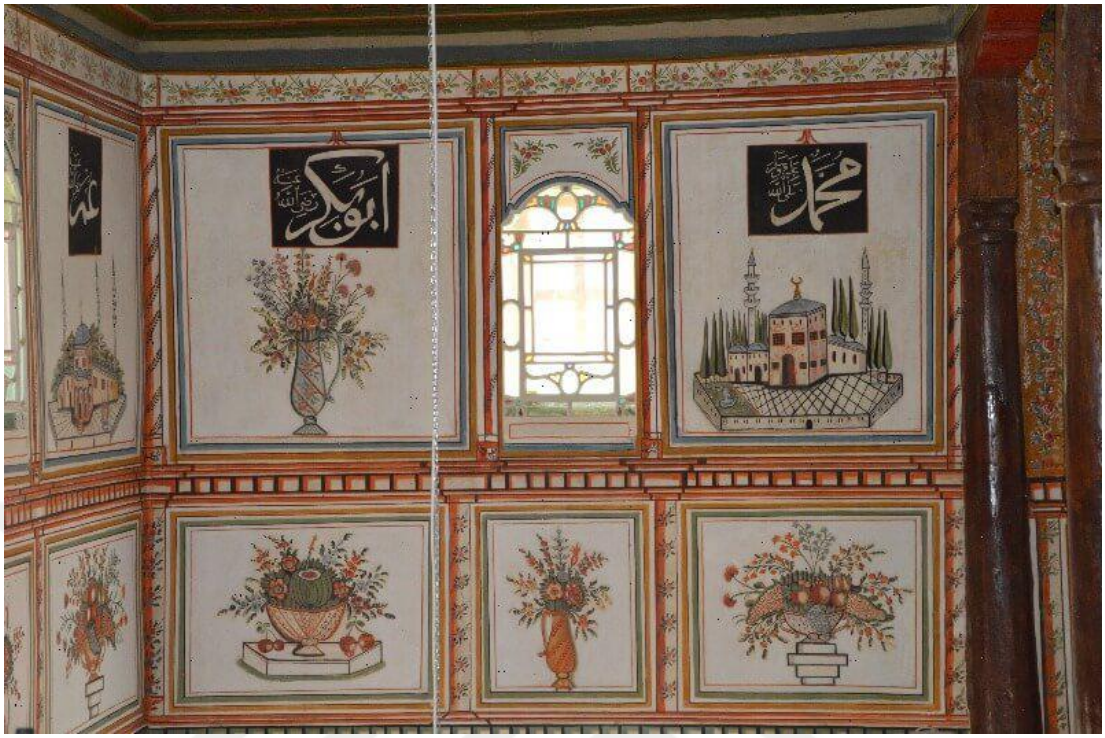

Resim No 75: Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii (Harim güney duvarı), (1802).

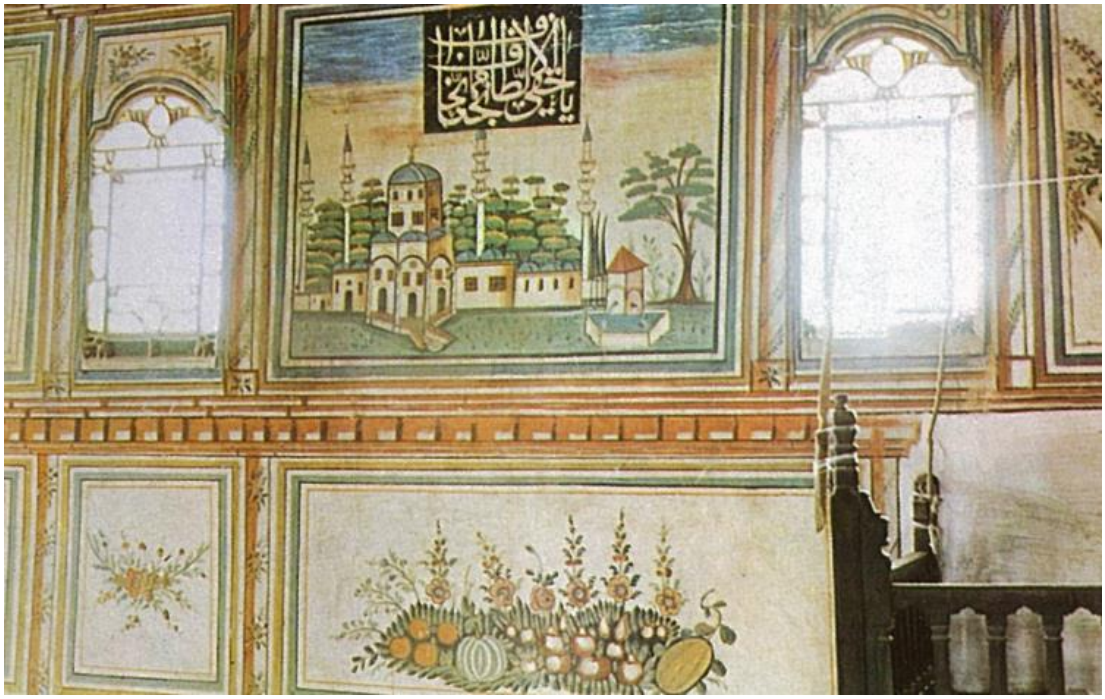

Resim No 76: Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii (Harim batı duvarı), (1802).

Resim No 77: Denizli, Acıpayam Yazır Köyü Camii (Mihrap detayı), (1802).

Resim No 78: İzmir, Şadırvanaltı Camii (Kubbe detayı), (XVII. yy.).

Resim No 79: İzmir, Şadırvanaltı Camii (Tonoz detayı), (XVII. yy.).

Resim No 80: İzmir, Şadırvanaltı Camii (Kemer alınlığı detayı), (XVII. yy.).

Resim No 81: Manisa, Kırkağaç Çiftehanlar Camii (Harim doğu duvarı), (?).

Resim No 82: Manisa, Kırkağaç Çiftehanlar Camii (Harim kuzey duvarı), (?).

Resim No 83: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Son cemaat yeri pencere alınlığı-doğu), (1791-92).

Resim No 84: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Son cemaat yeri pencere alınlığı-batı), (1791-92).

Resim No 85: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Harim kuzey duvarı giriş kapısı alınlığı), (1791-92).

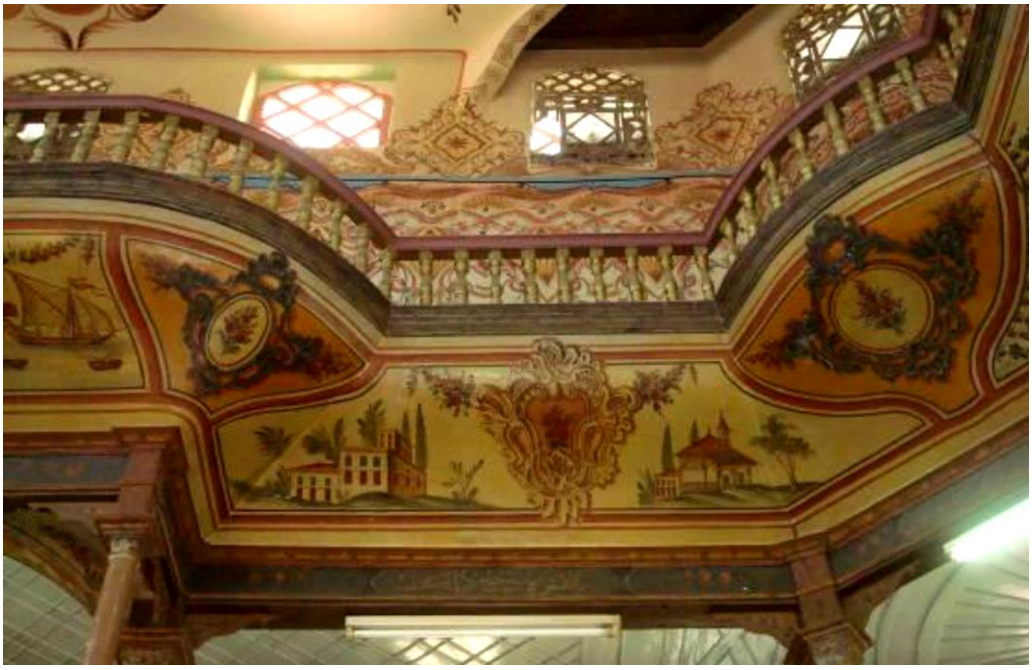

Resim No 86: Manisa, Soma Hızırbey Camii (Mahfil detayı), (1791-92).

Resim No 87: Yozgat, Başçavuş Camii (Harim, manzaralı şerit), (1800-01).

Resim No 88: Yozgat, Başçavuş Camii (Harim, manzaralı şerit, detay), (1800-01).

Resim No 89: Yozgat, Başçavuş Camii (Harim, manzaralı şerit, detay), (1800-01).

Resim No 90: Amasya, Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii (Şadırvan kubbesi), (1666).

Resim No 91: İzmir, Birgi Çakırağa Konağı (Kışlık odası, İstanbul manzarası), (XIX. yy.).

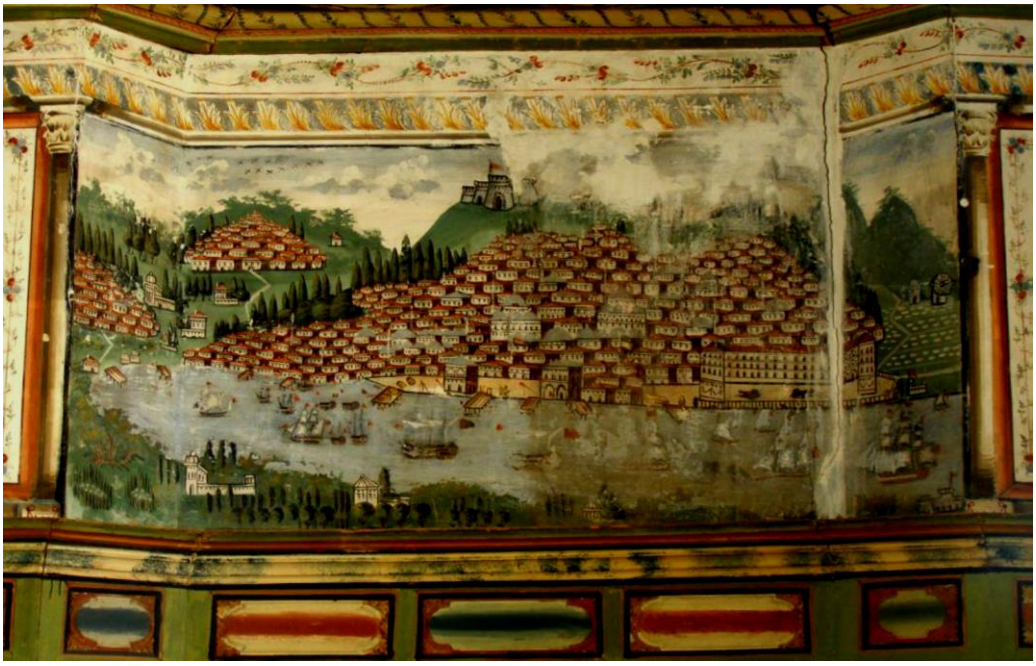

Resim No 92: İzmir, Birgi Çakırağa Konağı (Yazlık oda, İzmir manzarası), (XIX. yy.).

Resim No 93: İzmir, Birgi Çakırağa Konağı (Kışlık oda dış duvarında yer alan manzara tasviri), (XIX. yy.).

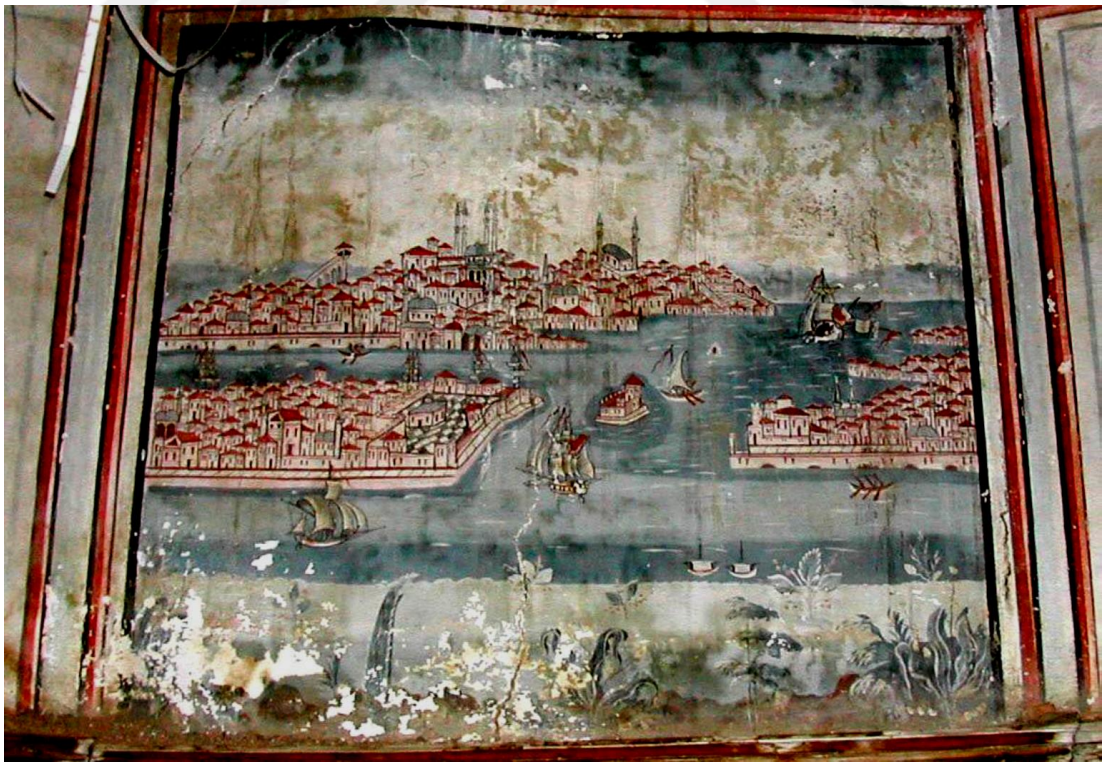

Resim No 94: İzmir, Sandıkeminoğlu Evi (Hayali İstanbul manzarası), (XIX. yy. ilk yarısı).

Resim No 95: Çanakkale, Bayramiç Hadımoğlu Konağı (Baş odada yer alan manzara tasviri), (1797).

Resim No 96: Muğla, Datça Mehmet Ali Ağa Konağı (Baş odada yer alan manzara tasviri), (XIX. yy.).

Resim No 97: Muğla, Datça Mehmet Ali Ağa Konağı (Baş odada yer alan manzara tasviri), (XIX. yy.).

Resim No 98: Kayseri, Sarı Mustafa Kavsa Evi (Niş içinde manzara tasviri), (?).

Resim No 99: Kayseri, Sarı Mustafa Kavsa Evi (Niş içinde manzara tasvirleri), (?).

Resim No 100: Kayseri, Büyük Büründcük Hacı Özbek Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy. ilk yarısı).

Resim No 101: Kayseri, Öztaşçı Evi (Niş içinde manzara tasviri), (XIX. yy. sonları).

Resim No 102: Kayseri, Germir İbrahim Akdağ Evi (Dolmabahçe Sarayı tasviri), (1862).

Resim No 103: Nevşehir, Göreme Tillioğlu Mehmet Ağa Konağı (İstanbul tasvirli manzara), (1827).

Resim No 104: Ürgüp, Mustafa Paşa Mustafa Savaş Evi (Galata Kulesi tasviri), (XIX. yy. son çeyreği).

Resim No 105: Konya, Çelebi Misafirhanesi, (Manzara tasvirli tavan eteği), (XIX

Resim No 106: Konya, Çelebi Misafirhanesi, (Manzara tasvirli tavan eteği), (XIX. yy. ortaları).

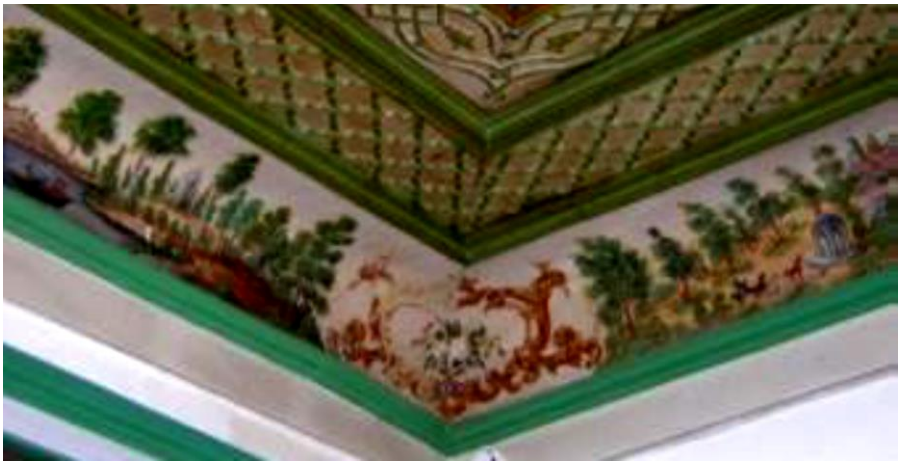

Resim No 107: Yozgat, Nizamoğlu Konağı (Manzara tasvirli tavan eteği), (XIX. yy. ikinci yarısı).

Resim No 108: Edirne, Meriç Köprüsü Tarih Köşkü (Manzara tasvirli tonoz), (1842).

Resim No 109: Kocaeli, Demirciler Konağı (Niş içinde manzara tasviri), (XIX. yy.).

Resim No 110: Bursa, Yenişehir Şemaki Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XVIII. yy.).

Resim No 111: Tokat, Madımaklar Evi (Topkapı Sarayı tasviri), (XIX. yy. ortaları).

Resim No 112: Tokat, Madımaklar Evi (Sultan Ahmet Camii tasviri), (XIX. yy. ortaları).

Resim No 113: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı).

Resim No 114: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Figürlü manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı).

Resim No 115: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı).

Resim No 116: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi (Manzara tasviri), (XIX. yy. ikinci yarısı).

Resim No 117: Gaziantep, Mehmet Tayhan Evi (Tavanda yer alan manzaralı tasvirler, detay), (?).

Resim No 118: Gaziantep, Mehmet Tayhan Evi (Tavanda yer alan manzaralı tasvirler, detay), (?).

Resim No 119: Yunanistan, Ambelakia Georgios Mavros Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.).

Resim No 120: Yunanistan, Ambelakia Efhymiadis Evi (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.).

Resim No 121: Arnavutluk, Kruje Toptani Konağı, (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.).

Resim No 122: Arnavutluk, Berat Cakolar Evi (Cami tasviri), (XIX. yy.).

Resim No 123: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Kabe tasviri), (XIX. yy.).

Resim No 124: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Tavan silmesinde yer alan manzara tasvirleri), (XIX. yy.)

Resim No 125: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Tavan silmesinde yer alan manzara tasvirleri, detay), (XIX. yy.).

Resim No 126: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Tavan silmesinde yer alan manzara tasvirleri, detay), (XIX. yy.).

Resim No 127: Makedonya, Kalkandelen Alaca Camii (Kubbede yer alan manzara tasvirleri, detay), (XIX. yy.).

Resim No 128: Tiran Ethem Bey camii (Son cemaat yeri, manzara tasvirleri), (XIX. yy.).

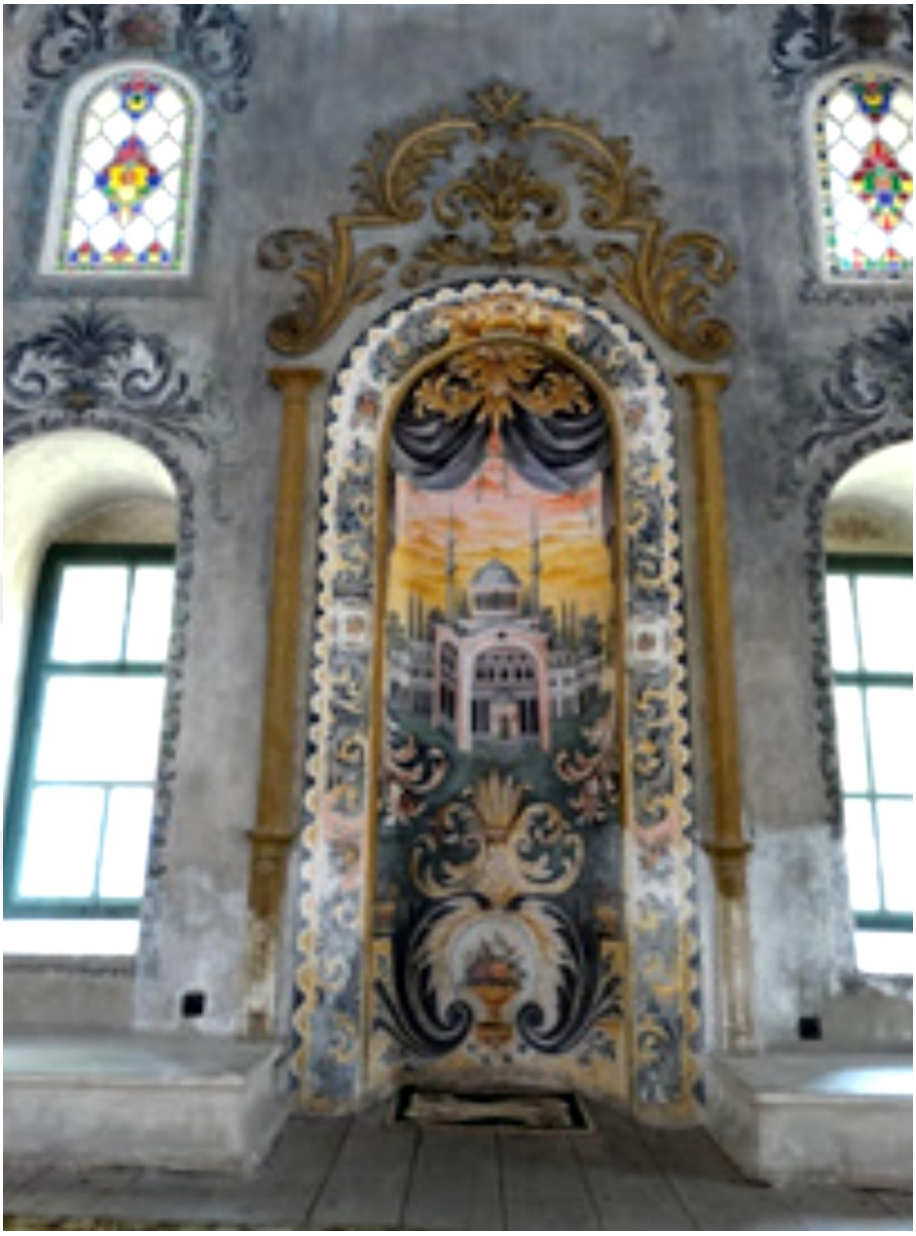

Resim No 129: Samokov Bayraklı Camii (Mihrap nişi içerisinde manzara tasviri), (XIX. yy.).

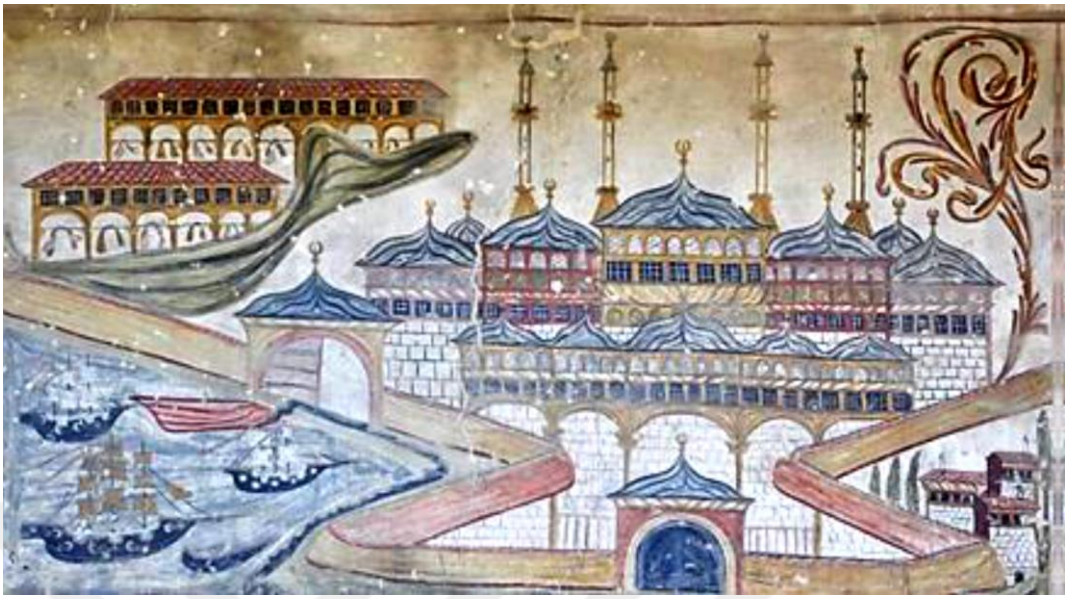

Resim No 130: Arnavutluk, Berat Bekarlar Camii (İstanbul tasvirli manzara), (XIX. yy.).

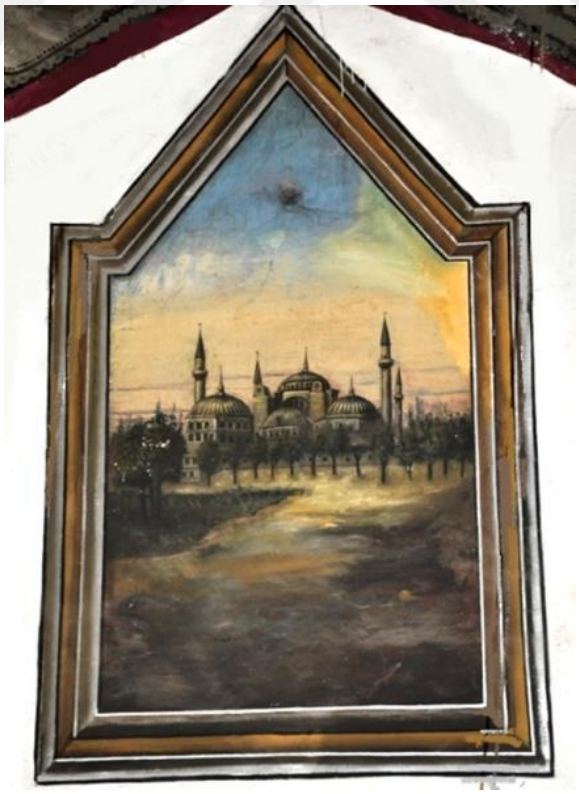

Resim No 131: Arnavutluk, Korçe Mirahor İlyas Bey Camii (Ayasofya Camii tasviri), (XIX. yy.).

KATALOG

Katalog No 1:

Eser Adı: Surlar, İstanbul

Sanatçı: Ferik İbrahim Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-f/ferik-ibrahim-pasa/ferik-ibrahim-pasa-surlar-istanbul-8277/)'dan alınmıştır. Eserin tarihi, boyutları ve bulunduğu yer ile ilgili bilgiler mevcut değildir. (Erişim tarihi: 25.08.2020).

Katalog No 2:

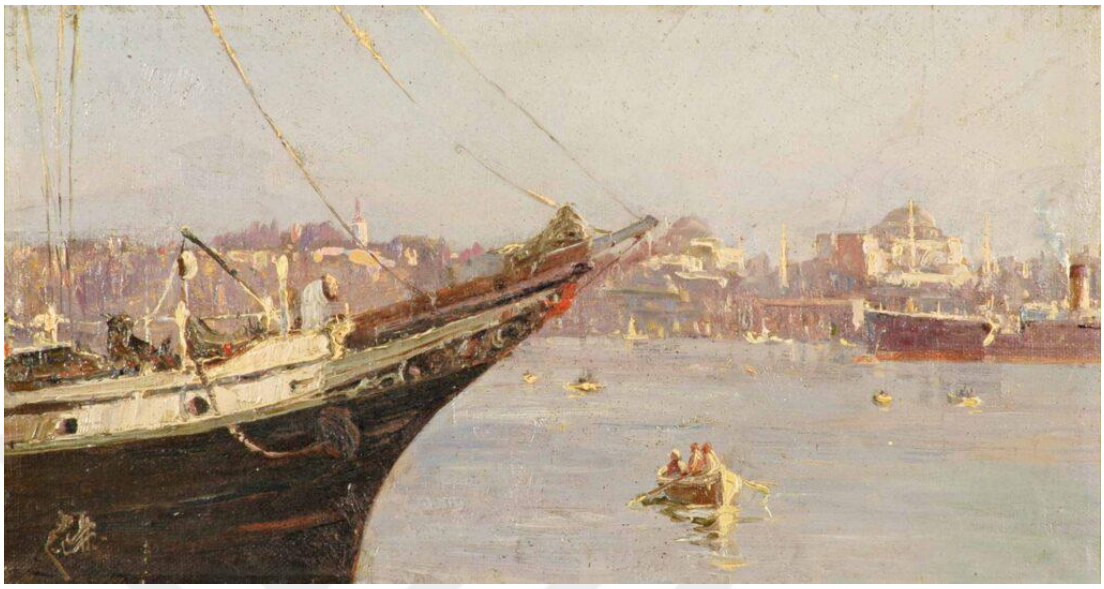

Eser Adı: Haliç

Sanatçı: Ferik İbrahim Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-f/ferik-ibrahim-pasa/ferik-ibrahim-pasa-halic-8278/)'dan alınmıştır. Eserin tarihi, boyutları ve bulunduğu yer ile ilgili bilgiler mevcut değildir. (Erişim tarihi: 25.08.2020).

Katalog No 3:

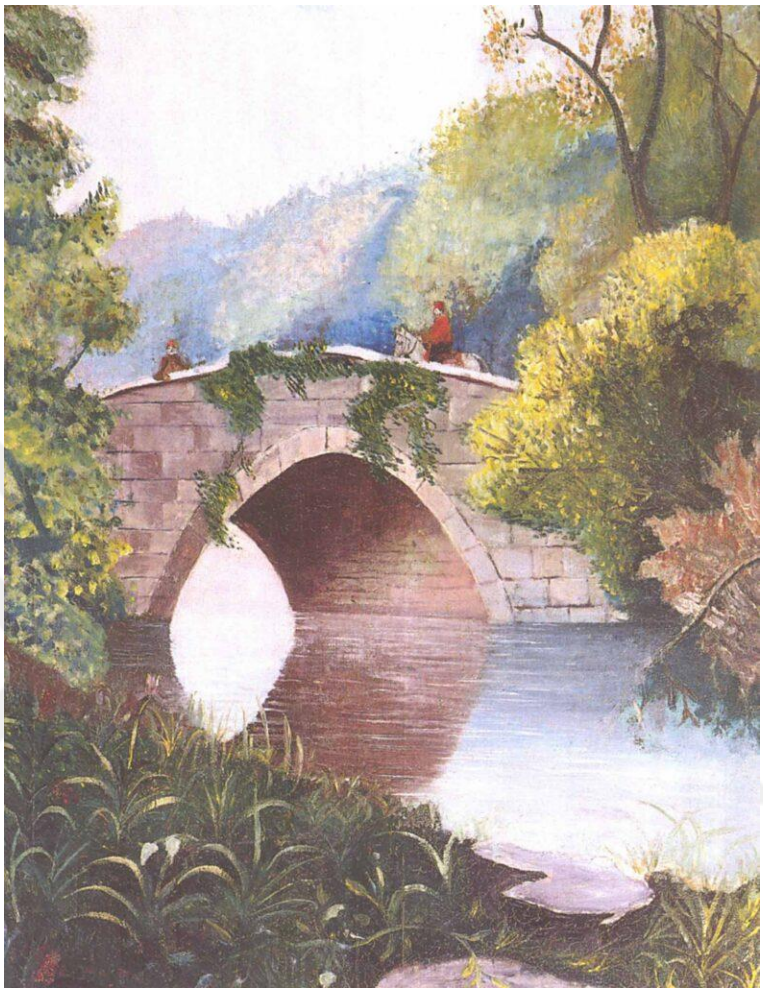

Eser Adı: Köprü

Sanatçı: Ferik İbrahim Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-f/ferik-ibrahim-pasa/ferik-ibrahim-pasa-kopru-11233/)'dan alınmıştır. Eserin tarihi, boyutları ve bulunduğu yer ile ilgili bilgiler mevcut değildir. (Erişim tarihi: 25.08.2020).

Katalog No 4:

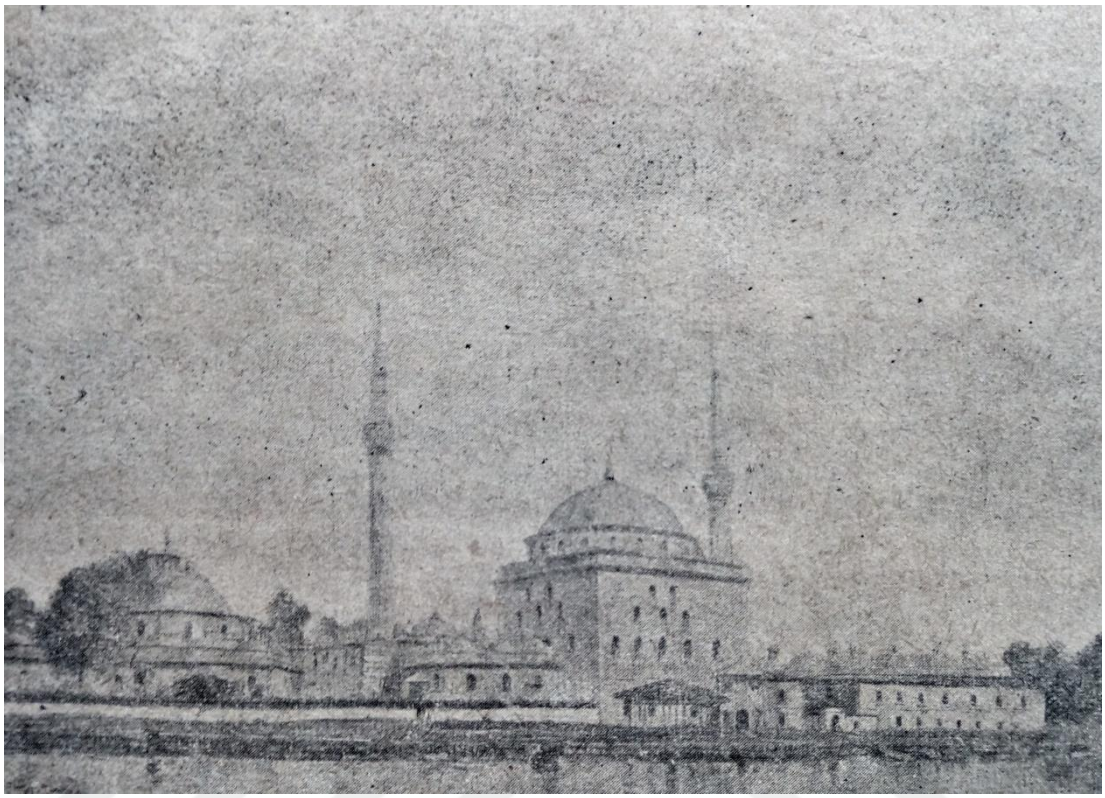

Eser Adı: Edirne'den Cami

Sanatçı: Balatlı Mahmud

Tarih: 19. yy.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Boyar, 1948; 31)'den alınmıştır. Eserin ölçüleriyle ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 5:

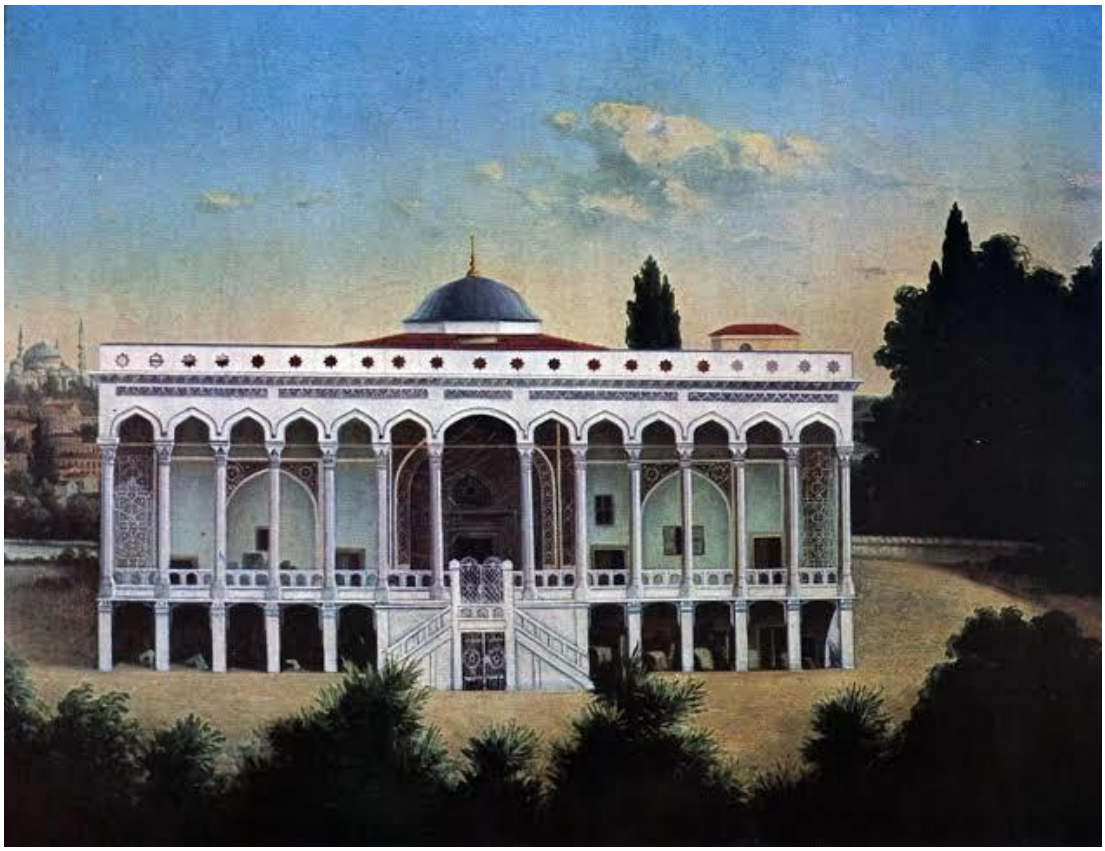

Eser Adı: Çinili Köşk

Sanatçı: Eyüplü Cemal

Tarih: 19. yy.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 76 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (https://twitter.com/oart7218/status/1099030313366212608)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 07.01.2020).

Katalog No 6:

Eser Adı: İstanbul

Sanatçı: Osman Nuri Paşa

Tarih: 19. yy.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 77.5 x 117.5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Bilfen Sanat Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com/)' dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 08.01.2020).

Katalog No 7:

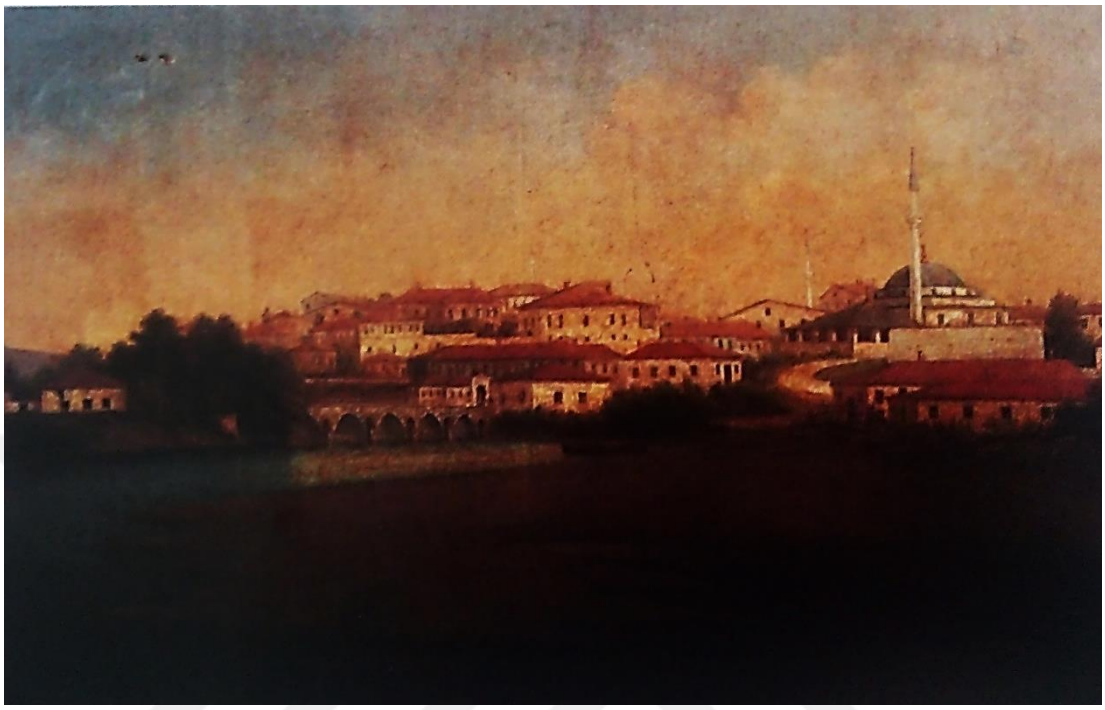

Eser Adı: Yenişehir

Sanatçı: Osman Nuri Paşa

Tarih: 19. yy.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 65 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 76)' dan alınmıştır.

Katalog No 8:

Eser Adı: Orman ve Geyik

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1869

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 131 x 90,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Baytar, 2018: 6)'dan alınmıştır.

Katalog No 9:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1870

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 61 x 43 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır.

Katalog No 10:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1876

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 43 x 60 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)' dan alınmıştır.

Katalog No 11:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1886

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 78 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Mine ve Güven Persentili Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır.

Katalog No 12:

Eser Adı: Ormanda Karaca

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1886-1887

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 136,5 x 101 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (https://www.tarihnotlari.com/seker-ahmet-pasa/seker-ahmet-pasaormanda-karaca/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 10.01.2020).

Katalog No 13:

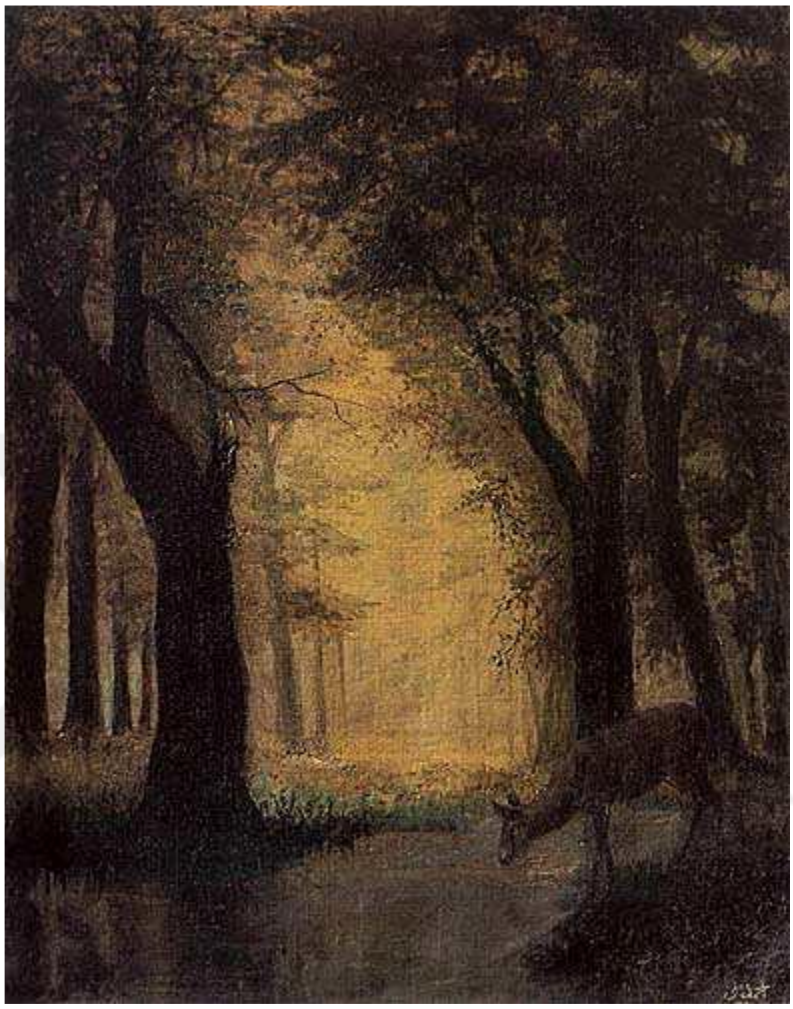

Eser Adı: Ceylan ve Orman

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1891

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 55 x 43,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır.

Katalog No 14:

Eser Adı: Mehtapta Yelkenliler

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1892

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 79 x 115 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: D. S. M.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır.

Katalog No 15:

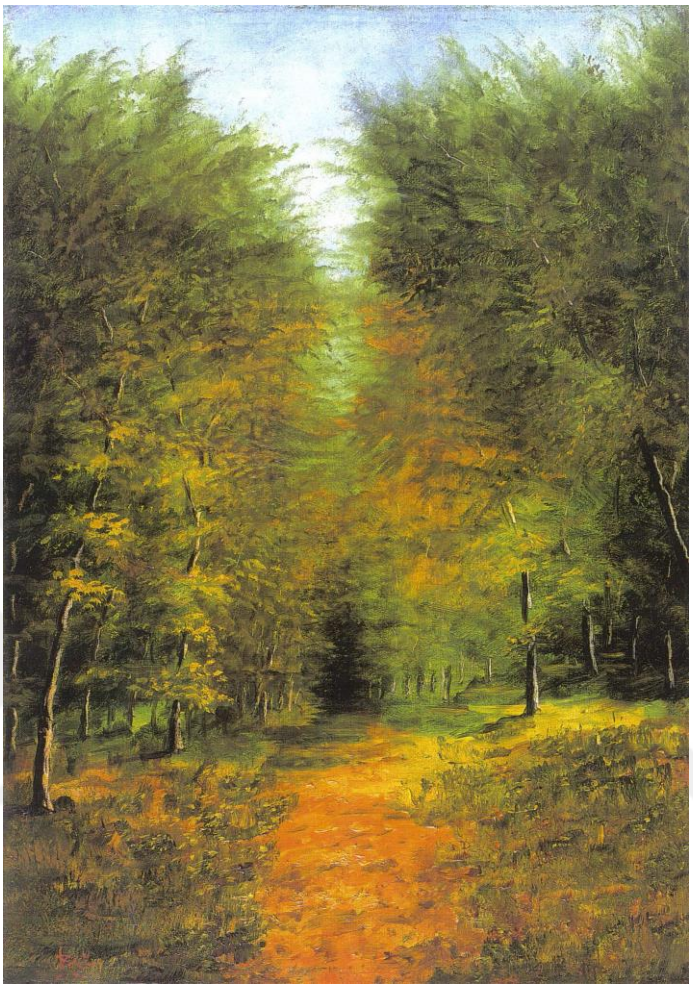

Eser Adı: Orman

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1894

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 63,2 x 43,2 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır.

Katalog No 16:

Eser Adı: Ormanda Koyun Sürüsü

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1897

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 90 x 130 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.tarihnotlari.com/seker-ahmet-pasa/seker-ahmet-pasaormanda-koyun-surusu/)' dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 10.01.2020).

Katalog No 17:

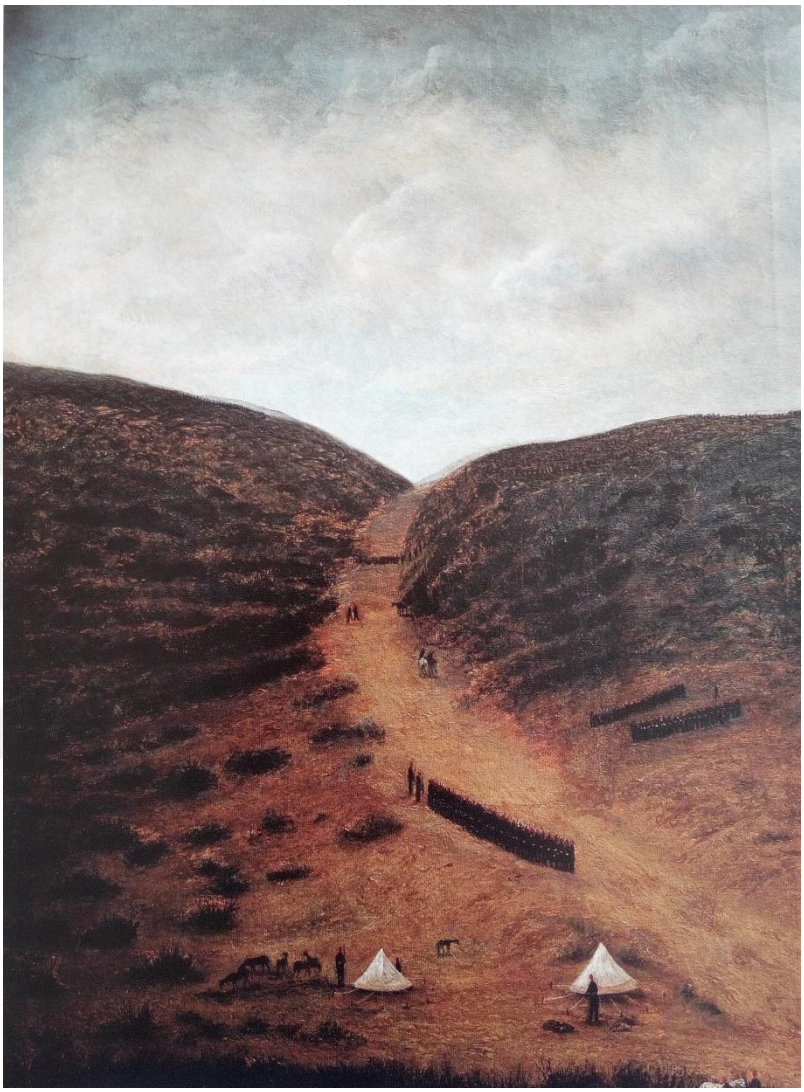

Eser Adı: Talim Yapan Erler

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1897-1898

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 61,5 x 47 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 142)'dan alınmıştır.

Katalog No 18:

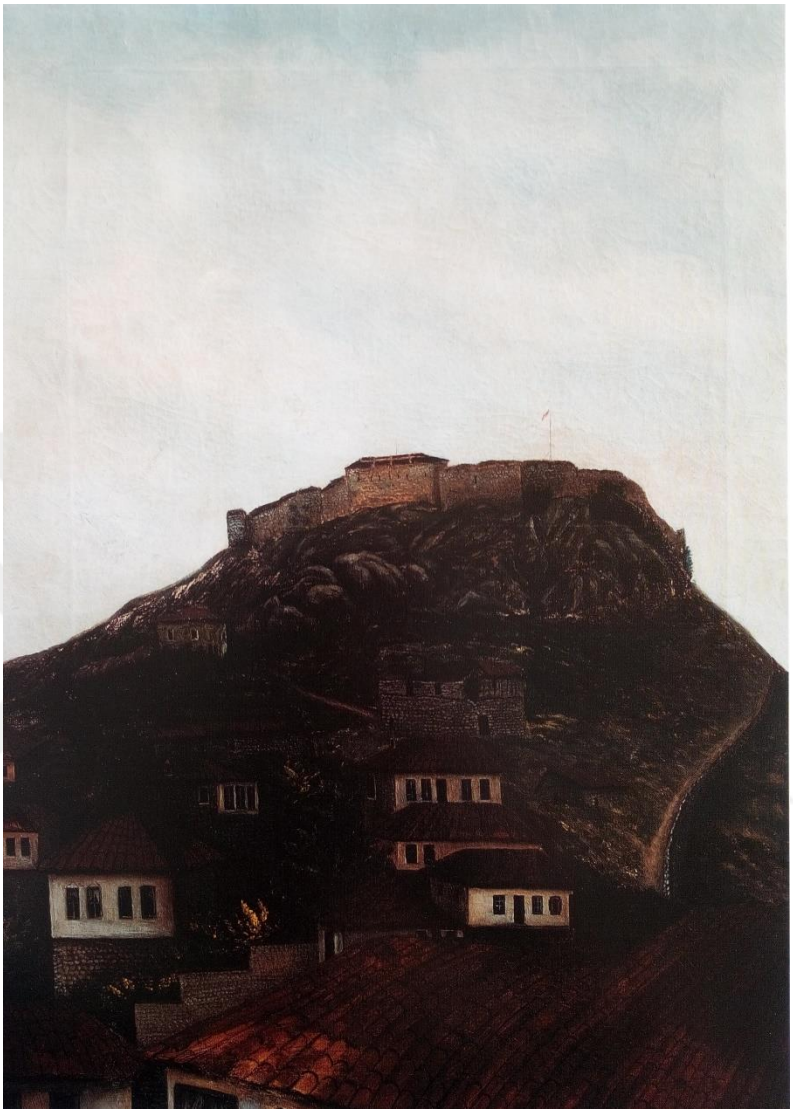

Eser Adı: Tepe Üzerinde Kale ve Evler

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: 1898-1899

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 65 x 46,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 135)'dan alınmıştır.

Katalog No 19:

Eser Adı: Erenköy'den Manzara

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 89 x 116 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 137)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 20:

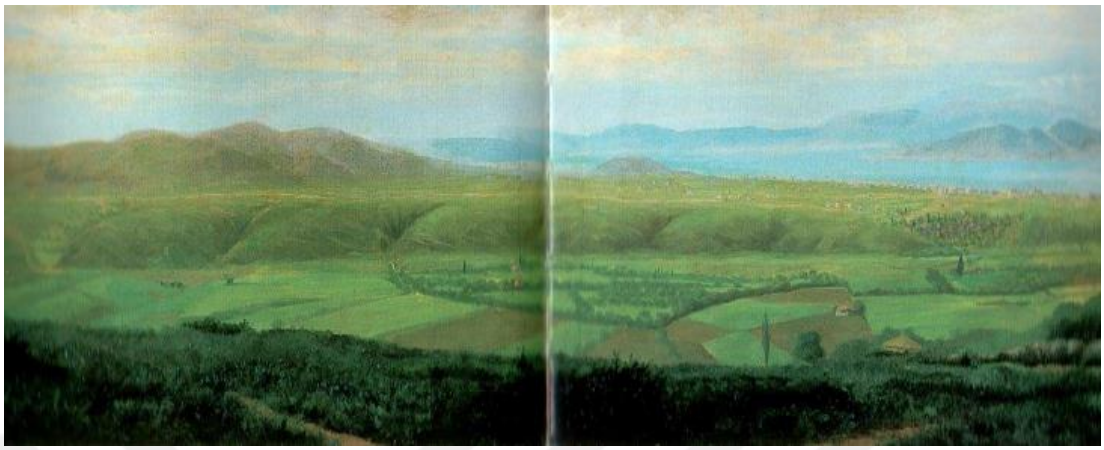

Eser Adı: Erenköy'den Adalar

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 29 x 112 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 21:

Eser Adı: Orman

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 140 x 181 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (http://www.milliyetsanat.com/haberler/plastik-sanatlar/-orman -----seker-ahmet-pasa/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi : 10.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog 22:

Eser Adı: Kır Manzarası

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 61 x 90 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 23:

Eser Adı: Kuğulu Göl

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 44 x 61 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 24:

Eser Adı: Orman Yolu

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 61 x 44 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 25:

Eser Adı: Orman

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 140 x 175 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: A. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 26:

Eser Adı: Tarlada Koyun Sürüsü

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 89 x 116 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.tarihnotlari.com/seker-ahmet-pasa/tarlada-koyun-surusu-by-seker-ahmet-pasa/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 10.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 27:

Eser Adı: Orman

Sanatçı: Şeker Ahmed Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 134 x 98 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: M. S. R. K.

Açıklama: Görsel, (Baloğlu, 2006)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 28:

Eser Adı: İstanbul Özlemi

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1866

Malzeme ve Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 34 x 57 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 368)'den alınmıştır.

Katalog No 29:

Eser Adı: Bağdat Surları

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1870

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 79)'den alınmıştır. Eserin ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 30:

Eser Adı: Sitti Zübeyde Türbesi

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1870

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 80)'den alınmıştır. Eserin ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 31:

Eser Adı: Sahil Manzarası

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1870

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 68,5 x 118,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Milli Saraylar Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 369)'den alınmıştır.

Katalog No 32:

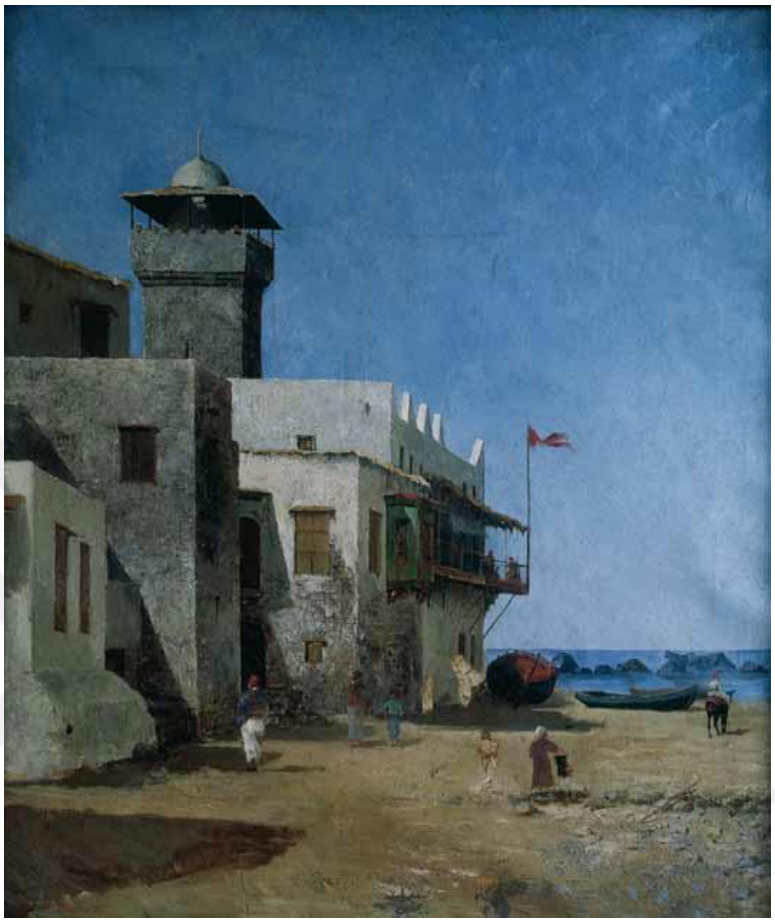

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1870

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 71 x 62 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 369)'den alınmıştır

Katalog No 33:

Eser Adı: Irak Manzarası

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1874

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 368)'den alınmıştır. Eserin ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 34:

Eser Adı: Venedik'ten Manzara

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1878

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 26 x 34 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 370)'den alınmıştır.

Katalog No 35:

Eser Adı: Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1880

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 27 x 33,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Pera Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 208)'den alınmıştır.

Katalog No 36:

Eser Adı: Gebze'den Manzara

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1880

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 25 x 32 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 208)'den alınmıştır.

Katalog No 37:

Eser Adı: Kırda Gezinti

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1880

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 36 x 29 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 208)'den alınmıştır.

Katalog No 38:

Eser Adı: Çeşme Başında

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1880

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 30 x 39 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Bilinmiyor.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 339)'den alınmıştır. Eserin bulunduğu koleksiyon ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 39:

Eser Adı: Gebze'den Manzara

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1881

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 75 x 120 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 173)'dan alınmıştır.

Katalog No 40:

Eser Adı: Sitti Zübeyde Türbesi

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1884

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 60 x 120 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Halil İbrahim İper Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 81)'den alınmıştır.

Katalog No 41:

Eser Adı: Eskihisar'dan Manzara

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1890

Malzeme ve Teknik: Kontraplak üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 15 x 21,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Faruk Sarç Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 209)'den alınmıştır.

Katalog No 42:

Eser Adı: Eskihisar'dan Manzara

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1890

Malzeme ve Teknik: Kontraplak üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 20 x 10 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Faruk Sarç Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 209)'den alınmıştır.

Katalog No 43:

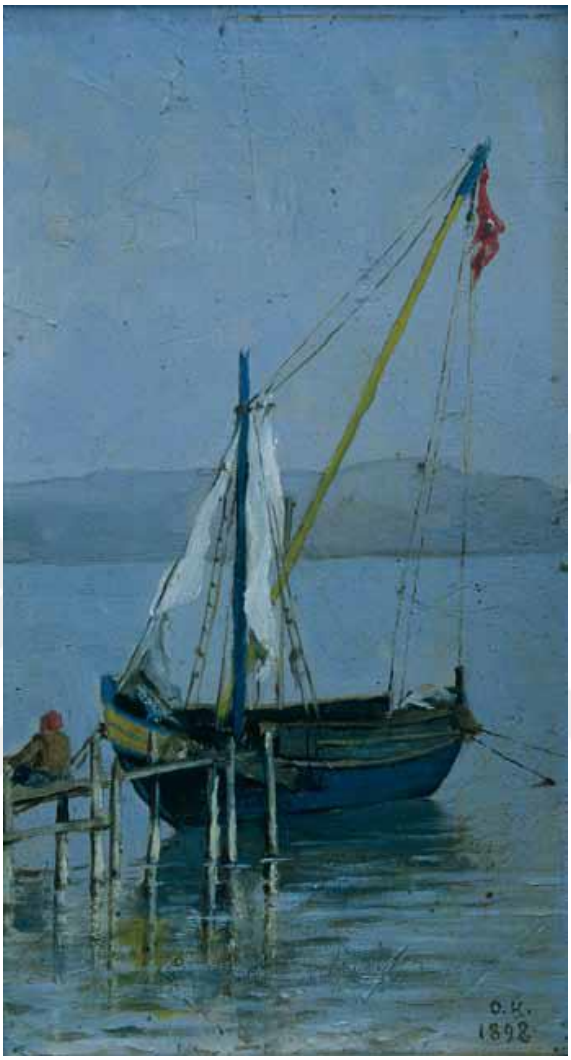

Eser Adı: Eskihisar'dan Manzara

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: 1897

Malzeme ve Teknik: Kontraplak üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 21 x 10,8 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Faruk Sarç Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 209)'den alınmıştır.

Katalog No 44:

Eser Adı: Gebze'de Kır Çeşmesi

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 25 x 30 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 371)'den alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 45:

Eser Adı: Mezar Ziyareti

Sanatçı: Osman Hamdi Bey

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 31,6 x 20,7 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Eldem, 2010: 382)'den alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 46:

Eser Adı: Topkapı Sarayı İkinci Avlusunda Yaşmaklı Kadınlar

Sanatçı: Süleyman Seyyid Bey

Tarih: 1871

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 85 x 60 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Bilinmiyor.

Açıklama: Görsel, (https://www.tarihnotlari.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 12.01.2020). Eserin bulunduğu koleksiyon ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 47:

Eser Adı: Kayıklar

Sanatçı: Süleyman Seyyid Bey

Tarih: 1884-1885

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 27 x 46 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 148)'dan alınmıştır.

Katalog No 48:

Eser Adı: Havuzlu Bahçe

Sanatçı: Süleyman Seyyid Bey

Tarih: 1894

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 47 x 38 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Raffi Portakal Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Baş, 2012: 73)'tan alınmıştır.

Katalog No 49:

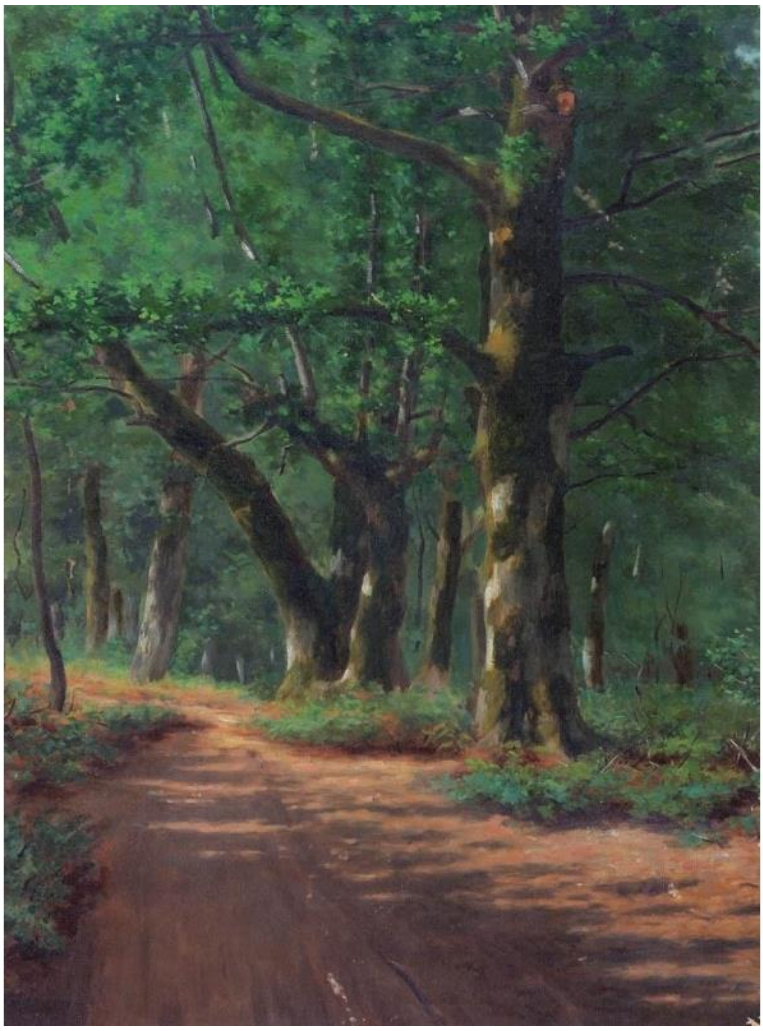

Eser Adı: Belgrad Ormanı

Sanatçı: Süleyman Seyyid Bey

Tarih: 1894-1895

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 98,5 x 78 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (https://www.artamonline.com/254-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/9752-suleyman-seyyit-bey-1842-1913-belgrad-ormani)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 12.01.2020).

Katalog No 50:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Süleyman Seyyid Bey

Tarih: 1896

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 62 x 72,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Baş, 2012: 75)'tan alınmıştır.

Katalog No 51:

Eser Adı: Orman

Sanatçı: Süleyman Seyyid Bey

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 78 x 35,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 149)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 52:

Eser Adı: Köy Evi

Sanatçı: Süleyman Seyyid Bey

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 43,5 x 61 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 145)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 53:

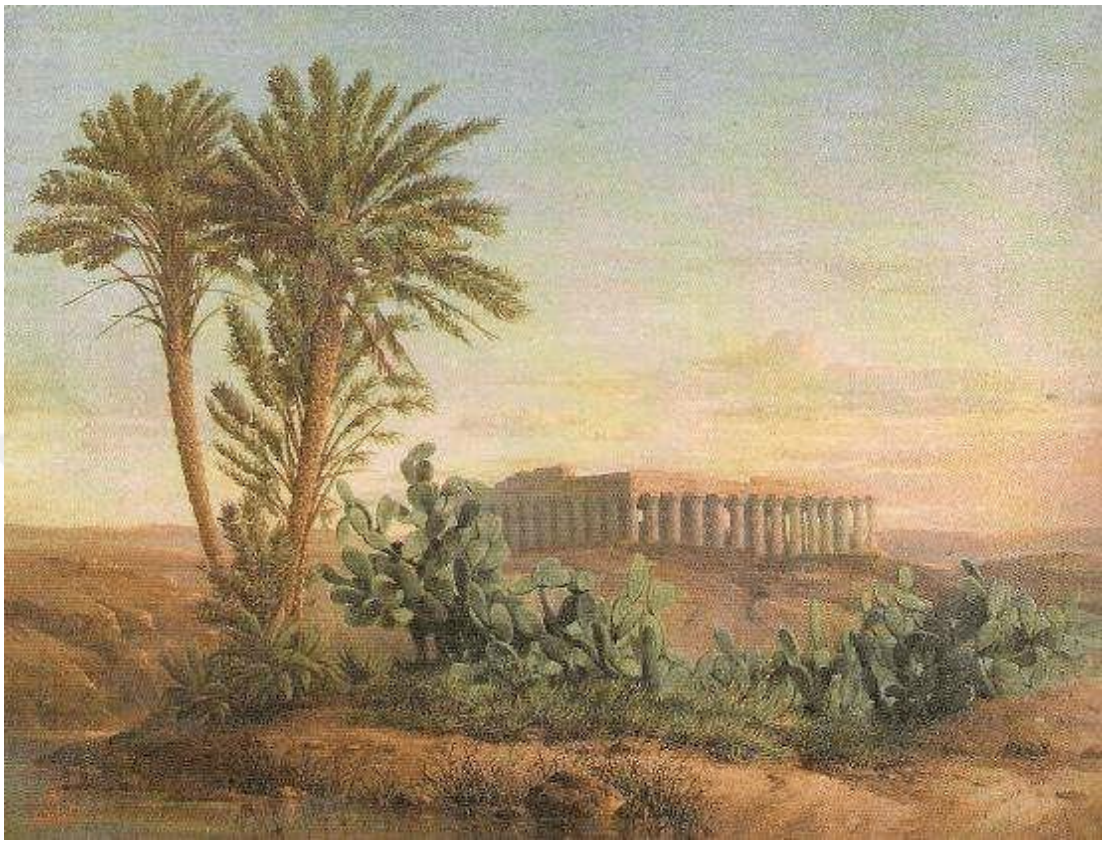

Eser Adı: Baalbek Harabeleri

Sanatçı: Servili Ahmed Emin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 71,5 x 90 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: M. S. K.

Açıklama: Görsel, (https://www.researchgate.net/figure/Ruins-of-Baalbeck-Servili-Ahmet-Emin-1826-1891_fig4_310475632)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 12.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 54:

Eser Adı: Kağıthane Deresi

Sanatçı: Ahmed Şekûr

Tarih: 19. yy. sonu.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 69,5 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 12.01.2020).

Katalog No 55:

Eser Adı: Bursa'dan Çekirge

Sanatçı: Ahmed Şekûr

Tarih: 19. yy. sonu.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 75 x 99,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (http://thearthistoryjournal.blogspot.com/2011/02/ilk-turk-ressamlar-primitifler.html)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 12.01.2020).

Katalog No 56:

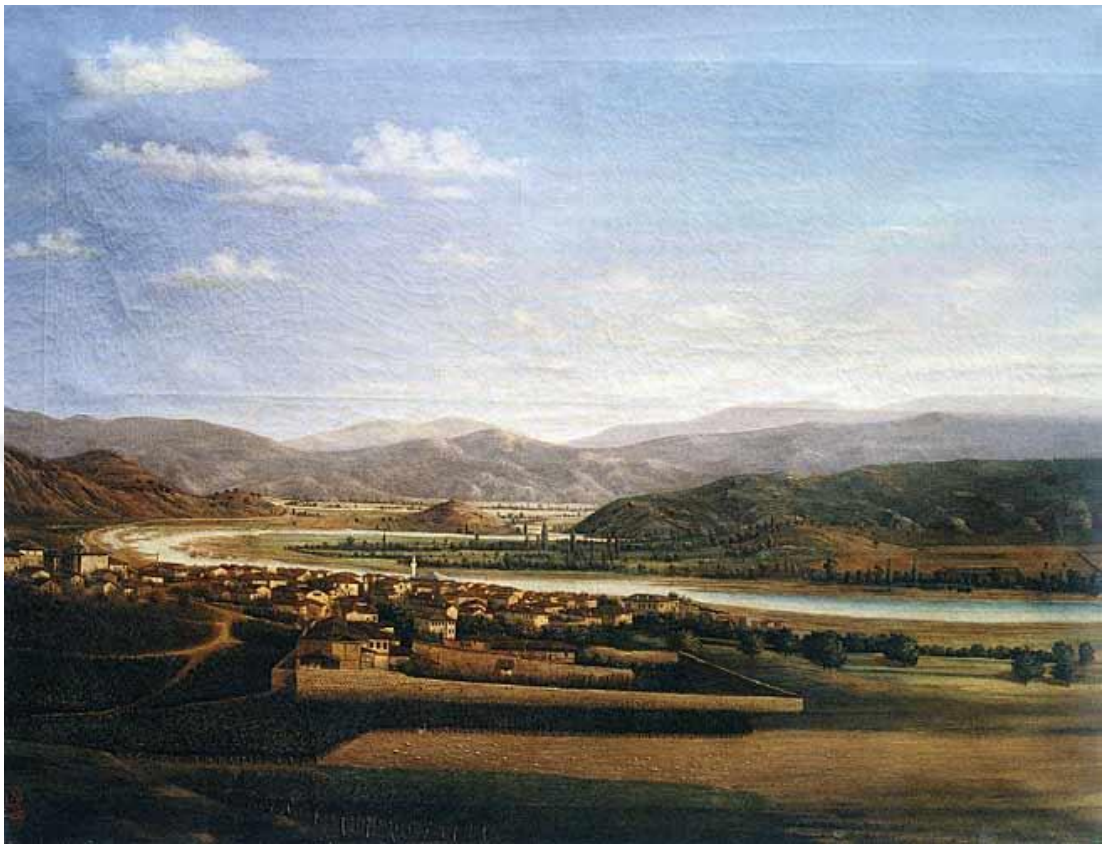

Eser Adı: Lefke Kasabası

Sanatçı: Ahmed Şekûr

Tarih: 19. yy. sonu.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 89 x 116,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 12.01.2020).

Katalog No 57:

Eser Adı: Plaj

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1897

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 59 x 77 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray,1999: 150)'dan alınmıştır.

Katalog No 58:

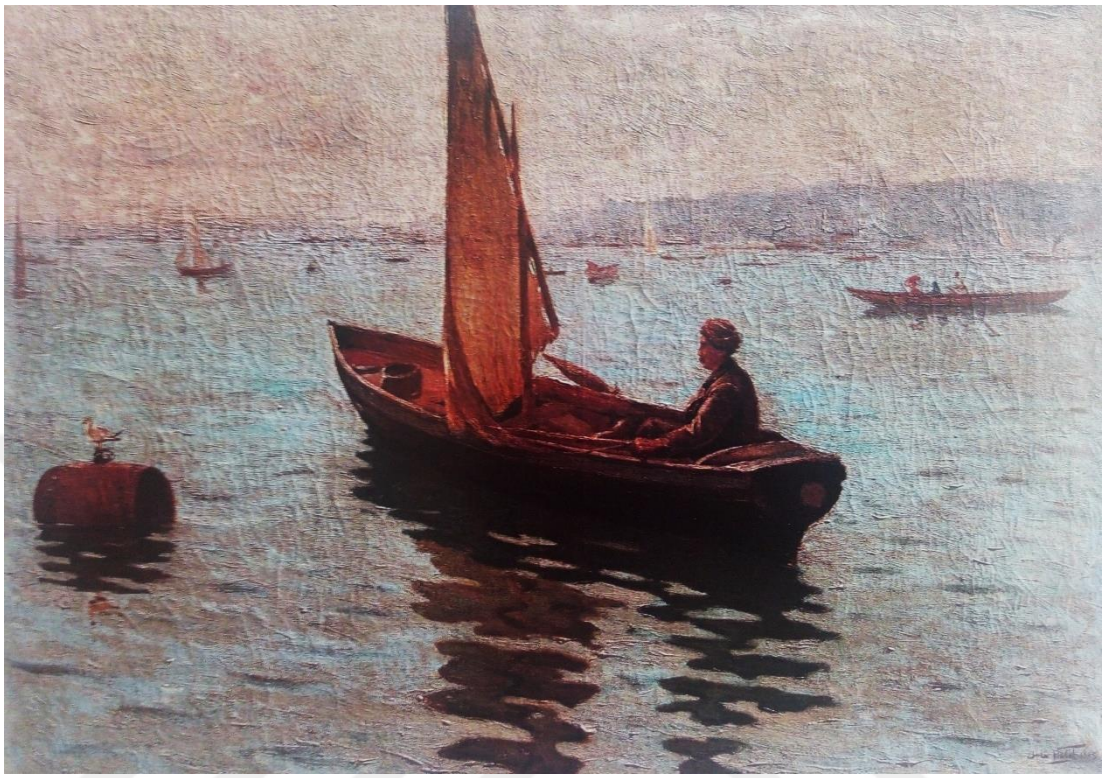

Eser Adı: Deniz

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1905

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 66,5 x 93 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 153)'dan alınmıştır.

Katalog No 59:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1911

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 46,5 x 65 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 151)'dan alınmıştır.

Katalog No 60:

Eser Adı: Çengelköy İskelesi

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1913

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 81 x 144 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 158)'dan alınmıştır.

Katalog No 61:

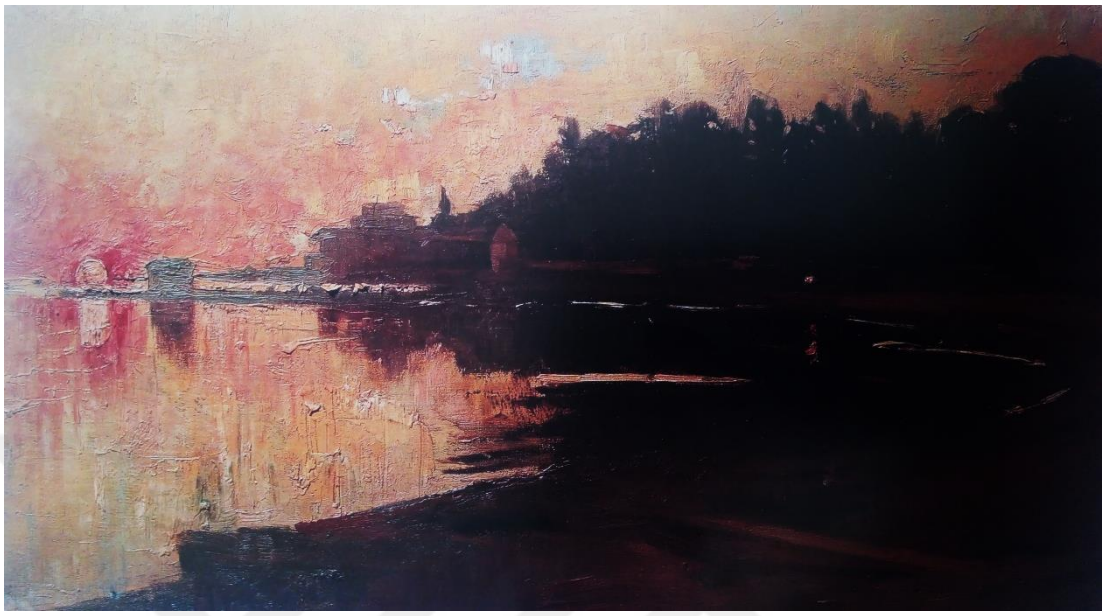

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1920

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 38 x 61 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 159)'dan alınmıştır.

Katalog No 62:

Eser Adı: Kalamış Plajı

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1924

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 48 x 79 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (İnaç, 2016: 110)'tan alınmıştır.

Katalog No 63:

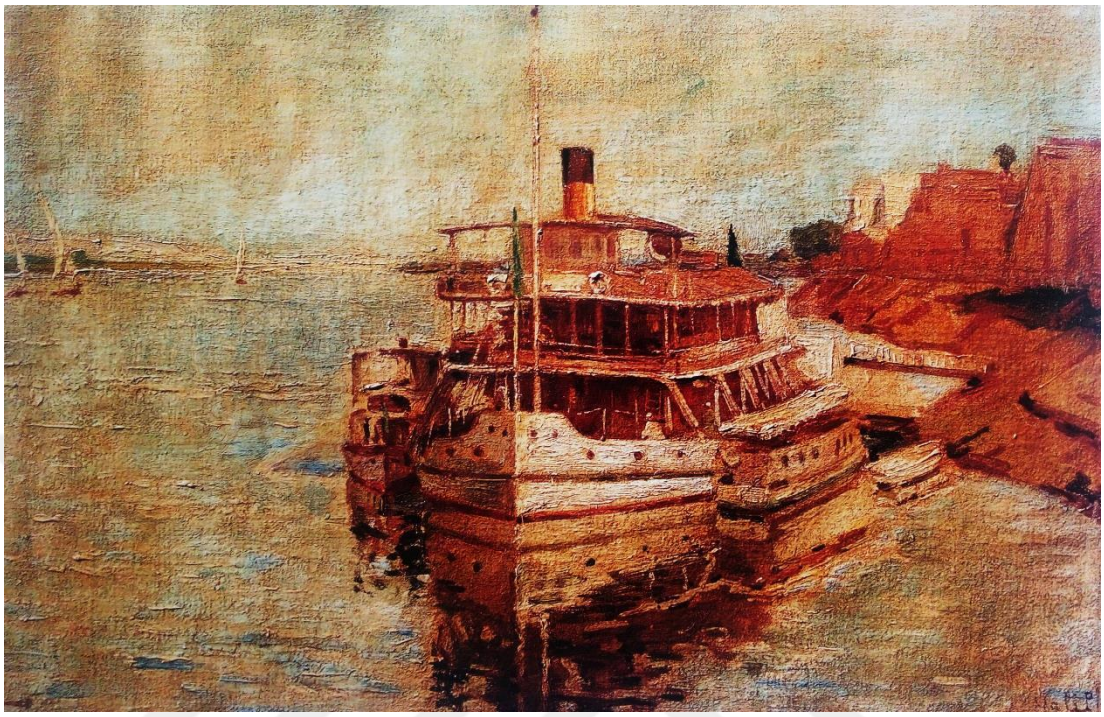

Eser Adı: Nil'de Vapur

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1927

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 39,5 x 59,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 161)'dan alınmıştır.

Katalog No 64:

Eser Adı: Mısır'dan Nil Kenarı

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: 1927

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 45 x 63 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 163)'dan alınmıştır.

Katalog No 65:

Eser Adı: Deniz Peyzajı

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 56 x 80 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 154)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 66:

Eser Adı: Kayık İskelesi

Sanatçı: Halil Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 25,5 x 37 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 155)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 67:

Eser Adı: Edirne'den

Sanatçı: Kolağası Hafız İbrahim

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 47 x 62 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 52)'dan alınmıştır. Eserin tarihiyle ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 68:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1890

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 38 x 55 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Bilinmiyor.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 250)'tan alınmıştır. Eserin bulunduğu koleksiyon ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 69:

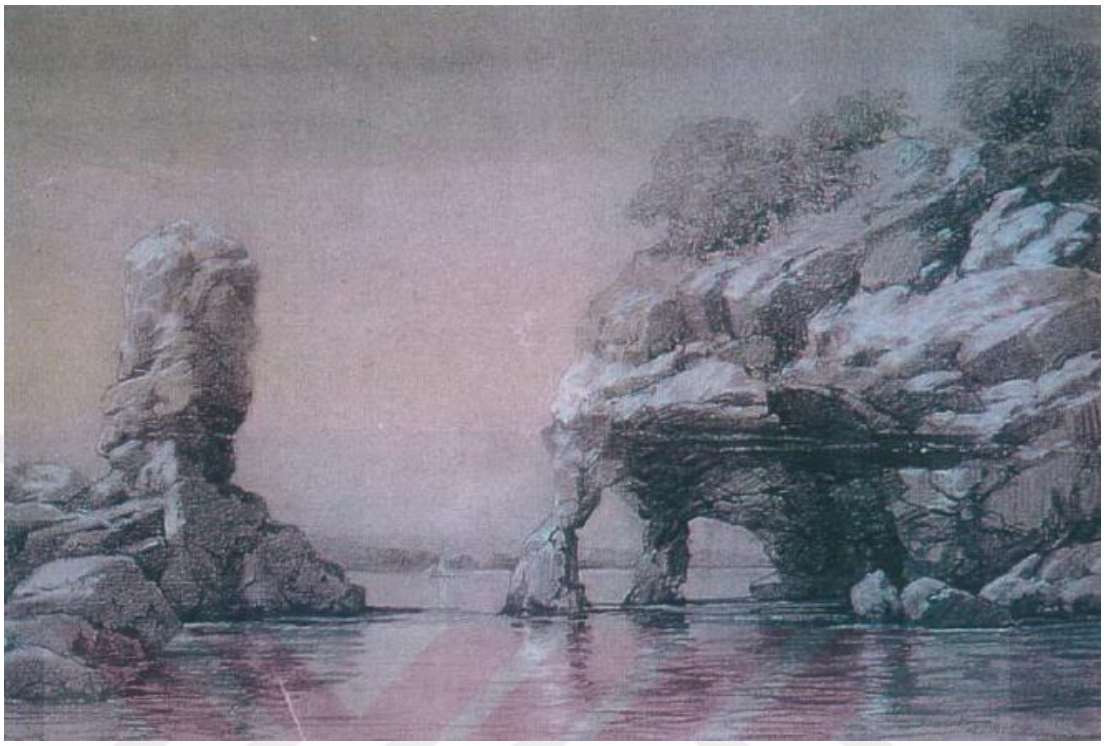

Eser Adı: Kayalar ve Deniz

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1891

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine kara kalem.

Ölçüler: 23,5 x 33,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Portakal Sanat ve Kültür Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 296)'tan alınmıştır.

Katalog No 70:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1895

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 74 x 102 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Kile Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 260)'tan alınmıştır.

Katalog No 71:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1900

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 26 x 54 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antikart Kocabaş Antikacılık Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 250)'tan alınmıştır.

Katalog No 72:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1900

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 44 x 66 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Maçka Mezat Antikacılık Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 251)'tan alınmıştır.

Katalog No 73:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1900

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 59 x 73 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Artium Sungur Sanat Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 261)'tan alınmıştır.

Katalog No 74:

Eser Adı: Sahildeki Ev

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1900

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 40 x 64 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Maçka Mezat Antikacılık Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 262)'tan alınmıştır.

Katalog No 75:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1900

Malzeme ve Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 23 x 31 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Maçka Mezat Antikacılık Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 263)'tan alınmıştır.

Katalog No 76:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1902

Malzeme ve Teknik: Karton üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Portakal Sanat ve Kültür Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 270)'tan alınmıştır. Eserin ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 77:

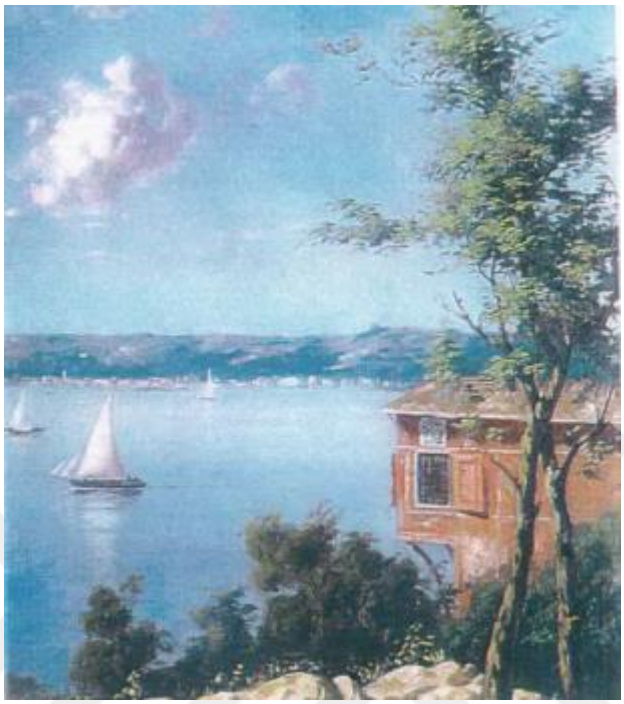

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1905

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 54 x 46 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 253)'tan alınmıştır.

Katalog No 78:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1905

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 17 x 26 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 268)'tan alınmıştır.

Katalog No 79:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1905

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 32 x 56 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Kile Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 255)'tan alınmıştır.

Katalog No 80:

Eser Adı: Pembe Ev

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1906

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 46 x 65 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Taviloğlu Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 251)'tan alınmıştır.

Katalog No 81:

Eser Adı: Kayalar ve Deniz

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1907

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 80,5 x 116 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 16.01.2020).

Katalog No 82:

Eser Adı: Fenerbahçe'den Görünüm

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1910

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 30 x 54 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Kile Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 255)'tan alınmıştır.

Katalog No 83:

Eser Adı: Fenerbahçe'den Görünüm

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1910

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine kara kalem.

Ölçüler: 12,5 x 18 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Yapı Kredi Bankası Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 286)'tan alınmıştır.

Katalog No 84:

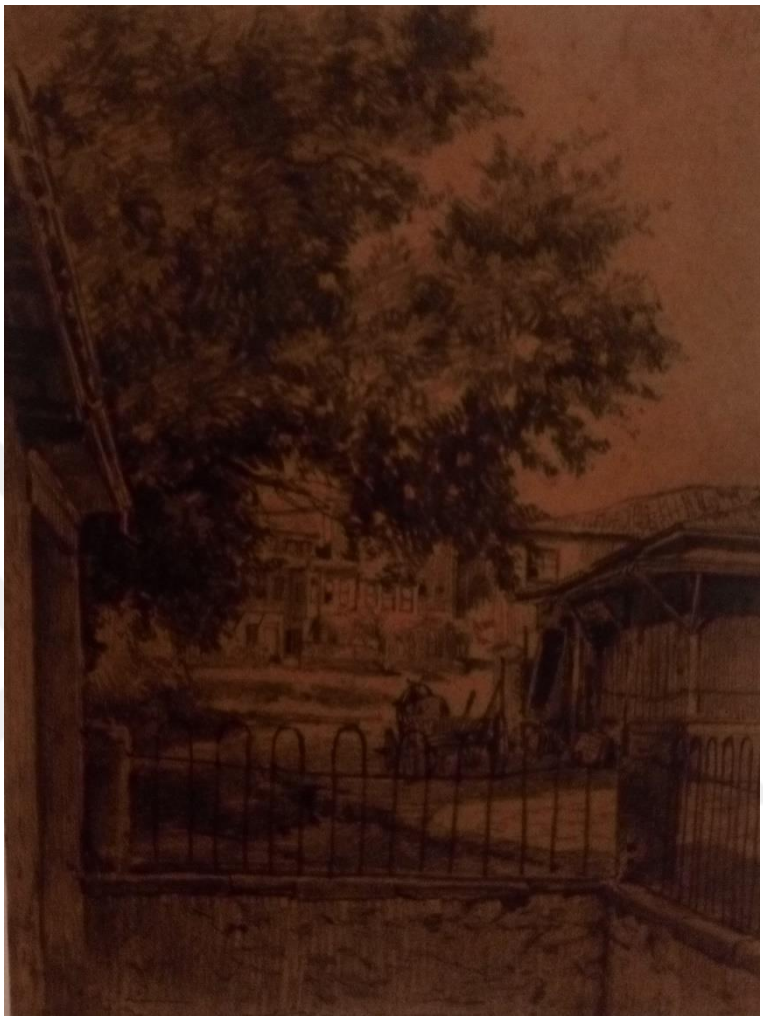

Eser Adı: Eski Bir Sokak

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1910

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine kara kalem.

Ölçüler: 31,5 x 23,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 90)'dan alınmıştır.

Katalog No 85:

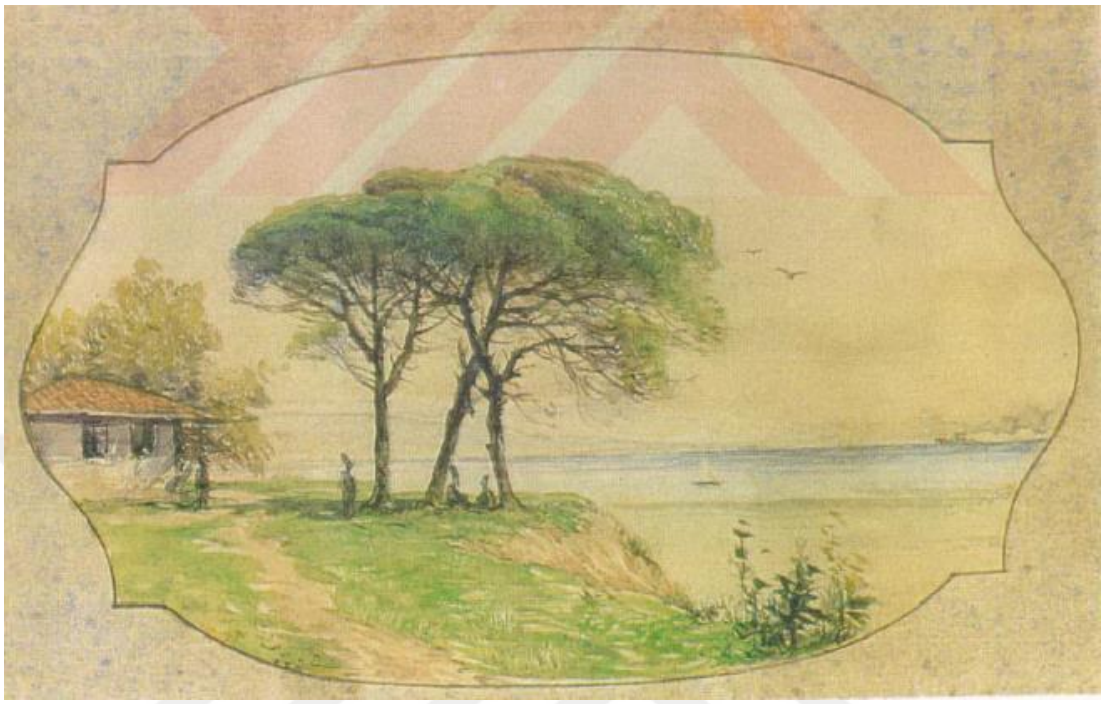

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1912

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 13,5 x 21 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Kile Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 265)'tan alınmıştır.

Katalog No 86:

Eser Adı: Kahvehane

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1912

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine kara kalem ve sulu boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Portakal Sanat ve Kültür Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 266)'tan alınmıştır. Eserin ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 87:

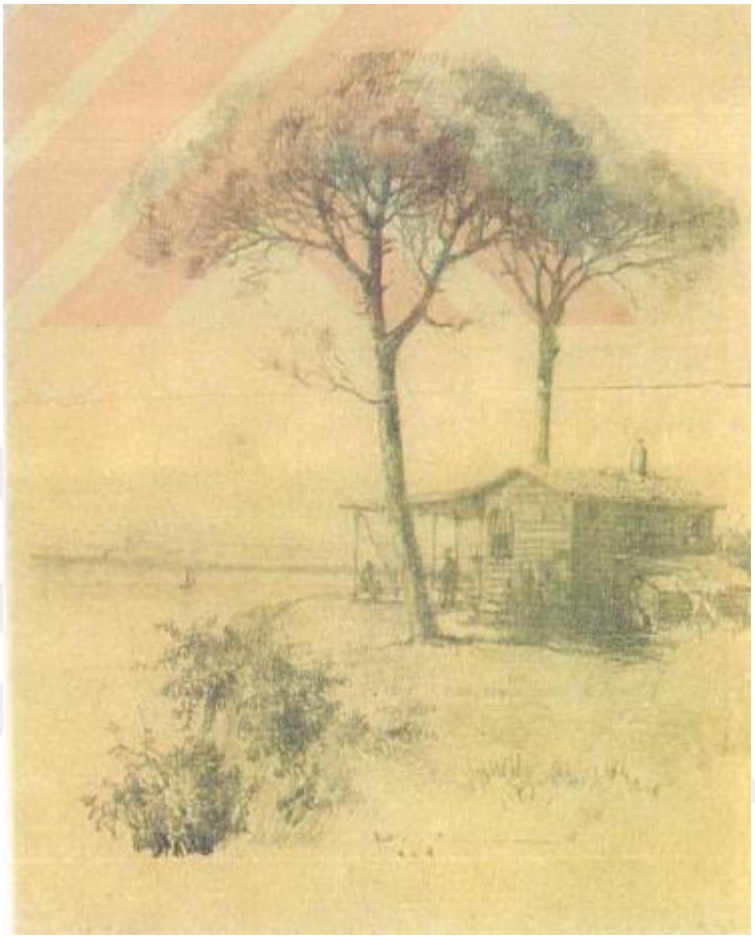

Eser Adı: Figürlü Çardak

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1913

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine kara kalem.

Ölçüler: 22,5 x 17 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Kile Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 266)'tan alınmıştır.

Katalog No 88:

Eser Adı: Çardak

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1915

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 24 x 33 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 257)'tan alınmıştır.

Katalog No 89:

Eser Adı: Eski İstanbul Evleri

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1915

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 27 x 39 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 91)'dan alınmıştır.

Katalog No 90:

Eser Adı: Çeşmeli Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1915

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 24,5 x 34 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 97)'dan alınmıştır.

Katalog No 91:

Eser Adı: Sahilde Çardak

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1916

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 22,5 x 26 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 87)'dan alınmıştır.

Katalog No 92:

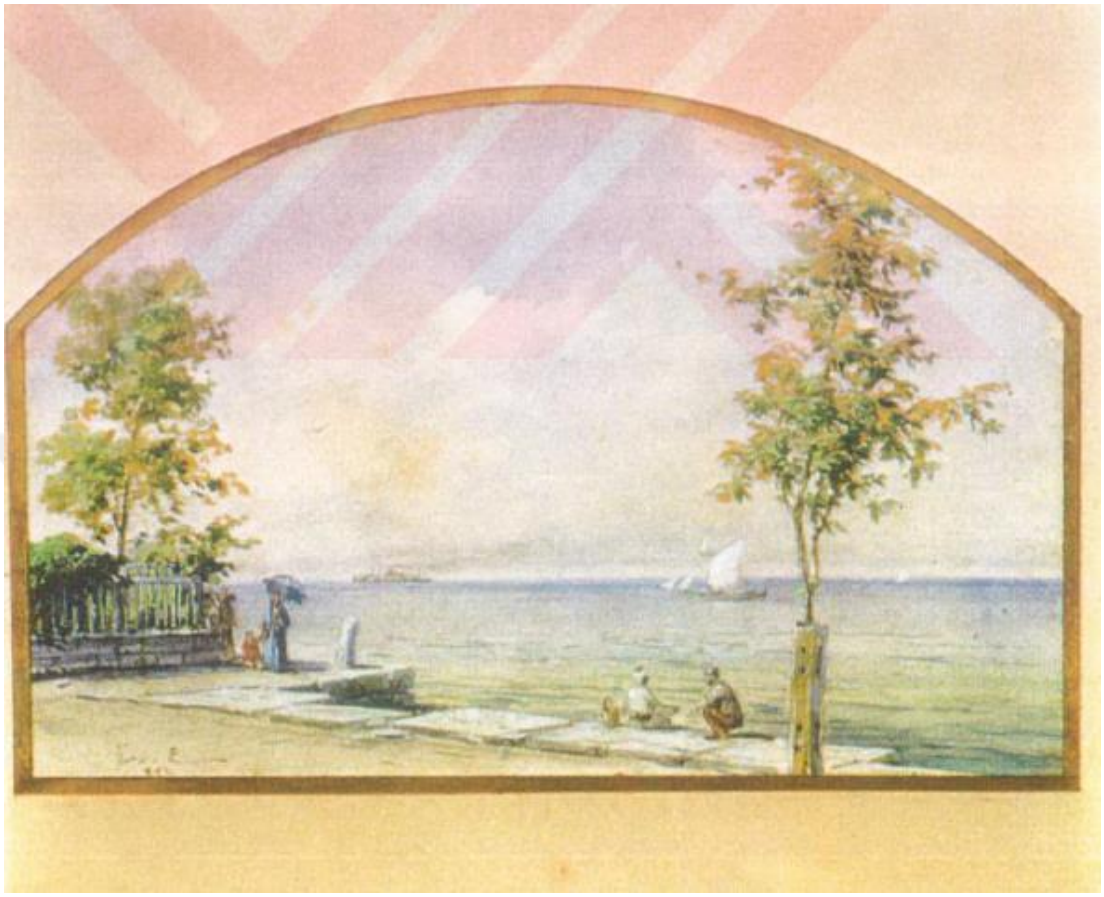

Eser Adı: Boğaziçi

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1918

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 16 x 24 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Maçka Mezat Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 273)'dan alınmıştır.

Katalog No 93:

Eser Adı: İstanbul

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1919

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 43 x 62 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 16.01.2020).

Katalog No 94:

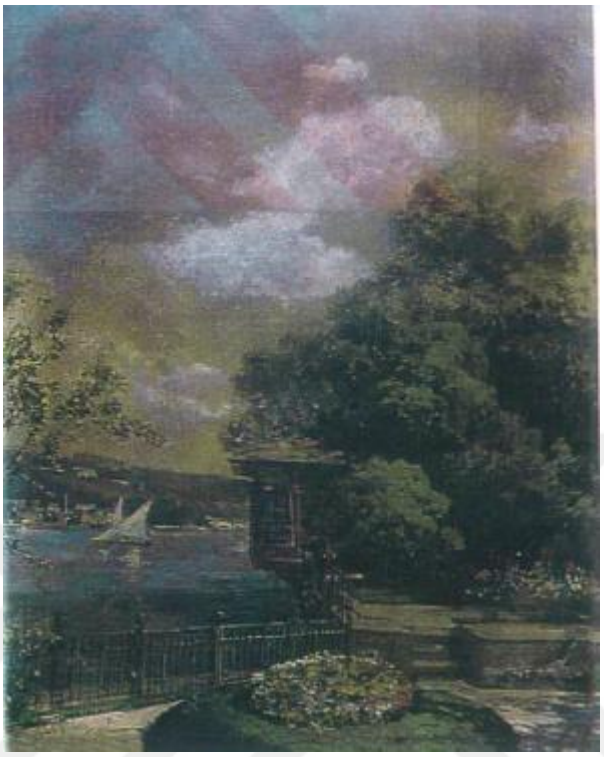

Eser Adı: Boğaziçi

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1920

Malzeme ve Teknik: Karton üzerine karışık teknik.

Ölçüler: 22 x 17,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Portakal Sanat ve Kültür Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 253)'tan alınmıştır.

Katalog No 95:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1920

Malzeme ve Teknik: Bilinmiyor.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Horhor Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 258)'tan alınmıştır. Eserin tekniği ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 96:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1920

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 40 x 66,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Portakal Sanat ve Kültür Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 269)'tan alınmıştır.

Katalog No 97:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1920

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 22,5 x 35 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Teşvikiye Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 272)'tan alınmıştır.

Katalog No 98:

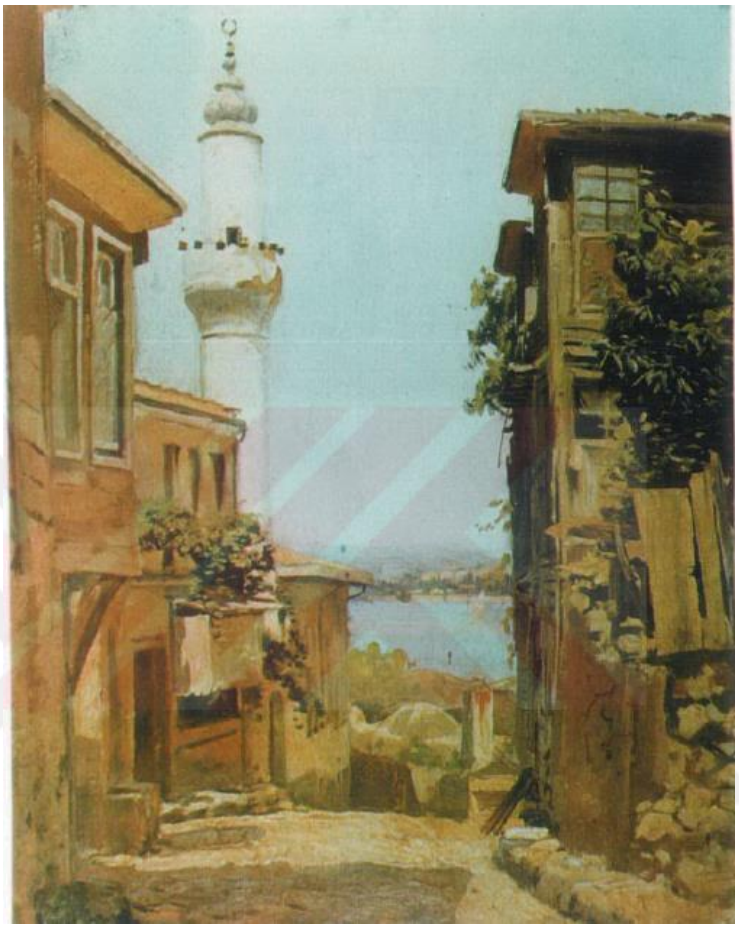

Eser Adı: Paşabahçe'de Bir Sokak

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1920

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Kemal Erhan Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 416)'tan alınmıştır. Eserin ölçüleri ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 99:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1921

Malzeme ve Teknik: Mukavva üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 21 x 24 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Taviloğlu Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 258)'tan alınmıştır.

Katalog No 100:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1921

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 33 x 56 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Cumalı Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 278)'tan alınmıştır.

Katalog No 101:

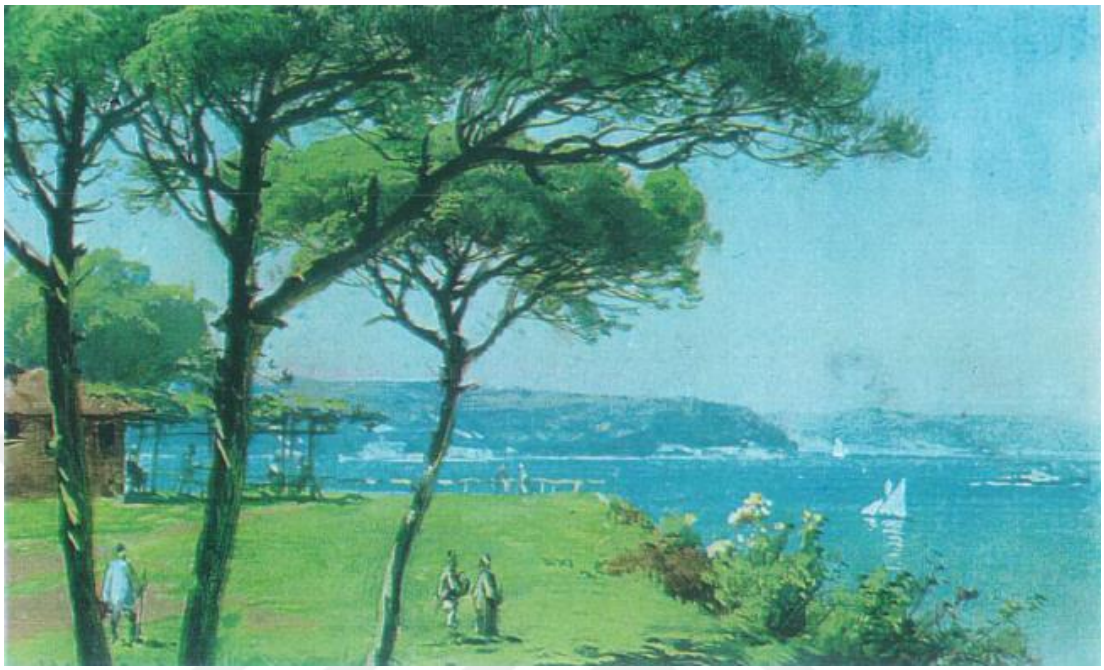

Eser Adı: Boğaz'dan Manzara

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1922

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 13 x 20,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Bilinmiyor.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 256)'tan alınmıştır. Eserin bulunduğu koleksiyon ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 102:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1923

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine guaj boya.

Ölçüler: 15,5 x 22 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Taviloğlu Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 267)'tan alınmıştır.

Katalog No 103:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1923

Malzeme ve Teknik: Karton üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 25,5 x 44 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Portakal Kültür ve Sanat Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 279)'tan alınmıştır.

Katalog No 104:

Eser Adı: Gün Batarken

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1923

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 15 x 23,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Maçka Mezat Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 284)'tan alınmıştır.

Katalog No 105:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1924

Malzeme ve Teknik: Mukavva üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 17 x 27 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Portakal Sanat ve Kültür Evi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 269)'tan alınmıştır.

Katalog No 106:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1925

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 15 x 22 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 285)'tan alınmıştır.

Katalog No 107:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1925

Malzeme ve Teknik: Karton üzerine sulu boya.

Ölçüler: 11 x 16 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Kile Sanat Galerisi Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Turgut, 1999: 285)'tan alınmıştır.

Katalog No 108:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: 1928

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 16.01.2020). Eserin ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 109:

Eser Adı: Evli Manzara

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 16.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 110:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 24,5 x 38 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 88-89)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 111:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 75 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 92-93)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 112:

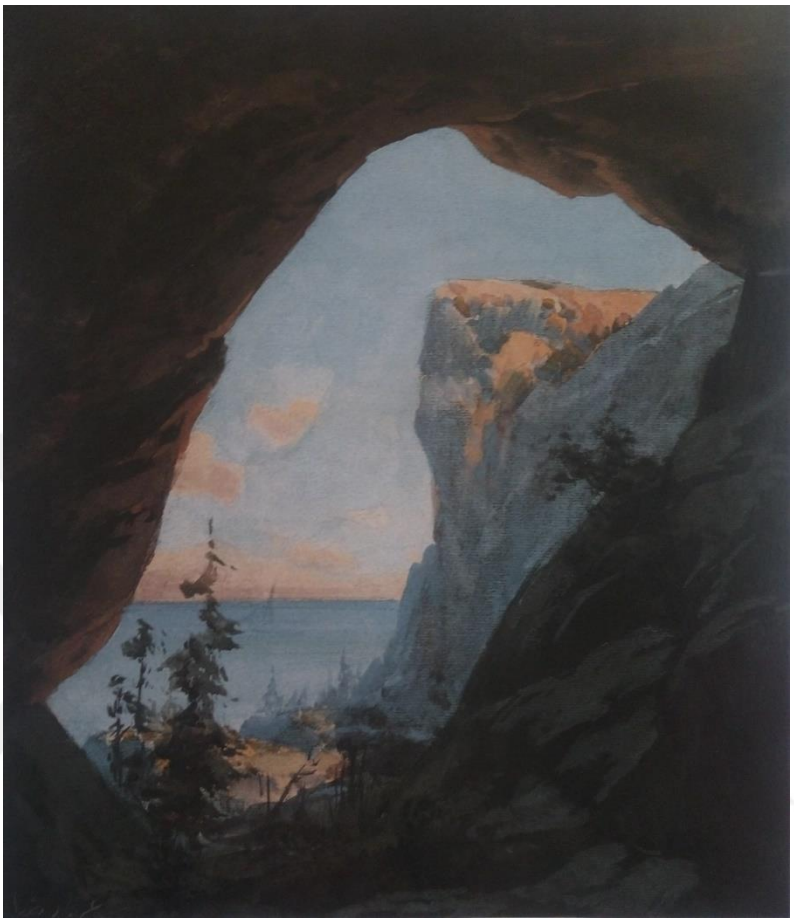

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Hoca Ali Rıza

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 18,5 x 15,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 95)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 113:

Eser Adı: Donanma Gecesi

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: 1882-1883

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 75 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Maçka Mezat Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 140)'tan alınmıştır.

Katalog No 114:

Eser Adı: Yıldız Parkı

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: 1897

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 96 x 136,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 17.01.2020).

Katalog No 115:

Eser Adı: Çamlıca Sırtları

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: 1907-1908

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 37,5 x 55 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (https://tr.pinterest.com/pin/501799583466760361/?lp=true)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 17.01.2020)

Katalog No 116:

Eser Adı: Erenköy'de Köşk

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: 1909

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 46,5 x 61 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 17.01.2020).

Katalog No 117:

Eser Adı: Yakacık

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: 1914

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 90 x 120 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Kemal Bilginsoy Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 157)'tan alınmıştır.

Katalog No 118:

Eser Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 93 x 134 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 116)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 119:

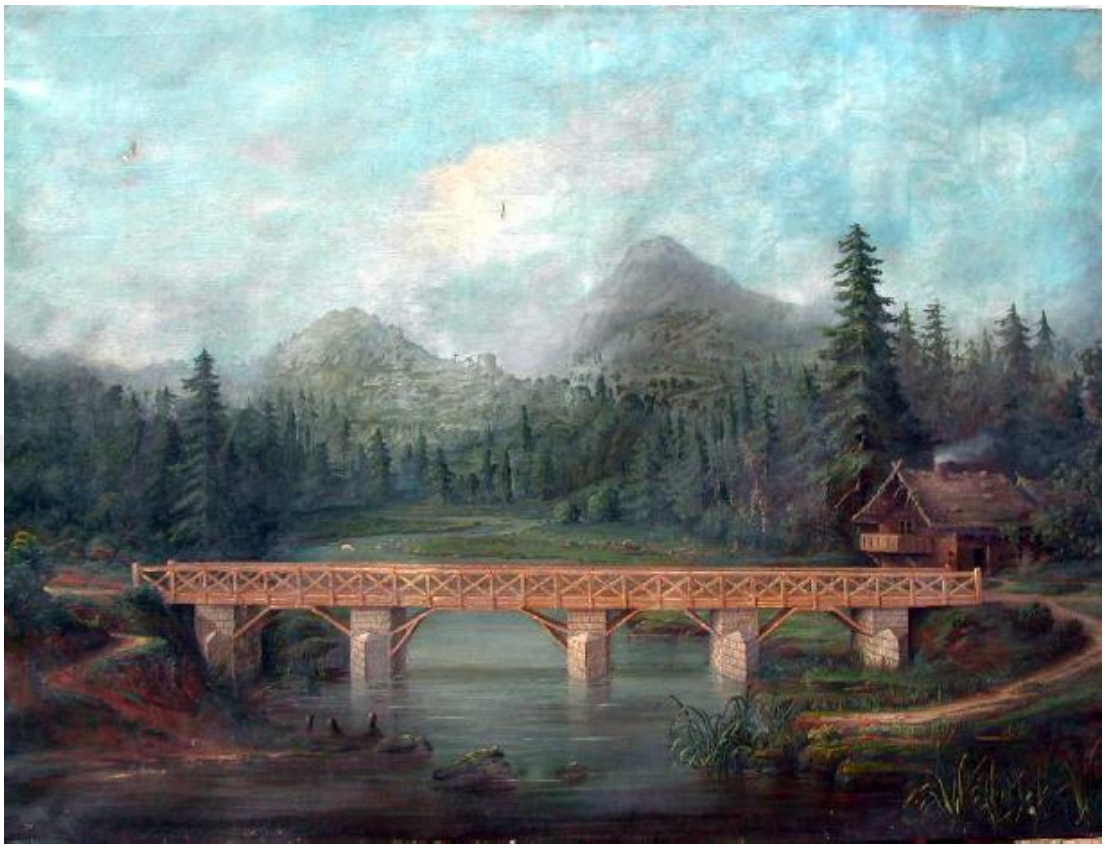

Eser Adı: Ahşap Köprü

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 85 x 115 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 86)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 120:

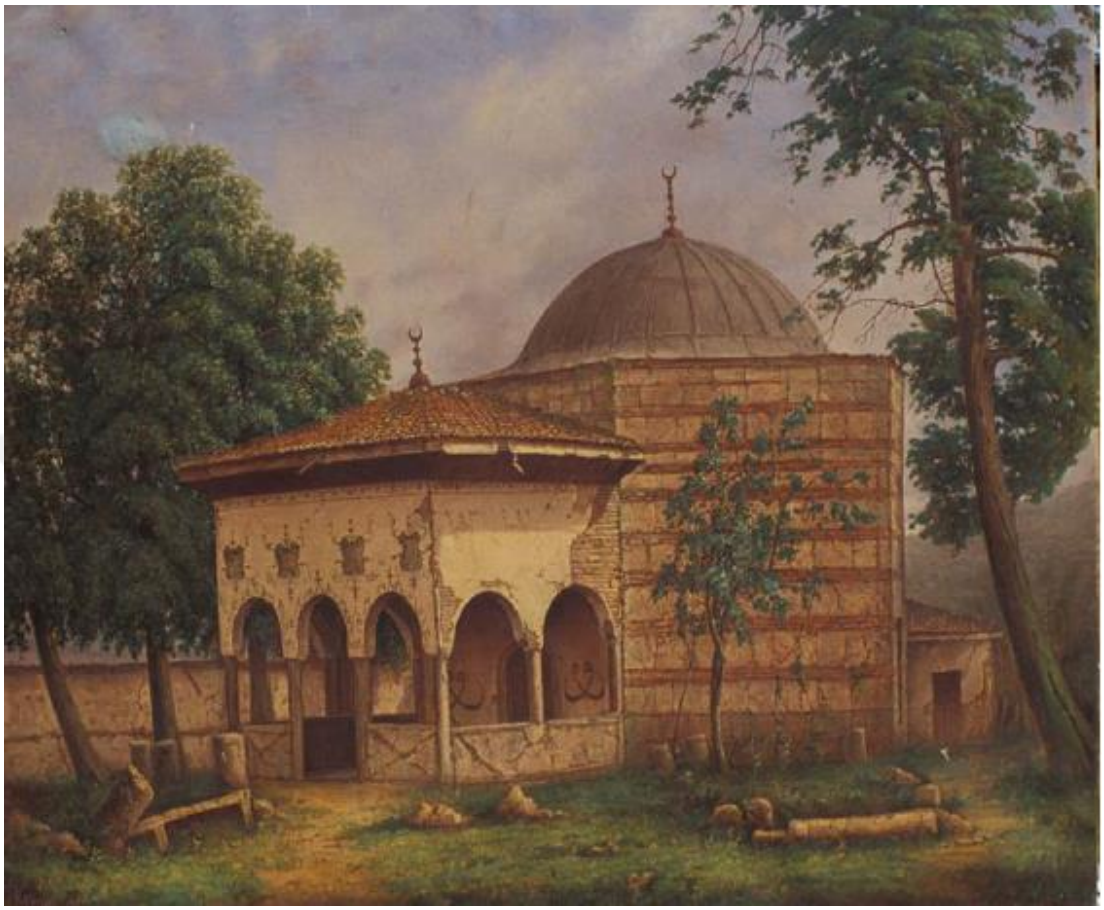

Eser Adı: Manzara, Mescit

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 78 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 86)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 121:

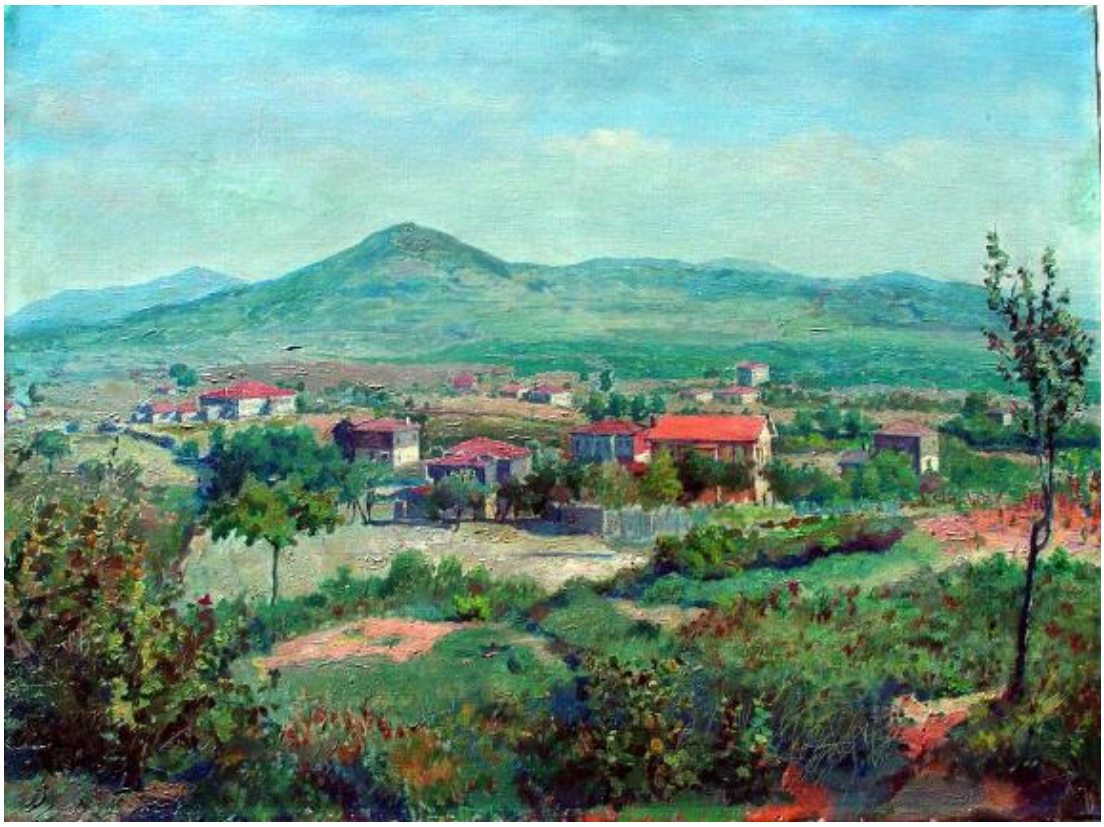

Eser Adı: Erenköy'den

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 68 x 81 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 161)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 122:

Eser Adı: Eski Türk Evleri

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 49 x 60 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: D. S. R. K.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 151)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 123:

Eser Adı: Sebil

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 80 x 105 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: D. S. R. K.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 152)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 124:

Eser Adı: Küçüksu Çeşmesi

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 59 x 84,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: D. S. R. K.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 153)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 125:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 74,5 x 99 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: D. S. R. K.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 155)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 126:

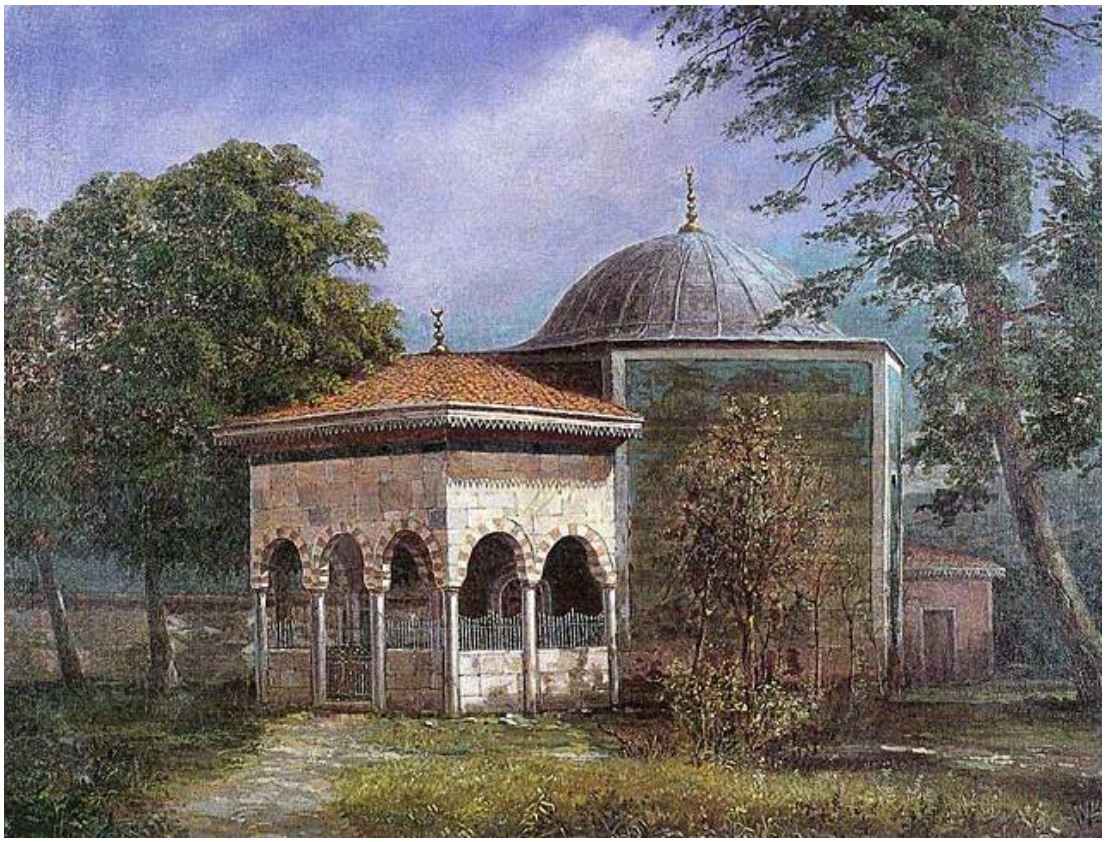

Eser Adı: Söğüt, Ertuğrul Türbesi

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 78 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: A. D. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 147)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 127:

Eser Adı: Üsküdar'dan Manzara

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 70 x 109 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 156)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 128:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 54 x 65 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 158)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 129:

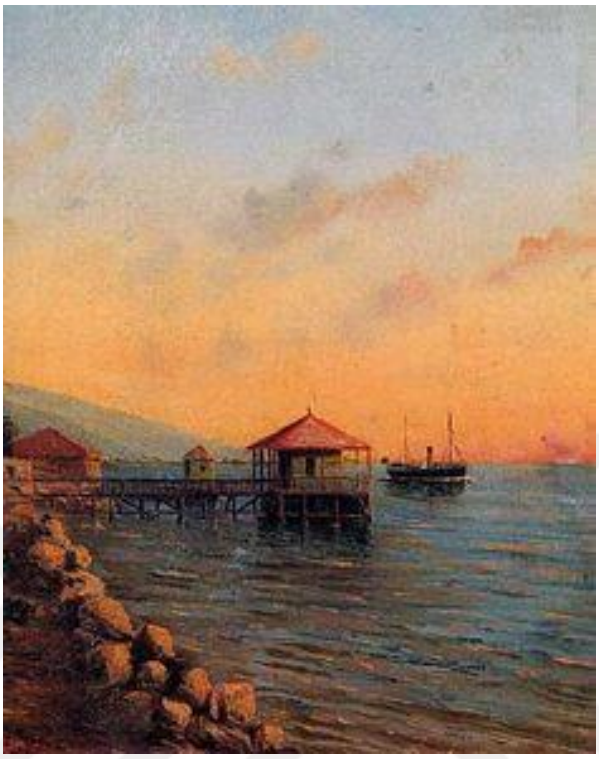

Eser Adı: Deniz Hamamı

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 26 x 20 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Maçka Mezat Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 162)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 130:

Eser Adı: İsimsiz

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 21 x 30 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Aydın Zekâi ve Acar Bill Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 163)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 131:

Eser Adı: İsimsiz

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 24 x 32 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Aydın Zekâi ve Acar Bill Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 165)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 132:

Eser Adı: İsimsiz

Sanatçı: Hüseyin Zekâi Paşa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 24 x 32 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Aydın Zekâi ve Acar Bill Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (Kılıç, 2010: 166)'tan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 133:

Eser Adı: Ayasofya Camii

Sanatçı: Piyade Kolağası Said Efendi

Tarih: 1911-1912

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 47 x 69,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 87)'dan alınmıştır.

Katalog No 134:

Eser Adı: Deniz Peyzajı

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 61 x 76 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: T. İ. B. R. K.

Açıklama: Görsel, (Turani, 1977: 9)'den alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 135:

Eser Adı: Yavuz Muharebe Kruvazörü ve Hamidiye Hafif Kruvazörü Karadeniz'de

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (https://e-marineeducation.com/tr/denizci-ressamlar-ismail-hakki-bey-husnu-tenguz/)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 136:

Eser Adı: Irresistible Zırhlısı'nın Batışı

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (https://e-marineeducation.com/tr/denizci-ressamlar-ismail-hakki-bey-husnu-tenguz/)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 137:

Eser Adı: Çanakkale Savaşı

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. A. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (https://e-marineeducation.com/tr/denizci-ressamlar-ismail-hakki-bey-husnu-tenguz/)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 138:

Eser Adı: Goliath Zırhlısı'nın Batırılışı

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 90 x 145 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: M. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (https://mersindenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/tr/content/80)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 139:

Eser Adı: Fırtınalı Denizde Yelkenli ve Yandan Çarklı Gemi

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 26 x 75 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com/ismail-hakki-bey)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 140:

Eser Adı: Fırtınada Gemi

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.leblebitozu.com/bilmeniz-gereken-15-asker-ressam/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 141:

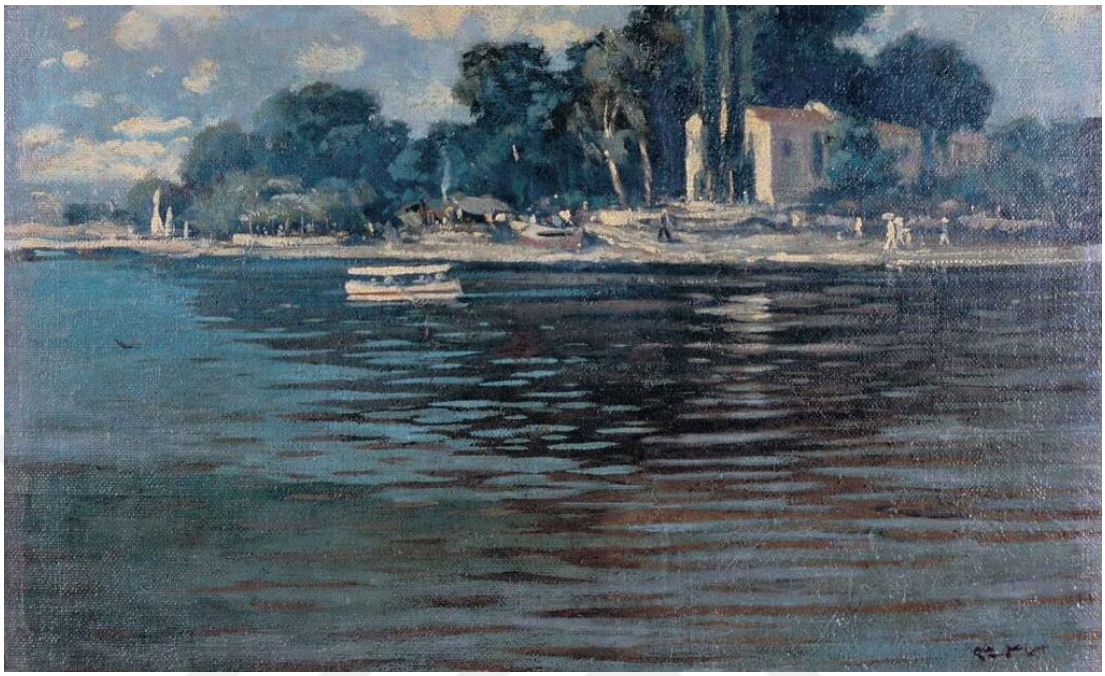

Eser Adı: Sahil Manzarası

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com/category/sanatcilar/soyadi-h/hakki-bahriyeli-ismail/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 142:

Eser Adı: Dere Kenarı

Sanatçı: İsmail Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 42 x 33 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama:Görsel,(https://www.istanbulsanatevi.com/category/sanatcilar/soyadih/hakkibahriyeli-ismail/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 19.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 143:

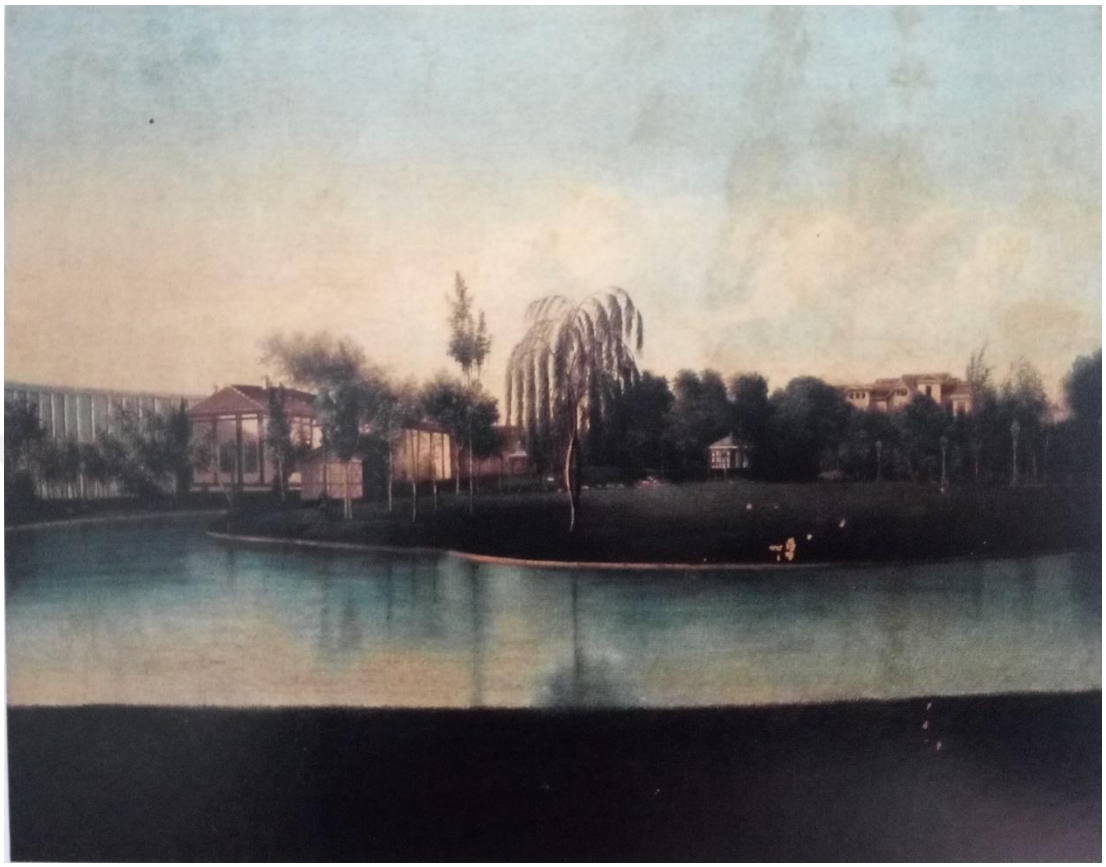

Eser Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'ne Bakış

Sanatçı: Salih Molla Aşkî

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 72,5 x 91,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 120)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 144:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Mehmed Hayri

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 54 x 65 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 100)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 145:

Eser Adı: Yıldız Camii

Sanatçı: Necip

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 73 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 121)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 146:

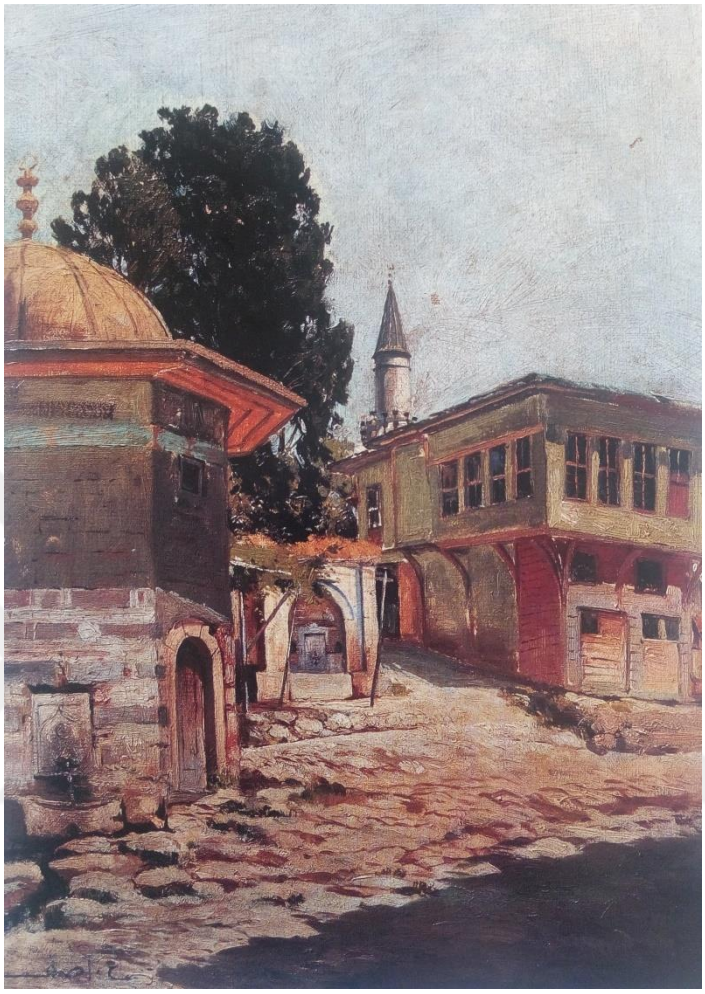

Eser Adı: Üsküdar Doğancılar

Sanatçı: Osman Asaf

Tarih: 1888-1889

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 46 x 32 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 187)'dan alınmıştır.

Katalog No 147:

Eser Adı: Cumbalı Evler

Sanatçı: Ömer Adil

Tarih: 1894

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 50 x 25 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (https://www.artamonline.com/291-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/11308-omer-adil-1868-1928-cumbali-evler)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 20.01.2020).

Katalog No 148:

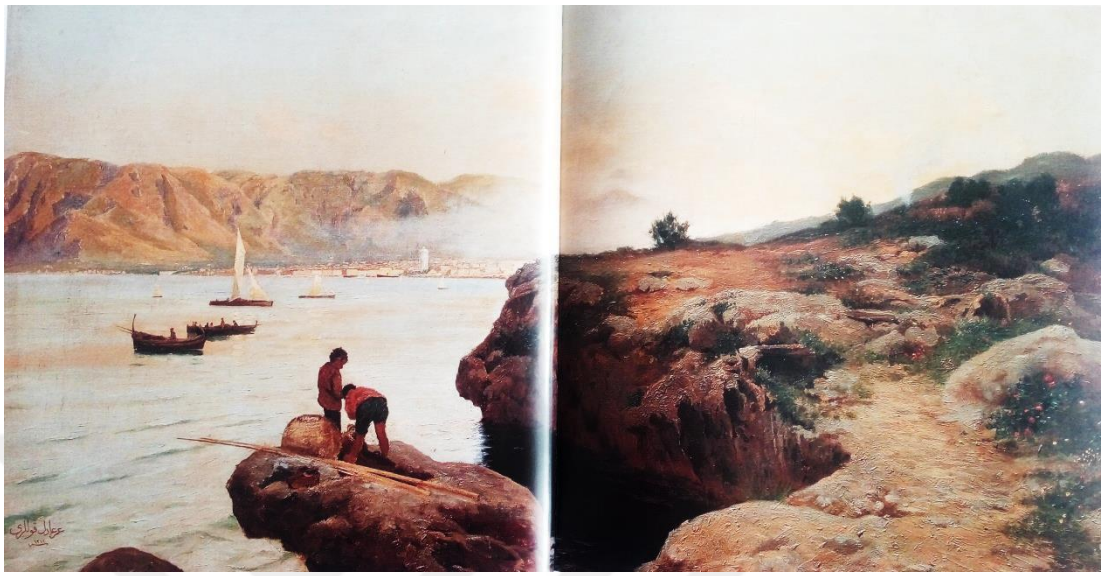

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Ömer Adil

Tarih: 1896-1897

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 60 x 109,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 192-193)'dan alınmıştır.

Katalog No 149:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Ömer Adil

Tarih: 1924

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 44 x 73 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 191)'dan alınmıştır.

Katalog No 150:

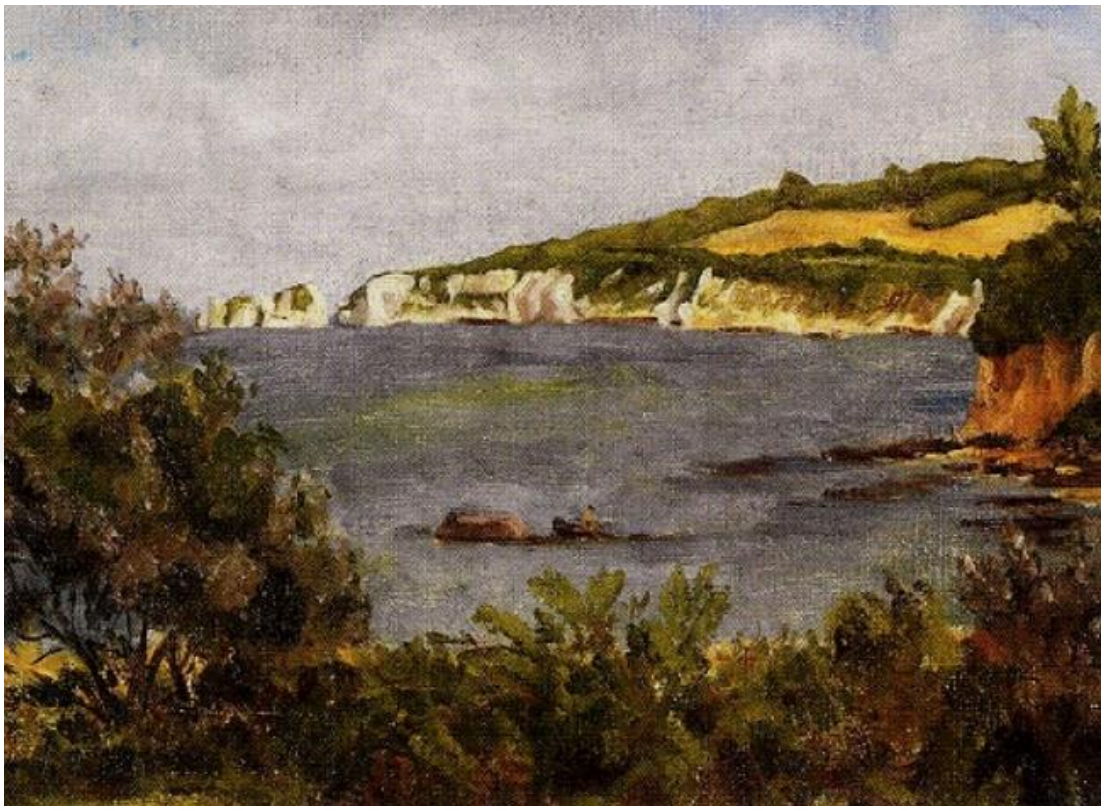

Eser Adı: Heybeliada'dan

Sanatçı: Ömer Adil

Tarih: 1924

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.alifart.com/heybeliadadan_28394/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 20.01.2020). Eserin ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 151:

Eser Adı: Adana'dan

Sanatçı: Ömer Adil

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Duralit üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 47 x 65 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 191)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 152:

Eser Adı: Deniz Kenarında Eski Binalar

Sanatçı: Ömer Adil

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Muşamba üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 65 x 93 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Edhem, 1970: 93)'den alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir

Katalog No 153:

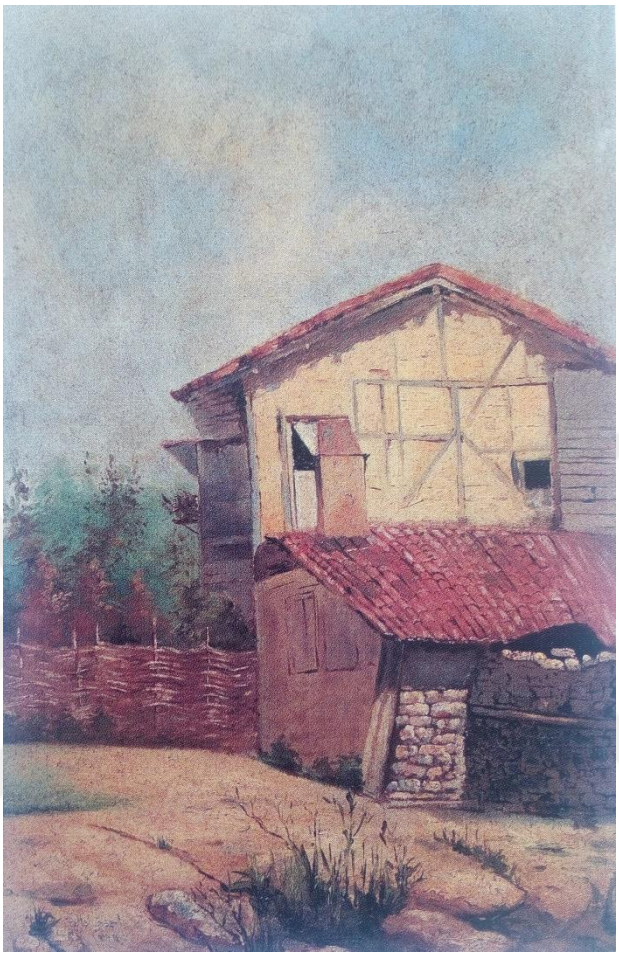

Eser Adı: Köy Evi

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: 1893

Malzeme ve Teknik: Mukavva üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 41 x 27 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 101)'dan alınmıştır.

Katalog No 154:

Eser Adı: Sultan Ahmet Camii

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: 1897

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 123 x 150 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (https://twitter.com/oart7218/status/1134417991150362624)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020).

Katalog No 155:

Eser Adı: İstanbul

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: 1918

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 62,5 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020).

Katalog No 156:

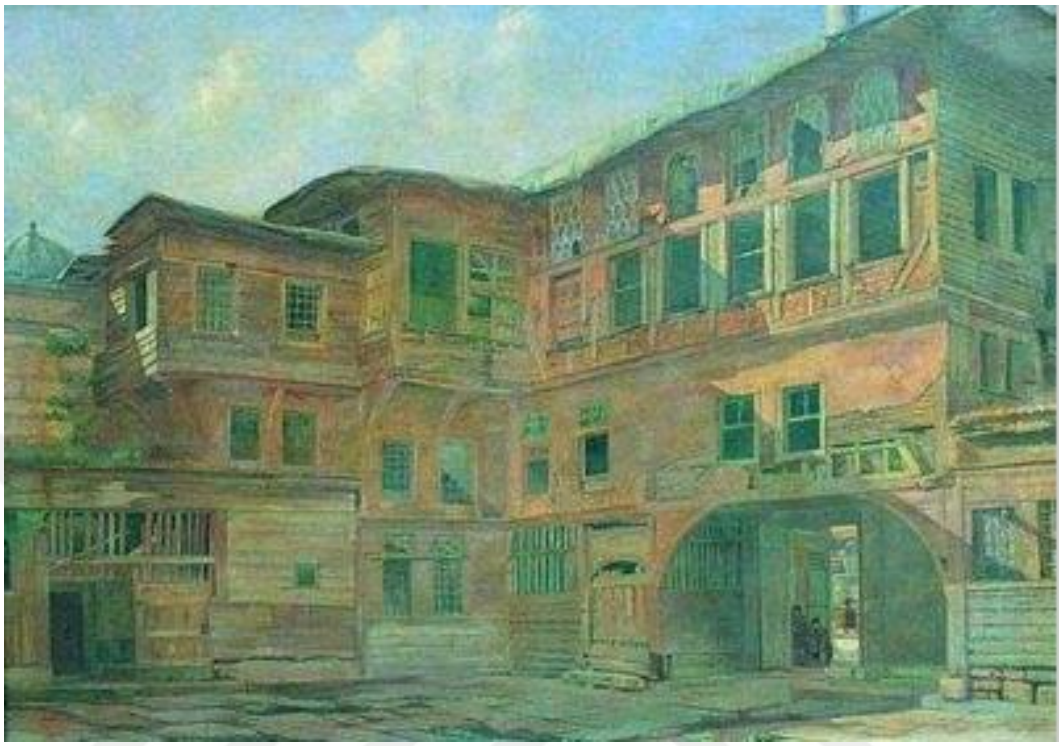

Eser Adı: Beyazıt Eski İmaret Binası

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: 1922

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine sulu boya.

Ölçüler: 65 x 90 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020).

Katalog No 157:

Eser Adı: Beyazıt Sahaflar ve Eski İmaret Binası

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: 1923

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 35 x 46 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020).

Katalog No 158:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 28 x 39 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.artamonline.com/294-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/11811-ahmet-ziya-akbulut-1869-1938-peyzaj)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 159:

Eser Adı: Ahşap Ev

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 30 x 44 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Lüset-Mustafa Taviloğlu Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 160:

Eser Adı: Sur Kapısı

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 31,5 x 44,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: S. S. M.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 161:

Eser Adı: Kağıthane Sünnet Köprüsü

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 162:

Eser Adı: Köy Evi

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://twitter.com/karayaslihan)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 163:

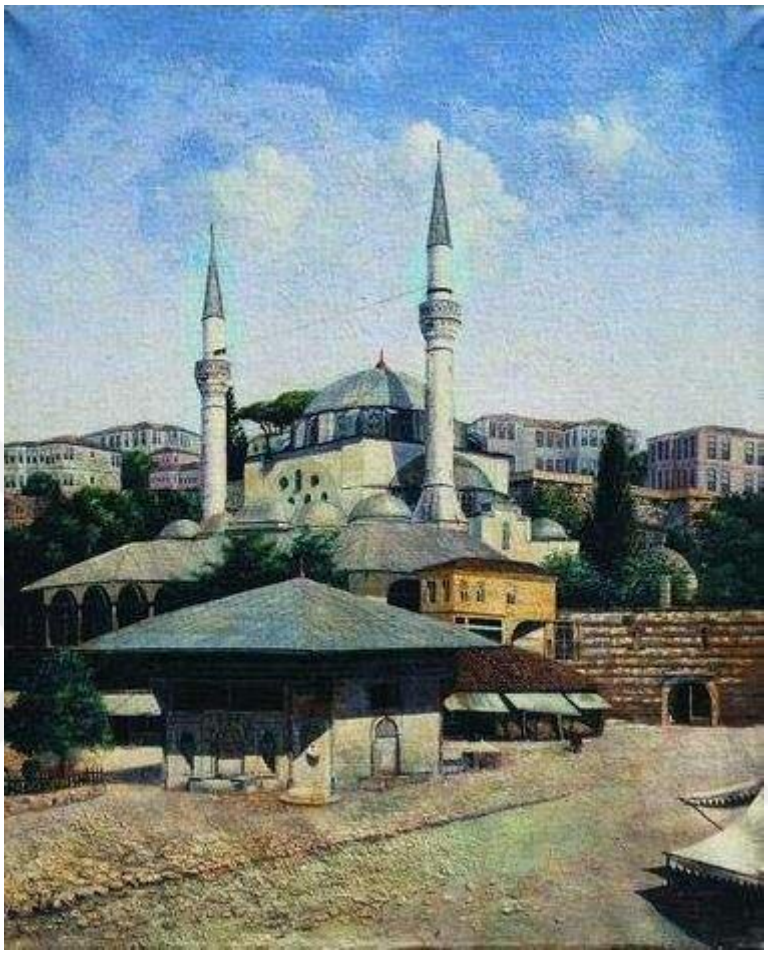

Eser Adı: Üsküdar Mihrimah Sultan Camii

Sanatçı: Ahmed Ziya Akbulut

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 21.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 164:

Eser Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden Çadır Köşkü

Sanatçı: Darüşşafakalı Şevki Efendi

Tarih: 1891

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 73 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 122)'dan alınmıştır.

Katalog No 165:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: 1920

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 23 x 30 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.artiummodern.com/urun/1515216/uskudarli-cevat-1870)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 22.01.2020).

Katalog No 166:

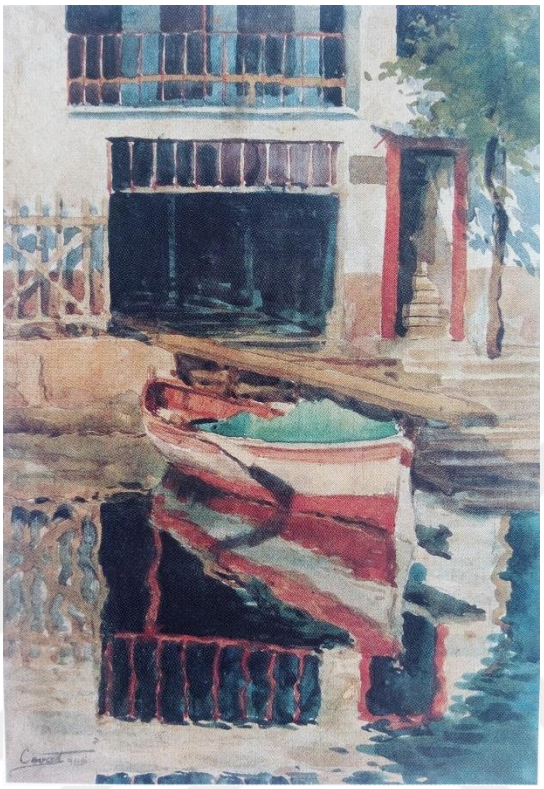

Eser Adı: Boğaziçi'nden

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: 1926

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 36 x 24,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 199)'dan alınmıştır.

Katalog No 167:

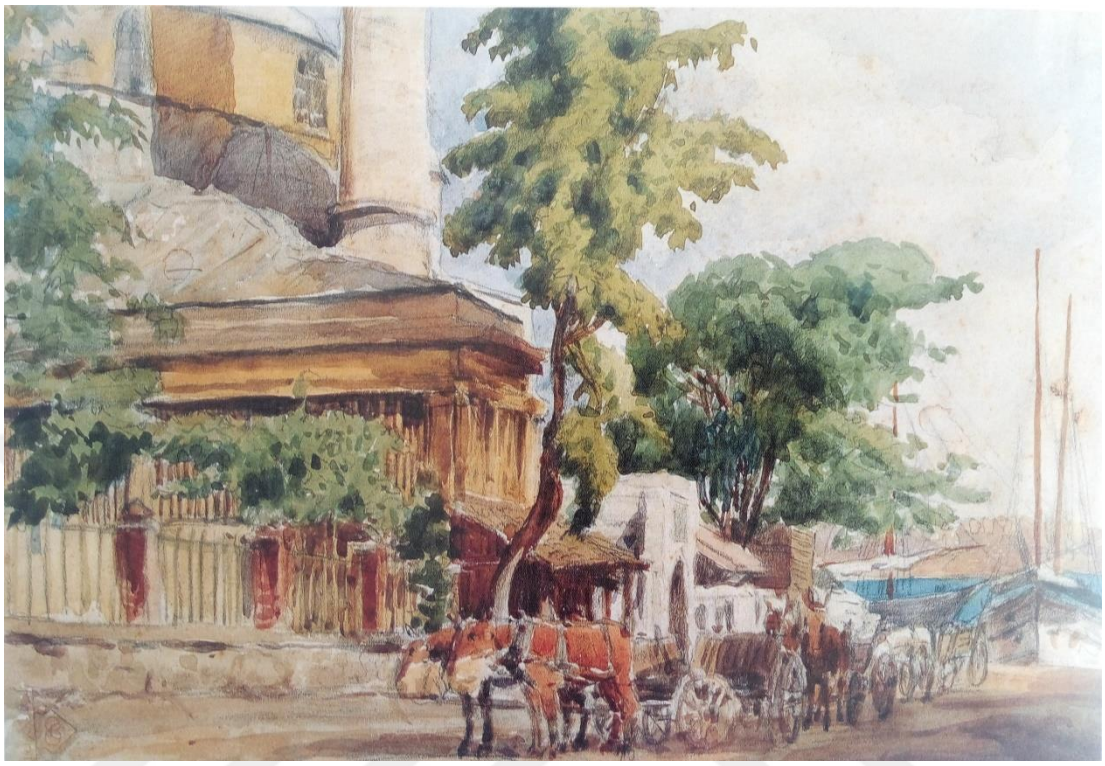

Eser Adı: Boğaziçi'nden

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: 1930

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 26 x 37,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 202)'dan alınmıştır.

Katalog No 168:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: 1932

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 24,5 x 36 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 200)'dan alınmıştır.

Katalog No 169:

Eser Adı: Yıldız Sarayı'ndan

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 76 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Erol ve Renda, 1980: 149)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 170:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 28 x 42 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Halkbank Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 22.01.2020). Eseri tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 171:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 16 x 25 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 22.01.2020). Eseri tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 172:

Eser Adı: Peyzaj

Sanatçı: Üsküdarlı Cevad (Göktengiz)

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 24 x 31 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 22.01.2020). Eseri tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 173:

Eser Adı: Şehzadebaşı'ndan

Sanatçı: Lofçalı Ahmed

Tarih: 19. yy. sonu.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 75 x 101 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 123)'dan alınmıştır.

Katalog No 174:

Eser Adı: Şişli Etfal Hastanesi'nin Eski Hali

Sanatçı: Balatlı Ahmed Bedri

Tarih: 19. yy. sonu.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 54 x 73 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkishpaintings.com/)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 23.01.2020).

Katalog No 175:

Eser Adı: Marmara

Sanatçı: Balatlı Ahmed Bedri

Tarih: 1903

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 35 x 55 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 103)'dan alınmıştır.

Katalog No 176:

Eser Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden

Sanatçı: Vidinli Osman Nuri

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 73 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 124)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 177:

Eser Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden

Sanatçı: Ahmed Ragıp

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 72,5 x 91,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 125)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 178:

Eser Adı: Bursa'dan

Sanatçı: Kosovalı Hayri

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 75 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 104)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 179:

Eser Adı: Kâğıthane Camii

Sanatçı: Fatihli Mustafa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 81,5 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 126)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 180:

Eser Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden

Sanatçı: Fatihli Mustafa

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 72,5 x 91,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 127)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 181:

Eser Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden Cihannüma Kasrı

Sanatçı: Darüşşafakalı Hüseyin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 73 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 128)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 182:

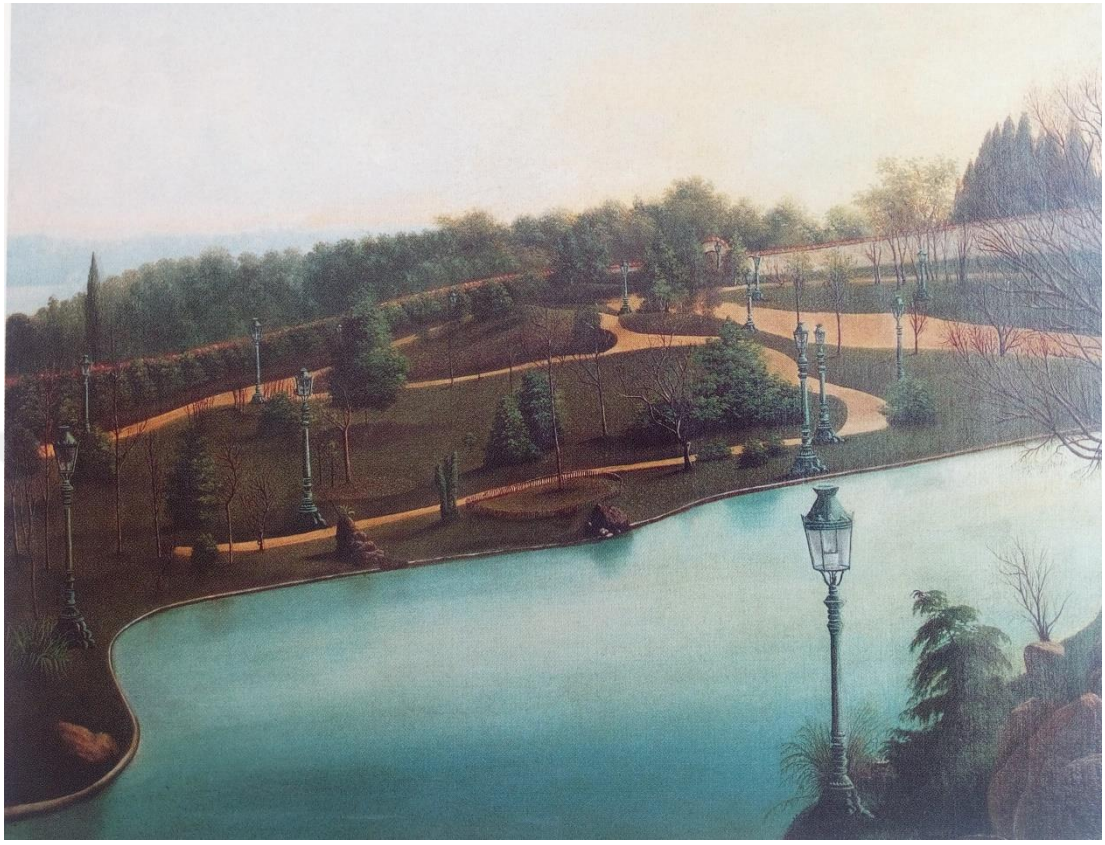

Eser Adı: Yıldız Sarayı'ndan

Sanatçı: Giritli Hüseyin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 73 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 129)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 183:

Eser Adı: İstanbul Limanı

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 50 x 70 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: T. İ. B. R. K.

Açıklama: Görsel, (Turani, 1977: 14)'den alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 184:

Eser Adı: Türk Donanması Manevra Sırasında

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 88 x 129 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/index.php/tr/content/83)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 24.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 185:

Eser Adı: Gemi

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: Bilinmiyor.

Bulunduğu Koleksiyon: Antik A. Ş. Resim Koleksiyonu.

Açıklama: Görsel, (https://www.artamonline.com/264-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/7222-diyarbakirli-tahsin-1875-1937-gemi)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 24.01.2020). Eserin tarihi ve ölçüleri ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 186:

Eser Adı: İstanbul Limanı'nda

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 50 x 60 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 187:

Eser Adı: İstanbul'da Yolcu Gemisi

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Karton üzerine sulu boya.

Ölçüler: 19 x 25 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 188:

Eser Adı: Fırtınalı Deniz

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 25 x 37 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.istanbulsanatevi.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 189:

Eser Adı: Yavuz ve Hamidiye Seyir Halinde

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 59 x 80 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 190:

Eser Adı: İstanbul

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 34 x 44 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 191:

Eser Adı: Yelkenli ve Kayık

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Mukavva üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 33 x 19 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 192:

Eser Adı: Sultan Osman Drennotu

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 121 x 181 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: A. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 193:

Eser Adı: Ortaköy Camii

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 32 x 39 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 194:

Eser Adı: Günbatımında Gemi

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Duralit üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 44 x 52 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 195:

Eser Adı: Yelkenli

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Duralit üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 62 x 80 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 196:

Eser Adı: Yolcu Gemisi

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: 1903

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 65 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020).

Katalog No 197:

Eser Adı: Majestik Zırhlısının Batırılışı

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: 1915

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 68 x 58 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: A. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020).

Katalog No 198:

Eser Adı: Hamidiye'nin Rus Muhripleri ile Muharebesi

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: 1917

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 96 x 144 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020).

Katalog No 199:

Eser Adı: Bouet'in Çanakkale'de Batışı

Sanatçı: Diyarbakırlı Tahsin

Tarih: 1917

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 93 x 142 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (http://www.antikalar.com)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 25.01.2020).

Katalog No 200:

Eser Adı: Heybeliada Bahriye Mektebi

Sanatçı: Hüsnü Tengüz

Tarih: 1885

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 50 x 79 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/index.php/tr/content/91)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 26.01.2020).

Katalog No 201:

Eser Adı: Üsküdar Selimiye

Sanatçı: Hüsnü Tengüz

Tarih: 1939

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 35 x 48 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (http://www.turkerart.com/ozel-koleksiyon-sergisi)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 26.01.2020).

Katalog No 202:

Eser Adı: Tersane'nin Tepebaşı'ndan Görünümü

Sanatçı: Hüsnü Tengüz

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 21 x 30 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (Bayhan, 2010: 83)'dan alınmıştır. Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 203:

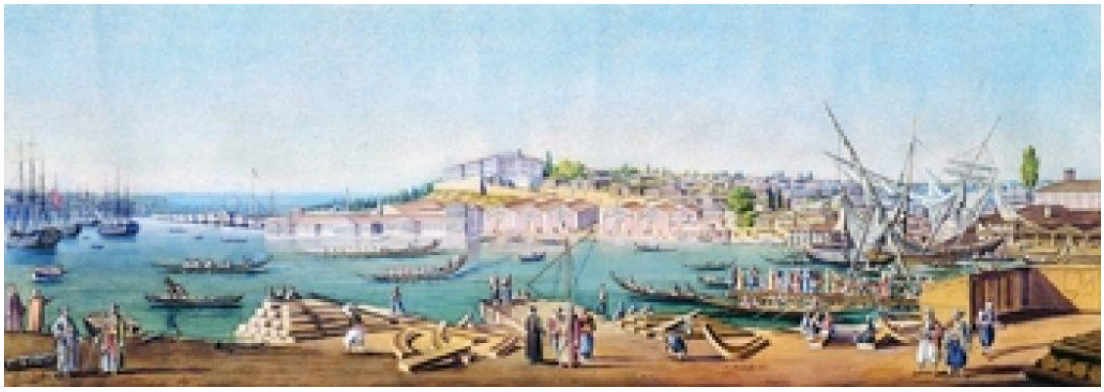

Eser Adı: Kalyon Devrinde Haliç Tersanesi

Sanatçı: Hüsnü Tengüz

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 51 x 76 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: M. D. M. R. K.

Açıklama: Görsel, (https://mersindenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/tr/content/89)'den alınmıştır. (Erişim tarihi: 26.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 204:

Eser Adı: Hamidiye Zırhlısı

Sanatçı: Hüsnü Tengüz

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 60 x 81 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: Özel Koleksiyon.

Açıklama: Görsel, (https://www.artamonline.com/284-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/3132-h-husnu-tenguz-1875-1950-hamidiye-zirhlisi)'dan alınmıştır. (Erişim tarihi: 26.01.2020). Eserin tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Katalog No 205:

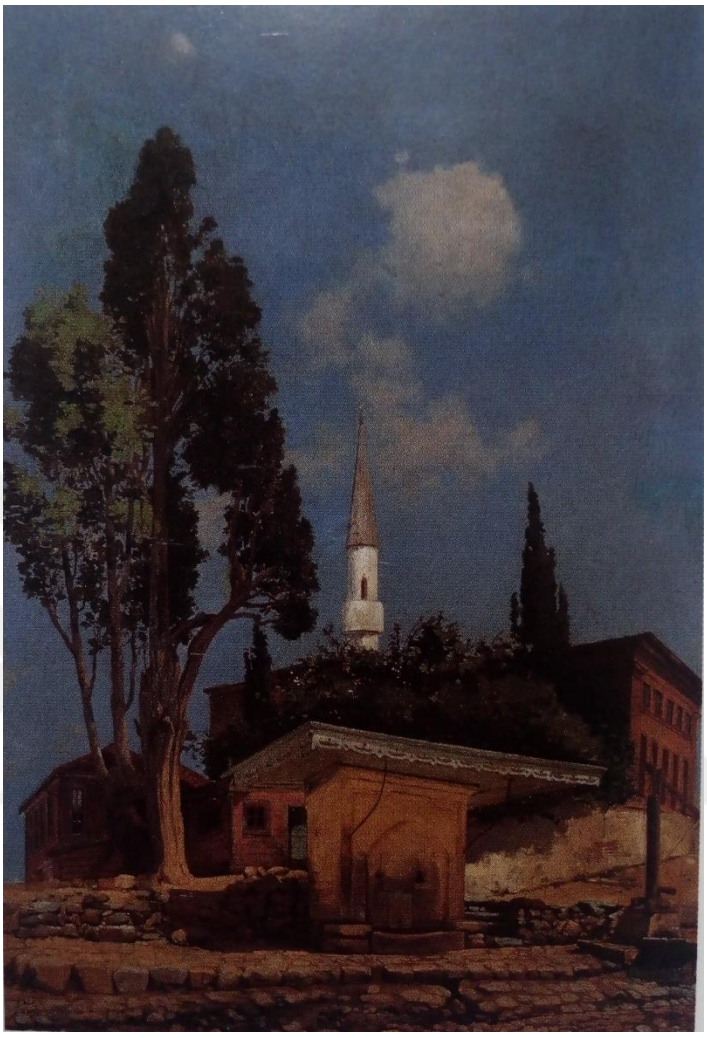

Eser Adı: Çamlıca'dan Manzara

Sanatçı: Hamdi Kenan

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 190 x 130 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 49)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 206:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Hilmi

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 63 x 85 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 50)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 207:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Ziya

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 59,5 x 73 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 51)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 208:

Eser Adı: Köprülü Manzara

Sanatçı: Mehmed Ali İsmail

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 73 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 53)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 209:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: İbrahim

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 76 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 54)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 210:

Eser Adı: Ihlamur Kasrı

Sanatçı: İbrahim

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 62 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 56)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 211:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Ferik İbrahim Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 59,5 x 81 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 54)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 212:

Eser Adı: Orman

Sanatçı: Ferik İbrahim Hakkı

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 59,5 x 73 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 58)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 213:

Eser Adı: Yıldız Parkı'ndan

Sanatçı: Ziya

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 80,5 x 101 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 55)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 214:

Eser Adı: Ağaçlar Arasında Yol

Sanatçı: Ziya

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 118 x 143 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 57)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 215:

Eser Adı: Dolmabahçe Sebili

Sanatçı: Miralay Cemal

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Kağıt üzerine sulu boya.

Ölçüler: 63,5 x 79 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 73)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 216:

Eser Adı: Manzara

Sanatçı: Ahmed Faik

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 32,5 x 55 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 74)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 217:

Eser Adı: Bayram Yeri

Sanatçı: Hüseyin Rıfad

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 73,5 x 150 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 104)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 218:

Eser Adı: Amin Alayı

Sanatçı: Hüseyin Rıfad

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 76,5 x 113,5 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 111)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 219:

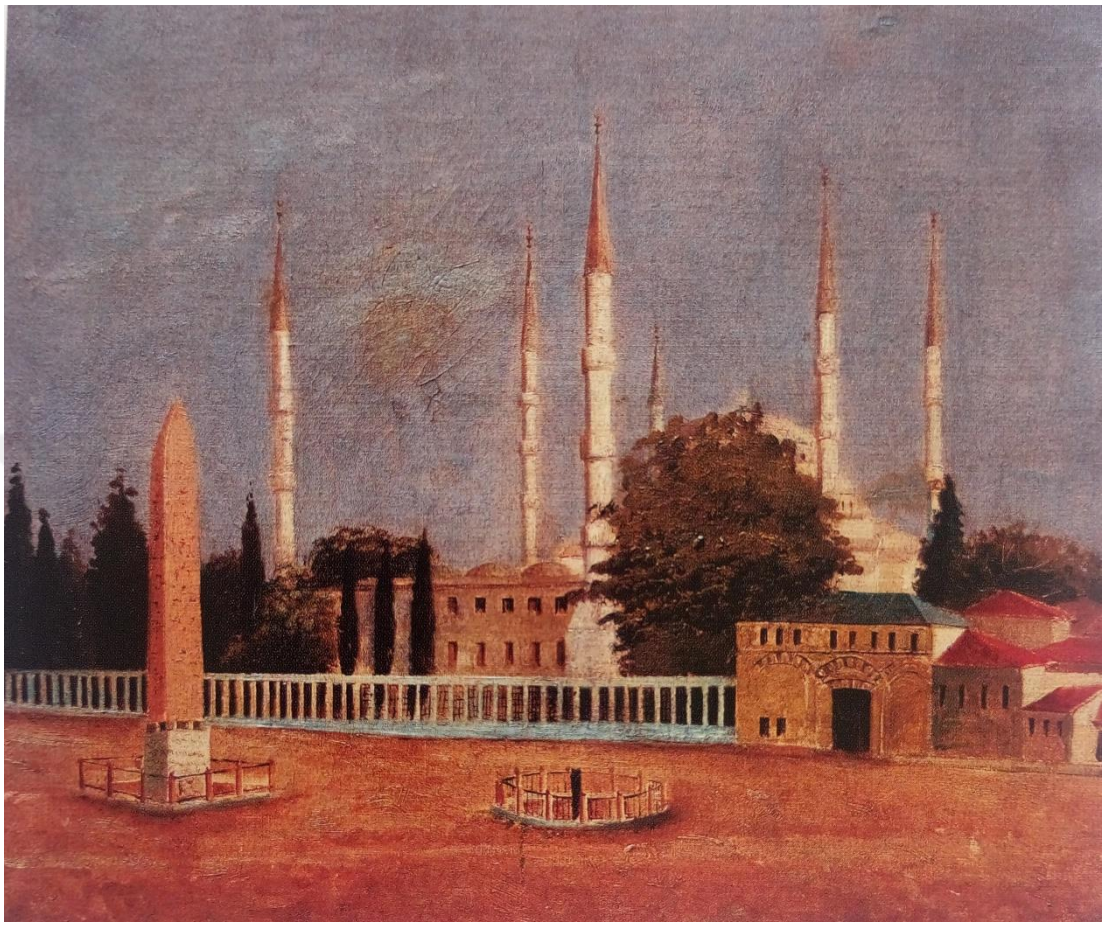

Eser Adı: Sultanahmed Meydanı

Sanatçı: Hafız Abdurrahman

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 46 x 55 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 105)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 220:

Eser Adı: Ravza-ı Mutahara

Sanatçı: Hafız Abdurrahman

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 81 x 100 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 106)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 221:

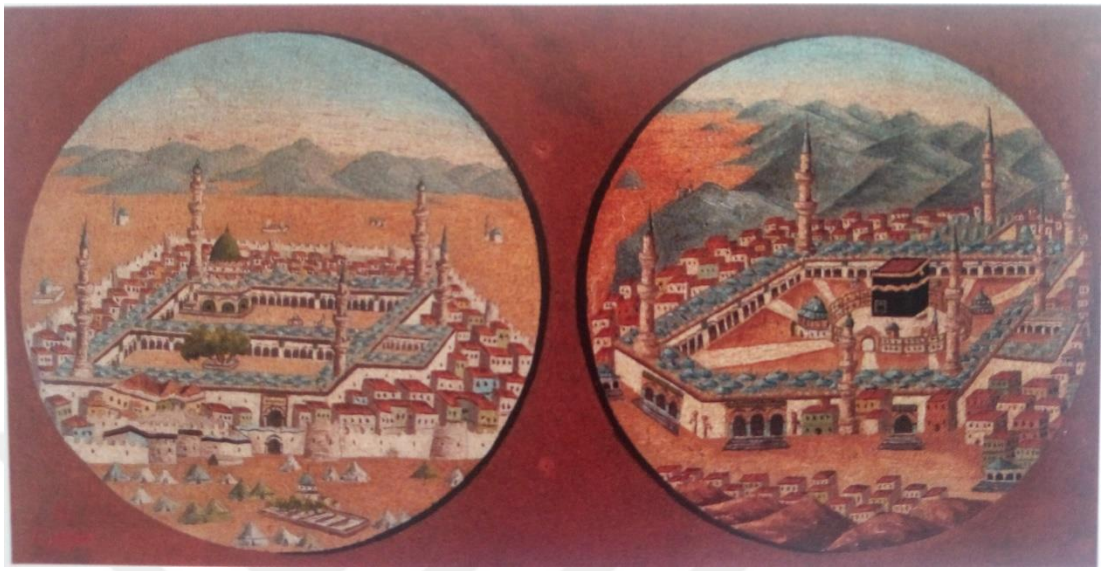

Eser Adı: Mekke-Medine

Sanatçı: Mustafa Rahmi

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Mukavva üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 37,5 x 59 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 105)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 222:

Eser Adı: Edirne Sultan Bayezid Camii ve Külliyesi

Sanatçı: Mehmed Reşad

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 35 x 46 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 107)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 223:

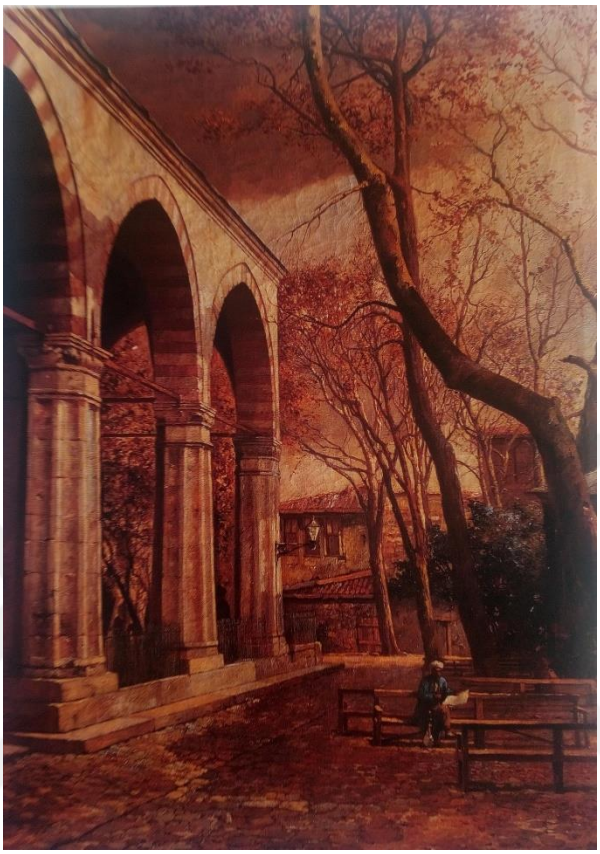

Eser Adı: Mahmudpaşa Camii

Sanatçı: Ahmed Rıfad

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 81 x 60 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: İ. R. H. M.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 108)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.

Katalog No 224:

Eser Adı: Eski Göksu

Sanatçı: Ali Arif Bey

Tarih: Bilinmiyor.

Malzeme ve Teknik: Tuval üzerine yağlı boya.

Ölçüler: 67 x 92 cm.

Bulunduğu Koleksiyon: T. İ. B. R. K.

Açıklama: Görsel, (Giray, 1999: 117)'dan alınmıştır. Sanatçının hayatı ve eserin tarihi ile ilgili bilgiler mevcut değildir.